

”Älä epäröi kirjoittaa minulle kaikesta, mitä ajattelet”

Avioliitto, äitiys ja perhe-elämä Englannin kuningatar
Viktorian kirjeissä vanhimmalle tyttärelle 1858–1901

Anna Niiranen

Yleisen historian pro gradu -tutkielma

Kevät 2009

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Niiranen, Anna Aino Helena	
Työn nimi ”Älä epäröi kirjoittaa kaikesta, mitä ajattelet” – Avioliitto, äitiys ja perhe-elämä Englannin kuningatar Viktorian kirjeissä vanhimmalle tyttärelle 1858–1901	
Oppiaine Yleinen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2009	Sivumäärä 180 (+11 sivua liitteitä)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Pro gradu -työssä tarkastellaan Englannin kuningatar Viktorian (1819–1901) käsityksiä avioliitosta, äitiydestä ja perhe-elämästä. Ensimmäisenä lähdeaineistona työssä on käytetty kuningattaren kirjeenvaihtoa esikoistyttären ja kaiman Victorian, <i>Vickyn</i> (1840–1901) kanssa. Kirjeenvaihto alkoi tammikuussa 1858, jolloin Vicky solmi avioliiton Saksan tulevan keisari Fredrik III:n kanssa. Yhteydenpito jatkui katkeamattomana aina vuoteen 1901 asti, jolloin sekä äiti että tytär kuolivat. Yli neljäkymmentä vuotta kestäneen kirjeenvaihdon perusteella kuningattaren suhde esikoistyttäreeseen oli hyvin lämmin ja luottamuksellinen, vaikka lapsuudessaan tytär olikin ollut läheisempi isänsä kanssa. Äidin näkökannassa Vickystä tuli kuitenkin juuri avioitumisensa myötä aikuinen nainen, jolle kuningatar saattoi uskoutua myös kaikkein intiimeimmissä kysymyksissä.</p> <p>Viktorian yksityisen kirjeenvaihdon kautta on mahdollista tarkastella monia perhehistoriallisia tutkimusteemoja, sillä kuningatar kirjoitti tyttärelleen luottamuksellisesti paitsi avioelämästä, raskausajasta, synnytyksistä ja kasvatuksesta, myös suhteista omiin lapsiinsa. Kirjeissään Viktoria suhtautui avioliittoon ja perhe-elämään pääosin myönteisesti, vaikka kuningattaren omassa avioliitossa ja äitiydessä olikin ollut omat ongelmansa. Viktorian avioliittoa prinssi Albertin kanssa on yleisesti pidetty hyvin onnellisena, vaikka varsinkin liiton ensimmäisiä vuosia olivat varjostaneet sukupuoliroolien väliset ristiriidat sekä Viktorian poikkeuksellinen valta-asema. Kuningatar kehitti puolisoonsa kuitenkin vuosien myötä riippuvuussuhteen, joka jatkui edelleen Albertin kuoleman jälkeen vuonna 1861. Myös tytär oli dynastisista velvoitteista huolimatta solminut rakkausavioliiton.</p> <p>Viktorian suhde äitiyteen oli kompleksinen, sillä kuningatar koki omassa elämässään vaimon roolin itselleen läheisemmäksi. Tiheät raskaudet ja lapsivuodeaika merkitsivät monia rajoituksia ja epämukavuuksia naisen elämässä, minkä vuoksi kuningatar oli vasta-avioituneena kapinoinut synnyttäjän roolia vastaan. Raskausaika ja synnytys olivat Viktorialle siksi onnellisen avioliiton ”varjopuoli”, eivät lapset ja äitiys sinänsä. Kuningatar kuitenkin kieltäytyi hoitamasta itse omia lapsiaan näiden vauvaiässä, eikä kokenut lasten maailmaa muutoinkaan omakseen. Suhde omiin lapsiin oli silti tiivis ja varttuessaan varsinkin nuorempien tyttärien odotettiin tukevan leskeytynyttä äitiään. Viktoria koki vallan ja perhe-elämän yhdistämisen toisinaan kuitenkin raskaaksi, sillä kuningattaren vastuulla olivat sekä hallitsijan velvollisuudet että yhdeksän lapsen äitiys. Viktorian äitiyteen vaikuttivat myös lapsuuden aikaiset kokemukset, ristiriitainen suhde omaan äitiin sekä synnytyksen jälkeinen masennus. Omia lapsiaan kuningatar kannusti pienempään lapsilukuun ja tuki tyttäriään varsinkin näiden raskausaikana ja synnytyksissä. Viktoria itse oli toiminut kivunlievityksen pioneerina kahdeksannessa synnytyksessään vuonna 1853.</p>	
<p>Asiasanat</p> <p>Britannia; 1800-luku; kuningashuoneet; Viktoria, Englannin kuningatar; Victoria, Saksan keisarinna; kirjeenvaihto; avioliitto; perhe-elämä; äitiys; raskaus; synnytys; kuolema</p>	
<p>Säilytyspaikka</p> <p>Historian ja etnologian laitos</p>	
<p>Muita tietoja</p>	

1. Johdanto

1.1 Viktorian vuosisata	1
1.2 Tutkimustehtävä	4
1.3 Alkuperäislähteet	8
1.4 Elämäkertakirjallisuus	16
1.5 Nimistä ja titteleistä	19

2. Yksinäisestä lapsesta suuren perheen äidiksi

2.1 <i>"On hirveää kaivata äitinsä ystävyyttä"</i> – Viktorian lapsuus ja nousu valtaistuimelle	23
2.2 <i>"Albertin tapaaminen on muuttanut kaiken"</i> – prinssi Albert ja avioliitto	30
2.3 <i>"Mamma d'une nombreuse famille"</i> – kuningattaren lapset	33

3. *"2 tahtoa, jotka täytyy saada toimimaan yhdessä"* – näkemyksiä avioliitosta ja vallasta

3.1 Viktorian ja Albertin onnellinen avioelämä	35
3.1.1 Erään avioliiton anatomia	35
3.1.2 Naiseus ja valta	44
3.2 Esikoistytären avioliitto	50
3.2.1 Kuninkaallinen prinsessa	50
3.2.2 Lapsuudenkodista suureen maailmaan	55
3.3 <i>"Minä olen vieras täällä, mikä sinänsä on jo synty"</i> – Vickyn asema uudessa kotimaassa	59
3.4 <i>"Se on kuin ajattelisi ääneen"</i> – Viktorian ja Vickyn suhde	65

4. "Meidän täytyy tyynesti ja kärsivällisesti kestää se kaikki" – raskaus ja synnytys

4.1 "Kutsun sitä 'varjopuoleksi'" – raskausaika	72
4.2 Synnytys	80
4.2.1 "Se on kärsimystä ja nöyryytystä naisparalle" – Viktorian kokemuksia synnyttämisestä	80
4.2.2 "Luoja tietää, ettei se ole helppoa kenellekään, mutta sinulla kultaseni, on ollut pahin mahdollinen aloitus" – Vickyn ensimmäinen synnytys	85
4.3 "Alakuloa ja alttiutta itkuun" – synnytyksen jälkeinen masennus	89
4.4 "Ennen kuin niistä on tullut pieniä ihmisiä" – vauva-aika	94

5. "Olla naisena yksin näin suuren perheen päänä ja samaan aikaan hallitsevana monarkkina" – kasvatusta ja äitiys

5.1 Äitiys ja valta	100
5.2 Ongelmia lastenhuoneessa	107
5.2.1 "Hänellä ei ole kykyä vastustaa pieniä kiusauksia" – Walesin prinssi	107
5.2.2 "Sitä koituu hirvittävästi huolta, kun lapset kasvavat isoiksi" – Willystä Vilhelm II:ksi	111
5.3 Lasten avioliitot	116
5.3.1 "Tyttöparka ei tiedä, mitä avioliitto todella on, mutta äiti tietää" – Viktoria avioliittojen järjestelijänä	116
5.3.2 "Mikäli hän vain seuraa rakkaan isän jalanjälkiä ja muistaa millainen aviomies tämä oli!" – Walesin prinssin avioliitto	125
5.3.3 "Tämä kaikki, rakas lapsi, on oikein ja luonnollista, mutta silti niin tuskallista minulle" – nuorimpien lasten avioliitot	130
5.4 Viktoria isoäitinä	135

6. ”Kun päivä kääntyi iltaan” – kuolema kirjeenvaihdossa	
6.1 Viktoriaaninen suru	140
6.2 ”Elämäni, miten sen käsitän, on kadonnut, ohi, lopussa!” – prinssi Albertin kuolema 1861	146
6.3 ”Kukaan pojistani ei olisi voinut olla suurempi menetys” – keisari Fredrik III:n kuolema 1888	152
6.4 Lapsen menetys	156
6.4.1 ”Herra antoi, Herra otti” – pienen lapsen kuolema	156
6.4.2 ”Voi Jumala suuressa armossasi, säästä muut rakkaat lapseni!” – aikuisen lapsen kuolema	161
6.5 Elämän syksyssä	167
7. Avioliitto, äitiys ja perhe-elämä kuningatar Viktorian kirjeissä	170
Lähdeluettelo	181
Liitteet	188
Liite 1: Kuningatar Viktorian perhe.	
Liite 2: Kuvat.	
Liite 3: Kuningatar Viktorian ja Prinssi Albertin lapset ja lapsenlapset. Hemofilian periytyminen Viktorian jälkeläisissä.	
Liite 4: Kuninkaallisen prinsessan, myöhemmin Preussin kruununprinsessan ja Saksan keisarinna Victorian ja keisari Fredrik III:n lapset ja lapsenlapset.	
Liite 5: Britannian hallitsijat vuodesta 1760.	
Liite 6: Preussin kuningaskunnan ja Saksan keisarikunnan hallitsijat 1786–1918.	

Englannin kuningatar Viktoria esikoistyttärensä Victorian kanssa vuonna 1857.

”Olen varma kultaseni, että olemme nyt monista asioista enemmän samaa mieltä kuin olimme aikaisemmin. Siitä lähtien kun avioiduit, olen havainnut asian olevan juuri näin. Meidän välillämme ei ole enää olemassa mitään, mitä en voisi käsitellä kanssasi. Naimisissa oleva tytär – oli hän miten nuori tahansa – on heti yhdenvertainen äitinsä kanssa.”

Englannin kuningatar Viktoria vanhimmalle tyttärelleen Victorialle 20.5.1859.
Dearest Child – Letters between Queen Victoria and Princess Royal 1858–1861.
Fulford, Roger (ed.). London 1964, 183–184.

1. Johdanto

1.1 Viktorian vuosisata

Britanniaa lähes kuusikymmentäneljä vuotta hallinnut kuningatar Viktoria (1819–1901) on kiistatta yksi maansa tunnistetuimmista ja arvostetuimmista hallitsijoista. Viktorian jatkuvasta suosiosta todistavat lukuisten elämäkertojen, erilaisten akateemisten tutkimusten, elokuvien ja tv-sarjojen runsas määrä.¹ Vuonna 1837 valtaistuimelleen nousseen kuningattaren pitkä hallituskausi nähdään usein brittiläisen imperialismiin kulta-aikana, sillä 1900-luvun alkuun mennessä Viktorian valtakuntaan kuului neljännes koko maapallon pinta-alasta sekä asukkaista. Paitsi valtakuntansa uusille valloitetuille alueille, kahdeksantoistavuotiaana kuningattareksi kruunattu Viktoria antoi nimensä myös kokonaiselle aikakaudelle. Viktoriaaninen aika rajataan tavallisesti kuningattaren hallitusaikaan 1830-luvulta 1900-luvun alkuun.² *Viktoriaanisuuudella* voidaan viitata myös 1800-luvun moraalikäsitteisiin, joita leimasivat yhteiskunnallinen sovinnaisuus ja toisinaan jopa suoranaisten kaksinaismoralismi. Varsinkin keskiluokkaisille naisille tämä teollistumisen ja suurten poliittisten aatteiden vuosisata salli vain rajallisesti vaikutusmahdollisuuksia.

Viktorian pitkä valtakausi merkitsi Britanniassa myös eräänlaista monarkian moraalisen arvon palauttamista Yrjöjen kauden jälkeen. Kuningattaren isoisän Yrjö III:n (1738–1820) hallitusaika vuodesta 1760 aina vuoteen 1820 oli ollut pitkä ja suhteellisen vakaa³, vaikka sitä varjostivatkin epäonninen siirtomaapolitiikka Pohjois-Amerikassa, joka johti lopulta Amerikan

¹ Esimerkkinä Viktorian suosiosta mm. Britannian yleisradioyhtiö BBC:n vuonna 2002 järjestämässä ”100 Greatest Britons”-äänestyksessä kuningatar Viktoria oli sijalla 18. Monarkeista ainoastaan 1500-luvulla hallinnut Elisabet I (7. sija) oli äänestyksessä Viktorian edellä.

² Lyhyttä ajanjaksoa Viktorian kuolemasta kuningattaren vanhimman pojan Edvard VII:n hallituskauden loppuun vuoteen 1910 kutsutaan usein *edvardiaaniseksi ajaksi*. Tähän lyhyeen ajanjaksoon kulminoitui hallitsevan yläluokan ylellinen ja etuoikeutettu elintapa.

³ Samaan aikaan esimerkiksi Ranskassa teloitettiin kuningas Ludvig XVI ja tämän itävaltalais-syntyinen puoliso Marie-Antoinette. Lukuisista ongelmistaan huolimatta Yrjön onnistui säilyttää valtaistuimensa tuleville sukupolville.

Yhdysvaltojen itsenäistymiseen vuonna 1776, sekä lopulta myös kuninkaan oma henkinen terveydentila. Yrjö III:n tragediana oli parantumaton ja perinnöllinen sairaus porfyria⁴, joka asteittain tuhosi täysin kuninkaan mielenterveyden. Yrjö III:n viimeiset vuodet maata johti sijaishallitsijana kuninkaan vanhin poika, Walesin prinssi George (1762–1830), josta isänsä kuoleman jälkeen vuonna 1820 tuli Britannian kuningas Yrjö IV. Walesin prinssin ja tämän nuorempien veljien elämä oli täynnä julkisia skandaaleja, avio-ongelmia, pelivelkoja, rakastajattaria sekä lukuisia aviottomia lapsia.⁵ Viktoria oli kaiken tämän täydellinen vastakohta.

Kuningatar Viktoriasta tuli ensimmäinen laajasti medioiden kautta esitetty monarkki, jonka hahmo vetosi etenkin 1800-luvulla voimistuneeseen keskiluokkaan.⁶ Viktorian elämässä korostuivat porvarilliset arvot kuten ahkeruus, velvollisuudentunto, perhe-elämä, puolisoiden keskinäinen kiintymys, avio-onni ja uskollisuus, säädyllisyys sekä julkinen pidättyväisyys.⁷ Tämä eräänlainen kulttuurinen malli levisi myös muualle maailmaan ja Viktoriasta itsestään tuli tunnistettu hahmo myös maansa ulkopuolella.

⁴ Porfyria on perinnöllinen verisairaus, joka johtuu soluissa vaikuttavan aineen *hemin* puutteellisesta toiminnasta. Suuri osa vaikeasti diagnosoitavan taudin kantajista on täysin oireettomia. Noin 10–20 prosenttia kantajista kärsii kuitenkin vakavammista oireista, kuten rakkulamaisesta ihottumasta, vatsakivuista, oksentelusta, sekavuudesta, hallusinaatioista ja epileptisistä kohtauksista. Nykyisin DNA-tutkimus on ainoa luotettava ja varma tapa todeta tauti. Ks. <http://www.helsinki.fi/project/porfyria/>. Historiallisessa valossa porfyrialla ei kuitenkaan ollut samankaltaista vaikutusta Viktorian jälkeläisten vaiheisiin kuin toisella perinnöllisellä sairaudella *hemofilialla*. Viktorian kautta verenvuototauti levisi Venäjän, Saksan ja Espanjan hallitsijahuoneisiin. Ks. luku 4.3.

⁵ Yrjö III:lla oli avioliitostaan Mecklenburg-Strelizin prinsessa Charlotten kanssa yhteensä 15 lasta, joista 13 saavutti aikuisiän. Näistä varsinkin kuninkaan vanhimmat pojat olivat tunnettuja kyseenalaisesta elämäntyylistään. Viidettä poikaa, Cumberlandin herttua Ernestiä epäiltiin esimerkiksi palvelijansa murhasta ja inestisestä suhteesta omaan sisareensa. Longford, Elizabeth, *Victoria R.I.* London 1964, 17; Fraser, Flora, *Princesses – The Six Daughters of George III.* London 2005, 191.

⁶ Viktorian ja median suhdetta on käsitelty mm. teoksessa Plunkett, John, *Queen Victoria – First Media Monarch.* Oxford 2003. Plunketin mukaan Viktoria ja tämän puoliso prinssi Albert loivat kokonaan uudenlaisen, menestyksekkääksi osoittautuneen toimintamallin brittiläiselle monarkialle. Myös uudet keksinnöt toivat kuninkaalliset lähemmäs tavallisia ihmisiä. Esimerkiksi valokuvauksen myötä monarkki oli ensimmäistä kertaa mahdollista nähdä vastakohtana mahtaileville muotokuville todellisena ihmisenä – mutta vain valokuvasta. Zeepvat, Charlotte, *Queen Victoria's Family – A Century of Photographs.* Sparkford 2005, VIII. Ks. myös liite 2.

⁷ Yhdysvaltalainen Margaret Homans on huomauttanut, kuinka valtansa säilyttääkseen Viktoria joutui edeltäjistään poiketen valitsemaan roolin, joka pohjautui vahvasti juuri keskiluokkaisille perhe-elämän arvoille. 1800-luvulla hallitsijan vallasta oli joka tapauksessa tullut kuitenkin enemmän symbolista kuin todellista. Homans, Margaret, *Royal Representations – Queen Victoria and British Culture 1837–1876.* The University of Chicago Press 1998, 2–3.

Esimerkiksi suomalainen filosofi ja lehtimies Johan Vilhelm Snellman kirjoitti nuorelle vaimolleen Englannin-matkaltaan syyskuussa 1847:

” – – Englannilla nykyään voi olla kuningatar (Victoria), joka nousi valtaistuimelle 18 vuotta vanhana ja on nyt 26 vuoden ikäinen. Valtion hallitseminen on hänestä hyvin vähän riippuvainen. Jos hän nimittää ministerit kansan tahdon mukaan, kaikki sujuu hyvin. Hänen tarvitsee vain joissakin tilaisuuksissa lukea parlamentissa puhe ja silloin tällöin allekirjoittaa jotakin. Tällä kuningattarella on mieskin, prinssi Albert. Miehellä ei ole muuta puuhaa kuin olla tämän mies. Mitäs Sinä siitä tuumit, Pikkuiseni. Kansa sanoo, että Victoria on tarkkana, että aviomies on tarkka toimessaan, eikä siedä että mies vilkuileekaan muita kuin häntä. Molemmilla on kai yhteensä siinä 20 miljoonaa ruplaa elämiseen; ts. neljä kertaa niin paljon kuin koko Suomen valtiontulo.”⁸

Valtaistuimelle noustessaan Viktoria oli nuori ja poliittisesti kokematon – hän oli kuukautta aikaisemmin täyttänyt vasta kahdeksantoista vuotta – mutta kuningattaresta tuli pitkän valtakautensa ansiosta lopulta Britannian pitkäaikaisin hallitsija,⁹ jonka mielipiteillä ja persoonalla oli todellista painoarvoa.¹⁰ Vallan ja naiseuden teemat yhdistyvät kuningattaren elämässä myös varsin poikkeuksellisella tavalla. 1800-luvulla naisten poliittinen ja sosiaalinen liikkumatila oli edelleen melko rajallinen, vaikka asteittaiset yhteiskunnalliset muutokset tulivatkin vuosisadan aikana mahdollisiksi.¹¹ Tämä roolien moninaisuus näkyi myös kuningattaren henkilökohtaisessa elämässä. Viktoria solmi vuonna 1840 avioliiton saksalaisen serkkunsa, prinssi

⁸ J. V. Snellmanin kirjeestä Johanna Lovisa Snellmanille 22.9.1847. Snellman, Johan Vilhelm (toim. Raimo Savolainen), *Kootut teokset 10 – tammikuu 1847–1848*. Helsinki 2002, 243.

⁹ Viktorian pojanpojanpojantytär Elisabet II (s. 1926) on tällä hetkellä Britannian pitkäikäisin hallitsija. Elisabet ohitti Viktorian aikaisemman ennätyksen joulukuussa 2007. Viktoria on yhä edelleen Britannian pisimpään hallinnut monarkki.

¹⁰ Saksan kansleri Otto von Bismarck tapasi Viktorian ensimmäisen kerran vuonna 1888. ”Mikä nainen!” Bismarck oli vaikuttunut neljäkymmentäviisi minuuttia kestäneen tapaamisen jälkeen. Pakula, Hannah, *An Uncommon Woman – The Empress Frederick, Daughter of Queen Victoria, Wife of Crown Prince of Prussia, Mother of Kaiser Wilhelm*. London 1997, 532.

¹¹ Näihin muutoksiin voidaan lukea mm. naisten oikeus hakea avioeroa vuoden 1857 avioerolain nojalla sekä koulutustautua esimerkiksi Cambridgen ja Oxfordin yliopistojen yhteyteen perustetuissa Girton Collegessa ja Lady Margaret Hallissa. Leinonen, Hannu & Lyytinen, Eino, *Iso-Britannia – imperiumista Euroopan reunalle*. Helsinki 1993, 31.

Albertin (1819–1861) kanssa ja tuli yhdeksän lapsen äidiksi. Vallan ja julkisen roolin yhdistäminen yksityiseen elämään ei aina kuitenkaan ollut helppoa. Tämä näkyi erityisen selvästi avioliiton alkuaikoina sekä vuoden 1861 jälkeen, kun Viktoria jäi leskeksi.¹² Monet poliittiset kriisit, kapinat sekä myös leskeysajan eristäytyminen horjuttivat joissain määrin kuningattaren suosiota, mutta toisaalta perhe-elämään vahvasti nojautunut julkisuuskuva ja kuningattaren persoona itsessään takasivat monarkian jatkuvuuden vaikeinakin aikoina.¹³ Elämänsä viimeiset vuosikymmenet Viktoria nautti suuresta kansansuosioista, ja 1900-luvun alkuun mennessä kuningattaresta oli tullut yleisesti tunnustettu, arvovaltainen ja symbolinenkin hahmo. Englantilainen kirjailija ja kriitikko Giles Lytton Strachey totesi kuuluisassa elämäkerrassaan Viktorian suosiosta: ”*Viktorian viimeiset elinvuodet olivat korkean palveluksen vuosia [- -] Arvostelu vaikeni; puutteet, jotka kaksikymmentä vuotta aikaisemmin olisi yleisesti myönnetty, jäivät nyt yleisesti huomaamatta.*”¹⁴

1.2 Tutkimustehtävä

Tässä henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa syvennytään kuningatar Viktorian avioliittoa ja äitiyttä koskeviin käsityksiin. Työssä keskitytään pääasiallisesti Viktorian kirjeenvaihtoon vanhimman tyttären ja äitinsä kaiman, Britannian kuninkaallisen prinsessa Victorian (1840–1901) kanssa. Kuningattaren ja Victorian – perhepiirissä Vickyn¹⁵ – välinen kirjeenvaihto alkoi tammikuussa 1858, jolloin 17-vuotias esikoistytär avioitui Preussin tulevan kruununperijän, prinssi Fredrik Vilhelmin (1831–1888) kanssa ja matkusti Englannissa pidettyjen häiden jälkeen uuteen kotimaahansa. Kirjeenvaihto jatkui

¹² Viktorian leskeysajan ensimmäiset vuodet olivat poikkeukselliset Britannian historiassa, sillä koskaan aikaisemmin ei hallitsija ollut yhtä *näkyvästi* ollut poissa julkisuudesta. Viktorian oletettiin joko luopuvan kokonaan vallastaan tai palaavan entiseen rooliinsa. Hän ei tehnyt kumpaakaan. Homans 1998, 59.

¹³ Erityisesti kuningatarta vastaan suunnatut murhayritykset vaikuttivat myönteisesti Viktorian suosioon. Ensimmäinen murhayritys tapahtui keväällä 1840, kun kuningatar odotti esikoistaan. Välikohtaus ei jäänyt ainoaksi Viktorian pitkällä valtakaudella. Hibbert, Christopher, *Queen Victoria – A Personal History*. Cambridge 2001, 420–427. Asema kuninkaallisena oli loiston ja lukuisten etuoikeuksien ohella huomattavan turvaton; Viktorian omana elinaikana murhattiin mm. Meksikon keisari Maksimilian I, Venäjän keisari Aleksanteri II ja Itävallan keisarinna Elisabet. Ks. myös luku 6.1.

¹⁴ Strachey, Giles Lytton, *Kuningatar Viktoria* (suom. tuntematon). Helsinki 1927, 282. Stracheyn elämäkerrasta lisää luvussa 1.4.

¹⁵ Viktorian lasten nimistä ja titteleistä ks. luku 1.5 ja liite 3.

katkeamattomana yli neljäkymmenen vuoden ajan ja päättyi vuoteen 1901, jolloin sekä äiti että tytär kuolivat. Tutkimuksessa tarkastelun painopiste on kuningattaren kirjeissä, vaikka kirjeenvaihdon yleisen luonteen vuoksi tyttären vastauksia on myös välttämätöntä käsitellä äidin kirjoitusten ohessa. Käsittelyssä tukeudutaan jonkin verran myös kuningattaren päiväkirjamerkintöihin sekä muuhun kirjeenvaihtoon Belgian, Preussin ja Hessenin hallitsijahuoneiden jäsenten kanssa.

Työssä tarkastellaan Viktorian käsityksiä avioliitosta, äitiydestä ja perhe-elämästä. Millaisena kuningatar näki naisen roolin vaimona ja äitinä sekä omassa elämässään että yleisemmällä tasolla. Miten kuningatar kirjoitti tyttärelleen avioelämästä, raskausajasta ja synnytyksestä sekä suhteestaan pieniin lapsiin. Samalla on mahdollista tarkastella myös kuningattaren suhtautumista oman tyttärensä avioliittoon ja äitiyteen. Viktorian itsensä kohdalla äitiyttä ja suhdetta avioliittoon tarkastellaan myös tämän aseman kautta, sillä koskaan aikaisemmin Britannian historiassa ei hallitseva monarkki ollut julkisesti yhtä leimallisesti sidoksissa avioliittoonsa ja perhe-elämäänsä. Myös uusin elämäkerrallinen tutkimussuuntaus on ollut kiinnostunut juuri Viktorian perhekäsityksistä ja pyrkinyt samalla purkamaan aikaisempia myyttejä. Viimeisen vuosikymmenen aikana syntynyt tutkimus on ylipäättään antanut enemmän sävyjä Viktorian äitiyden muotokuvaan ja haastanut vanhat mielikuvat Viktorian etäisestä ja jossain määrin myös autoritäärisenä pidetystä vanhemmuudesta.¹⁶

Tutkimuksessa valotetaan myös äidin ja esikoistyttären välistä suhdetta. Millaisena äitinä Viktoria näyttäytyi tyttärelleen ja kuinka luottamukselliset välit näillä kahdella kuningattarella ja keisarinnalla kirjeenvaihdon perusteella oli. Kuinka avoimesti kuningatar kirjoitti tyttärelleen esimerkiksi naiseuteen ja avioliittoon liittyvistä kysymyksistä – ja toisaalta kuinka suorasti tyttären sallittiin vastata äitinsä näkemyksiin. Entä millainen oli Viktorian käsitys Vickyn asemasta ja roolista yksityisesti tyttärenään sekä julkisesti kilpailevan

¹⁶ Tämä näyttäisi olevan yleisenä näkemyksenä etenkin miesten kirjoittamissa Viktoria-elämäkertoissa, mutta kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei asian suhteen voi tehdä. Tosin myös populaarikulttuuri on jossain määrin ruokkinut näitä mielikuvia muun muassa elokuvien kautta.

maan prinsessana – ja millaisia konflikteja nämä kaksi maailmaa aiheuttivat törmätessään toisiinsa varsinkin kirjeenvaihdon ensimmäisinä vuosina. Samoin on kiinnostavaa pohtia, oliko äidin ja tyttären kirjeenvaihdossa aiheita, joiden kirjoittamisesta seurasi ristiriitatilanteita. Käsittelyä rajoittaa kuitenkin se, että työssä käytetyt alkuperäislähteet ovat toimitettuja kokoelmia, minkä vuoksi täydellistä kokonaiskuvaa näistä kenties tietoisestikin sensuroiduista puheenaiheista on vaikea muodostaa. Osa arkaluontoisista kirjeistä on myös tuhottu jommankumman kirjeenvaihdon osapuolen toimesta.

Viktorian elämäkerrallisessa tutkimuksessa voidaan myös pohtia, missä määrin tämä 1800-luvun vaikutusvaltaisin nainen vertautui kuninkaallisesta asemastaan ja etuoikeuksistaan huolimatta aikalaisiinsa. Varsinkin kuningattaren julkinen kuva oli monella tapaa hyvin keskiluokkainen, vaikka monissa perhe-elämään liittyvissä kysymyksissä Viktoria oli varsin lähellä myös aikansa aristokratian asenteita ja käytänteitä. Hallitsijan kohdalla raja yksityisen ja julkisen välillä on kuitenkin häilyvä, sillä kuninkaallisessa elämässä julkinen valta ja yksityinen perhe-elämä limittyvät aina toisiinsa. Viktoria ei siis kuningattarena ollut koskaan täysin yksityinen henkilö, eikä hänen toimintaansa ja persoonaansa voi rajata pelkkään monarkin rooliin. Samaan tapaan esimerkiksi Vickyn avioliitto Preussin tulevan hallitsijan kanssa oli sidoksissa Euroopan reaalipoliittiseen tilanteeseen, vaikka yksityisillä tunteilla oli myös suuri merkityksensä suhteen kehittymisessä. 1800-luvulla kuningashuoneiden välisissä avioliitoissa yhdistyivät edelleen kuitenkin politiikka, talous, dynastian jatkuvuus sekä aseman ja vallan symbolinen korostaminen, eikä kuninkaallisen prinsessan liitto ollut tästä mikään poikkeus.

Tutkimuksessa kiinnitetään äitiyden ohella huomiota myös vallan, avioliiton ja naiseuden suhteeseen. Prinssi Albertin asema hallitsijan puolisona – ja alamaisena – oli ristiriidassa 1800-luvun perhekäsitysten kanssa, joiden mukaan miehen katsottiin olevan avioliitossa auktoriteetti ja ainoa julkisen vallan käyttäjä. Viktorian roolit hallitsijana ja vaimona olivatkin toisinaan hankalasti yhteen sovittavissa tämän omassa avioliitossa. Muutoin prinssipuolison persoona ja elämäntyö pyritään jättämään enemmän taka-alalle. Samoin Viktorian nuoremmat lapset ovat läsnä lähinnä avioliitto-teeman

kautta. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota varsinkin tytärten kohdalla siihen, miten Viktoria suhtautui kirjeissään lastensa avioitumiseen, millaisia odotuksia hänellä oli näiden liittojen onnistumisesta ja kuinka kuningattaren leskeytyminen vaikutti lasten tulevaisuuteen.

Perhe-elämää ja avioliittoa on kuningattaren tapauksessa paradoksaalisesti mahdotonta käsitellä ilman menetyksen teemaa. Kuolema oli läsnä varsinkin vuoden 1861 jälkeisissä kirjeissä. Viktoria menetti vuoden aikana sekä äitinsä että aviomiehensä, joista varsinkin prinssi Albertin kuolema joulukuussa 1861 merkitsi monia muutoksia kuningattaren ja tämän lasten elämässä. Samoin Vicky jäi leskeksi, kun puoliso, Saksan keisari Fredrik III kuoli lyhyen hallintokautensa päätteeksi kesäkuussa 1888. Työn päättävässä luvussa tarkastellaan Viktorian ja Vickyn kokemuksia myös lapsen kuolemasta. Vicky menetti kahdeksasta lapsesta kaksi nuorinta poikaansa, prinssit Sigismundin (1864–1866) ja Waldemarin (1868–1879). Samoin kuningatar joutui hautaamaan kolme yhdeksästä aikuisesta lapsestaan. Kirjeenvaihdon päättyessä Viktorian kuolemaan tammikuussa 1901 myös vanhin tytär Vicky oli parantumattomasti sairas, joten luopumisen ja kuoleman teema säilyi kirjeissä loppuun asti.

Tutkimuksen aikarajaus käsittää kirjeenvaihdon neljäkymmenen vuoden ajanjakson 1850-luvun lopulta aina 1900-luvun alkuun. Käsittelyssä keskitytään tarkemmin kuitenkin kirjeenvaihdon kahteen ensimmäiseen vuosikymmeneen. Raskauteen, synnytykseen ja äitiyteen liittyvät teemat olivat ajankohtaisempia alkuvuosien kirjeissä, mutta osin aikarajaus määräytyy myös alkuperäisaineiston toimitustyön vuoksi. Henkilöhistoriallisen näkökulman vuoksi työn ulkopuolelle rajataan suurimmaksi osaksi ajan sisä- ja ulkopoliittiset suhteet, hallituskriisit sekä suhteet johtaviin poliittisiin vaikuttajiin. Poliittisia tapahtumia ja toimijoita käsitellään viitteellisesti vain silloin, kun niiden vaikutukset heijastuvat välittömästi kirjeenvaihdon yksityisimpiin teemoihin. Samoin tarkastelun ulkopuolelle jäävät myös esimerkiksi Preussin laajenemispyrkimykset sotineen sekä muut Saksan keisarikunnan syntyyn vaikuttaneet seikat.

1.3 Alkuperäislähteet

Historiantutkimuksen kannalta kuningatar Viktorian hahmo on kiitollinen, sillä kuningattaren kirjallinen jäämistö on poikkeuksellisen laaja ja mielenkiintoinen. Viktoria oli tavattoman tuottelias kirjoittaja, joka englantilaisen historioitsija Giles St. Aubynin laskelmien mukaan kirjoitti keskimäärin 2 500 sanaa joka päivä aikuisen elämänsä aikana.¹⁷ Luku kattaa päiväkirjat, kuningattaren kirjeenvaihdot, muistiot, erilaiset ohjeet ja viralliset julistukset. Viktoria alkoi pitää päiväkirjaa 13-vuotiaana ja jatkoi päivittäisten tapahtumien kirjaamista aina kuolemaansa saakka.¹⁸ Kuningatar kävi myös laajaa kirjeenvaihtoa useiden sukulaistensa kanssa. Erityisen läheinen suhde Viktorialla oli nuorimpaan enoonsa, Saksi-Coburg-Saalfeldin prinssi Leopoldiin (1790–1865), jonka ensimmäinen avioliitto Englannin valtaistuimen tulevan perijättären, prinsessa Charlotten¹⁹ (1796–1818) kanssa päättyi traagisesti vain puolitoista vuotta ennen Viktorian syntymää.²⁰ Belgian kuninkaaksi vuonna 1831 valittu Leopold oli Viktorian lapsuuden ainoa isähahmo ja yksi harvoista Kensingtonin palatsin ulkopuolisista luotetuista. Nuori Viktoria itse kuvasi enoaan päiväkirjassaan: ”Hän todella on *'il mio secondo padre'* tai oikeammin *'solo padre'*, sillä hän on aivan kuin oikea isäni, koska minulla ei ole sellaista!”²¹ Enon ja sisarentyttären kirjeenvaihto kesti aina Leopoldin kuolemaan, vuoteen 1865 saakka.

¹⁷ Hibbert, Christopher, *Queen Victoria in her letters and Journals*. Sparkford 2003, 1. Mikäli Viktorian kaikki kirjoitukset koottaisiin yhteen julkaistavaksi, tuloksena olisi elämäkerturi Hibbertin mukaan käsittämätön 700-osainen teossarja.

¹⁸ Viimeinen merkintä päiväkirjassa on tammikuun alusta 1901. Viktorian näkö oli alkanut heiketä 1890-luvun lopulle tullessa, eikä kuningatar viimeisinä vuosina kyennyt enää kirjoittamaan päiväkirjaansa ja kirjeenvaihtoaan itse. Ks. mm. Duff, David, *The Shy Princess – The Life of Her Royal Highness Princess Beatrice, the youngest daughter and constant companion of Queen Victoria*. London 1958, 194.

¹⁹ Prinsessa Charlotte oli Yrjö IV:n ainoa tytär epäonnisesta avioliitosta saksalaisen prinsessa Carolinen kanssa ja täten siis myös Viktorian serkku. Charlotten kuolemasta ks. lisää luku 2.1.

²⁰ Vuonna 1831 prinssi valittiin Belgian ensimmäiseksi kuninkaaksi. Seuraavana vuonna Leopold avioitui ranskalaisen prinsessa Louise-Marien kanssa. Kyseenalaista kunniaa siirtomaapolitiikallaan ansainnut Belgian kuningas Leopold II oli seurausta tästä avioliitosta, samoin kuin Meksikon surullisenukuluisa keisarinna Charlotte. Ks. luku 6.1.

²¹ Viktorian päiväkirjasta 16/18.9.1836. Hibbert 2003, 19. Viktorian oma isä Kentin herttua Edvard oli kuollut jo vuonna 1820, kun herttuan ainoaksi jäänyt tytär oli vasta kahdeksankuukautinen. Leopoldin suhde Viktoriaan tästäkin syystä läheinen. Viktorian nuorimman pojan syntyessä vuonna 1853 kuningatar kirjoitti enolleen: ”– – Leopold tulee olemaan neljännen herrasmiehemme nimi. Se on merkinä rakkaudesta ja kiintymyksestä, jota toivottavasti et paheksu. Se on nimi, joka Albertin jälkeen on minulle rakkain”. Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 18.4.1853. Victoria, Queen of England, *Letters of Queen*

Leopold-enoa läheisempi kirjeenvaihtoveri kuningattarelle oli kuitenkin oma esikoistytär Victoria. Kulttuurihistoriallisesti äidin ja tyttären kirjeenvaihtoa on mahdollista verrata 1600-luvulla eläneen ranskalaisen markiisitar Marie de Sévigné (1626–1696) kirjeisiin tyttärelleen Françoise-Marguerite de Grignanille. Markiisittaren kirjeiden kautta aukeaa ainutlaatuinen näköala Ludvig XIV:n ajan ranskalaisen aatelin elämäntapaan ja ajatteluun.²² Yksityiskohtaiset kirjeet sisältävät kuvauksia Ranskan hovin elämästä, aurinkokuninkaasta ja tämän lähipiiristä, Pariisin kirjallisista tapauksista, perhe-elämän uutisista, avioliitoista sekä sairauksista. Kirjeet ovat todistusvoimainen esimerkki myös perheen sisäisten suhteiden lujuuudesta sekä niistä tunteista, joita äidillä saattoi olla tyttärtään kohtaan 1600-luvun Euroopassa. Ylipäätään markiisitar de Sévigné kirjeiden ”aihepiirinä on sanalla sanoen koko inhimillinen elämä, sellaisena kuin sen 1600-luvun ylhäisöpiirien nainen näki ja koki.”²³

Samaan tapaan on mahdollista luonnehtia myös Viktorian kirjeenvaihtoa Vickyn kanssa. Äidin ja tyttären kirjeet ovat yksi tärkeimpiä lähteitä tutkittaessa Euroopan kuningasperheiden välisiä suhteita 1850-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Viktoria ei itse koskaan laatinut varsinaisia muistelmiaan, mutta kirjoitti joistakin melko satunnaisista lapsuuden muistoistaan vuonna 1872.²⁴ Kuningattaren mieleen olivat jääneet etenkin ne muutamat harvat kohtaamiset vanhimman setänsä, kuningas Yrjö IV:n kanssa, johon Viktorian äidillä, Kentin herttuattarella oli varsin kireät välit: ”*Kun saavuimme Royal Lodgeen, kuningas tarttui käteeni ja sanoi: 'Anna pikku käpäläsi'. Hän oli suurikokoinen ja kihtinen, mutta suurenmoisen arvokas ja*

Victoria – A Selections from Her Majesty's Correspondence between the years 1837 and 1861. Vol. II – 1844–1853. Edited by A. C. Benson and Viscount Esher. London 1908, 445.

²² Kirjeenvaihdosta ovat säilyneet vain äidin kirjeet, tyttären vastaukset ovat kadonneet todennäköisesti joko tyttären itsensä tai kirjeet julkaisseen tyttärentyttären toimesta. Tämä sinällään saattaa viitata tietoisien kirjallisen kultin luomiseen.

²³ Eino E. Suolahti kirjekokoelman esipuheessa ”Markiisitar de Sévigné 1626–1696”. Sévigné, Marie de Rabutin-Chantal, *Kirjeitä tyttärelle vuosilta 1671–1694* (suom. Toini Kaukonen). Alkupuhe Eino E. Suolahti. Helsinki 1953, s. XV.

²⁴ Ks. mm. Victoria, Queen of England, *The Letters of Queen Victoria – A Selections from Her Majesty's Correspondence between the years 1837 and 1861. Vol. I – 1837–1843.* Edited by A. C. Benson and Viscount Esher. London 1908, 10–14.

viehätysvoimainen.”²⁵ Kuningattaresta tuli myös vuonna 1868 kirjailija, kun päiväkirjoihin pohjautuva teos *Leaves from a Journal of our Life in the Highlands* ilmestyi. Teos valottaa mielenkiintoisesti kuningattaren vahvasti romantisoitunutta kuvaa Skotlannista.²⁶ Teos sai myöhemmin jatkoa kun *More Leaves from the Journal of a Life in the Highlands* ilmestyi vuonna 1884.

Viktorian ja tämän vanhimman tyttären kirjeenvaihtoa on julkaistu kuudessa erillisessä niteessä, joista ensimmäinen *Dearest Child – Letters between Queen Victoria and the Princess Royal 1858–1861* ilmestyi vuonna 1964.²⁷ Toinen osa *Dearest Mama* julkaistiin neljä vuotta myöhemmin ja kolme seuraavaa kokoelmaa *Your Dear Letter, Darling Child* ja *Beloved Mama* vuonna 1981. Viisi ensimmäistä osaa kokosi ja toimitti englantilainen historioitsija Roger Fulford, jonka työ jäi kirjeenvaihdon viimeisten vuosikymmenien osalta kuitenkin kesken.²⁸ Päätösosan *Beloved and darling child – last letters between Queen Victoria and her eldest daughter 1886–1901* (1991) toimittamisesta on vastannut englantilainen historiantutkija Agatha Ramm. Kirjeenvaihdon päättävästä teoksesta muodostuu kuitenkin melko katkelmallinen ja hajanainen kokonaisuus. Osin tästä voi syyttää itse kirjeenvaihtoa, mutta kokonaisuutena teos on lähdejulkaisuksi harmillisen suppea. Tutkimuksen aikarajauksessa keskitytään näiden painotusten vuoksi kirjeenvaihdon ensimmäisiin vuosikymmeneihin, vaikka teemoiltaan alkuvuosien kirjeet olivat muutoinkin lähempänä tämän työn varsinaisia tutkimuskysymyksiä.

Kaikkiaan äidin ja tyttären välinen kirjeenvaihto käsittää miltei kahdeksantuhatta kirjettä, joista Vickyn kirjeistä on säilynyt 4161 ja

²⁵ Hibbert 2003, 10. Yrjö IV:n ja Kentin herttuattaren huonojen suhteiden vuoksi Viktoria ei tavannut setäänsä kovin usein. Samoin suhteet Yrjön nuorempaan veljeen ja vallonperijään, Vilhelm IV:een jäivät melko etäisiksi. Woodham-Smith, Cecil, *Queen Victoria – Her Life and Times. Volume I, 1819–1861*. London 1972, 79.

²⁶ Tämä näkyi erityisen selvästi Viktorian ja Albertin 1850-luvulla Skotlantiin rakennuttamassa Balmoralin linnassa. Albertin osin suunnitteleman linnan sisustus koostui lähinnä tartaanikuvioisista tapeteista ja tekstiileistä. Hibbert, 2001, 179–180.

²⁷ Roger Fulfordin toimittamiin kirjekokoelmiin on valittu muutamia kirjeitä myös äidin ja tyttären kirjeenvaihdon ulkopuolelta. Nämä kirjeet tukevat hyvin varsinaista kirjeenvaihtoa.

²⁸ Fulford kuoli vuonna 1983, joten toimitustyö jäi kesken kirjeenvaihdon viimeisten vuosikymmenten osalta. Ks.

<http://www.penguin.co.nz/nf/Author/AuthorPage/0,,1000024029,00.html>.

kuningattaren 3777 kirjettä.²⁹ Näistä kokoelmiin on valittu noin kolmannes. Kirjeenvaihdon aloittava kirje on päivätty tammikuulle 1858. Kuninkaallinen prinsessa solmi tuolloin avioliiton Preussin prinssi Fredrik Vilhelmin kanssa St. Jamesin palatsin kuninkaallisessa kappelissa Lontoossa ja vietti tämän jälkeen lyhyen kuherruskuukautensa Windsorin linnassa. Varsinaisesti kirjeenvaihto alkoi helmikuun ensimmäisinä päivinä, kun tytär joutui jättämään vanhan kotimaansa. Yhteydenpidosta tuli nopeasti säännöllistä, sillä kuningatar kirjoitti tavallisesti kahdesti viikossa ja Vicky miltei yhtä useasti.³⁰ Tämä järjestys säilyi kirjeenvaihdossa neljänkymmenen vuoden ajan lyhyitä taukoja lukuun ottamatta. Viktorian viimeinen kirje on päivätty tammikuulle 1901, vain muutamia viikkoja ennen kuningattaren kuolemaa.³¹

Kuningatar aloitti kirjeensä tavallisesti sanoilla ”*My Beloved Child*” tai ”*My Dearest Child*” ja allekirjoitti lopuksi ”*Ever your devoted Mama V. R.*”³². Vickyn kirjeisiin liittyi selvä kunnioituksen ja kuuliaisuuden elementti, sillä tytär päätti kirjeensä äidilleen useimmiten sanoihin ”*Kissing your dear hands*”. Kirjeenvaihto on kirjoitettu kokonaisuudessaan molempien äidinkielellä englanniksi,³³ mutta kirjeet sisälsivät usein myös ranskan- ja saksankielisiä sanoja, ilmaisuja ja lauseita.³⁴ Kirjeiden toimitustyössä yleiset tervehdykset sekä kuningattaren lukuisat alleviivaukset, painotukset ja ylimääräiset välimerkit on poistettu, samoin kuin tekstiin on lisätty puuttuvia välimerkkejä ja muutamien yleisimpien sanojen kirjoitusasua on täydennetty. Kuningattaren

²⁹ Woodham-Smith 1972, 389.

³⁰ Roger Fulford esipuheessaan. *Dearest Child – Letters between Queen Victoria and Princess Royal 1858–1861*. Fulford, Roger (ed.). London 1964, 1. Viktoria itse kirjoitti: ”*Jospa tietäisit, miten isä moittii minua (kuten hän itse sanoo) siitä, että pakotan sinut kirjoittamaan! Ja vielä enemmänkin; hän sanoo, että kirjoitan sinulle aivan liian usein, ja että olisi parempi jos kirjoittaisin vain kerran viikossa! [––] Minusta isä on joka tapauksessa väärässä ja sinä tahdot kuulla usein kuulumisia kotoa.*” Viktoria Vickyille 1.10.1858. Ibid., 135.

³¹ Tyttären viimeinen säilynyt kirje on edellisen vuoden lokakuulta. Tämän jälkeiset kirjeet on ilmeisesti tuhottu. Ks. *Beloved and Darling Child – Last Letters between Queen Victoria and her eldest Daughter 1886–1901*. Ramm, Agatha (ed.). Gloucestershire 1991, 268.

³² [*Victoria Regina*]. Vuoden 1876 jälkeen kuningatar allekirjoitti kirjeensä *V. R. I*. Viimeinen kirjain viittaa kuningattaren titteliin Intian keisarinna.

³³ Kirjeitä ei ole aikaisemmin suomennettu muissa yhteyksissä, joten käännöksistä vastaa tämän työn kirjoittaja itse.

³⁴ Vastoin yleistä olettamusta, Viktoria äidinkieli oli englanti, vaikka olikin käytännössä kolmikielinen. Kuningatar kirjoitti kihlausaikanaan saksalaiselle sulhaselleen, prinssi Albertille: ”*Mielestäni on turvallisempaa kirjoittaa englanniksi, sillä osaan ilmaista itseni paremmin [kuin saksaksi].*” Viktoria prinssi Albertille 26.1.1840. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 206.

käsiala oli useiden lähteiden mukaan yleisesti ottaen hyvin vaikealukuista, mutta varsinaisia kirjoitusvirheitä Viktorian kirjeissä oli hämmästyttävän harvoin. Tyttäreilleen kuningatar saattoikin huomauttaa:

*”Oletko huomannut, että sinulla on tapana kirjoittaa monet sanat suurella alkukirjaimella? Substantiivien kohdalla se ei ole häiritsevää, mutta verbien ja adjektiivien kohdalla on väärin kirjoittaa niin [- -] Viimeisimmässä kirjeessäsi kirjoitat esimerkiksi, että 'I feel Low' ja 'women have not much to Live for', mitkä molemmat ovat aivan väärin.”*³⁵

Äidin ja tyttären kirjeenvaihto on pääosin säilynyt, vaikka joitakin kaikkein henkilökohtaisimpia kirjeitä on myös tuhottu. Nämä kirjeet sisälsivät arkaluotoisia tietoja terveydentilasta tai esimerkiksi lasten avioliittojärjestelyistä.³⁶ Muutamia tuhottavaksi tarkoitettuja kirjeitä on kuitenkin myös säilynyt.³⁷ Kirjeiden tulevaisuutta käsiteltiin myös itse kirjeenvaihdossa. Vicky suunnitteli kirjeiden polttamista keväällä 1874:

”Haluan saada lupasi polttaa kaikki kirjeet lukuun ottamatta rakkaan isän kirjeitä! Olen ahnehtinut jokaisen kirjoittamasi sanan, mutta ajatus siitä, että joku muu lukisi kirjeitä tai sekaantuisi niihin kuolemani jälkeen, on hirvittävä. Polttaisitko kaikki kirjeeni? Olisin niin helpottunut. On niin vaikeaa erota sellaisesta, mikä on niin arvokasta ja sellainen todistuskappale elämästämme – niin paljon rakkautta, aikaa ja työtä on uhrattu näihin kirjeisiin – mutta silti minusta ei ole hyvä ajatus säilyttää niitä. Mitä mieltä olet? Kirjeesi ovat yksi suurimmista aarteistani, mutta ajattelen, että ne kuuluvat minulle, enkä tahdo että muut näkevät niitä”.³⁸

³⁵ Viktoria Vickyille 22.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 118.

³⁶ Mm. vuodelta 1885 on tuhottu kirjeitä, jotka koskivat Vickyin tyttären Victorian mahdollista avioliittoa Battenbergin prinssi Alexanderin kanssa.

³⁷ Mm. Vickyin kirje 27.4.1867. Vicky kirjoitti Preussin sisä- ja ulkopolitiikkaa käsitelleen kirjeensä loppuun: *“Ole kiltti ja polta tämä kirje – ja edellinen”*. Kuningatar piti kirjetä ilmeisesti kuitenkin liian tärkeänä tuhottavaksi. *Your Dear Letter – Private Correspondence of Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia 1865–1871*. Fulford, Roger (ed.). London 1981, 130–134.

³⁸ Vicky Viktorialle 28.2.1874. *Darling Child – Private Correspondence of Queen Victoria and the German Crown Princess 1871–1878*. Fulford, Roger (ed.). London 1981, 131.

Viktoria ei kuitenkaan ollut kirjeenvaihdon tuhoamisen kannalla, vaikka säilyttikin oikeuden hävittää arkaluontoiset kirjeensä:

”En aio polttaa niitä lukuun ottamatta sellaisia, jotka aiheuttavat vahinkoa joillekin perheestä tai sellaisia, joilla ei ole todellista merkitystä – sellaiset täytyy tuhota heti [–] Kirjeesi ovat turvassa ja ne palautetaan sinulle kuolemani jälkeen. Mikäli elän kauemmin kuin sinä (mikä on hyvin epätodennäköistä), kirjeeni täytyy palauttaa minulle.”³⁹

Kuningatar lisäsi vielä, että: *”Vastustan ankarasti tärkeiden kirjeiden tuhoamista – näen päivittäin, kuinka tarpeellisia [nämä] lähteet ovat”.*⁴⁰

Kirjeenvaihdon merkitys on sen ilmeisessä todistusarvossa ja autenttisuudessa. Kirjeissään kuningatar oli ensisijaisesti tyttärensä äiti, vaikka Viktorian asema hallitsevana monarkkina näkyikin kirjoituksissa myös selvästi. Alkuperäistä kirjeenvaihtoa ei ole myöskään myöhemmin toimitettu samaan tapaan kuten esimerkiksi Viktorian päiväkirjoja, joten alkuperäisyyden tunne on niissä hyvin säilynyt.⁴¹ Erityisesti Vickyn suhde vanhimpaan poikaan, Saksan keisari Vilhelm II:een (1859–1941) näyttäytyy kirjeiden valossa varsin realistisena, sillä äidilleen prinsessa saattoi kirjoittaa avoimesti esikoispoikaansa liittyvistä ongelmista. Vilhelmille äidin kirjeenvaihto oli monessakin mielessä kiusallinen asia, ja Vickyn kuollessa vanhimman veljen, Edvard VII:n sihteeri Sir Frederick Ponsonby joutui järjestämään kirjeiden salakuljetuksen Englantiin.⁴² Myöhemmin erinäisten vaiheiden jälkeen osa kirjeenvaihdosta palautettiin Saksaan.⁴³

³⁹ Viktoria Vickylle maaliskuussa (päiväämätön kirje) 1874. Ibid., 132–133

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Tämän työn tutkimustehtävän ulkopuolelta voidaan mainita lukuisat kuvaukset eri maista, joissa varsinkin Vicky elämänsä aikana vieraili. Yksi viehättävimmistä ja elävimmistä teemoista kirjeenvaihdossa ovat juuri prinsessan kirjoittamat matkakertomukset. Ks. enemmän mm. kruununprinsessan kirjeistä vuodelta 1862. *Dearest Mama – Letters between Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia 1861–1864*. Fulford, Roger (ed.). London 1968.

⁴² Pakula 1997, 663–664. Ponsonby julkaisi Vickyn kirjeitä myöhemmin teoksessa *Letters of the Empress Frederick* (1928). Vickyn kuollessa sekä äidin että tyttären kirjeet olivat Saksassa, sillä Vicky oli suunnitellut käyttävänsä kirjeenvaihtoa materiaalina miehensä Fredrik III:n elämäkerrassa. Ks. Fulford, Roger (ed.), *Dearest Mama*, 1968, 1.

⁴³ Kaikkien kuningattaren kirjeiden julkaisuoikeudet kuuluvat Britannian hallitsijalle. Viktorian kirjeitä säilytetään nykyisin Saksassa, Vickyn kirjeet ovat puolestaan Windsorin linnan arkistoissa.

Viktorian kirjeenvaihtoa on julkaistu runsaasti myös muissa yhteyksissä. Tunnetuimpia varsinaisista kirjekoelmista ovat kolme osaa Arthur Christopher Bensonin ja Lordi Esherin toimittamasta sarjasta *Letters of Queen Victoria – A Selection from Her Majesty's Correspondence*, jotka jakautuvat vuosille 1837–1843, 1844–1853 ja 1854–1861. Kokoelmat sisältävät enimmäkseen virallisia dokumentteja, mutta Belgian kuningas Leopoldille osoitettuja kirjeitä lukuun ottamatta niissä on lopulta hyvin vähän henkilökohtaista tietoa. Viktorian kirjeitä Preussin kuningashuoneen jäsenille on myös julkaistu teoksessa *Further Letters of Queen Victoria From the Archives of the House of Brandenburg-Prussia*.⁴⁴ Henkilöhistoriallisesti kokoelman kiinnostavimmat kirjeet on kirjoitettu Saksan keisari Vilhelm I:n puolisolle Augustalle (1811–1890), joka oli paitsi Vickyn anoppi, myös Viktorian läheinen ystävä. Teos *Advice to a Grand-daughter – Letters from Queen Victoria to Princess Victoria of Hesse* keskittyy puolestaan kuningattaren kirjeenvaihtoon Alice-tyttären esikoisen, Hessenin prinsessa Victorian (1863–1950) kanssa, joka oli yksi kuningattaren läheisimmistä lapsenlapsista.⁴⁵

Kuningattaren kirjeenvaihtojen ohella toinen keskeinen lähderyhmä Viktorian elämäkerrallisessa tutkimuksessa ovat päiväkirjamerkinnot, mutta niiden käyttöön sisältyy useita huomattavia rajoituksia. Kuningattaren kuoleman jälkeen nuorin tytär, prinsessa Beatrice (1857–1944) tunnetusti kävi läpi kaikki äitinsä päiväkirjat ja poisti samalla kuninkaallista perhettä koskeneet arkaluontoiset ja intiimit yksityiskohdat.⁴⁶ Toimitustyönsä päätteeksi prinsessa poltti päiväkirjojen alkuperäiset kappaleet.⁴⁷ Historiantutkimuksen kannalta

⁴⁴ Hallitsijalle osoitettujen kirjeiden sävy on lämmin, mutta kohtelias ja muodollinen. Puhuttelumuoto kirjeiden alussa on poikkeuksetta ”Sire, my most honoured Brother”. Ks. mm. Bolitho, Hector (ed.), *Further Letters of Queen Victoria – From the Archives of the House of Brandenburg-Prussia*. Translated from the German by Mrs. J. Pudley and Lord Sudley. London 1938, 1–15.

⁴⁵ Hessenin prinsessa Victoriasta enemmän ks. luku 4.2.1.

⁴⁶ Prinsessa Beatrice ei ollut ainoa perheensä jäsen, joka huolehti äitinsä kirjallisesta jälkimaineesta. Viktorian vanhimman pojan Edvard VII:n käskystä myös osa kuningattaren kirjeenvaihdosta hävitettiin, mm. kirjeet, jotka liittyivät kiusalliseen Flora Hastings-tapaukseen Viktorian ensimmäisinä hallintovuosina. Hibbert 2003, 5.

⁴⁷ Prinsessa Beatrice saattoi myös kirjoittaa joitakin osia päiväkirjamerkinnoista kokonaan uusiksi. Ainoastaan Viktorian ensimmäiset päiväkirjat 1830-luvulta säästyivät liekeiltä. Niiden informaatioarvo on kuitenkin kyseenalainen, sillä sekä Viktorian äiti, Kentin herttuatar että

tämä sinänsä hienotunteinen ja kuninkaalliselle perheelle eräänlaisen intimiteettisuojaan taannut teko oli erityisen vahingollinen, sillä päiväkirjoihinsa Viktoria kirjasi tarkasti elämänsä kaikki tärkeät vaiheet, keskeiset tapahtumat ja usein melko suorasti myös ajatuksensa. Toimitetut versiot päiväkirjoista tarjoavat sinälläänkin kuitenkin varsin paljon tietoa Viktorian elämänvaiheista.

Kuningattaren kirjekokoelmia ja päiväkirjoja lukiessa on siis syytä muistaa, että kyse on toimitustyön tuloksesta ja lähes poikkeuksetta kirjeiden katkelmista. Tämän vuoksi kirjeenvaihdon käsitteleminen kokonaisuutena on mahdotonta, sillä kokoelmien ulkopuolelle on jäänyt toimitustyöstä johtuen väistämättä paljon oleellistakin tietoa. Kirjeiden suunnattoman määrän ja pituuden vuoksi toimitustyö on julkaisuvaiheessa ollut välttämätöntä. Katkelmallisuuden vaarana on kuitenkin, että asiayhteydestään irrotettuna yksittäinen kirjeenkohta saattaa johtaa vääristymiin ja pahimmillaan kyseenalaisesti värittyneisiin tai suoranaisiin virheellisiin käsityksiin. Kirjeiden toimitustyöllä on tässä suhteessa suuri merkityksensä, vaikka lukijan on myös muistettava, että toimitusvaiheessa osa kirjoituksista on jätetty kokonaan huomioimatta tai poistettu toiston vuoksi. Viktorian kirjeissä kuvailtiin usein säätiloja ja luonnonilmiöitä, jotka on miltei poikkeuksetta rajattu kirjekokoelmien ulkopuolelle. Samoin yleiset huomautukset terveydentilasta ja maininnat muun muassa erilaisten perhetapahtumien vuosipäivistä ovat useimmiten jääneet toimitustyössä pois. Tässä mielessä huomio kiinnittyy erikoisempiin tapahtumiin ja suuriin uutisiin, eikä niinkään jokapäiväiseen elämään.

Useimmat elämäkerrat ja tutkimukset eivät yleisesti pohdi juurikaan kysymystä, edustavatko tutkimuskohteen kulloisetkin mielipiteet lopulta henkilön näkemyksiä kaikissa elämänvaiheissa. On selvää, että esikoistaan odottaneella nuorella kuningattarella oli synnyttämisestä hyvin toisenlaiset näkemykset kuin keski-ikäisellä yhdeksän lapsen äidillä, joka kirjeissään valmistautui tulevaan rooliinsa isoäitinä. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa olisikin toisinaan kenties syytä pohtia, millaisia yleistyksiä, tulkintoja ja

kotiopettaja Louise Lehzen tarkastivat nuoren prinsessan päiväkirjat. Woodham-Smith 1972, 87–88.

johtopäätöksiä yksittäisestä kirjeenkohdasta voidaan vetää. Viktorian kohdalla esimerkiksi tietyt, usein melko suorasanaiset kirjoitukset vauva-ajasta on elämäkertakirjallisuudessa nähty kuningattaren ehdottomina mielipiteinä koko äitiyden kuvasta ja suhtautumisesta lapsiin ylipäätään. Vivahde-erot ja asiayhteys ovat useimmiten jääneet huomioimatta.

Kirjeenvaihdon käyttö tutkimusaineistona on sinänsä perusteltua, sillä englantilaisen historioitsija Joan Perkinin mukaan kirjeiden kirjoittaminen oli varsinkin keskiluokkaisten englantilaisnaisten yleisesti hyväksytty ja suosittu ajanviettotapa 1800-luvulla.⁴⁸ Monille naisille kirjeiden kirjoittaminen oli luontainen väylä omien ajatusten purkamiseen eri elämänvaiheiden herättämien kysymysten käsittelyssä. Kirjeenvaihto tarjosi käytännössä useimmiten myös ainoan mahdollisen tavan pitää säännöllisesti yhteyttä kaukana asuviin sukulaisiin ja ystäviin. Kirjeet toimivat sosiaalisen kanssakäymisen välineenä ja tärkeänä informaatiokanavana, sillä kirjeenvaihdon kautta saatettiin käsitellä yleisten kuulumisten ohella myös luottamuksellisia asioita. Usein vanhempi nainen – äiti, ystävätär tai sisar – oli ainoa luotettava ja suora lähde erityisesti avioliittoon ja raskauteen liittyvissä kysymyksissä.⁴⁹ Kuningatar ja hänen tyttärensä olivat tässä mielessä yhtä riippuvaisia kynästä ja paperista kuin alamaisensakin.

1.4 Elämäkertakirjallisuus

Viktorian monitasoinen persoona sekä ainutlaatuinen asema ja vaikutusvalta 1800-luvun englantilaisessa yhteiskunnassa ovat kiinnostaneet monia tutkijasukupolvia. Britannian hallitsijoista Viktoriasta on kirjoitettu määrällisesti todennäköisesti eniten elämäkertoja, joiden tutkimuksellinen ja kirjallinen taso vaihtelee kuitenkin suuresti. Englantilaisen kirjailija-kriitikko

⁴⁸ Perkin, Joan, *Victorian Women*. London 1993, 102. Muita yleisesti suositeltuja naisten ajanviettotapoja olivat mm. neulominen ja muut käsityöt, piirtäminen sekä lukeminen. Viktoria harrasti näitä kaikkia.

⁴⁹ Jalland, Pat, *Women, Marriage and Politics 1860–1914*. Oxford 1986, 140–141. Yhteiskunnallisen asemansa vuoksi Viktorian terveydentilasta vastasivat lukuisat lääkärit, mutta tämä ei aina tarkoittanut fyysisiä tutkimuksia tai etiketistä vapaata keskustelua. Ks. luku 4.2.3.

Giles Lytton Strachey'n *Kuningatar Viktoria* on yksi tunnetuimmista elämäkertoista, jonka vaikutus kuningattaren myöhemmässä elämäkertatutkimuksessa on ollut suuri.⁵⁰ Vuonna 1921 julkaistun teoksen vahvuutena on pidetty psykologisesti tarkkaa ja kriittistä tutkimusotetta, vaikka Strachey nykytutkimuksen valossa näkeekin elämäkerrassaan Viktorian lähinnä tämän tärkeimpien miessuhteiden kautta. Strachey ei tarkastelussaan kiinnittänyt juurikaan huomiota Viktorian ainutlaatuiseseen asemaan monarkkina maassa, jossa naimisissa olevalla naisella ei periaatteessa ollut laillisia oikeuksia hallita omaisuuttaan tai käyttää suoraa poliittista valtaa.⁵¹ Samoin kuvaus kuningattaresta tasapainottelemassa yksityisen elämän ja monarkin roolin välillä rajoittui muutamiin melko yleisiin huomautuksiin. Strachey'n käytettävissä ollut lähteistö oli tosin huomattavasti suppeampi kuin seuraavien tutkijasukupolvien, joilla on ollut mahdollisuus päästä Windsorin linnan arkistoihin.⁵²

Myöhemmissä elämäkertoissa Viktorian psykologinen muotokuva on tullut tarkemmaksi, vaikka monia Viktorian persoonaan liittyneitä myyttejä ei tutkimuksissa ole juurikaan kyseenalaistettu.⁵³ Yksi luotettavimmista elämäkertoista on englantilaisen kirjailijan Elizabeth Longfordin *Victoria R.I.* (1964), joka luo kuningattaresta muotokuvan porvarillisena perheenäitinä ja tunnollisena hallitsijana. Longford, samoin kuin monet seuraajansa, on jakanut käsittelynsä kahteen aikajaksoon, joita erottaa Viktorian puolison, prinssi Albertin kuolema joulukuussa 1861. Tämä taitekohta osuu ajallisesti myös kuningattaren elämän keski-ikään. Viktoria jäi leskeksi 42-vuotiaana ja kuoli kolmekymmentäyhdeksän vuotta myöhemmin 81-vuotiaana. Tätä aikarajausta on muutamissa tutkimuksissa painotettu jakamalla kuningattaren elämänvaiheet kahteen erilliseen niteeseen. Englantilaisen historioitsijan Cecil

⁵⁰ Strachey uudisti teoksellaan koko elämäkertakirjallisuuden genreä. Teos on myös ainoa suomeksi julkaistu Viktoria-elämäkerta. Kuningattaren elämää on esitelty muutamissa melko populaareissa kokoelmateoksissa, mutta varsinaisia elämäkertoja ei ole 1920-luvun jälkeen käännetty suomeksi.

⁵¹ Ks. mm. Perkin, Joan, *Women and Marriage in Nineteenth-Century England*. London 1989. Epäsuora vaikuttaminen politiikassa oli mahdollista aristokratian naisille jo ennen varsinaisia naisten asemaa parantaneita lakiuudistuksia.

⁵² Strachey'n teoksessa ei ole lähdeluetteloja. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että *Kuningatar Viktoria* kannattaa lukea jo hienosti kirjoitetun päätäntönsä vuoksi.

⁵³ Kuningatar on jossain määrin ollut pitkään "regina intacta". Plunkett 2003, 1.

Woodham-Smithin kaksiosaiseksi aiotusta *Queen Victoria – Her Life and Times* (1972) ilmestyi tekijänsä kuoleman vuoksi kuitenkin vain elämäkerran ensimmäinen osa. Samoin on käymässä myös ranskalais-englantilaisen Monica Charlotin tutkimukselle.⁵⁴ Elämäkerran ensimmäinen osa *Victoria – The Young Queen* (1991) on erinomaisen kattava ja psykologisesti tarkka muotokuva nuoresta Viktoriasta. Charlot keskittyy tarkastelussaan Viktoriaan ja suhtautuu samalla kriittisesti prinssi Albertin persoonaan ja vaikutusvaltaan. Charlotin käsitykset kuningattaren äitiydestä ovat myös aikaisempaa moninaisemmat, vaikka aikarajauksen vuoksi suhteet aikuistuneisiin lapsiin jäävätkin käsittelemättä.⁵⁵

Kuningattaren yhdeksästä lapsesta on julkaistu myös huomattava määrä eritasoista kirjallisuutta. Amerikkalaisen historiantutkija Hannah Pakulan 700-sivuinen *An Uncommon Woman – The Empress Frederick, Daughter of Queen Victoria, Wife of Crown Prince of Prussia, Mother of Kaiser Wilhelm* on epäilemättä kattavin elämäkerta Viktorian esikoisesta ja äitinsä kaimasta. Kuningattaren toiseksi vanhimman tyttären Alicen (1843–1878) elämää, jälkeläisiä sekä useita tunnettuja perhetragedioita⁵⁶ esittelee laajasti David Duffin *Hessian Tapestry* (1967). Kuningattaren kirjallisen jäämistön toimittamisesta vastanneen prinsessa Beatricen elämää ja suhdetta kuuluisaan monarkkiäitiin kuvaa puolestaan teos *Shy Princess – The Life of her Royal Highness Princess Beatrice, the youngest daughter and constant companion of Queen Victoria*. Teoksen nimi paljastaa osuvasti nuorimman tyttären roolin vanhenevan kuningattaren taloudessa.

⁵⁴ Charlot menehtyi vuonna 2005, ks. artikkeli Charlotista:

<http://education.guardian.co.uk/obituary/story/0,,1505145,00.html>

⁵⁵ Sen sijaan englantilaisen Christian Hibbertin uusimmassa Viktoria-elämäkerrassa *Queen Victoria – A Personal History* (2001) kuningatar on henkilönä jälleen hieman etäisempi, vaikka teos tuo esille myös Viktorian kirjallista puolta. Hibbert on myös koonnut otteita Viktorian päiväkirjoista ja kirjeistä teokseensa *Queen Victoria in her Letters and Journals*. Kokoelma kattaa kuningattaren muistelmia lapsuudesta aina viimeisimpiin päiväkirjamerkintöihin, tammikuuhun 1901 asti.

⁵⁶ Näistä tunnetuimmat ovat Alicen kahden tyttären, suuriruhtinatar Elisabetin sekä Venäjän viimeisen keisarinna Aleksandra Fjodorovnan sekä tämän perheen teloitukset vuonna 1918. Tragedioihin voidaan laskea myös tuhoisa lento-onnettomuus vuonna 1937, jossa menehtyivät Alicen miniä, pojanpoika sekä tämän perhe. Ks. myös mm. Zeepvat, 2005. Alicen tyttärenpojan, Intian viimeisen varakuninkaan Louis Mountbattenin IRA-murha vuonna 1979 on myös mahdollista lisätä luetteloon, vaikka se jääkin Duffin kirjan ulkopuolelle.

Varsinaisten elämäkertojen ulkopuolelta on syytä mainita amerikkalaisen Judith Schneid Lewisin kattava perhehistoriallinen tutkimus *In the Family Way – Childbearing in the British Aristocracy 1760–1860*, jossa kuningattaren perhekäsitykset yhdistetään osaksi englantilaisen aristokratian asenteita ja käytäntöjä. Toisenlaisen näkökulman Viktorian äitiyteen on tarjonnut myös australialainen tutkija Yvonne M. Ward, jonka artikkelissaan *The Womanly Garp of Queen Victoria's Early Motherhood 1840–42* tarkastelee nuoren kuningattaren päiväkirjamerkintöjä ja vertaa niitä vanhenevan Viktorian mielipiteisiin. Päiväkirjojen ohella Ward on käyttänyt lähteinään muun muassa kuningattaren kirjeenvaihtoa esikoistyttärensä Vickyn kanssa. Tuloksena on aikaisempia tulkintoja kyseenalaistava tutkimus.⁵⁷

1.5 Nimistä ja titteleistä

Tässä tutkimuksessa Englannin kuningatar Viktoriaan on viitattu joko tämän hallitsijanimellä tai tittelillä *kuningatar*.⁵⁸ Viktoriasta käytetään nimen vakiintunutta suomalaista muotoa.⁵⁹ Vuonna 1876 Viktoriasta tuli myös Intian keisarinna, mutta tähän arvonimeen liittyvät yksityiskohdat rajataan työn ulkopuolelle, samoin kuin kuningattaret lukuisat muut tittelit. Viktorian puolisoon prinssi Albertiin viitataan yleisemmin joko tämän etunimellä tai arvonimellä *prinssi/prinssipuoliso* [*Prince Consort*].⁶⁰ Viktoria kirjoitti

⁵⁷ Wardin tutkimusaihe käsittelee kokonaisuudessaan Viktorian ja Albertin kuninkaallista vanhemmuutta vuosina 1840–1861. *Women's History Review*-julkaisussa ilmestynyt artikkeli *The womanly garb of Queen Victoria's early motherhood, 1840–1842* on vain osa Wardin tutkimusta.

⁵⁸ Viktoria kastettiin heinäkuussa 1819 kummisetänsä, Venäjän keisari Aleksanteri I:n ja äitinsä, Kentin herttuattaren mukaan Alexandrina Victoriaksi. Viktorian hallitsijanimeksi jäi englantilaisittain melko vieras *Victoria*. Charlot, Monica, *Victoria – The Young Queen*. Oxford 1991, 32–33.; 85–86.

⁵⁹ Vanhan käytännön mukaan eurooppalaisten hallitsijoiden nimet on yleensä aina suomennettu. Suomen kielen lautakunta antoi kuitenkin vuonna 2002 suosituksen, jonka mukaan tulevien monarkkien nimet säilytetään jatkossa alkuperäisessä kirjoitusasussaan. Ks. Mikkonen Pirjo, Charles vai Kaarle? *Kielikello* 1/2003. Ks. myös Korkeamäki, Esko (toim. Elina Kuusmin), *Euroopan monarkit*. Jyväskylä 2004.

⁶⁰ Titteli myönnettiin Albertille vuonna 1857. Longford 1964, 266. Britannian hallitsija on arvonimeltään joko kuningatar tai kuningas. Kuninkaan puolisoa kutsutaan kuningattareksi [*Queen Consort*], mutta vastaavasti hallitsevan kuningattaren aviomies ei ole titteliltään kuningas, poikkeuksena mm. kuningatar Maria II:n puoliso Vilhelm III. Nykyisen hallitsijan, Elisabet II:n puoliso prinssi Philip on arvonimeltään Edinburghin herttua. Kiinnostavaa kyllä, myös prinssi Philip on Britannian kruununperimyslistalla – äitinsä Battenbergin prinsessa Alicen kautta, joka oli kuningatar Viktorian tyttärentyttärentytär.

puolionsa tittelistä Preussin kruununprinsessa Augustalle – tyttärensä tulevalle anopille – heinäkuussa 1857:

*”Olen varma, että sinua kiinnostaa kuulla, että olen myöntänyt rakkaalle puolisolteni arvonimen 'Prince Consort'. Häntä on kutsuttu siten julkisuudessa jo pitkään, vaikka ei virallisesti. Minusta on ollut niin väärin, että aviopuolisoni kantoj ulkomaista arvonimeä, mikä soi hänelle aivan vääränlaisen aseman varsinkin muualla [kuin Englannissa]. Päätin myöntää hänelle tämän arvonimen, mistä ilmoitetaan pian virallisesti kaikissa ulkomaisissa hoveissa.”*⁶¹

Viktorian vanhimman tyttären ja kaiman Victorian etunimi ja tittelit ovat ongelmallisia monestakin eri syystä.⁶² Britanniassa hallitsijan vanhimmasta tyttärestä käytetään tavallisesti titteliä *kuninkaallinen prinsessa* [*Princess Royal*]. Tätä arvonimeä ei kuitenkaan saada automaattisesti syntymässä, sillä titteliä voi kantaa vain yksi henkilö kerrallaan. Arvonimi luotiin Kaarle I:n vanhimmalle tyttäreille, prinsessa Marylle 1600-luvun alkupuolella.⁶³ Marraskuussa 1840 syntyneestä kuningatar Viktorian esikoistyttärestä ja kaimasta tuli järjestyksessä Britannian neljäs kuninkaallinen prinsessa.⁶⁴ Tässä työssä prinsessa Victoriasta käytetään useimmiten kuitenkin tämän perheensisäistä kutsumanimeä *Vicky* erotukseksi tunnetummasta monarkkiäidistä. Pelkän prinsessan tittelin käyttö on sekä ongelmallista että sekavaa, sillä Vicky oli elämänsä aikana paitsi Britannian kuninkaallinen prinsessa myös Preussin kruununprinsessa ja kuningatar, Saksan keisarinna ja lopulta myös leskikeisarinna⁶⁵. Lempinimen käytöllä ei ole pyritty tarpeettomaan tuttavallisuuteen, vaan tarkoituksena on yksinkertaisesti erottaa samannimiset äiti ja tytär toisistaan. Tässä noudatetaan Hannah Pakulan elämäkerran *An*

⁶¹ Viktoria Preussin kruununprinsessa Augustalle 3.7.1857 Bolitho, Hector (ed.) 1938, 84–85.

⁶² Viktorian lapsista ja lempinimistä ks. liitteet 1 ja 3.

⁶³ Fraser 2005, 4; <http://www.royal.gov.uk/output/Page5660.asp>. Tyyli omaksuttiin Ranskasta, jossa hallitsijan vanhimmasta tyttärestä käytettiin arvonimeä *Madame Royale*. Kaarle I:n puoliso Henrietta Maria oli Ranskan kuninkaan Henrik IV:n tytär.

⁶⁴ 1700-luvulla titteliä kantoivat vuorollaan sekä Yrjö II:n vanhin tytär, prinsessa Anne että Yrjö III:n esikoistyttä prinsessa Charlotte, joka kuoli vuonna 1828. Nykyinen kuninkaallinen prinsessa, Elisabet II:n ainoa tytär prinsessa Anne (s. 1950) on järjestyksessä seitsemäs kuninkaallinen prinsessa.

⁶⁵ Tätä titteliä ei koskaan varsinaisesti käytetty, sillä Vicky tunnettiin miehensä kuoleman jälkeen keisarinna Fredrikinä. Ks. luku 6.3.

Uncommon Woman – The Empress Frederick, Daughter of Queen Victoria, Wife of the Crown Prince of Prussia, Mother of Kaiser Wilhelm esimerkkiä.

Erityisenä hankaluutena 1800-luvun Euroopan kuningashuoneiden elämäkerrallisessa tutkimuksessa ovat juuri usein toistuvat etunimet. Kuninkaallinen prinsessa Victoria oli äitinsä kaima ja esimerkiksi kolmannessa polvessa ainakin kuudellatoista Viktorian lapsenlapsella oli etunimissään isoäitinsä nimi.⁶⁶ Myös kuningattaren oma äiti, Kentin herttuatar (1786–1861) oli syntymänimeltään Victoria/Victoire. Tässä työssä kuningattaren äidistä käytetään selvennyksen vuoksi useimmiten englantilaista arvonimeä *Kentin herttuatar*, jonka tämä alun perin Saksi-Coburg-Saalfeldin prinsessa sai avioituttuaan Yrjö III:n pojan, Kentin herttua Edvardin (1767–1820) kanssa keväällä 1818.⁶⁷ Kuninkaallisen perheen sisällä etunimiongelmia ratkaistiin käyttämällä erilaisia lempinimiä. Viktorian tyttäristä prinsessa Helenaa (1846–1923) kutsuttiin kirjeenvaihdossa *Lencheniksi* ja perheen kuopusta, prinsessa Beatricea kuningattaren kirjeissä tavallisimmin *Babyksi*. Prinsessa Alicella ja prinsessa Louisella (1848–1939) ei kirjeenvaihdossa ollut erityisiä lempinimiä.

Viktorian vanhin poika ja Britannian tuleva kuningas Edvard VII (1841–1910) kastettiin isänsä ja äidinpuoleisen isoisänsä mukaan *Albert Edvardiksi*. Erottaakseen samannimiset miehensä ja esikoispoikansa kuningatar käytti yksityisessä kirjeenvaihdossaan prinssistä tämän perheensisäistä lempinimeä *Bertie*. Virallisissa yhteyksissä tuleva Edvard VII⁶⁸ tunnettiin arvonimellään *Walesin prinssi*. Tämä 1300-luvulta periytyvä titteli voidaan myöntää ainoastaan hallitsijan vanhimmalle pojalle ja vallanperijälle.⁶⁹ Viktorian

⁶⁶ Joista viidellä oli varsinaisena kutsumanimenään Victoria. Samoin kuningattaren nimen maskuliininen muoto *Victor* oli etunimenä kahdella Viktorian lapsenlapsista. Viktoria toivoi itse, että mahdollisimman moni hänen jälkeläisistään kantaisi joko Viktorian itsensä tai prinssi Albertin nimeä. Ks luku 5.4.

⁶⁷ Viktorian ja Vickyn kirjeenvaihdossa Kentin herttuatar oli kuitenkin aina pelkkä isoäiti [*Grandmama*].

⁶⁸ Viktorian toiveena oli, että *Bertie* olisi kuninkaana hallinnut nimellä Albert Edvard. Äitinsä kuoleman jälkeen uusi kuningas valitsi kuitenkin jälkimmäisen nimensä hallitsijanimekseen. Van der Kiste, John, *Queen Victoria's Children*. Sparkford 2004, 171.

⁶⁹ Tosin tämäkään arvonimi ei periydy automaattisesti. Walesin prinssin tittelistä enemmän mm. <http://www.royal.gov.uk/output/Page5659.asp>.

esikoispoika sai arvonimensä neljän viikon ikäisenä joulukuussa 1841.⁷⁰ Walesin prinssi avioitui vuonna 1863 Tanskan prinsessa Aleksandran (1844–1925) kanssa, josta avioliiton myötä tuli *Walesin prinsessa*. Viktorian ja Vickyn yksityisessä kirjeenvaihdossa Aleksandrasta käytettiin tavallisimmin kuitenkin tämän lempinimeä *Alix*.

Kuningattaren toiseksi vanhin poika, Edinburghin herttua Alfred (1844–1900) esiintyy äitinsä ja vanhimman sisarensa kirjeissä tavallisimmin *Affiena*. Alfredista tuli setänsä Ernst II:n kuoleman jälkeen vuonna 1893 myös Saksi-Goburg-Gothan⁷¹ herttua, mutta saksalainen arvonimi ja pienen ruhtinaskunnan ongelmallinen vallanperimystilanne rajataan tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Perheen nuorimmista pojista Arthurista (1850–1942) ja Leopoldista (1853–1884) käytettiin kuningattaren kirjeenvaihdossa puolestaan lähinnä vain näiden etunimiä. Tyttärelleen Vickylle kuningatar Viktoria kirjoitti keväällä 1881 Leopoldin arvonimestä:

*”Leopold tuli tänään ja kerron nyt sinulle, että hänestä tehdään huomenna pääri, mikä on jo kauan ollut hänen toiveensa. Mutta tietyillä ehdoilla; toisin sanoen minun taloudessani, hovissa ja hovin lähettyvillä hänestä käytetään aina nimitystä prinssi Leopold, eikä koskaan yleensä pelkää nimeä ilman titteliä edessä. Tämän hän hyväksyy auliisti. Olen aina sanonut, että kuka tahansa voi olla herttua, mutta että kuka tahansa ei voi olla prinssi. Hän saa hienon ja vanhan skotlantilaisen arvonimen Albanyn herttua.”*⁷²

Preussin kuningasperheen jäsenet esiintyvät myös kirjeenvaihdossa säännöllisesti. Vickyn vanhin poika Vilhelm – myöhemmin Saksan ongelmallinen keisari Vilhelm II – oli ensimmäisinä vuosinaan äitinsä ja isoäitinsä kirjeissä tavallisimmin *Willy*, myöhemmin aikuistuneen Vilhelmin kutsumanimeksi vakiintui *Willie*. Vickyn aviomiehestä, Preussin

⁷⁰ St. Aubyn, Giles, *Edward VII – Prince and King*. Glasgow 1979, 15–16. Titteli säilyi prinssillä ennätyselliset kuusikymmentä vuotta aina Edvardin omaan valtaannousuun saakka.

⁷¹ Herttuakunnan nimi oli vuoteen 1826 asti Saksi-Coburg-Saalfeld, jolloin Saalfeld korvattiin Gothalla. Nimi muuttui siten Saksi-Coburg-Gothaksi. Woodham-Smith 1972, 432.

⁷² Viktoria Vickylle 23.5.1881. *Beloved Mama – Private Correspondence of Queen Victoria and the German Crown Princess 1878–1885*. Fulford, Roger (ed.). London 1981, 104.

kruununprinssistä ja myöhemmin Saksan keisari Fredrik III:sta on kirjeenvaihdossa käytetty poikkeuksetta tämän lempinimeä *Fritz*. Kruununprinssin vanhemmat, Saksan keisari Vilhelm I (1797–1888) ja alun perin Saksi-Weimar-Eisenachin prinsessa Augusta esiintyvät kirjeissä ennen valtaannousuaan yksinkertaisesti arvonimillään *prinssi* ja *prinsessa*. Myöhemmin hallitsijaparista kirjoitettiin kirjeenvaihdossa titteleidensä mukaisesti Preussin kuninkaana ja kuningattarena, vuoden 1871 jälkeen keisarina ja keisarinnana. Selvennöksen vuoksi pariskunnasta käytetään tässä työssä useimmiten näiden omia etunimiä ja arvonimiä.

2. Yksinäisestä lapsesta suuren perheen äidiksi

2.1 ”On hirvittävää kaivata äitinsä ystävyyttä” – Viktorian lapsuus ja nousu valtaistuimelle

Toisin kuin omat lapsensa, kuningatar Viktoria ei kasvanut lapsuuttaan suuressa perheessä monien sisarusten ympäröimänä. Viktorian elämän ensimmäisiä vuosikymmeniä varjostivat isän varhainen kuolema, äidin vaikeat suhteet miehensä englantilaisiin sukulaisiin sekä jännitteet lapsuudenkodin Kensingtonin palatsin sisällä. Kuningattaren vanhempien, Kentin herttua Edvardin⁷³ ja saksalaissyntyisen prinsessa Victorian avioliitto oli pitkälti ollut seurausta Britannian ongelmallisesta vallanperimystilanteesta. Vaikka Yrjö III:lla oli avioliitostaan kaikkiaan viisitoista lasta, 1800-luvun alkupuolella kysymys vallanperimyksestä oli ongelmallisten perhesuhteiden ja yllättävän kuolemantapauksen vuoksi ratkaisematta. Varsinkin kuninkaan vanhimman pojan Walesin prinssi Georgen – myöhemmin Yrjö IV:n – avioliitto saksalaisen prinsessa Carolinen kanssa oli osoittautunut katastrofiksi.⁷⁴

⁷³ Kentin herttua Edvard oli Yrjö III:n viidestätoista lapsesta viidenneksi vanhin. Herttuan syntyessä – perheensä neljäntenä poikana – oli hyvin epätodennäköistä, että Edvard itse tai kukaan hänen tulevista jälkeläisistään nousisi koskaan Britannian valtaistuimelle. Tämän vuoksi Edvardin koulutus painottui enemmän sodankäyntiin kuin valtakunnan hallitsemiseen.

⁷⁴ Walesin prinssiparin avioelämä rajoittui avioliiton ensimmäisiin päiviin, jonka jälkeen pari eli asumuserossa parikymmentä vuotta. Ainoa tytär syntyi tasan yhdeksän kuukautta häiden jälkeen. Yrjö yritti erota puolisoistaan 1820-luvun alkupuolella, mutta yritys kääntyi lopulta kuningasta itseään vastaan. Caroline kuoli vuonna 1821. Yrjö ei solminut enää uutta avioliittoa, mutta piti rakastajattarensa julkisesti hovissa loppuun asti. Charlot 1991, 26–28.

Suoranaisena ihmeenä Walesin prinssiparin liitosta syntyi tytär ja vallanperijä Charlotte (1796–1817), joka solmi vuonna 1816 avioliiton Saksi-Coburg-Saalfeldin prinssi Leopoldin⁷⁵ kanssa. Nuori prinsessa menehtyi synnytyksessä kuitenkin jo seuraavana vuonna, eikä Yrjö III:n valtaistuimelle yllättäen ollut perijää enää kolmannessa polvessa.⁷⁶

Charlotten odottamaton kuolema marraskuussa 1817 aiheutti vallanperimyskriisin Britanniassa. Hallitsijaprinssi oli ainoan tyttärensä kuollessa 55-vuotias ja edelleen naimisissa, eikä prinssin nuoremmilla veljillä ollut avioliitoistaan lapsia.⁷⁷ Veljentyttären kuoleman myötä uusi asema vallanperimysjärjestyksessä sekä runsaat velat velvoittivat kuninkaan neljänneksi vanhimman pojan, 49-vuotiaan Kentin herttua Edvardin etsimään puolisoa Saksan pienistä ruhtinaskunnista.⁷⁸ Tuleva herttuatar löytyi edesmenneen veljentyttären perhepiiristä, sillä prinssi Leopoldin 31-vuotias sisar Victoria oli jäänyt leskeksi vain muutamaa vuotta aikaisemmin.⁷⁹ Vaikka Edvardin ja Leiningenin leskiprinsessan tuttavuus kehittyikin pian molemminpuoliseksi kiintymykseksi, vallanperimyksen kannalta merkityksellistä oli myös, että prinsessa oli todistanut hedelmällisyytensä synnyttämälle ensimmäiselle miehelleen kaksi lasta, poika Charlesin (1804–1856) sekä tytär Feodoran (1807–1872).

Kentin herttuapari vihittiin avioliittoon toukokuussa 1818. Englannin tuleva kuningatar Viktoria syntyi vuotta myöhemmin Kensingtonin palatsissa

⁷⁵ Myöhemmin Belgian kuningas Leopold I, kuningatar Viktorian eno.

⁷⁶ 48 tuntia kestäneen synnytyksen jälkeen prinsessa Charlotte synnytti pojan, joka oli kuollut jo kohdussa. Prinsessa menehtyi itse viisi tuntia poikansa syntymän jälkeen. Synnytystä valvonut lääkäri Sir Richard Croft ampui itsensä kolme kuukautta myöhemmin. Dewhurst, Jack, *Royal Confinements*. London 1980, 132. Tapaus tunnetaan synnytyksen historiassa nimellä ”triple obstetric tragedy”. Charlotten kuolemaan liittyvistä yksityiskohdista kiistellään edelleen, sillä täsmällistä syytä synnytyksen epäonnistumiseen ei ole voitu nimetä. Charlotten kohtalo vaikutti suuresti myös prinsessan serkun, Viktorian näkemyksiin synnytyksistä ja lapsivuodeajasta. Ks. mm. luku 4.2.3.

⁷⁷ Yrjö III:n tyttärien avioliitot olivat samoin kaikki lapsettomia. Yrjö III:lla oli lukuisia lapsenlapsia, mutta nämä olivat syntyneet joko avioliittojen ulkopuolisista suhteista tai olivat muutoin vallanperimyslainsäädännön mukaan sopimattomia nousemaan valtaistuimelle.

⁷⁸ Charlot 1991, 18.

⁷⁹ Prinsessa Victorian ensimmäinen aviomies, Leiningenin prinssi Emich Karl (1763–1814) oli aiemmin ollut naimisissa Victorian tädin kanssa. Victorian ensimmäinen aviomies oli nuorta prinsessaa 23 vuotta vanhempi. Toisessa avioliitossa Kentin herttuan kanssa ikäeroa puolisoitten välillä oli samoin yli 20 vuotta.

Lontoossa toukokuun 24. päivänä 1819.⁸⁰ Tytär, jota ylpeä isä kuvasi ”*pulskaksi kuin peltopyy*”⁸¹, oli syntyessään Britannian kruununperimyslistalla viidentenä.⁸² Pieni prinsessa kastettiin kahta kuukautta myöhemmin *Alexandrina Victoriaksi*. Herttuaparin onnellinen perhe-elämä jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä Viktorian ollessa vasta kahdeksankuukautinen, 52-vuotias Edvard sairastui keuhkokuumeeseen ja kuoli yllättäen tammikuussa 1820.⁸³ Viikkoa myöhemmin myös Viktorian isoisän Yrjö III:n elämä päättyi ja valtaistuimelle nousi kuninkaan vanhin poika. Koska Yrjö IV oli menettänyt ainoan tyttärensä, vallanperijänä oli uuden kuninkaan nuorempi veli, Clarenden herttua William (1765–1837), joka oli solminut veljiensä tapaan avioliiton prinsessa Charlotten kuoleman jälkeen.⁸⁴ Williamin – tulevan Vilhelm VI:n – ja tämän puolison Adelainen kaksi tytärtä kuolivat pieninä, joten kahden kuninkaan veljentyttärestä Viktoriasta tuli 1830-luvun alkuun mennessä valtaistuimen perijä. Pienen prinsessan elämä ei kuitenkaan monessakaan mielessä muistattanut satukirjamaisen onnellista lapsuutta.

Ongelmia oli monia. Mieheensä kuoleman jälkeen Kentin herttuatar oli vaikeuksissa uudessa kotimaassaan, joka monella tapaa oli jäänyt saksalaissyntyiselle leskelle vieraaksi. Ongelmia aiheuttivat etenkin riittämättömät määrärahat ja herttuan jälkeensä jättämät runsaat velat, joihin

⁸⁰ Charlot 1991, 26. Herttuapari vihittiin avioliittoon ensin Coburgissa ja toistamiseen myös Edvardin kotimaassa Englannissa. Herttuan velkojen vuoksi pariskunta asui avioliittonsa ensimmäiset kuukaudet Saksassa. Taatakseen vallanperimyksellisen asemansa Edvard halusi tulevan lapsensa syntyvän Englannissa, joten pariskunta palasi maahan herttuattaren ollessa viimeisillään raskaana. Herttuattaren tytär Feodora seurasi äitiään tämän uuteen kotimaahan, mutta poika Charles jäi Saksaan. Ibid., 24–26.

⁸¹ Charlot 1991, 26.

⁸² Viktorian ja hänen isänsä edellä vallanperimyksessä olivat Kentin herttuan vanhimmat veljet, hallitsijaprinssi George sekä Yorkin ja Clarenden herttuat Frederick ja William. Yorkin herttua kuoli kuitenkin jo ennen Yrjö IV:n valtaannousua, samoin kuin Clarenden herttuan avioliitosta syntyneet kaksi tytärtä. 1820-luvun lopulla Viktorian ja valtaistuimen välissä oli lopulta enää Clarenden herttua, josta vanhimman veljensä kuoleman jälkeen vuonna 1830 tuli kuningas Vilhelm IV.

⁸³ Viktoria ei siis mitenkään pystynyt muistamaan isäänsä, mutta suhtautui tähän ylpeästi ja piti itseään ”sotilaan tyttärenä”. Kirjeissään tyttarelleen kuningatar mainitsi isänsä muutaman kerran: ”*Olet varmasti kiinnostunut ja ilahtunut kuullessasi, että aion pystyttää St. Georgeen muistomerkin rakkaalle isälleni. Minusta ei ole oikein, että siellä ei ole ollut minkäänlaista [muistomerkkiä]isälleni, sillä hänestä olisi tullut kuningas, ellei hänen terveytensä olisi pettänyt! [– –]Se on rakastava ja velvollisuudentuntoinen kunnianosoitus hänen ainoalta lapseltaan.*” Viktoria Vickylle 8.1.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 24.

⁸⁴ Tämä liitto jäi kahden pienen tyttären kuoleman jälkeen lapsettomaksi. Vilhelmillä oli kuitenkin suhteestaan näyttelijä Dorothy Jordanin kanssa kymmenen aviotonta lasta, mutta yksikään näistä ei voinut lainsäädännön vuoksi nousta valtaistuimelle. Dewhurst 1980, 134.

herttuatar sai avustusta nuoremmalta veljeltään Leopoldilta.⁸⁵ Prinssistä tulikin sisarensa ja tämän nuoremman tyttären turva, joka tarjosi taloudellisen tuen ohella prinsessalle myös tämän ainoan isähahmon. Viktorian lapsuutta värittivät äidin ja isänpuoleisten sukulaisten väliset jatkuvat kiistelyt, joiden vuoksi prinsessan suhde Englannin kuninkaalliseen perheeseen jäi melko etäiseksi. Tyttärelleen kuningatar kuvasi lapsuutensa ristiriitoja:

*”Se mitä sanot [Preussin kuninkaallisesta] perheestä, muistuttaa niin paljon sitä, mihin sain lapsena tottua. Ainaista riitaa, perhe tuskin puheväleissä toistensa kanssa. Minä (pelkkä lapsi silloin) kahden tulen välissä, yritin olla kohtelias, minkä vuoksi sitten toruttiin kotona. Voi, se oli kamalaa, ja sen vuoksi Windsorista on tullut niin kammottava paikka minulle – enkä pääse siitä tunteesta eroon. Ymmärrät nyt ehkä paremmin, mitä tarkoitan. Ja kun sitten avioiduin, käyttäytyivät he järkyttävästi isää kohtaan”.*⁸⁶

Tulevan kuningattaren lapsuudesta muodostui tämän omien sanojen mukaan hyvin yksinäinen ja onneton, vaikka Viktoria ei fyysisessä mielessä koskaan ollutkaan yksin.⁸⁷ Prinsessalla ei ollut juurikaan ikäisiään leikkitovereita, minkä vuoksi Viktoria tottui lapsuudessaan pääasiassa aikuisten seuraan.⁸⁸ Kuningatar itse kuvasi lapsuuttaan myöhemmissä muistiinpanoissaan: *”Minut kasvatettiin hyvin yksikertaisesti. Sain oman huoneen vasta kun olin miltei täysikasvuinen. Nukuin äitini huoneessa aina siihen saakka, kunnes nousin valtaistuimelle.”*⁸⁹ Sisarpuolensa, prinsessa Feodoran avioiduttua Viktorian seuralaiseksi ja ainoaksi ystäväksi jäi saksalainen kotiopettajatar Louise Lehzen (1784–1870).⁹⁰ Lehzenistä tuli pienen prinsessan ystävä ja vanhemman

⁸⁵ Hibbert 2001, 23.

⁸⁶ Viktoria Vickylle 9.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 72–73. Viktoria viittasi kirjeessään siihen, kuinka kuningattaren nuoremmat sedät eivät Viktorian avioliiton alkuaikoina suhtautuneet suopeasti prinssi Albertiin.

⁸⁷ Hibbert 2001, 19.

⁸⁸ Yksinäisyyttä korostivat prinsessan omistamat 132 nukkea. *Ibid.*, 22.

⁸⁹ Kuningatar Viktorian muistoja vuodelta 1872. *Victoria, Queen of England (Vol. I)*, 1908, 11.

⁹⁰ Louise Lehzen oli hannoverilaisen papin nuorin tytär, joka palkattu alun perin Feodoran opettajaksi tammikuussa 1819. Viktoria-elämäkertojen muotokuva Lehzenistä vaihtelee suuresti. Osa kirjoittajista on nähnyt Lehzenin Viktorian todellisena lapsuudenaikaisena luotettuna, mutta kotiopettajattareen on liitetty myös monia hyvin negatiivisiakin piirteitä (mm. alkoholismi, hysteria). Ks. mm. Hibbert 2001, 21.

sisaren sekä Leopold-enon ohella myös Viktorian luotettu aina tämän avioitumiseen saakka.

Viktorian varttuessa välit Kentin herttuattareen viilenivät. Äitinsä kuollessa keväällä 1861 kuningatar kirjoitti enolleen: ”*On hirvittävää kaivata äitinsä ystävyyttä – kun ei voi uskoutua tälle silloin, kun tyttö sitä **eniten** tarvitsisi.*”⁹¹ Suurin yksittäinen syy ristiriidoille äidin ja tyttären välillä oli irlantilaisen Sir John Conroyn kasvava vaikutusvalta Kentin herttuattaren taloudessa.⁹² Vuosien mittaan yksinäinen leski tuli yhä enemmän riippuvaiseksi kunnianhimoisesta sihteeristään, jonka suunnitelma tähtäsi Viktorian tulevan vallan keskittämiseen herttuattarelle – ja tätä kautta Conroylle itselleen – sekä puhtaaseen taloudelliseen hyötyyn.⁹³ Suunnitelmaan kuului prinsessan eristäminen ulkomaailmasta sekä myös tämän englantilaisista sukulaisista – erityisesti tämän kahdesta hallitsijasedästä. Viktoria kuitenkin vihasi miestä ja pyrki kasvaessaan irrottautumaan äitinsä vaikutusvallasta. Kuningatar kirjoitti lapsuutensa ristiriidoista luottamuksellisesti vanhimmalle tyttärelleen:

”Lapsuuteni oli onnetonta aikaa; minulla ei ollut ketään, jolle osoittaa kiintymystä – ei veljiä tai sisaria⁹⁴, joiden kanssa elää, eikä minulla koskaan ollut isää. Näissä onnettomissa olosuhteissa minulla ei ollut miellyttävää, läheistä tai luottamuksellista suhdetta äitiini (niin toista kuin meidän välimme) – niin paljon kuin häntä nyt rakastankin. En tiennyt, mitä rauhallinen kotielämä voi olla!

⁹¹ Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 9.4.1861. Victoria, Queen of England, *Letters of Queen Victoria – A Selections from Her Majesty's Correspondence between the years 1837 and 1861. Vol. III – 1854 – 1861.* Edited by A. C. Benson and Viscount Esher. London 1908, 439.

⁹² Herttuattaren ja tahollaan naimisissa olevan John Conroyn suhteen laadusta on kiistelty paljon Viktorian elämäkertakirjallisuudessa. Prinsessan Conroyta kohtaan tunteman vihamielisyyden syyksi on ehdotettu äidin ja irlantilaisen liian läheistä suhdetta, mutta mitään varmoja todisteita asiasta ei ole. Conroyn vaikutusvalta kasvoi joka tapauksessa entisestään, kun herttuattaren Englannissa asunut veli Leopold valittiin Belgian kuninkaaksi vuonna 1831. Leopoldin lähtö oli järkytys Viktorialle, jolle nuorin eno oli ainoa Kensingtonin palatsin ulkopuolinen luotettu. Hibbert 2001, 53–54.

⁹³ Viktorian elämäkertakirjallisuudessa järjestely tunnetaan nimellä ”Kensington system”. Christopher Hibbertin mukaan Conroyn tarkoituksena oli eristäytymisellä tehdä Viktoria mahdollisimman riippuvaiseksi äidistään, joka puolestaan luotti kaikessa sihteerinsä. Ks. mm. Hibbert 2001, 27.

⁹⁴ Sisaruolensa prinsessa Feodoran avioiduttua Viktoria jäi yksin Kensingtonin palatsiin. Viktorian ja Feodoran välit pysyivät hyvin lämpiminä aina Feodoran kuolemaan, vuoteen 1872 saakka. Velipuoli Charles kasvoi puolestaan lapsuutensa Saksassa, joten Viktorian suhde veljeen ei ollut yhtä tiivis.

Kaikki tämä on täydellinen vastakohta onnelliselle lapsuudellesi ja kodillemme.”⁹⁵

Viktoria täytti toukokuussa 1837 kahdeksantoista vuotta ja tuli samalla täysi-ikäiseksi.⁹⁶ Suurin elämänmuutos oli edessä vain vajaata kuukautta myöhemmin, kun prinsessan setä, kuningas Vilhelm IV kuoli kesäkuun 20. päivän aamuna ja valtaistuimelle nousi tämän nuori veljentytär.

”Äiti herätti minut kello kuusi ja kertoi että Canteburyn arkkipiispa ja lordi Conyngham olivat täällä [Kensingtonin palatsissa] ja toivoivat tapaavansa minut. Nousin ylös sängystäni ja menin yksin olohuoneeseeni (pelkkä aamutakki ylläni). Tapasin heidät [siellä]. Lordi Conyngham ilmoitti sitten minulle, että setä-parkaani kuningasta ei enää ollut – hän oli kuollut 12 minuuttia yli kaksi tänä aamuna – ja että näin ollen minä olen kuningatar.”⁹⁷

Nuori kuningatar oli alamaisilleen suhteellisen tuntematon, sillä Viktorian elinpiiri oli rajoittunut lähinnä lapsuudenkodin Kensingtonin palatsin ympäristöön. Nuoruudesta ja kokemattomuudestaan huolimatta 18-vuotiaan kuningattaren esiintyminen oli kuitenkin hallittua, varmaa ja arvokasta, vaikka uutta asemaa ja lisääntyntä vapautta varjostivatkin jatkuvat kiistat äidin kanssa.⁹⁸ Viktoria muisteli valtaannousunsa aikaa tyttärelleen kaksikymmentäneljä vuotta myöhemmin:

”Kuin eilisen päivän muistan omani [valtaannousuni] ja sen 18-vuotiaan nuoren tytön asetettuna sellaiseen asemaan ilman yhtään sukulaista, joka olisi tukenut tai kannattanut häntä. Ei aviomiestä,

⁹⁵ Viktoria Vickylle 9.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 111–112. Kuten Roger Fulford huomauttaa, Vicky ei ennen avioitumistaan ollut tietoinen äitinsä aikaisemmista vaikeuksista Kentin herttuattaren kanssa. Kuninkaallinen prinsessa oli tuntenut isoäitinsä aina ystävällisenä vanhana rouvana, joka oli ollut hyvin läheinen nuoremman tyttärensä kanssa. *Ibid.*, 9.

⁹⁶ Tämä merkitsi sitä, että Viktoria ei enää tarvinnut sijaishallitsijaa valtaannousun tullessa ajankohtaiseksi Jos Vilhelm IV olisi kuollut ennen veljentyttärensä 18:tta syntymäpäivää, sijaishallitsijana olisi toiminut kuningattaren äiti, Kentin herttuatar. Kuningas oli pelännyt etenkin Conroyn vaikutusvaltaa, jota irlantilainen olisi saanut herttuattaren kautta. Charlot 1991, 67–68.

⁹⁷ Viktorian päiväkirjasta 20.6.1837. Hibbert 2005, 23.

⁹⁸ Kuvaavaa on, että heti valtaannousunsa jälkeen Viktorian pyyntönä oli, että saisi ensimmäistä kertaa koko elämänsä aikana olla yksin. Kuningatar myös siirretti sänkyänsä pois äitinsä makuuhuoneesta. Charlot 1991, 86–87.

jonka puoleen kääntyä, jolle vuodattaa huolensa ja jonka rakkaudesta ja kiintymyksestä saada rauhaa ja turvallisuutta. Ja mikä pahempaa – brouillé [välirikko] äitiparan kanssa, sillä siinä vaiheessa olimme melkein vihollisia – ja oma veljeni⁹⁹ toimimassa minua vastaan.”¹⁰⁰

Koska kuningattaren suhteet Kentin herttuattareen olivat katkeamispisteessä, Viktoria tukeutui ensimmäisinä hallintovuosinaan pääministerinsä Lordi Melbournen (1779–1848) persoonaan ja poliittiseen kokemukseen.¹⁰¹ Melbournesta tuli nuoren kuningattaren neuvonantaja ja jossain määrin myös eräänlainen vanhemmankorvike ensimmäisten hallintovuosien kriiseissä.¹⁰² Uuden monarkin ongelmat henkilöityivät hovineiti Lady Flora Hastingsissa, joka oli tullut Kentin herttuattaren palvelukseen vuonna 1834.¹⁰³ Huhut Hastingsin ja herttuattaren suosikin John Conroyn suhteesta alkoivat levitä hovissa, kun hovineidin fyysisessä olemuksessa tapahtui muutoksia, jotka ensi näkemältä viittasivat raskauteen.¹⁰⁴ Kyseessä oli kuitenkin kasvain, joka johti Hastingsin kuolemaan heinäkuussa 1839. Epäsuositun hovineidin julkisesta nöyryyttämisestä alkunsa saanut kriisi paljasti nyt viimeistään myös julkisesti, kuinka huonosti nuori kuningatar ja hänen äitinsä tulivat toimeen. Kiusallisen tapauksen seurauksena Viktorian kansansuosio laski ensi kertaa, vaikka kuningatar ei suoranaisesti ollutkaan jutun varsinainen osapuoli.¹⁰⁵

⁹⁹ Viktorian velipuoli Charles oli asettunut Kentin herttuattaren ja Conroyn puolelle.

¹⁰⁰ Viktoria Vickylle 16.1.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 302.

¹⁰¹ 58-vuotias pääministeri William Lamb – titteliltään Melbournen toinen varakreivi – oli kokenut ja sanavalmis poliitikko, jonka yksityiselämä oli ollut jokseenkin myrskyisä. Rikkonainen avioliitto ja lukuisat naissuhteet loivat romanttisen auran pääministerin maineen ylle. Ks. mm. Hibbert 2001, 64–66.

¹⁰² Elizabeth Longford kuvasi nuoren kuningattaren ja tämän ensimmäisen pääministerin suhdetta: ”Viktorialle Melbourne oli enemmän kuin isä, mutta vähemmän kuin rakastettu.” [“To her he was more than a father but less than a lover.”] Longford 1964, 70. Christian Hibbertin mukaan oli mahdollista, että nuoren kuningattaren ja tämän pääministerin välillä oli seksuaalinen jännite, jota kuningatar ei ehkä edes itse tiedostanut. Asiaa pohdittiin kuitenkin yleisesti, sillä julkisuudessa Viktoriaan viitattiin Hastings-jutun yhteydessä halveksivasti ”rouva Melbournena”. Hibbert 2001, 67, 83.

¹⁰³ Hovineiti kuului herttuattaren ja Conroyn lähipiiriin, eikä Viktoria tämän vuoksi koskaan pitänyt Hastingsista. Myös kuningattaren lähimmät ihmiset, mm. Lehzen ja Melbourne suhtautuivat hyvin varauksellisesti Lady Floraan. Ks. mm. Hibbert 2001, 34, 45.

¹⁰⁴ Hovineiti joutui maineensa puhdistamiseksi alistumaan nöyryyttäviin lääketieteellisiin tutkimuksiin, jotka suoritti kuningattaren lääkäri Sir James Clark. Tällä ei kuitenkaan ollut asianmukaista pätevyyttä. Vasta myöhemmissä tutkimuksissa voitiin todeta, ettei hovineiti todellakaan ollut raskaana. Hibbert 2001, 77–82.

¹⁰⁵ Hibbert 2001, 83.

2.2 ”Albertin tapaaminen on muuttanut kaiken” - prinssi Albert ja avioliitto

Vielä keväällä 1839 nuori kuningatar oli vakuuttunut, ettei tulisi avioitumaan muutamaan vuoteen. Viktoria kirjoitti päiväkirjaansa pääministerinsä Melbournen kanssa käymänsä keskustelun: ”Minä kysyin, miksi minun pitäisi avioitua seuraavaan 3. tai 4. vuoteen. Näkikö hän, että se olisi välttämätöntä? Sanoin, että kammoksuin avioliittoa, sillä olin tottunut tekemään asiat **omalla tavallani**.”¹⁰⁶ Nuori kuningatar ei voinut kuitenkaan kauan nauttia saavuttamastaan itsenäisyydestä, sillä irrottautuakseen lopullisesti lapsuudenkotinsa painostavasta ilmapiiristä, taatakseen valtansa ja turvatakseen vallanperimyksen Viktorian oli avioituttava.¹⁰⁷ Kuningattaren äidinpuoleisen suvun ja erityisesti Leopold-enon suunnitelmissa oli jo pitkään ollut Viktorian ja tämän serkun, Saksi-Coburg-Gothan prinssi Albertin avioliitto, joka toteutuessaan merkitsi uutta sidettä pienen saksalaisen herttuakunnan ja brittiläisen imperiumin välille.

Viktorian tapauksessa tulevan puolison valintaan vaikuttivat henkilökohtaisten mieltymysten ohella myös monet dynastiset velvoitteet. Kuningatar kuvasi päiväkirjassaan keskustelua, jonka kävi asiasta pääministerinsä kanssa:

”Keräsin rohkeuteni ja sanoin, että enoni suurin toive oli, että avioituisin Albert-serkun kanssa [– –]Melbourne sanoi: ’Serkusten avioliitot eivät ole hyvästä’ ja ’Nuo Coburgit eivät ole suosittuja ulkomailla; venäläiset vihaavat heitä’.¹⁰⁸ [– –]’Luulen, että avioliittoa toivotaan, vaikka en usko, että ulkomaalainen [prinssi]

¹⁰⁶ Viktorian päiväkirjasta 18.4.1839. Hibbert 2003, 53. Kursivointi oma. Viktoria kommentoi keskustelua lokakuisen kihlautumisensa jälkeen: ”Ajatukseni ovat – täytyy myöntää – muuttuneet viime keväästä, jolloin sanoin, etten voisi avioitua kolmeen tai neljään vuoteen. Albertin tapaaminen on muuttanut kaiken”. Viktorian päiväkirjasta 15.10.1839. Ibid., 57.

¹⁰⁷ Viktorian sedistä pahamaineisin, epäsuosittu Cumberlandin herttua Ernest oli kruununperimysjärjestyksessä heti veljentyttärensä jälkeen. Vuonna 1837 tästä Yrjö III:n vanhimmasta elossa olevasta pojasta tuli Hannoverin ruhtinas, sillä saalilaisen lainsäädännön mukaan Viktoria ei naisena voinut nousta saksalaisen ruhtinaskunnan valtaistuimelle. Ks. mm. Woodham-Smith 1972, 81.

¹⁰⁸ Tällä Melbourne saattoi tällä viitata siihen, että Viktorian täti, Kentin herttuattaren vanhempi sisar Juliane oli vuonna 1796 solminut katastrofaalisen avioliiton Aleksanteri I:n veljen, suuriruhtinas Konstantinin kanssa. Liitto oli päättynyt avioeroon. Viktorian mielipiteet Venäjästä olivat osin tämän vuoksi melko negatiivisia. Ks. mm. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 269.

olisi kovinkaan suosittu', sanoi Lordi M. Huomautin, että avioituminen alamaisen kanssa tekisi minusta enemmän yhdenvertaisen [– –]Lordi M. oli samaa mieltä ja sanoi: 'En usko, että siitä pidettäisiin, sillä se herättäisi niin paljon kateutta'. ”¹⁰⁹

Viktoria oli siis itsekin tietoinen siitä, ettei hän hallitsijana voinut solmia avioliittoa englantilaisen alamaisensa kanssa, vaan tuleva puoliso oli valittava jostakin eurooppalaisesta hallitsijahuoneesta.¹¹⁰ Albert osoittautui Viktorian kannalta kuitenkin parhaaksi mahdolliseksi vaihtoehdoksi sekä sukutaustansa että henkilökohtaisten ominaisuuksiensa puolesta.

Viktoria tapasi prinssi Albertin ensimmäisen kerran keväällä 1836. Vaikka serkukset viihtyivätkin hyvin yhdessä, mitään viitteitä suhteen syvenemistä ei prinssin ensivierailun aikana ilmennyt. Vasta Albertin palatessa Englantiin kolme vuotta myöhemmin lokakuussa 1839, kuningatar ihastui nuorempaan Coburgin serkkuunsa ja muutti nopeasti mielensä avioitumisesta. Hovietiketin vuoksi Viktoria joutui vastoin yleisiä käytäntöjä kosimaan itse: ”*Albert tuli huoneeseen, jossa odotin yksin. Muutaman minuutin kuluttua sanoin hänelle, että hän varmaankin tiesi, miksi olin pyytänyt häntä tulemaan, ja että hän tekisi minut hyvin onnelliseksi, mikäli suostuisi pyyntööni (avioitua kanssani)[– –]En voi kuvata, kuinka paljon rakastan häntä!*”¹¹¹ Kuningattaren tapauksessa pari oli saanut ennalta tutustua toisiinsa, mikä ei esimerkiksi ollut mahdollista Viktorian isänpuoleisille isovanhemmille kahdeksankymmentä vuotta aikaisemmin. Vuonna 1761 avioituneet Yrjö III ja tämän morsian, Mecklenburg-Strelizin prinsessa Charlotte tapasivat toisensa vasta häpäpäivänään.¹¹²

¹⁰⁹ Viktorian päiväkirjasta 18.4.1839. Hibbert 2003, 53. Korostus oma.

¹¹⁰ Viktoria oli ennen avioitumistaan tavannut mm. Venäjän kruununperijän Aleksanterin (myöh. Aleksanteri II), johon oli ollut ihastunut. Kahden kilpailevan suurvallan hallitsijat eivät kuitenkaan voineet edes harkita avioitumista. Charlot 1991, 148–149. Alamaisen ja kuningasperheen jäsenen mahdolliseen avioitumiseen palattiin muutama vuosikymmen myöhemmin, kun Viktorian nuorimpien tytärten avioliitot tulivat ajankohtaisiksi. Ks. luvut 5.3.1.

¹¹¹ Viktorian päiväkirjasta 15.10.1839. Hibbert 2003, 57.

¹¹² Palmer Alan, *Crowned Cousins – The Anglo-German Royal Connection*. London 1985, 62. Kuninkaallinen pari vihittiin kuuden tunnin tuttavuuden jälkeen. Avioliitosta tuli kuitenkin suhteellisen onnellinen, vaikka sitä varjostivatkin monet seikat, joista kuninkaan terveydentila ei suinkaan ollut vähäisin.

Elokuussa 1819 syntynyt Albert ja muutamaa kuukautta vanhempi Viktoria olivat siis ensimmäisiä serkuksia. Serkusten avioliitot eivät kuninkaallisissa piireissä olleet kuitenkaan mikään harvinaisuus, sillä käytännössä kaikki Euroopan kuningashuoneet olivat monimutkaisten verkostojen kautta sukua toisilleen.¹¹³ Viktoriaa ja Albertia yhdisti sukulaisuuden ohella myös rikkonainen perhetausta. Prinssin isä, Saksi-Coburg-Gothan herttua Ernst I (1784–1844) oli tunnettu naistenmies, joka avioliitossaan oli ollut kykenemätön uskollisuuteen. Albertin äiti Louise (1800–1831) etsi samoin lohtunsa muualta, minkä seurauksena nuori herttuatar karkasi vuonna 1824 ja avioliitto päättyi lopulliseen eroon kahta vuotta myöhemmin.¹¹⁴ Perheensä kuopuksesta Albertista kasvoi vakava nuori mies, jonka luonteenpiirteet yhdistettyinä tunnollisuuteen ja järjestelmällisyyteen kehittyivät myöhemmin suoranaiseksi työnarkomaniaksi. Prinssi oli muutoinkin tulevaa puolisoaan varauksellisempi sekä moraalisilta arvostuksiltaan huomattavasti jäykempi.¹¹⁵

Viktoria ja Albert vihittiin avioliittoon helmikuun 10. päivänä 1840 St. Jamesin palatsin kuninkaallisessa kappelissa Lontoossa. Lyhyen kuherruskuukautensa pariskunta vietti Windsorin linnassa.¹¹⁶ Avioliittonsa myötä Viktoria irrottautui lopullisesti lapsuudestaan samalla kun muodosti kaksikymmentäyksi vuotta kestäneen parisuhteen rakastamansa miehen kanssa. Kuningatar kuvasi silloista elämäntilannettaan juuri avioituneelle tyttärelleen vuonna 1858:

”Mutta avioitumisen myötä saa aseman, joka muutoin ei ole mahdollinen. Ajattele esimerkiksi, mitä se oli minulle, yksinäiselle 18-vuotialle tytölle, joka ei ollut kasvanut hovissa kuten sinä, vaan

¹¹³ Dynastiset edut olivat toisinaan vaatineet myös lähisukulaisten avioliittoja. Esimerkiksi Albertin isä Ernst solmi toisen avioliittonsa oman sisarentyttärensä kanssa. Biologisesti lähisukulaisuudesta muodostuu ennen pitkää geneettinen rasite, mutta Ernstin ja prinsessa Marien avioliitosta ei syntynyt lapsia.

¹¹⁴ Woodham-Smith 1972, 184–185. Lähtönsä jälkeen Louise ei koskaan enää nähnyt kahta poikaansa. Entinen herttuatar avioitui uudelleen 1826, mutta kuoli syöpään jo muutamaa vuotta myöhemmin 1831.

¹¹⁵ Albert vaati mm., että tulevissa häissä morsiusneitojen äitien taustat oli tutkittava mahdollisten moraalisten rikkomusten selvittämiksi. Viktorialla ei tällaisia vaatimuksia ollut. Charlot 1991, 181. Elämäkerturi Lytton Strachey kuvasi prinssiä osuvasti elämäkerrassaan: *”Prinssin käytöksessä ilmeni tavaton jäykkyys ja muodollisuus, mikä johtui osaksi luontaisesta kömpelyydestä, osaksi liiallisen tuttavallisuuden pelosta ja halusta olla ehdottoman moitteeton.”* Lytton Strachey 1927, 108.

¹¹⁶ Päiväkirjoistaan tunnettu Charles Greville totesi sarkastisesti kuningattaren avioliiton alkuajoista: *”on merkillistä, että häyö on noin lyhyt [– –]Tuolla tavoin ei ole mitään takeita siitä, että saisimme Walesin prinssin”.* Van der Kiste 2004, 11. Grevillen epäilyistä huolimatta Viktoria tuli kuitenkin raskaaksi pian.

hyvin vaatimattomasti Kensingtonin palatsissa monien kärsimysten ja vaikeuksien keskellä – ja äkkiä olemaan kaikessa ensisijalla! Ei, kukaan ei tiedä, kuinka paljon vaikeuksia minulla oli – ja on [edelleen]!”¹¹⁷

Jo muutamien viikkojen kuluttua tuore aviovaimo havaitsi pettymyksekseen olevansa raskaana.

2.3 ”Mamma d’une nombreuse famille” - kuningattaren lapset

Nuoren kuningattaren perhe alkoi kasvaa nopeasti. Viktorian esikoistytär, äitinsä ja isoäitinsä kaima Victoria, *Vicky* syntyi kolme viikkoa ennen laskettua aikaa marraskuun 21. päivänä 1840. Esikoisensa syntyessä sekä nuori kuningatar että tämän puoliso olivat kaksikymmentäyksivuotiaita.¹¹⁸ Synnytyksessä läsnä oli lääkärin ja avustavan kättilön lisäksi Albert, jonka koko raskaudenaikainen huolenpito oli kuningattaren mukaan ollut ”*samankaltaista kuin äidin [lapsestaan], eikä voi olla olemassa yhtä kilttiä, viisasta ja ymmärtäväistä hoitajaa*”.¹¹⁹ Viereisessä huoneessa kuningattaren synnytystä todisti joukko ministereitä, lääkäreitä ja muuta hoviväkeä, muun muassa pääministeri Melbourne sekä pienen prinsessan isoäiti, Kentin herttuatar. Viktoria muisteli tapahtumia tyttärelleen neljäkymmentäneljä vuotta myöhemmin:

”Minun täytyy kirjoittaa sinulle täältä ankeasta, synkästä paikasta [Windsorin linnasta] toivottaakseni sinulle onnea syntymäpäivänäsi. Tämä päivä sai minut ajattelemaan mennyttä ja syntymääsi pimeänä, tuulisena ja sateisena päivänä – ja niitä

¹¹⁷ Viktoria Vickylle 24.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 77. Viktoria oli avioituessaan 20-vuotias. Kirjeessään hän viittaa ikäänsä noustessaan valtaan.

¹¹⁸ Englantilaisten tutkijoiden Leonore Davidoffin ja Catherine Hallin laskelmien mukaan 1800-luvun alkupuolella keskimääräinen ensisynnyttäjä Britanniassa oli noin 27-vuotias nainen, joka sai viimeisen lapsensa 40-vuotiaana. Viktoria oli äidiksi tullessaan 21-vuotias ja kuopuksensa syntyessä kuukautta vaille 38-vuotias. Davidoff, Leonore, Hall, Catherine, *Family Fortunes – Men and women of the English middle class 1780–1850*. London 1988, 335.

¹¹⁹ Viktorian muistiosta. Viktoria totesi myös, kuinka kuningattaren odotusaikana Albert oli ”*tyytyväinen istuessaan hänen kanssaan pimennetyssä huoneessa, lukiessaan hänelle ja kirjoittaessaan hänen puolestaan. Kukaan muu kuin Albert ei koskaan nostanut häntä sängystä sohvalle [–]Tätä tarkoitusta varten Albert tuli aina tarvittaessa – olipa hän missä päin taloa tahansa.*” Woodham-Smith 1972, 217.

savuavia savupiippuja. Miten hyvä ja hermostunut rakas isä olikaan – vaikka hän oli pettynyt, kun et ollutkaan poika.”¹²⁰

Vauva kastettiin vanhempiensa ensimmäisenä häpäivänä Victoria Adelaine Mary Louiseksi.¹²¹

Kuukausi esikoisensa syntymän jälkeen kuningatar kirjoitti enolleen Leopoldille:

”Rakas eno, et voi todellakaan toivoa, että minusta tulee ’Mamma d’une nombreuse famille’ [suuren perheen äiti] [– –] Miehet eivät koskaan ajattele – tai ehkä hyvin harvoin – miten vaikeaa naiselle on mennä sen läpi niin monta kertaa. [Mutta] tapahtukoon Jumalan tahto; mikäli Hän päättää, että tulemme saamaan monta lasta, koetamme kasvattaa heistä hyödyllisiä ja esimerkillisiä yhteiskunnan jäseniä.”¹²²

Leopoldin toivomus toteutui kuningattaren vastustuksesta huolimatta, sillä Viktoria synnytti seitsemäntoista vuoden aikana yhdeksän lasta, jotka kaikki selviytyivät aikuisikään.¹²³ Valtaistuimen perijä, Prinssi Albertin toivoma esikoispoika Albert Edvard, *Bertie* syntyi marraskuussa 1841. Prinssi oli kirjoittanut veljelleen tulevasta perheenisäyksestä: *”Viktoria ei ole kovin onnellinen asian vuoksi*”.¹²⁴ Vicky, joka tuolloin oli vuoden ikäinen, ei kuningattaren mukaan myöskään ollut *”lainkaan ilahtunut veljestään.*”¹²⁵ Prinsessa Alice syntyi puolitoista vuotta myöhemmin huhtikuussa 1843 ja perheen toinen poika Alfred, *Affie* elokuussa 1844. Neljän ensimmäisen avioliittovuotensa aikana nuori kuningatar oli käytännössä joko raskaana tai lapsivuoteessa. 1840-luvun loppupuolella kuninkaallinen perhe täydentyi vielä

¹²⁰ Viktoria Vickylle 21.11.1884. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 172. Prinssi Albert kirjoitti veljelleen Vickyn syntymän jälkeen: *”Albert, tyttären isä [– –]Naurat minulle*”. Pakula 1997, 4. Myöhemmin prinssin pettymys vaihtui kuitenkin ylpeyteen: *”Nuori neitimme suorastaan kukoistaa [– –]Olisit hyvin huvittunut nähdessäsi, kuinka Albert tanssii vauva sylissään, hänestä on tullut tämän päähoitaja (mitä minä en ole, sillä vauva on liian painava minulle).*” Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 5.1.1841. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 255.

¹²¹ Pakula 1997, 4. Viktoria ei itse osoittanut merkkejä suuresta pettymyksestä, sillä kuullessaan lapsensa sukupuolen, kuningatar sanoi: *”Ei väliä, seuraava tulee olemaan poika.*” Viktoria oli oikeassa; seuraava lapsi oli todellakin poika.

¹²² Viktoria Leopoldille 5.1.1841. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 255.

¹²³ Viktorian lapsista ks. liite 1 ja 3.

¹²⁴ Charlot 1991, 198.

¹²⁵ Viktoria Leopoldille 29.11.1841. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 364.

kahdella tyttärellä, kun prinsessat Helena, *Lenchen* ja Louise seurasivat toisiaan kahden vuoden välein – Helena toukokuussa 1846 ja Louise Euroopan hulluna vuotena maaliskuussa 1848. Viktorian kolme nuorimmaista lasta syntyivät 1850-luvun puolella, prinssi Arthur toukokuussa 1850 ja nuorin poika, Leopold huhtikuussa 1853. Synnyttäessään kuopuksensa Beatricen neljä vuotta myöhemmin huhtikuussa 1857 kuningatar oli 38-vuotias yhdeksän lapsen äiti, jonka vanhin tytär Vicky solmi oman avioliittonsa jo seuraavan vuoden tammikuussa.

3. ”2 tahtoa, jotka täytyy saada toimimaan yhdessä” – näkemyksiä avioliitosta ja vallasta

3.1 Viktorian ja Albertin onnellinen avioelämä

3.1.1 Erään avioliiton anatomia

Yksi keskeisimmistä kysymyksistä Viktorian elämäkertakirjallisuudessa on ollut Viktorian ja prinssi Albertin avioliitto, joka jatkui tiiviinä rakkaus- ja työsuhteena yli kahden vuosikymmenen ajan. Avioliittoa on yleisesti pidetty hyvin onnellisena, sillä vähintäänkin Viktorian ankara suru prinssipuolison kuollessa joulukuussa 1861 todisti myös julkisesti, kuinka poikkeuksellisen vahvasta siteestä suhteessa oli ollut kyse. Elämäkerturi Monica Charlotin mukaan Viktoria oli yksityiselämässään ensisijaisesti vaimo, minkä kuningatar itsekin tunnusti tyttärelleen:

*”Sanoit pitkässä kirjeessäsi, että onnellisimpia ovat ne hetket, jolloin olet kahden Fritzin kanssa. Ymmärrät nyt, miksi usein olin niin vastahankainen, että te lapset olitte läsnä silloin kun olisin halunnut olla kahden rakkaan isän kanssa. Ne hetket ovat aina onnellisimpia!”*¹²⁶

Kuningattarelle kihlaus ja avioliiton solmiminen merkitsivät suurinta muutosta naisen elämässä. Kuningattaren katsantokannassa työstä tuli avioitumisensa

¹²⁶ Viktoria Vickyille 2.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 69.

myötä nainen, joka astui lopullisesti lapsuudesta aikuisuuteen ja käytännössä tutustui myös omaan seksuaalisuuteensa ensimmäistä kertaa. Viktoria itse oli aiemmin suhtautunut avioliiton solmimiseen epäillen, mutta ensimmäisten hallintovuosien kriisit sekä yleiset asenteet nuorta, naimatonta hallitsijaa kohtaan osoittivat kuningattarelle, että poliittisessa epävarmuudessa ja monissa yksityiselämän hankalissa tilanteissa aviomiehen tuki saattoi luoda myös turvallisuudentunnetta.¹²⁷ Avioliitolla oli tämän asetelman vuoksi erityinen merkityksensä:

*”Se on hyvin juhlallinen hetki – tärkein ja juhlallisin hetki kenen tahansa elämässä – mutta se on sitä enemmän naiselle kuin miehelle. Olen aina muistellut sitä siunattua päivää, joka yhdisti minut ja rakkaan, täydellisen isäsi – sillä se ei merkinnyt ainoastaan omaa onneani (onni, josta harva, jos kukaan pääsee osalliseksi), vaan joka merkitsi onnea ja siunausta myös tälle maalle. [– –]Mikään ei ole yhtä pyhä ja läheinen kuin on tämä miehen ja vaimon välinen liitto”.*¹²⁸

Kuten monelle aikalaiselleen, kuningattarelle itselleen avioituminen oli osin myös äidin vaikutusvallasta irrottautumista ja itsenäistymistä,¹²⁹ vaikka Viktoria painottikin asiaa myöhemmin hieman toisin kirjoittaessaan tyttärentyttärelleen 1880-luvun alkupuolella:

”Niin monet tytöt ajattelevat, että avioituminen merkitsee ainoastaan itsenäistymistä & hauskuutta. Sillä se on oikeastaan itsenäisyyden vastakohta – 2 tahtoa, jotka täytyy saada toimimaan

¹²⁷ Viktoria itse kuvasi asiaa vasta-avioituneelle Vickylle: ”Se, että olet nyt onnellinen, on suuri ilonaihe ja lohdutus meille, mutta silti tunnen kipua, sillä – kuten sanoin aikaisemmin – oma lapseni on nyt onnellisempi toisen kanssa kuin koskaan aikaisemmin. Mutta niin sen täytyy olla, sillä [avioliitossa] se on hyvin toisenlaista onnea. Tuki, lohdutus ja läheisyys ovat niin täydellisen toisenlaiset kuin se, mikä aikaisemmin merkitsi suurta onnea.” Viktoria Vickylle 15.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 44.

¹²⁸ Viktoria Vickylle 25.1.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 27.

¹²⁹ Kuten tutkija Joan Perkin toteaa, vapaus on avioliitossa suhteellinen käsite. 1800-luvulla naimaton nainen pysyi Perkinsin mukaan joskus ”nöyryyttävän” riippuvaisena lapsuudenkodistaan ja säilytti statuksensa vanhempiensa lapsena myös pitkälle täysi-ikäisyytensä jälkeenkin. Avioliitto olikin useimmille Viktorian kanssaisarille ainoa mahdollisuus muodostaa oma taloutensa ja solmia ystävyysuhteita hyväksyttävästi myös vastakkaiseen sukupuoleen. Avioliittoon sisältyi useimmiten suurempi liikkumavapaus ilman samanlaisia moraalisia koodistoja, jotka rajoittivat etenkin naimattomien naisten elämää. Avioituessaan naisesta tuli kuitenkin lain mukaan *feme covert*, mieheensä sidottu epäolento, jolla ei ollut laillisia oikeuksia hallita omaisuuttaan tai tehdä sopimuksia. Asema riippui kuitenkin täysin naisen sosiaalisesta ryhmästä, sillä aristokratian naiset nauttivat suuremmasta vapaudesta kuin porvariston tai työväenluokan naiset. Perkin 1993, 2–3.

*yhdessä. Onnellinen avioliitto on mahdollinen ainoastaan molemminpuolisen ymmärryksen ja yhtäläisen periksiantamisen avulla.*¹³⁰

Varsin usein todellisuus erosi kuitenkin ihanteesta. Juuri avioituneelle tyttärelleen kuningatar totesi itse miehen ja naisen välisestä suhteesta: ”*On suuri onni ja autuus omistautua toiselle ihmiselle, joka on tämän kiintymyksen arvoinen. Silti miehet ovat hyvin itsekkäitä ja naisen kiintymys on aina alistumista, minkä vuoksi onnetonta sukupuoltamme ei voi kadehtia.*”¹³¹ Kuninkaallisessa piireissä avioliiton onnistuminen oli vielä 1800-luvullakin hyvin pitkälti sattuman varassa, sillä usein dynastiset tekijät painoivat liitoissa puolisoiden henkilökohtaisia ominaisuuksia ja keskinäistä kiintymystä enemmän. Kuningattaren isoisä Yrjö III oli pitkän avioliitonsa ajan ollut uskollinen puolisolleen, mutta Viktorian sedät – elämäkertakirjallisuudessa ”*Wicked Uncles*” – olivat tunnettuja avio-ongelmistaan. Erityisesti Viktorian vanhimman sedän, Yrjö IV:n avioliitto oli ollut täydellinen katastrofi, minkä seurauksena Yrjö kielsi kuningattaren kruunun puolisoltaan Carolinelta noustessaan valtaistuimelle vuonna 1820.¹³² Vilhelm IV:n avioliitto oli osoittautunut sopuisammaksi, vaikka kuninkaan puolisolle Adelainelle jäikin suhteessa suurin vastuu aviollisesta sopeutumisesta ja Viktorian mainitsemasta periksiantamisesta.¹³³

¹³⁰ Viktoria Hessenin prinsessa Victorialle 28.11.1883. Hough, Richard, *Advice to a Granddaughter – Letters from Queen Victoria to Princess Victoria of Hesse*. London 1975, 58. Myöhemmin kuningatar lisäsi, että ”– – toivon, sinun muistavan aina, että **aviomiehen täytyy olla henkilö, jota on mahdollista katsoa ylöspäin & totella & että nainen voi olla onnellinen & omalla paikallaan ainoastaan kun hän voi tehdä näin [– –]samaan aikaan hyvän & järkevän vaimon tulisi aina kertoa miehelleen, mikä hänen mielestään on oikein ja väärin & yrittää olla todellinen apu tälle.**” Viktoria Hessenin prinsessa Victorialle 26.4.1884. Ibid., 64–65.

¹³¹ Viktoria Vickyille 15.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 44.

¹³² Perkin 1993, 35–40. Walesin prinssi oli suostunut avioliittoon pitkälti taloudellisin syin. Charlotte-tyttären syntymän jälkeen pariskunnan tiet erosivat ja Caroline muutti lopulta ulkomaille. Molemmat olivat tunnettuja eksentrisistä elämäntavoistaan, mutta julkinen mielipide suhtautui Yrjön edesottamuksiin huomattavasti negatiivisemmin. Myöhemmin Yrjö yritti erota puolisostaan, mutta suuren julkisuuden saanut yritys jäi lopulta aikeeksi. Joan Perkinsin mukaan kuningatar Carolinen kohtelu avioeroasiassa oli eräänlainen käännekohta naisten yhteiskunnallisessa taistelussa, sillä tapauksen myötä monille kävi nyt viimeistään ilmi, ettei korkea asemakaan aina taannut naiselle turvaa miesten hallitsemassa maailmassa.

¹³³ Perkin 1989, 40; Charlot 1991, 57. Vilhelm teki selväksi, että edellisestä suhteesta syntyneet aviottomat lapset kuuluivat jatkossakin isänsä hoviin.

Kuningattaren oma avioliittokaan ei ollut täysin vapaa näistä ristiriidoista, vaikka edellisiin sukupolviin verrattuna Viktorian ja prinssi Albertin suhteesta muodostuikin kuninkaallisittain suoranainen *beau idéal*. Molemmipuolisesta rakkaudesta ja uskollisuudesta huolimatta liitossa ei kuitenkaan ollut kyse tasa-arvoisesta kumppanuudesta. Vaikka Albert epäilemättä rakastikin puolisoaan, prinssin katsantokannassa hän itse oli aina lopulta moraalisesti, älyllisesti ja sivistyksellisesti kuningattaren yläpuolella. Prinssipuoliso myös muutti Viktorian käsityksiä tämän omasta menneisyydestä, vaikka nämä näkemykset eivät aina vastanneetkaan todellisuutta.¹³⁴ Albert ei avioliitossaan taipunut minkäänlaisiin kompromisseihin – joita odotti kuitenkin Viktorialta – samalla kun teki itsestään kuningattaren kannalta korvaamattoman sekä yksityiselämässä että julkisen työpanoksensa kautta. Viktoria kehittäikin puolisoonsa vuosien mittaan riippuvaisuussuhteen, jonka tunnusti myös tyttärelleen:

*”Olen aivan kaikesta velkaa rakkaalle isälle. Hän on ollut isäni, suojelijani, oppaani, neuvonantajani kaikessa, äitini (voisin melkein sanoa) sekä aviomieheni. En usko, että kukaan niin täydellisesti muuttunut ja vaihtunut toiseksi kuin minä muutuin rakkaan isän vaikutuksesta. Isän suhde minuun on tämän vuoksi luonteeltaan varsin erityinen ja aina kun hän on poissa, olen kuin halvaantunut.”*¹³⁵

Albertin tehokkuuden ja etäisen ensivaikutelman vuoksi prinssin tunne-elämä on ollut vaikeasti tulkittavissa. Viktorian elämäkerroissa suhtautuminen Albertiin ja tämän asemaan kuningattaren aviomiehenä on tämän vuoksi vaihdellut suuresti. Kukaan ei ole kiistänyt Viktorian rakkautta ja riippuvuutta puolisostaan, mutta esimerkiksi Lytton Strachey tulkitsi prinssin tunnollisen aviomiehen roolin pitkälti tämän julkisuuskuvan perusteella: *”Hän ei rakastanut Viktoriaa [– –]Vaikka hän havaitsi pitävänsä Viktoriasta kovin paljon, kiinnosti häntä tässä omituisessa asetelmassa enemmän oma itse kuin*

¹³⁴ Charlot 1991, 215. Albert esimerkiksi syytti suoraan Viktorian opettajaa Louise Lehzeniä Kentin herttuattaren ja vaimonsa huonoista suhteista.

¹³⁵ Viktoria Vickylle 9.6.1858. Fulford (ed) *Dearest Child*, 1964, 112. Enolleen kuningatar kirjoitti: *”Yksikään monista lapsistamme ei merkitse minulle mitään, kun hän on poissa. On kuin kaikki elämä kotoa olisi loppunut, kun hän on muualla.”* Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 27.7.1857. Victoria, Queen of England (Vol. III) 1908, 240.

Viktoria.”¹³⁶ Kriittisimmin Albertiin suhtautunut tutkija, Monica Charlot on todennut kuitenkin, että prinssin tunne kuningatarta kohtaan todella oli rakkautta, eikä itsekeskeistä ja tunnekylmää vallantavoittelua.¹³⁷ Tyttärellään kuningatar saattoi tosin myös luottamuksellisesti tunnustaa, ettei elämä täydellisyyttä tavoittelevan prinssipuolison kanssa ollut aina helppoa:

*”Sanoit, ettei kukaan ole yhtä täydellinen kuin isä. Mutta hänellä on myös vikansa. Hän on joskus hyvin rasittava – kun hän on kiireinen ja rakastaa töitään yli kaiken. Luulen, että sinustakin Fritz olisi rasittava, jos hän olisi yhtä kärsimätön ja ankara – vaikka vain hetkellisesti ja tarkoittamatta mitään.”*¹³⁸

Kirjeiden ja säilyneiden päiväkirjakatkelmien perusteella Viktoria oli avioliitossaan intohimoinen, voimakastahtoinen ja uskollinen vaimo. Kirjeenvaihdossa avioelämän yksityiskohdista ei kuitenkaan puhuttu suoraan, vaikka aiheeseen usein viitattiinkin epäsuorasti henkilökohtaisimmissa kirjeissä.¹³⁹ Viktoria ja Vicky mitä ilmeisimmin kuitenkin nauttivat seksistä ja fyysinen puoli oli vahvasti läsnä sekä kuningattaren että tyttären avioliitossa.¹⁴⁰ Ennen avioitumistaan Viktorialla ei ollut romanttisia kokemuksia, eikä epäilemättä juurikaan tarkempaa tietoa avioelämän yksityiskohdista.¹⁴¹ Myös Albertin aikaisemmat kokemukset olivat todennäköisesti melko vähäisiä, eikä

¹³⁶ Lytton Strachey 1927, 102.

¹³⁷ Charlot 1991, 168.

¹³⁸ Viktoria Vickylle 1.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 134. Albert myös päätti, etteivät Vickyn nuoremmat sisaret Alice ja Helena saaneet tulla mukaan vanhempiensa ensimmäiselle Saksan-vierailulle, jonka kuningatar ja prinssipuoliso tekivät Vickyn luokse tämän avioitumisen jälkeen. Sekä Viktoria että tyttäret olivat hyvin pettyneitä prinssin päätökseen. *Ibid.*, 123–124.

¹³⁹ Kuten historioitsija Joan Perkin on huomauttanut, harvat 1800-luvulla eläneet naiset kirjoittivat yksityiskohtia seksikokemuksistaan. Kaikkein todennäköisimmin naiset käsitelivät aihepiiriä silloin, kun eivät olleet elämäänsä jostain syystä tyytyväisiä. Perkin 1989, 281.

¹⁴⁰ Perkin 1993, 64. Kuningatar ei siis suhtautunut seksiin kielteisesti, vaikka ei siitä suoraan kirjoittanutkaan. Viktoriaan usein liitetyt sanat avioelämästä kirjoitti englantilainen Lady Hillingham vuonna 1912: *”Olen onnellinen nyt kun Charles käy yhä harvemmin makuuhuoneessani [– –] kun kuulen hänen askeleensa, käyn makaamaan vuoteelleni, suljen silmäni, avaan jalkani ja ajattelen Englantia.”* *Ibid.*

¹⁴¹ Viktorialla ei ollut kokemusta tavallisesta perhe-elämästä, eikä hän koskaan nähnyt vanhempiaan parisuhteessa. Tulevia häitään nuori kuningatar odotti luottavaisesti, eikä etukäteen pelännyt muuta kuin raskaaksi tulemistä. Etiketti, asema ja osin myös häveliäisyys estivät kuitenkin luottamuksellisen keskustelun aiheesta hoviväen kanssa, eikä Viktoria toisaalta voinut turvautua asiassa myöskään Kentin herttuattareen, sillä kuningattaren suhde äitiin oli edelleen viileä. Ks. mm. Hibbert 2001, 119.

prinssi koskaan osoittanut suurta mielenkiintoa muita naisia kohtaan.¹⁴² Avioliitto mitä ilmeisimmin kuitenkin täytti molempien tarpeet, eikä parisuhde ollut väljähtynyt vielä kahden vuosikymmenen jälkeenkään. Viktoria kirjoitti enolleen hääpäivänään, joka jäi viimeiseksi vuosipäiväksi ennen Albertin kuolemaa:

*”Hyvin harva voi itseni tavoin sanoa, että kahdenkymmenen vuoden avioliittovuoden jälkeen heidän miehensä ei ole täynnä ainoastaan ystävyyttä, hyvyttä ja kiintymystä, jota todella onnellinen avioliitto tuo mukanaan – vaan myös samaa hellää rakkautta, joka on ollut olemassa aina avioliittomme ensimmäisistä päivistä lähtien!”*¹⁴³

Kuningattaren asenne tyttärensä avio-onneen oli ambivalentti. Vaikka Viktorian ei tarvinnutkaan avioliitossaan epäillä puolisonsa uskollisuutta ja rakkautta, kuningattaren suhtautumisessa avioliittoon oli havaittavissa ajoittaista omistavaisuutta. Vickylle äiti kirjoitti kaksi kuukautta tyttärensä häiden jälkeen: *”Tiedäthän kultaseni, etten koskaan voi myöntää, että kukaan muu vaimo voisi olla yhtä onnellinen kuin minä olen. Enkä voi sallia minkäänlaista vertailua, sillä isä on erilainen kuin kukaan muu, joka on koskaan elänyt, elää tai tulee elämään.”*¹⁴⁴ Tämä suora ja ensi näkemältä melko ehdottomalta vaikuttava näkemys ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö kuningatar olisi ymmärtänyt tyttärensä tunteita tai ettei Viktoria olisi ollut tyytyväinen lukiessaan prinsessan ylistäviä kirjeitä puolisostaan.¹⁴⁵ Vickyn avioliitto Preussin tulevan kruununperijän kanssa oli heti alusta alkaen osoittautunut kaikin puolin todelliseksi rakkausavioliitoksi, minkä huomasivat myös prinsessan vanhemmat. Vicky vastasi myöhemmin äitinsä kirjeeseen:

¹⁴² Charlot 1991, 154, 163, 168. Albert oli tässä suhteessa poikkeus omasta lapsuudenperheestään, sillä prinssipuoliso ei koskaan julkisuudessa osoittanut huomiota muille naisille kuin omalle vaimolleen. Prinssin vanhempi veli Ernst peri isältään muutakin kuin valtaistuimen; tuleva Coburgin herttua oli tunnettu lukuisista avioliiton ulkopuolisista suhteistaan. Ks. mm. Charlot 1991, 231.

¹⁴³ Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 12.2.1861. Victoria, Queen of England (Vol. III) 1908, 433.

¹⁴⁴ Viktoria Vickylle 15.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 45.

¹⁴⁵ Samassa kirjeessä Viktoria ilmaisi avoimesti myös tyytyväisyytensä tyttärensä avio-onneen: *”Sinun vaivattomasti ja lämpimästi kirjoittamasi ilmaukset onnesta ja kiitollisuudesta ovat minulle niin mieluisaa kuultavaa, sillä miten muuten kestäisin sen, että olet siellä missä olet – kaukana rakkaimmistasi ja läheisimmistäsi – ellei sinulla olisi kilttiä, rakastavaa aviomiestäsi, joka kirjoittaa sinusta niin kauniisti.”* Viktoria Vickylle 15.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 44.

”vaikka et myönnäkään että kukaan voisi olla yhtä onnellinen kuin sinä, rakas äiti, ajattelen usein itsekseni, ettei kukaan ole niin siunattu kuin minä olen – sinun lapsenasi ja Fritzin vaimona [– –] Sinä sanot rakas äiti, ettet voi kuvitella, että se tunne olisi suurempi kuin se oli Windsorissa¹⁴⁶; minä ajattelin silloin samoin, mutta nyt huomaan olleeni väärässä – se on suurempi ja vain kasvaa päivä päivältä.”¹⁴⁷

Avioliiton toinen puoli olivat raskaudet ja lapset. Taatakseen dynastisen jatkuvuuden Viktorian oli välttämättä synnyttävä Britannialle kruununperillinen. Nuori kuningatar oli hyvin tietoinen tästä velvollisuudestaan, mutta kysymys oli mitä suurimmassa määrin myös yksityinen. Varsinkin raskausaika oli Viktorialle onnellisen avioelämän käänköpuoli, sillä seksi oli lääketieteellisistä syistä kielletty odotuksen aikana.¹⁴⁸ Nuori kuningatar oli havainnut pettymyksekseen olevansa raskaana vain muutamien avioliittoviikon jälkeen. Tunne liittyi kuitenkin juuri avioelämän myötä heränneeseen naiseuteen ja seksuaalisuuteen, eikä siis johtunut erityisestä vastenmielisyydestä lapsia kohtaan. Viktoria korosti toistuvasti myös tyttärelleen, kuinka olisi halunnut viettää ensimmäisen avioliittovuoden ilman ei-toivottua raskautta:

”Jos vain olisin vuoden ajan voinut nauttia onnellisesta yhdessäolosta kahden rakkaan isän kanssa, kuinka onnellinen olisinkaan ollut! Mutta olin 3 ja ½ vuotta vanhempi [kuin Vicky avioituessaan] ja siitä syystä olin heti siinä [tilassa] – ja miten raivostunut olinkaan.”¹⁴⁹

Toinen raskaus seurasi hyvin pian ensimmäistä ja Walesin prinssin syntymän jälkeen nuori äiti kärsi synnytyksen jälkeisestä masennuksesta: *”avioliiton kaksi ensimmäistä vuotta täysin pilalla tämän asian vuoksi! En voinut nauttia*

¹⁴⁶ Vicky vietti lyhyen kuherruskuukautensa Windsorin linnassa.

¹⁴⁷ Vicky Viktorialle 26.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 60.

¹⁴⁸ Sen ajateltiin vahingoittavan sikiötä. Kuningatar todennäköisesti joutui noudattamaan ohjeita hyvin tarkasti, sillä Viktorian odotuksessa kyse oli tulevasta hallitsijasta. Pakula 1997, 103.

¹⁴⁹ [”and therefore I was in for it at once”]. Viktoria Vickyille 14.4.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 90.

mistään, en matkustaa tai olla rakkaan isän kanssa. Jos olisin voinut odottaa vuoden, kaikki olisi ollut niin toisenlaista.”¹⁵⁰

Viktorian suhde vaimon ja äidin roolien välillä pysyi koko hänen elämänsä ajan kompleksisena. Kuningatar myönsi, ettei tuntenut lasten maailmaa omakseen – minkä myös itse avoimesti tunnusti – eikä suhtautuminen lapsuuteen ollut Viktorian omien lapsuuden aikaisten kokemusten vuoksi yksiselitteisen helppoa. Viktoria ei asettunut uhrautuvaisen ja lapsilleen täydellisesti omistautuvan äiti-ihanteen rooliin, varsinkaan kun kuningattaren maailmassa Albert tuli aina ensimmäisenä. Viktoria selitti tuntemuksiaan Vicky tulevalle anopille, Preussin kruununprinsessa Augustalle vuonna 1856:

”En koe erityistä mielihyvää tai iloa vanhimpien lasten seurasta. [–]Sinä et ymmärrä tätä, mutta siihen on monta syytä. Ensiksikin tunnen á mon aise [oloni mukavaksi] ja todella onnelliseksi vain kun Albert on kanssani. Toiseksi, olen tottunut tekemään monet asiat yksin. Kasvoin yksin ja totuin aikuisten seuraan (enkö koskaan nuorempien). Ja viimeiseksi – en ole vieläkään tottunut siihen ajatukseen, että Vicky on miltei täysikasvuinen. Minulle hän on edelleen lapsi, joka täytyy pitää järjestyksessä, eikä siksi voi tulla liian läheiseksi.”¹⁵¹

Viktoria ja Vicky olivat molemmat solmineet avioliiton, joka perustui puolisoitten väliseen uskollisuuteen ja keskinäiseen rakkauteen. Aviollinen uskollisuus ei kuitenkaan aina ollut vakiintunut normi 1800-luvun kuninkaallisissa tai aristokraattisissa piireissä. Viktoria ja Vicky eivät hyväksyneet uskottomuutta ja paheksuivat aikalaisiaan, jotka hakivat nautintonsa avioliittojensa ulkopuolelta. Kuningatar paljasti suhtautumisensa uskottomuuteen kirjoittaessaan Venäjän keisarin Aleksanteri II:n (1818–1881) elämästä, jota tämä vietti kahden perheensä välillä:

”Sitten siihen, mitä sanot Venäjän keisarista (olen polttanut kyseisen kirjeesi). Olen kertonut kaiken, minkä tiedän [–]Keisari

¹⁵⁰ Viktoria Vickyille 21.4.1858. Ibid., 94. Aiheesta lisää ks. luku 4.2.1.

¹⁵¹ Viktoria Preussin kruununprinsessa Augustalle 6.10.1856. Bolitho (ed.) 1938, 75.

viettää kaiken vapaa-aikansa tämän naisen¹⁵² luona, jopa [keisarinna] hautajaisten aikaan. Eikö se olekin aivan kamalaa? [– –]Jos minä olisin ollut keisarinna, olisin kieltäytynyt suostumasta tuollaiseen järjestelyyn, joka on suoranainen loukkaus – ja olisin lähtenyt Venäjältä. [– –]Tunnustan, että cela me révolte [se loukkaa minua] – kenenkään vaimon ei pitäisi taipua tuollaiseen loukkaukseen.”¹⁵³

Viktoria ei ehkä kenties täysin käsittänyt, että esimerkiksi englantilaisella aristokratialla oli omat käytäntönsä avioliittojen suhteen. Liittojen solmimiseen vaikuttivat monet taloudelliset ja sosiaaliset tekijät, eikä puolisoiden yhteensopivuus ja keskinäinen rakkaus ollut aina itsestäänselvyys. Avioliittojen ulkopuoliset suhteet eivät tästä syystä olleet mitenkään tavattomia, mutta niitä hallitsi oma kirjoittamaton etikettinsä. Diskreetti järjestely takasi vaitiolon ja rajasi samalla alemmat luokat systeemin ulkopuolelle.¹⁵⁴ Kuningatarta *naisena* sekä julkisen ja symbolisen vallan edustajana koskivat kuitenkin eri säännökset kuin aristokratiaa tai miespuolisia aikalaishallitsijoita. Viktorian julkinen hallitsijankuva oli monessakin mielessä hyvin moraalinen ja perhekeskeinen, vaikka toisaalta kuningattarella ei ollut edes tarvetta hakea nautintoa oman avioliittonsa ulkopuolelta.¹⁵⁵ Viktorian vanhin poika, Walesin prinssi tuli kuitenkin kuuluisaksi lukuisista suhteistaan, joita Albert Edvard, *Bertie* solmi myös moniin johtaviin aristokratian naisiin. Nämä rakastajattaret olivat

¹⁵² Aleksanterin nuori rakastajatar, ruhtinatar Jekaterina Dolgorukaja, jonka kanssa keisari oli elänyt yhdessä jo usean vuoden ajan. Parilla oli suhteestaan neljä lasta. Aleksanteri avioitui ruhtinattarensa kanssa vain kuukausi keisarinna Maria Aleksandrovnan kuoleman jälkeen heinäkuussa 1880, mutta avioliitto päättyi jo seuraavana vuonna Aleksanterin murhaan.

¹⁵³ Viktoria Vickylle 3.7.1880. Fulford (ed.), *Beloved Mama*, 1981, 82–83.

¹⁵⁴ Perkin 1989, 90. Avioliitoissa aristokraattisen naisen oletettiin olevan aviotuessaan neitsyt ja synnyttävän miehelleen perijän. Nämä odotukset täytettyään myös naiselle sallittiin avioliiton ulkopuoliset suhteet, vaikkakin tiukin reunaehdoin. Useimmiten suhteet hyväksyttiin seurapiireissä, mikäli suhde solmittiin oman yhteiskuntaryhmän sisäpuolella, eikä juttu vuotanut julkisuuteen ja aiheuttanut skandaalia. Tämä ei ollut kuitenkaan mikään käytäntö *kaikissa* avioliitoissa, sillä osa liitoista oli aidosti onnellisia. Vaimon uskottomuus oli kuitenkin käytännössä ainoa keino saada avioero, mutta ero oli aina huono vaihtoehto epämieluisan julkisuuden ja omaisuusasioiden vuoksi. Lewis 1986, 38–39.

¹⁵⁵ 1860-luvun jälkeen Englannissa levisi sitkeä huhu kuningattaren ja tämän skotlantilaisen palvelijan John Brownin suhteesta. Skotlantilaisesta oli kuningattaren leskeysaikana tullut yksi Viktorian luottohenkilöistä ja harvoista henkilökohtaisista ystävistä. Suorapuheinen ja hienostelematon Brown sai paljon anteeksi sellaista, mitä Viktoria ei olisi sietänyt muilta. Osin tämän vuoksi hovissa juoruttiin suhteesta ja jopa salaisesta avioliitosta, vaikka mitään todisteita ei koskaan esitetty. Viktorian lapset eivät pitäneet Brownista, mutta tällä seikalla ei ollut vaikutusta erikoislaatuiseen ystävyys-suhteeseen. Ks. luku 6.1. Ja mm. Hibbert 2001, 320–326.

naimisissa olevia seurapiirinaisia, jotka olivat suorittaneet tärkeimmän aviollisen velvollisuutensa – synnyttäneet miehelleen perijän – ja saattoivat siten keskittyä seurusteluun kruununperijän kanssa.¹⁵⁶ Viktorian oli vaikea ymmärtää näitä poikansa seikkailuja, varsinkin kun prinssi oli solminut avioliiton Tanskan prinsessa Aleksandran kanssa, joka oli yksi aikansa kauneimpia naisia.

3.1.2 Naiseus ja valta

Vallan ja naiseuden välinen ristiriita ilmeni erityisen selvästi 1800-luvun viktoriaanisessa Englannissa, jossa laki satoi naisen, eräänlaisen ”epäolennon” mieheen – olipa tämä sitten naisen isä, aviomies tai muu sukulainen.¹⁵⁷ Kuningaskuntaa johti kuitenkin kuningatar, joka oli valtaistuimelle noustessaan 18-vuotias naimaton ja isätön nainen.¹⁵⁸ Kuningattaren avioiduttua helmikuussa 1840 ristiriita naiseuden ja valta-asetelman välillä oli todellinen myös liiton sisällä, sillä Albert oli lain mukaan Viktorian alamainen, vaikka laki sinänsä määritteli asetelman avioliiton sisällä puolisoitten välillä päinvastaiseksi.¹⁵⁹ Viktoria oli siis käytännössä ainoa nainen Britanniassa, joka avioliitossaan oli lain mukaan etusijalla ja joka saattoi *julkisesti* kommentaa miestänsä ja vaatia tältä kuuliaisuutta.¹⁶⁰ Viktoria oli itsekin tietoinen tästä poikkeuksellisesta asetelmasta julkisen vallan ja yksityisen kotielämänsä välillä: ”*Meidän tilanteemme on hyvin toisenlainen kuin muilla aviopareilla. A. on minun taloudessani, enkä minä hänen. Mutta olen valmis taipumaan hänen tahtoonsa, sillä rakastan häntä hyvin paljon.*”¹⁶¹

¹⁵⁶ Perkin 1989, 44–48.

¹⁵⁷ Perkin 1989, 1.

¹⁵⁸ Kuningattaren naimattomuus oli näistä suurin ongelma. Henkilökohtaisella tasolla avioliitto-asiassa vaakakupissa olivat vastakkain äidin vaikutusvalta ja oman vapauden menetys. Viktorian ja brittiläisen yhteiskunnan suhdetta tutkineen Margaret Homansin mukaan Viktoria ymmärsi kuitenkin, että kuningattaren oli jossakin vaiheessa väistämättä luovuttava henkilökohtaisesta autonomiastaan säilyttääkseen valtansa. Homans 1998, 15–17.

¹⁵⁹ Puhumattakaan yleisestä asenteesta; esimerkiksi Belgian kuningas Leopold lastasi Viktorialle vastuun avioliiton onnistumisesta: ”– hänen [Albertin] asemansa tulee olemaan vaikea. Mutta paljon – tai voisin sanoa, että **kaikki** – on sinun kiintymyksesi varassa. Jos **rakastat häntä ja olet hänelle hyvä**, hän voi helposti kantaa asemansa rasitukset.” Belgian kuningas Leopold Viktorialle 24.10.1839. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 190.

¹⁶⁰ Perkin 1989, 42.

¹⁶¹ Viktoria paroni Stockmarille 20.1.1842. Hibbert 2003, 94.

Avioliiton sisäinen valta-asetelma aiheutti kuitenkin ristiriitoja varsinkin avioliiton alkuaikoina. Tavallisesti juuri Viktoria syytti itseään niistä riidoista, joita asemaansa puolustelevalle nuori kuningatar ja omaan rooliinsa tyytymätön prinssi asiasta kävivät:

*”Ärsytys [- -] saa minut usein sanomaan vääriä ja inhottavia asioita, joihin en itse usko ja jotka kuten pahoin pelkään, loukkaavat Albertia. Mutta minä yritän päästä sen ylitse, vaikka tiesin jo ennen avioitumistani, että se aiheuttaisi ongelmia. En sen vuoksi halunnut mennä naimisiin, koska kaksi ja puoli vuotta olin täydellisesti oma herrani, minkä vuoksi minun on ollut vaikea hillitä itseni ja taipua toisen tahtoon.”*¹⁶²

Viktoriaa painostettiin asiassa – ja kuten Monica Charlot elämäkerrassaan toteaa – koko aikakauden yleinen asenne samoin kuin kuningattaren lähipiiri kallistuivat avioliiton valtakysymyksessä Albertin puolelle.¹⁶³ Esimerkiksi kuningattaren Leopold-eno toivoi kirjeessään näkevänsä pian avioituvat Viktorian ja Albertin *”molemmat onnellisina, kauttaaltaan yhdistettyinä ja yhtä mieltä”*.¹⁶⁴ Ei ole epäilystäkään, kenen mieltä Leopold kirjeessään tarkoitti.

Vielä liiton alkuaikoina Viktoria oli osoittanut selvästi, ettei olisi halunnut sotkea valtaistuinta ja avioliittoa toisiinsa. Kuningatar ei antanut puolisonsa nähdä virallisia dokumentteja eikä uskoutunut Albertille poliittisissa kysymyksissä.¹⁶⁵ Viktoria myös vetosi tiukasti asemaansa ja velvollisuuksiinsa, kun pari neuvotteli häidensä järjestelyistä:

”Albert, et ole lainkaan käsittänyt asiaa. Unohdat rakas kalleimpani, että minä olen hallitsija eikä tämä tehtävä voi odottaa. Parlamentti kokoontuu miltei päivittäin, ja sen vuoksi

¹⁶² Viktorian kirjeestä paroni Stockmarille. Charlot 1991, 212.

¹⁶³ Ibid., 190. Australialainen tutkija Yvonne M. Ward listasi Viktorian lähimmäksi piiriksi prinssi Albertin, paroni Stockmarin, Lordi Melbournen sekä Albertin yksityissihteerin George Ansonin. Varsinkin paroni Stockmarin vaikutus Viktorian hallitsijanuraan oli pitkäkestoinen. Ruotsalaistaustainen Christian Friedrich Stockmar (1787–1863) oli toiminut Viktorian enon Leopoldin lääkärinä ja sittemmin myös yksityissihteerinä. Leopoldin siirryttyä Belgiaan paronista tuli Viktorian ja koko Englannin kuningasperheen uskottu ja poliittinen neuvonantaja. Stockmar oli järjestämässä myös Vickyn avioliittoa Preussin tulevan kruununperijän kanssa. Ks. mm. Pakula 1997, 10, 28.

¹⁶⁴ [My wish is to see you both happy and thoroughly united and of one mind]. Belgian kuningas Leopold Viktorialle 1.2.1840. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 215.

¹⁶⁵ Hibbert 2001, 126.

*läsnäoloani saatetaan tarvita ja minun on mahdotonta olla poissa Lontoosta.*¹⁶⁶

Australialaisen tutkijan Yvonne Wardin mukaan Viktorian roolit vaimona ja hallitsijana edellyttivät jatkuvaa uudelleen arviointia varsinkin kuningattaren itsensä taholta.¹⁶⁷ Poikkeuksellinen asetelma ei ollut helppo, mutta sitä Viktoria ei odottanutkaan: ”Meitä naisia ei ole luotu hallitsemaan, ja jos olemme hyviä naisia, me emme voi pitää näistä miehisistä tehtävistä. Mutta on aikoja, jolloin niistä on pakko olla kiinnostunut mal gré bon gré [halusipa sitä tai ei] – ja minä olen ilman muuta kiinnostunut hyvin paljon.”¹⁶⁸

Albert ei kuitenkaan ollut tyytyväinen asemaansa pelkkänä hallitsijan puolisona. Saksalaiselle lapsuudenystävälleen prinssi kirjoitti avioliittonsa alkuaikoina: ”Olen hyvin onnellinen ja tyytyväinen perhe-elämäni. Mutta täyttääkseni asemani asianmukaisesti – ongelmana on se, että olen vain aviomies enkä herra talossa.”¹⁶⁹ Albertin mielestä valta ja naiseus olivat luonnoton yhdistelmä, eikä prinssillä ollut aikomustakaan tyytyä pelkkään puolison passiiviseen rooliin.¹⁷⁰ Albert piti myös vaimoaan huonosti kasvatettuna ja impulsiivisena, minkä vuoksi prinssi omaksui jokseenkin holhoavan asenteen kuningattareen nähden.¹⁷¹ Jo Viktorian ensimmäisen raskauden aikana Albert alkoi vaatia itselleen enemmän poliittista vastuuta ja kuningattaren toistuvien lapsivuodeaikojen myötä hallitsijan valta luisui osaksi prinssille. Vuonna 1840 prinssin lähipiiri taivutti esikoistaan odottavan Viktorian myös hyväksymään julistuksen sijaishallitsijuudesta. Mikäli kuningatar olisi kuollut synnytyksessä ja lapsi olisi säilynyt hengissä, Albertista olisi tullut maan hallitsija aina kruununperijän täysi-ikäisyyteen asti.¹⁷² Hyvin todennäköisesti kuningatar koki nämä valmistelut uhkaaviksi,

¹⁶⁶ [You forget, my dearest Love, that I am the sovereign, and that business can stop and wait for nothing.] Viktoria prinssi Albertille 31.1.1840. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 213. Korostus oma.

¹⁶⁷ Ward Yvonne M., The womanly garb of Queen Victoria's early motherhood, 1840–1842. *Women's History Review*. Volume 8, number 2. 1999, 281.

¹⁶⁸ [and I do, of course, intensely]. Ward 1999, 281.

¹⁶⁹ Charlot 1991, 189.

¹⁷⁰ Charlot 1991, 191. Prinssin kotimaassa nainen ei voinut periä valtaistuinta, vaan valta siirtyi aina lähimmälle miespuoliselle perijälle. Ks. mm. Ward 1999, 282.

¹⁷¹ Prinssi mm. puhutteli kirjeissään vaimoaan ”lapsiksi”, vaikka Viktoria oli todellisuudessa puolisoaan muutamaa kuukautta vanhempi. Ks. mm. Charlot 1991, 394.

¹⁷² Ward 1999, 283.

varsinkin kun Albert samanaikaisesti järjesteli Viktorian lapsuudenaikaisen äiti-hahmon Louise Lehzenin lähtöä hovista.¹⁷³

Esikoistyttären avioituessa alkuvuodesta 1858 Viktorian ja Albertin roolit olivat jokseenkin vakiintuneet. Vaikka Vickyn asema kruununperijän puolisona erosikin Viktorian asemasta hallitsevana monarkkina, kuningatar viittasi kirjeissään usein myös niihin yleisempiin muutoksiin, joihin naisen oli avioelämän myötä varauduttava. Viktorian omassa tapauksessa muutos nuoresta työstä vaimoksi ja pian myös äidiksi oli ollut hyvin nopea, eivätkä nopeasti toisiaan seuranneet raskaudet tarjonneet mahdollisuutta käsitellä niitä uuden elämäntilanteen synnyttämiä tunteita, joita etenkin äitiyteen liittyi. Varsinkin raskausaika merkitsi Viktorialle luopumista ja avioelämän rajoituksia, joista kuningatar kirjoitti toistuvasti myös tyttärelleen:

”Nyt vastatakseni havaintoosi, jonka mukaan naimisissa olevalla naisella on paljon enemmän vapauksia kuin naimattomalla. Tietyssä mielessä näin onkin, mutta mitä tarkoitin, on että fyysisessä mielessä – ja kuten sinulla ehkä tulee olemaan (kuten minulla jatkuvasti kahden ensimmäisen avioliittovuoden aikana) – kipuja, kärsimyksiä, surkeutta ja harmejä, joita vastaan taistella, ja nautintoja jne., joista luopua [– –] Ilman tätä se todella on rajatonta onnea, mikäli on aviomies, jota palvoa [– –] Minun täytyi yhdeksän kertaa kahdeksan kuukauden ajan kestää noita edellä mainittuja vihollisia ja todellista kärsimystä (ja sen lisäksi monia velvollisuuksia).”¹⁷⁴

Viktorian näkemyksissä vaikutti suoraan oma kokemus. Kaikki naiset eivät omaksuneet ongelmitta äitiyden roolia ja ihanteita, eikä kuningatar koskaan kieltänyt ambivalenttia suhdettaan asiaan. Avioliiton rasisitukset – joihin Viktoria laski raskausajan ja synnytyksen – jäivät kuningattaren kokemuksen mukaan lopulta aina naisen kärsittäviksi. Yleinen asenne suhtautui äitiyden mahdollisiin ongelmiin yhteiskunnallisena tabuna, eikä lääketiede kyennyt

¹⁷³ Charlot 1991, 188–195, 209–213. Albert koki Viktorian entisen kotiopettajan uhkana asemalleen ja piti tätä syyllisenä sekä vaimonsa ja tätinsä huonoihin väleihin että ristiriitoihin oman avioliittonsa sisällä. Tästä syystä Lehzenin oli lähdettävä.

¹⁷⁴ Viktoria Vickylle 24.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 77–78.

selittämään niitä muutoksia, jotka aiheutuivat sekä naisen hormonitoiminnasta että monisyisemmin psykologisista tekijöistä. Albertin näkemyksen mukaan avioliiton ongelmat johtuivat juuri Viktorian *naiseudesta* sekä hallitsemattomasta luonteesta – joka mahdollisesti oli viittaus Yrjö III:n mielisairauden periytymiseen – eikä kuningatar tämän vuoksi aina kokenut saavansa sitä tukea, jota olisi puolisoiltaan kaivannut:

”Jokaisen älykkään miehen luonteeseen sisältyy aina hieman väheksyntää heikompaalta sukupuolta kohtaan (sillä mitä muutakaan varten me kurjat olennot olemme syntyneet kuin miehen nautintoa ja huvituksia varten – ja määrätty loputtomasti kokemaan kärsimyksiä ja koettelemuksia?) Rakas isäkään ei ole tästä [ajattelusta] täysin vapaa, vaikka hän ei myönnä sitä. Hän nauraa ja hymähtelee usein monille noista [edellä mainituista kärsimyksistä] sekä väistämättömille vaivoillemme.”¹⁷⁵

Kuningattaren suhdetta brittiläiseen yhteiskuntaan tutkinut yhdysvaltalainen Margaret Homans on Viktorian tapauksessa kiinnittänyt huomiota vallan, avioliiton ja perhe-elämän väliseen ristiriitaan. Homansin mukaan Viktoria tarjosi vallan ja naiseuden synnyttämään ongelmatilanteeseen 1800-luvun keskiluokkaistuvassa Britanniassa ratkaisun esiintymällä ensisijaisesti vaimona ja tukeutumalla edeltäjistään poiketen juuri porvarillisiin arvoihin.¹⁷⁶ Hallitsija on monessa mielessä julkinen, näkyvä symboli kansalliselle identiteetille ja arvoille. Viktorian kautta Britannia pystyi näkemään itsensä keskiluokkaisena kansakuntana. Viktorian hallitsijasisaren Elisabet I:n – tai *neitsytkuningattaren* kuten tämä lisänimi kuvaa naiseuden ja vallan luonnetta juuri sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kautta – tapauksessa kuningattaren naimattomuuden oikeutti symbolinen avioliitto oman maansa kanssa. Elisabet oli kansakunnan äiti, jonka aviomies oli Englannin valtakunta. Viktorialla oli aviomiehensä ja perhe-elämänsä, mikä teki hänestä Homansin mukaan ”*keskiluokkaisen kansakunnan kuningattaren*”¹⁷⁷. Mutta siinä missä Elisabet I:n valta oli lopulta

¹⁷⁵ Viktoria Vickylle 10.8.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 205. [*That despising our poor degraded sex [– –] is a little in all clever men's natures*].

¹⁷⁶ Homans 1998, 3–4.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 16.

luonteeltaan melko maskuliinista, Viktoria joutui tukeutumaan naiseuteensa, perhe-elämään ja avioliittoon.¹⁷⁸

Tämän poikkeuksellisen valta-asetelman vuoksi julkisuudessa esiintyi etenkin avioliiton alkuaikoina pelkoa ja epäilyksiä prinssi Albertin ulkomaalaista taustaa kohtaan.¹⁷⁹ Vaikka hallitsijaliitot oli poikkeuksetta solmittu ulkomaisten hallitsijaperheiden jäsenten kanssa, Viktorian tapauksessa saksalaissyntyisen aviomiehen pelättiin vaikuttavan suuresti kuningattaren valintoihin ja päätöksiin. Vaikka tämä uhkakuva ei sinänsä toteutunutkaan, prinssipuolisosta tuli asteittain vaimonsa hallituksen pysyvä, joskin epävirallinen ministeri.¹⁸⁰ Albertin kuollessa joulukuussa 1861 kuningatar ei siis surrut ainoastaan puolionsa, vaan myös läheisimmän työtoverinsa menetystä. Tytär oli tietoinen tästä asetelmasta kirjoittaessaan leskeytyneelle äidilleen puoli vuotta isänsä kuoleman jälkeen:

*”Sanoit rakas äiti kirjeessäsi, että asemasi on raunioina nyt kun rakas isä on poissa. Epäilemättä se ei ole aivan yhtä turvattu kuin silloin, kun hän oli kaiken sielu, mutta ajattele, että sinulla on 21 vuoden kokemus (kellään muulla ei ole), sitten ovat kaikki isän arvokkaat paperit – ja ympärilläsi on luotettavia ja erinomaisia ihmisiä. Kaikki tämä on suoja asemasi ainaisia kärsimyksiä vastaan”.*¹⁸¹

Vasta vuosikymmen prinssipuolison kuoleman jälkeen Viktoria alkoi jälleen osoittaa todellista kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Yhteiskunnasta eristäytynyt

¹⁷⁸ Viktorian tapauksessa surevan lesken rooli tarjosi kuningattarelle toisaalta myös syyn kieltäytyä osallistumasta tiettyihin, vastenmielisinä pitäminään hallitsijan velvollisuuksiin (mm. parlamentin avajaiset). Viktoria saattoi verhota julkisen poliittisen roolinsa ”naiselliseen heikkouteen”. Reynolds, K. D., *Aristocratic Women and Political Society in Victorian Britain*. Oxford 1998, 189–190. Osin tämä oli välttämätöntä, sillä aikakauden yleisenä ihanteena oli yksityiseen kotielämään sidottu nainen ja julkisesti politiikan kautta vaikuttava mies, mikä teki vallasta automaattisesti luonteeltaan maskuliinista. Tässä ympäristössä Viktorian ainoaksi mahdollisuudeksi jäi myöntää oma sukupuolensa ja tulla hyväksytyksi hallitsijana juuri perhe-elämänsä kautta. Kuningattaren leskeysajasta muodostui myös poikkeuksellinen asetelma julkisen vallan ja yksityisyyden välille.

¹⁷⁹ Homans 1998, 18.

¹⁸⁰ Albert ei koskaan täysin sopeutunut englantilaiseen yhteiskuntaan. Osin tähän syynä oli prinssin syntyperästä ja asemasta johtunut varautuneisuus, osin prinssin oma muodollinen ja toisinaan tahdintonkin käytös. Albertilla oli loputtomasti erilaisia työtehtäviä, eikä hän juurikaan arvostanut joutilaana pitämäänsä englantilaista aatelistoa. Prinssi ei myöskään pysynyt hereillä myöhäisissä illanvietoissa, mikä rajoitti sosiaalista elämää huomattavasti. Ks. mm Hibbert 2001, 128–129, 141.

¹⁸¹ Vicky Viktorialle 31.5.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 66.

monarkki näki leskeytensä ensimmäisinä vuosina lähinnä vain asemansa raskaat velvollisuudet, jotka eivät suoneet juurikaan lohtua:

”tiedän, ettet tuskin ymmärrä tätä kaikkea minun rakas, hyvä lapseni, sillä luulet, että minulla kuningattarena olisi enemmän rohkeutta ja voimaa kuin todellisuudessa on – ja että selviydyn kaikesta. Mutta kuinka vähän kadehdittava onkaan tämä ohdakkeinen ja tuskainen kruunu! Kuinka ihmiset voivat toivoa itselleen sellaista!”¹⁸²

3.2 Esikoistytären avioliitto

3.2.1 Kuninkaallinen prinsessa

Viktorian vanhin tytär ja kaima oli monin tavoin poikkeuksellinen nuori nainen. Vicky oli jo lapsesta asti osoittanut olevansa nuorempia sisaruksiaan älykkäämpi ja lahjakkaampi – asetelma, josta kärsi erityisesti kuninkaallista prinsessaa ikäjärjestyksessä seurannut perheen vanhin poika ja tuleva kuningas Albert Edvard, *Bertie*.¹⁸³ Vaikka Vicky muistuttikin ulkoisesti hyvin paljon äitiään, useimmat luonteenpiirteensä ja kiinnostuksenkohteensa tytär perisältään.¹⁸⁴ Kuninkaallinen prinsessa oli temperamenttinen ja älykäs tyttö, eivätkä kuningattaren ja prinsessan välit olleet tyttären lapsuudessa kovinkaan läheiset. Viktoria itse muisteli kirjeessään Vickyn kasvuikää:

”En koskaan epäillyt todellista rakkauttasi ja kiintymystäsi, kallis lapseni, mutta teit kyllä kaikkiesi, että olisin alkanut epäillä. En ole koskaan nähnyt yhtä uppiniskaista ja mahdotonta lasta ja tyttöä! Minun täytyy sanoa tämä rehellisesti, kultaseni. Äänensävy, jota käytit puhuessasi minulle, järkytti kaikkia, jotka sen kuulivat [– –] Sinä ja Bertie olette olleet (joskin eri tavalla) kaikkein vaikeimpia.”¹⁸⁵

¹⁸² Viktoria Vickyille 9.3.1864. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 305.

¹⁸³ Pakula 1997, 16. Prinssiä verrattiin lapsuudessa aina vanhempaan sisareensa.

¹⁸⁴ Vickystä tuli varsin pian isänsä erityinen suosikki. Kuvaavaa oli, että kuninkaallisen prinsessan ensimmäinen sana oli juuri ”Papa”. Van Der Kiste 2004, 15.

¹⁸⁵ Viktoria Vickyille 28.7.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 124–125.

Prinssi Albertin merkitys vanhimman tyttärensä elämässä oli suuri. Luonteeltaan ja maailmankatsomuksiltaan isä ja tytär muistuttivat hyvin paljon toisiaan ja varsinkin prinssin poliittiset mielipiteet vaikuttivat suuresti Vickyn myöhempiin näkemyksiin. Tyttärensä kihlauksen jälkeen Albert alkoikin kouluttaa kuninkaallisesta prinsessasta Preussin tulevaa kuningataria ja tartutti tyttäreensä samalla myös poliittisesti liberaalin ajattelutapansa sekä käsityksensä Saksan tulevasta kehityksestä.¹⁸⁶ Kuninkaallinen prinsessa oli isänsä tapaan laajasti kiinnostunut myös tieteistä, taiteesta, kirjallisuudesta ja kulttuurielämän tapahtumista.¹⁸⁷ Viktoria saattoi jossain määrin tuntea olonsa ulkopuoliseksi tässä suhteessa, mutta huomioi silti tyytyväisenä isän ja tyttären samankaltaisuuden: ”*Sinä rakas lapseni, olet monessa suhteessa aivan kuten hän [Albert], mikä minulle on suuri ilon aihe. Toivoisin, että te kaikki voisitte olla hänen peilikuviaan. Mutta voi, jotkut eivät ole!*”¹⁸⁸

Osin Albertin ideoima suunnitelma Englannin kuningattaren vanhimman tyttären avioliitosta Preussin tulevan kruununperijän kanssa alkoi muotoutua jo Vickyn lapsuudessa.¹⁸⁹ Viktoria ja Albert olivat 1840-luvulla tutustuneet tulevan vävynsä Fredrik Vilhelmin vanhempiin, Preussin kruununprinssi Vilhelmiin ja tämän puolisoon Augustaan myös henkilökohtaisesti.¹⁹⁰ Viktoria tapasi Augustan ensimmäisen kerran Windsorissa vuonna 1846 ja pian näiden kahden melko erilaisen naisen välille kehittyi luottamuksellinen

¹⁸⁶ Vanhimman tyttärensä kautta prinssin tavoitteena oli vaikuttaa mm. Saksan yhdentymispyrkimyksiin ja poliittisen ilmapiirin liberalisointiin. Pakula, 1997, 20, 58. Prinsessan kiinnostus politiikkaa kohtaan säilyi koko hänen elämänsä ajan; Vicky oli ainoa kuninkaallinen, joka aikalaisena osoitti kiinnostusta Karl Marxin kirjoituksia kohtaan. Fulford (ed.), *Dearest Child*, 1964, 12

¹⁸⁷ Isälleen Vicky kirjoitti: ”*Mielestäni prinsessan (tai kenen tahansa naisen), joka teeskentelee, ettei tiedä ympärillään tapahtuvasta mitään tai ei kiinnostu yhteisistä asioista eikä viitsi muodostaa omaa mielipidettään, täytyy yhtä lailla ikävystyttää miehensä ja olla hyödytön kaikille muillekin.*” Vicky prinssi Albertille 27.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 64.

¹⁸⁸ Viktoria Vickylle 17.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 48. Tässä vaiheessa kuningatar oli tyytymätön vanhimpaan poikaansa.

¹⁸⁹ Suunnitelmaan vaikuttivat myös prinssin lähipiiri – pääasiassa paroni Stockmar – sekä Vickyn isoeno, Belgian kuningas Leopold sekä todennäköisesti myös Preussin kruununprinsessa Augusta. Pakula 1997, 27–28. Augusta vihasi venäläisiä, eikä tahtonut vahvistaa poikansa avioliitolla saksalaisen kuningaskunnan suhteita Romanoveihin. Siteet Venäjälle olivat vahvat, sillä kruununprinssi Vilhelmin vanhin sisar Charlotte oli naimisissa keisari Nikolai I:n kanssa.

¹⁹⁰ Vilhelm oli paennut vuoden 1848 vallankumousaaltoa Englantiin. Pakula 1997, 24.

ystävyyssuhde.¹⁹¹ Kruununprinssi oli mieltynyt sotilaalliseen elämään, eikä poliittisesti konservatiivina ollut yhtä läheinen Englannin hallitsijan kanssa kuin liberaalimpi vaimonsa. Preussin kuninkaan toiseksi vanhimpana poikana syntyneestä Vilhelmistä ei alun perin kaavailtu saksalaisen kuningaskunnan hallitsijaa, mutta koska vanhemman veljen Fredrik Vilhelm IV:n (1795–1861) avioliitto oli jäänyt lapsettomaksi, prinssistä tuli Preussin valtaistuimen perijä, kuningas ja myöhemmin alkuvuodesta 1871 myös yhdistyneen Saksan ensimmäinen keisari.¹⁹²

Preussin kruununprinssiparin esikoinen ja ainoa poika Fredrik Vilhelm ja Englannin kuningattaren 10-vuotias tytär Vicky tapasivat toisensa ensimmäisen kerran vuoden 1851 Lontoon suuressa maailmanäyttelyssä.¹⁹³ Sekä Viktoria että Albert pitivät paljon nuoresta Fredrik Vilhelmistä ja kannustivat tätä myöhemmin osoittamaan huomiota nuorelle prinsessalle.¹⁹⁴ Fredrik Vilhelm kosi Vickyä neljä vuotta myöhemmin syyskuussa 1855. Onnellinen kuningatar itse kuvasi kihlajaispäivän tapahtumia:

”[Prinssi] alkoi puhua Saksasta ja sanoi toivovansa, että Vicky tulisi ja jäisi sinne [– –] Vicky vastasi, että hän tulisi mielellään vuodeksi. Prinssi jatkoi toivovansa, että Vicky jäisi sinne pysyvästi – minkä seurauksena Vicky punastui rajusti [– –] [myöhemmin] kannustimme Vickyä puhumaan ja hän sanoi: ’Se on niin, että pidän todella paljon prinssistä.’ [– –] Vickyn nuoruus tekee asiasta vieläkin hätkähdyttävämmän, mutta hän käyttäytyi kuin 18-vuotias tyttö, niin luonnollisesti, rauhallisesti ja vaatimattomasti – näyttäen samalla, kuinka voimakkaita hänen tunteensa ovat.”¹⁹⁵

¹⁹¹ Bolitho (ed.) 1938, 17. Ystävyyssuhde läheni nopeasti ja 1850-luvulta eteenpäin Viktorian ja Augustan kirjeissä käytettiin muodollisemman ”Sie” sijasta läheisempää puhuttelumuotoa ”Du”. Vickyn ja Fredrik Vilhelmin kihlauksen jälkeen Viktoria kirjoitti myös prinssin isälle, Vilhelmille, mutta sävy oli paljon muodollisempi. Ibid., 60.

¹⁹² Preussin hallitsijat, ks. liite 6. Vilhelmistä tuli vuonna 1857 myös Preussin sijaishallitsija, sillä kuningas Fredrik Vilhelm IV:n fyysinen ja henkinen terveydentila romahti halvauskohtauksen myötä. Fredrik Vilhelm kuoli tammikuussa 1861. Ks. luku 6.1.

¹⁹³ Pakula 1997, 28, 30.

¹⁹⁴ Charlot 1991, 376–178.

¹⁹⁵ Viktorian muistio 29.9.1855. Hibbert 2003, 98.

Kuninkaallinen prinsessa oli vasta neljätoistavuotias kihlautuessaan itseään kymmenen vuotta vanhemman miehen kanssa.¹⁹⁶ Tyttärensä nuoruuden takia Viktoria vaati, että Vickyn tuli olla vähintään seitsemäntoistavuotias ennen kuin kihlaus julkistettiin virallisesti ja liitto oli mahdollista solmia.¹⁹⁷ Vuosia myöhemmin myös prinsessa itse viittasi vähäiseen ikäänsä:

*”Vaikka itse kihlauduinkin 14-vuotiaana ja on olemassa monia vastaavia esimerkkejä, vastustan sitä periaatteesta. Minusta on parempi olla hieman vanhempi, vaikka olen aina myös vedonnut siihen, että on olemassa tapauksia, joissa poikkeukselliset olosuhteet tekevät siitä suositeltavan ja toivottavan.”*¹⁹⁸

Vaikka Preussin tulevan hallitsijan ja Englannin kuninkaallisen prinsessan avioitumiseen liittyi paljon poliittisia tekijöitä, kihlaparin molemminpuolinen kiintymys oli ilmeistä kaikille ulkopuolisille. Viktoria edellytti, että tahto avioliittoon oli oltava molemminpuolinen ja että Vicky aidosti välitti tulevasta puolisostaan.¹⁹⁹ Myös Fredrik Vilhelm oli rakastunut nuoreen morsiamensa, minkä kuningatar huomioi tyytyväisenä:

”Fritz on uskomattoman rakastunut ja osoittaa liikuttavaa luottamusta rakasta lastamme kohtaan, mikä noin nuorelta on hyvin odottamatonta, ja joka on hyvin ilahduttavaa ja imartelevaa Vickyille [– –]Me voimme kaikesta nähdä, että tämä suhde ei

¹⁹⁶ Vuosien 1780–1850 välisenä aikana Britanniassa solmituissa avioliitoissa valtaosassa mies oli vaimoan vanhempi, keskimääräinen ikäero puolisoitten välillä oli hieman yli neljä vuotta. Yläluokkaisissa avioliitoissa ikäero oli tavallisesti vieläkin suurempi. Vain noin joka kymmenessä avioliitossa vaimo oli vanhempi osapuoli. Davidoff, Hall, 1988, 323.

¹⁹⁷ Charlot 1991, 377, 381. Viktoria vakuuttui Vickyn kokemuksista kuitenkin sen verran, että nuorimpien tytärien kohdalla mahdollinen avioliitto tuli ajankohtaiseksi vasta, kun prinsessat olivat lähempänä kahdenkymmenen vuoden ikää. Ks. luku 5.3.

¹⁹⁸ Vicky Viktorialle 15.3.1880. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 68. Viktoria oli aikaisemmin kirjoittanut melko suorasukaiseen tyyliinsä Itävallan kruununprinssi Rudolfin ja Belgian 15-vuotiaan prinsessan Stephanien kihlauksesta. Kuningatar viittasi myös oman tyttärensä kihlautumiseen 14-vuotiaana. ”*Ressukka oli aikaisemmin hyvin hiljainen, ei koskaan tavannut ketään [– –]ja yhtä äkkiä Itävallan k[ruunu]prinssi puhui hänelle, hänet kihlattiin ja tuotiin julkisuuteen!!! Se on mitä suurenmoisin järjestely, mutta koska sinä pidät lasten kihlauksista, et ole kovinkaan hämmästynyt.*” Viktoria Vickyille 12.3.1880. Ibid, 68.

¹⁹⁹ Charlot 1991, 376. Viktorian näkemys myötäili 1800-luvun englantilaisen aristokratian asenteita avioliittoon; tytär sai itse vaikuttaa puolisonsa valintaan, mutta mahdollisia vaihtoehtoja oli tarjolla vähän. Kyse oli aina pienestä, tarkoin valitusta joukosta ehdokkaita, jotka vanhemmat olivat hyväksyneet. Naisella ei yleensä ollut juurikaan kokemusta miehistä, joten perheen painostus ja sosiaalinen paine ajoivat tavallisimmin epäilevänkin tytön avioliittoon. Ks. mm. Lewis, Judith Schneid, *In the Family Way – Childbearing in the British Aristocracy*. New Jersey 1986, 19–22.

*perustu vain suurelle intohimolle, vaan todelliselle luottamukselle ja yhteisymmärtämykselle, jollainen takaa kestävän onnen heille molemmille.*²⁰⁰

Kihlusaikanaan Vicky ja Fredrik Vilhelm viettivät paljon aikaa yhdessä – kuningattaren aina varmistaessa huolellisesti, ettei pari koskaan jäänyt yksin. Viktoria ei ilmeisesti kuitenkaan valistanut tytärtään etukäteen avioelämän yksityiskohdista, vaikka Vickystä olikin pian tulossa vaimo ja kuningattaren katsantokannassa myös aikuinen nainen.²⁰¹ Viktoria muisteli myöhemmin esikoistyttärensä avioliittoa edeltävää aikaa, kun Vickyn vanhimman tyttären Charlotten (1860–1919) avioituminen tuli ajankohtaiseksi kesällä 1877:

”En voi olla hymyilemättä valituksillesi Charlottesta. Minä – ja rakas isä, jos mahdollista, vielä minuakin enemmän – paheksuimme paljon sitä täydellisen läheisyyden mahdollisuutta ennen avioitumista ja tästä näkökulmasta käsin voin sanoa, ettet koskaan aiheuttanut meille ongelmia tai antanut syytä huoleen. Mutta Fritz antoi, mikä takia olin hyvin kärsimätön. Olit toisella tapaa vaikea hallita, mutta et siten. [– –]Epäilemättä ajan myötä – olen siitä varma – varsin innokas suhtautumisesi avioliittoon muuttuu, kun ymmärrät, miten suuri muutos se on erityisesti äidille, vaikka isälle myös! [– –]Pelkäänpä, että näkemyksissään ja tavoissaan ihmiset ovat muuttumassa kovin amerikkalaisiksi.”²⁰²

²⁰⁰ Viktorian kirjeestä Preussin kruununprinsessa Augustalle 9.6.1856. Bolitho (ed.)1938, 67.

²⁰¹ Pakula 1997, 56, 62.

²⁰² Viktoria Vickyille 25.7.1877. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 257. Vicky oli kirjoittanut edellisessä kirjeessään vanhimmasta tyttärestään ja tämän sulhasesta: ”Kuvittele, ettet Charlotte koskaan kerro minulle, milloin hän kirjoittaa Bernardille. Luulen, että he kirjoittavat toisilleen miltei päivittäin, mutta Bernard melkein raivostuu, jos vain kysynkään asiasta ja Charlotte kokee tulleensa loukatuksi ja on hyvin närkästynyt, jos hänen kirjeisiinsä puututaan. Fitzin mielestä saksalaiselle kihlaparille tämä on täysin hyväksyttävää, ja hän sanoo, että niin sen pitääkin olla. [– –]Olen varma, ettet olisi koskaan sallinut minulle puoliksikaan niin paljon vapauksia kuin he saavat”. Vicky Viktorialle 21.7.1877. Ibid., 257.

3.2.2 Lapsuudenkodista suureen maailmaan

Vickyn ja Preussin prinssi Fredrik Vilhelmin avioliitto solmittiin St. Jamesin palatsin kuninkaallisessa kappelissa tammikuun 25. päivänä 1858. Morsian oli edellisen vuoden marraskuussa täyttänyt seitsemäntoista vuotta ja oli siis äitiään nuorempi avioituessaan.²⁰³ Jännittynyt Viktoria tunnusti, että esikoistyttären häääpäivä oli ”*Toiseksi vaiherikkain päivä elämässäni* [– –] *Aivan kuin olisin itse avioitunut uudelleen, vaikka olin nyt paljon hermostuneempi.*”²⁰⁴ Lyhyttä kuherruskuukauttaan häääpari juhli Windsorissa.²⁰⁵ Viimeiset päivät nuori prinsessa vietti nuorimman sisarensa Beatricen kanssa, joka oli syntynyt vain vuotta aikaisemmin.²⁰⁶ Lähtö lapsuudenkodista oli kuitenkin väistämättä edessä, kuten kuningatar kirjoitti tyttärensä tulevalle anopille ennen häitä: ”*Vicky-parka tulee tuntemaan eron meistä sekä veljistään ja sisaristaan hyvin kipeästi. Jäähyväiset onnelliselle lapsuudelle ja monille rakkaille kodeillemme aiheuttavat myös paljon surua.*”²⁰⁷

Ensimmäisen vuoden kirjeissä keskeisenä temana oli luonnollisesti ero.²⁰⁸ Elämänmuutos oli täydellinen, sillä seitsemäntoistavuotias tyttö joutui jättämään lapsuutensa lopullisesti taakseen. Uusi kotimaa oli kaukana, hovi vieras ja tavat outoja. Vanhimman lapsen lähtö oli vaikea paikka myös

²⁰³ 1800-luvulla ihanteena avioliitoissa oli, että nainen oli avioituessaan noin 20–25-vuotias ja mies 23–28-vuotias. Todellisuudessa naiset solmivat avioliiton noin 25-vuotiaina – miehet muutamaa vuotta myöhemmin. Miehen oletettiin joka tapauksessa olevan puolisoista vanhempi ja kokeneempi osapuoli, ihanneikäeron ajateltiin olevan seitsemisen vuotta. Jalland 1986, 79.

²⁰⁴ Woodham-Smith 1972, 388.

²⁰⁵ Myös Viktoria oli viettänyt avioliittonsa ensimmäiset päivät Windsorissa. Kuningatar kuitenkin kammoksui linnan ilmapiiriä. ”*En ole sinulle vihainen niistä tunteista, joita sinulla on Windsoria kohtaan lyhyen kuherruskuukautesi vuoksi. Mutta en voi jakaa ajatuksiasi, vaikka oma onneni alkoi siellä myös. Varhaiset kokemukset, epäviihtyisä ja epäterveellinen ilmasto, liikkumisen rajallisuus, hovielämä ja se, ettei voi tehdä, mitä haluaisi ilman hovin virallisuuksia jne. tekevät siitä epämieluisan ja tylsän asuinpaikan.*” Viktoria Vickylle 29.10.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 215.

²⁰⁶ Duff 1958, 23. Albert oli kirjoittanut Beatricen syntymän jälkeen Vickyn tulevalle anopille: ”*Äiti ja vauva voivat molemmat hyvin* [– –] *Lapset haluavat tietää, mikä heidän sisarensa nimi tulee olemaan* [– –] *Vicky sanoo surullinen ilme kasvoillaan: 'pieni sisar ei koskaan tule tuntemaan minua kotona.'*” Ibid, 21.

²⁰⁷ Viktoria Preussin kruununprinsessa Augustalle 6.10.1956. Bolitho (ed.) 1938, 75.

²⁰⁸ Vaikka ensimmäisissä kirjeissään Viktoria oli tavoistaan poiketen myös hyvin kiinnostunut tyttärensä vaatetuksesta: ”*Näin lehdistä, että konsertissa sinulla oli päälläsi vihreä puku. Oliko puku se, jossa oli mustaa pitsiä? Älä hermostu kaikista näistä yksityiskohdista, joista haluan kuulla, sillä tahdon vain tietää, miten puvuston valintani on onnistunut.*” Viktoria Vickylle 7.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 35.

vanhemmille – erityisesti Albertille, joka kaipasi suuresti Vickyn läsnäoloa.²⁰⁹ Osa prinsessan alkuvuosien kirjeistä olikin suunnattu isälle, vaikka sisältö sinänsä oli tarkoitettu molempien vanhempien luettavaksi. Myös kuningatar seurasi tyttärensä lähtöä surullisena, sillä tiivis suurperhe hajosi nyt ensimmäistä kertaa:

*”Tunti on kulunut siitä kun lähdit. Luotan, että olet toipunut jo hieman, mutta sitten koittaa kamala eronhetki rakkaasta isästä!”²¹⁰
[– –]Kyllä, se on hyvin julmaa, hyvin julmaa vanhemmille – on niin vaikeaa luopua rakkaista lapsistaan ja nähdä heidän lähtevän pois onnellisesta ja rauhallisesta kodistamme! [– –]Sinä – vaikka oletkin aina oma rakas lapsemme ja aina kotonasi vanhempiesi luona – et ole enää yksi monista iloisista lapsista, jotka niin kiintyneesti kokoontuvat ympärillemme.”²¹¹*

Viktorian ensimmäisissä kirjeissä päällimmäisenä tunteena oli juuri ikävä: *”Ajatus siitä, etten näe sinua pitkään aikaan tuntuu kestäättömälle. Kaikki mitä teen tai näen, saa minut ajattelemaan sinua – haluaisin kertoa kaikesta sinulle.”²¹²*

Tyttären avioituminen oli Viktorialle vaikeaa myös toisesta syystä. Vickystä tuli avioelämänsä myötä nainen, joka tutustui seksuaalisuuteensa ensimmäistä kertaa ja väistämättä menetti samalla lapsen viattomuutensa. Vaikka Viktoria ei neuvonutkaan tyttärtään ”sulkemaan silmiään ja ajattelemaan Englantia”, ajatus Vickyn – ja myös nuorempien tyärten – avioelämästä hermostutti kuningatarta:

”Niin rakkaani, se on hirvittävä hetki, kun joutuu antamaan viattoman lapsensa miehelle, niin hyvä ja kiltti kuin tämä ikinä onkaan [– –] Viimeisenä iltana, kun veimme sinut huoneeseesi ja

²⁰⁹ Albert kirjoitti tyttärelleen tämän lähdön jälkeen: *”En osaa näyttää tunteitani, joten sen vuoksi tuskin voit käsittää, miten rakas olet aina ollut minulle, ja minkälaisen aukon olet jättänyt sydämeeni.”* Van Der Kiste 2004, 32.

²¹⁰ Prinssi Albert saattoi tyttärensä ja Fredrik Vilhelmin satamaan, josta prinssipari matkusti laivalla mannermaalle. Myös prinsessan vanhimmat veljet olivat mukana. Pakula 1997,68.

²¹¹ Viktoria Vickylle 2.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 32.

²¹² Viktoria Vickylle 4.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 30. Koti-ikävää poteneelle tyttärelleen Viktoria kirjoitti: *”Se että kaipaat ja ikävöit omaa rakasta kotiasi, ei ole vain luonnollista vaan myös oikein. Mikäli et tuntisi siten, olisimme sekä yllättyneitä että surullisia.”* Viktoria Vickylle 22.2.1858. Ibid., 55.

itkit niin paljon, sanoin isälle palatessamme: 'Se on loppujen lopuksi kuin veisi karitsa-paran uhrattavaksi.' Tiedät nyt kultaseni, mitä tarkoitin. Jumala on tarkoittanut sen niin, mutta ne ovat niitä koettelemuksia, joiden läpi meidän naisparkojen on mentävä. Kukaan isä tai mies ei voi tätä ymmärtää! [– –]Minua puistattaa, kun katson suloisia, iloisia ja tietämättömiä sisariansi ja ajattelen, että minun täytyy luovuttaa myös heidät kaikki – yksi kerrallaan!"²¹³

Kuningatar oli kuitenkin ylpeä tavasta, jolla tytär selviytyi uuden elämänsä ensimmäisistä hämmäntävistä viikoista: *"Tammikuun 15. päivän jälkeen olet joutunut menemään läpi paljosta. Olet selvinnyt niistä vaikeimmista koettelemuksista ja tunteista, joita nuori tyttö joutuu kohtaamaan – ja miten hyvin, niin vaatimattomasti, rauhallisesti ja luonnollisesti!"*²¹⁴

Viktorian ei myöhemminkään tarvinnut olla huolissaan tyttärensä avio-onnesta eikä tämän puolison Fredrik Vilhelmin roolista Vickyn yksityisemmässä elämässä. Aviomiehenä Fredrik Vilhelm oli rakastava, maltillinen ja kiltti – piirteet jotka prinssin poliittiset vastustajat myöhemmin käänsivät heikkouksiksi – ja prinssistä tuli Vickyn turva koko kolmekymmentä vuotta kestäneen liiton ajaksi.²¹⁵ Appivanhempiaan kaksitoista vuotta nuoremasta vävystä tuli myös kuningattarelle läheinen perheenjäsen, vaikka suhteessa olikin myöhemmin joitakin lyhyitä tyytymättömyyden kausia.²¹⁶ Viktoria itse selitti asennettaan prinssiin sekä henkilökohtaisemmalla tasolla että yleisesti – kuinka kenen tahansa äidin tuli kuningattaren mukaan suhtautua tyttärensä aviomieheen:

"En ymmärrä äitiä, joka ei rakasta miestä (jos äiti on kerran luovuttanut tyttärensä tälle), jolle hän on uskonut oman tyttärensä

²¹³ Viktoria Vickylle 20.4.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 28.

²¹⁴ Viktoria Vickylle 9.2.1858. *Ibid.*, 37.

²¹⁵ Tuki ei suinkaan ollut yksipuolista, kuten kuningatar huomautti: *"Sinä olet parhain ja viisain neuvonantaja, joka Fritzillä voi olla – olet rakkaan isäsi arvoinen lapsi, jota tämä katsoo hyväksyvästi taivaasta. Siunatkoon ja suojelkoon Jumala sinua vaativassa ja vaikeassa tehtävässäsi."* Viktoria Vickylle 13.6.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 231.

²¹⁶ Viktoria kirjoitti omana häöpäivänään, kuinka: *"Orkesteri soitti ikkunoiden alla aamulla kello 7. Minä aloin itkeä, kun ajattelin sinua siellä kaukana [– –]ja melkein tunsin vihaa Fritziiä kohtaan, joka vei sinut mukanaan! Mutta vain hetken ajan"*. Viktoria Vickylle 10.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 38.

*tulevaisuuden (sielun ja ruumiin). Se on hyvin raskas ja vaikea hetki ja jos tähän ei voi luottaa tai rakastaa vävyään, kuten minä pystyin ja pystyn luottamaan sinun erinomaiseen aviomieheesi[– –] silloin se olisi kidutusta”.*²¹⁷

Alkuvuosien kirjeissä kirjoitettiin myös paljon arkisemmista asioista ja tapahtumista, sillä kirjeenvaihto oli välimatkan vuoksi perheenjäsenten ainoa keino pitää yhteyttä toisiinsa. Tämän yhteydenpidon tärkeydestä Viktoria toistuvasti tytärtään myös muistutti: ”*sinun täytyy yrittää vastata kysymyksiini ja kirjoittaa mainitsemistani aiheista. Muutoin emme voi koskaan korvata keskustelua.*”²¹⁸ Kuningatar pyysi siksi tytärtään kuvaamaan tämän uuden elämän pienempiäkin yksityiskohtia, joita ikävöivät vanhemmat ja muu perhe ei ollut enää näkemässä:

”sinun täytyy kertoa minulle täsmällisesti, miten päiväsi kuluvat – mitä teet, milloin pukeudut ja riisuudut, milloin syöt aamiaista jne. Sinä tiedät, mitä me teemme minuutilleen, mutta me emme valitettavasti tiedä mitään sinusta, mikä tekee erosta paljon vaikeamman.”²¹⁹

Avioliiton alkuaikoina prinsessan päivittäinen ohjelma jakaantui julkisille velvollisuuksille ja ajallisesti tarkoin rajatuille yksityiselämän hetkille. Vicky kuvasi äidilleen tyypillistä päiväohjelmaansa:

”Syömme aamiaista yhdeksältä kuten kotonakin, jonka jälkeen kirjoitan [– –]Keskipäivällä vastaanotamme eri kaupunkien lähetystöjä [– –]Päivällinen on useimmiten kello viisi. En syö mitään aamiaisen ja päivällisen välillä, enkä päivällisen jälkeenkään [– –] vuoteeseen menemme puoli yhdeltätoista tai yhdeltätoista, ellei ohjelmassa ole tanssiaisia, juhlia tai oopperaa – useimmiten ei ole.”²²⁰

²¹⁷ Viktoria Vickylle 8.12.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 290.

²¹⁸ Viktoria Vickylle 7.2.1858. Ibid., 35. Viktoria toistuvasti pyysi Vickyä vastaamaan yksityiskohtaisesti äitinsä kysymyksiin: ”*Pyysin sinua vastaamaan erilliselle paperille kysymyksiini terveydentilastasi, vilustumisestasi ja huoneidesi lämpötilasta, mutta et ole vastannut yhteenkään! Minun rakas lapseni on edelleen hieman suunnitelmaton ja epätasällinen.*” Viktoria Vickylle 22.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 55–56.

²¹⁹ Viktoria Vickylle 7.2.1858. Ibid., 34.

²²⁰ Vicky Viktorialle 12.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 43. Viktoria vastasi: ”*En voi mitenkään uskoa, että on terveellistä olla syömättä puoli kymmenestä viiteen. Neuvoisin*

3.3 ”Minä olen vieras täällä, mikä sinänsä on jo synti” – Vickyn asema uudessa kotimaassa

Albertin huolellisista valmisteluista huolimatta kuninkaallisen prinsessan asema Preussissa osoittautui ongelmalliseksi heti ensimmäisistä vuosista alkaen. Preussin tulevan hallitsijan avioliitto Englannin vanhimman tyttären kanssa oli herättänyt vastustusta sekä Britanniassa että Vickyn uudessa kotimaassa.²²¹ Euroopan poliittinen tilanne sotkeutui yksityiselämään ja nuoreen prinsessaan kohdistui monelta taholta kohtuuttoman suuria ja keskenään ristiriitaisia vaatimuksia. Ensiksi olivat tietenkin prinsessan omat vanhemmat. Viktoria odotti tyttärensä sekä omaksuvan uuden roolinsa preussilaisena prinsessana, mutta säilyttävän samalla myös englantilaisuutensa: ”Älä koskaan unohda, rakas lapsi, mitä olet velkaa maallesi [– –] aivan kuten sinulla on velvollisuuksia uutta maatasikin kohtaan.”²²² Kuuliainen tytär kirjoittikin pian lähtönsä jälkeen:

”En uskonut, että kaipaisit noin paljon, sillä olin usein niin vaikea. Mutta on suloista ajatella, että kaipaamaan jäävät ne, joita rakastaa niin intohimoisesti ja kiihkeästi kuten minä rakastan isää ja sinua, rakkaita lapsia ja koko Englantia [– –] Sen sijaan että minut olisi erotettu teistä, ajattelen, että palvelen teitä molempia ja todistan samalla syvää kiitollisuuttani tekemällä velvollisuuteni täällä – noudattamalla suurta ja loistokasta esimerkkiänne. Saatan vain toivoa olevani todelliseksi hyödyksi.”²²³

Toiseksi tulivat kaikki vaatimukset uudessa kotimaassa. Koska Vickyn asema tulevan hallitsijan puolisona perustui paitsi kuninkaalliseen statukseen myös julkisuuteen, Viktorian alkuvuosien kirjeissä oli runsaasti yksityiskohtaisia ohjeita siitä, kuinka prinsessan oli käyttäydyttävä sekä hovin tilaisuuksissa että

sinua olemaan tekemättä niin, sillä muuten tunnet olosi heikoksi ja nälkäiseksi – ota välillä keksejä tai leipää. Iltaisin varmasti juot kupin teetä?” Viktoria Vickylle 15.2.1858. Ibid., 44.

²²¹ Pakula 1997, 52–53. Saksan tuleva kansleri Otto von Bismarck kirjoitti avioliitosta enteilevästi: ”sana ’englantilainen’ ei miellytä minua [– –] Prinsessa on siunaukseksi maalle vain, jos hän jättää englantilaisen naisen kotiin ja tulee preussilaiseksi [– –] Jos tuleva kuningattaremme säilyy edes osittain englantilaisena, pelkään, että hovimme on vaarassa englantilaisten vaikutteiden vuoksi.” Hibbert 2001, 245.

²²² Viktoria Vickylle 1.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 136.

²²³ Vicky Viktorialle 15.2.1858. Ibid., 45.

yksityisemmin perhepiirissä. Tyttäreille, joka oli vasta seitsemäntoistavuotias, säilytettiin paljon vastuuta jo pelkästä esiintymisestään:

”Muista, että mitä paremmin opit tuntemaan [Preussin kuninkaallisen] perheen ja hovin, sitä enemmän sinun täytyy tarkkailla ja hallita itsesi. Ei tuttavallisuutta – ei nauramista ääneen. Sinähän tiedät kultaseni, kuinka itsekontrolli on tärkeää, niin rasittavaa kuin se onkin. Hyväntahtoisuutta, ystävällisyyttä ja kohteliaisuutta, – mutta ei tuttavallisuutta, poikkeuksena omat appivanhempasi.”²²⁴

Preussin kuningasperheen elämä oli muodollista, eikä loistelias, mutta perin juurin konservatiivinen ja autoritaarinen hovi juurikaan muistuttanut Vickyn lapsuudenkotia: *”Hovi on täällä todella mahtava, suurenmoinen ja – jos saan sanoa – kunnioitusta herättävä. On hyvin vaikeaa muistaa nimiä ja kasvoja tai puhua ihmisille ja muistaa heidän asemansa.”²²⁵* Muodollisuudet ylettyivät myös yksityiselämän puolelle, kuten prinsessa sai huomata törmätessään etiketin sääntöihin kolmannen lapsensa syntymän jälkeen:

”Voin melko hyvin ja käyn ulkona joka päivä. Tahtoisin mennä kirkkoon huomenna, mutta kuningas [Vickyn appi, Vilhelm I] ei salli sitä – hän ei pidä siitä, että käyn ajelulla liian aikaisin, ja elän jatkuvasti siinä pelossa, että hän estää matkustamisen luoksesi 15. päivänä. Se, että ulkoilen aikaisemmin kuin täällä on tapana, pidetään sekä etiketin vastaisena että sopimattomana. Kuningas kirjoitti eilen Fritzille, ettei hän pidä tämänkaltaisista uudistuksista.”²²⁶

²²⁴ Viktoria Vickylle 15.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 44. Vicky oli tietoinen alituisesta tarkkailusta: *”En voi olla liian varovainen täällä, missä kuninkaallinen perhe on loppumattomien tarinoiden ja arvostelun kohteena – tarinat, jotka usein pitävätkin paikkaansa, mutta jotka silti ovat liioiteltuja. [– –] Tämä sattuu minuun syvästi, sillä olen tottunut niin toisenlaiseen [käyttöön] [– –] On kaksi aihetta, joista olen päättänyt olla koskaan puhumatta [julkisesti] – aviomieheni ja appivanhempani.”* Vicky Viktorialle 20.2.1858. *Ibid.*, 51.

²²⁵ Vicky Viktorialle 12.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 43. Vicky kirjoitti, kuinka eräässä tilaisuudessa *”30 tai 40 naista esiteltiin ilman että kukaan kertoi, keitä he olivat [– –] Nainen, joka esitteli heidät, oli niin ujo, että puhui kuiskaten – samalla kun musiikki soi kovaäänisesti taustalla. Sen jälkeen minun täytyi puhua kaikille heille. Kaikki seisivat niin lähellä toisiaan, että kuulivat kaiken mitä sanoin, enkä tämän vuoksi voinut sanoa samoja asioita uudelleen. En edes tiedä, mitä hölynpölyä lopulta puhuin.”* Vicky Viktorialle 1.3.1858. *Ibid.*, 66.

²²⁶ Vicky Viktorialle 6.9.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 105.

Viktoria oli ilmeisen närkästynyt tyttärensä puolesta: ”kuinka väsyttävää on kiistellä sinun ajeluistasi! Se on todella typerää. Olisi paljon parempi, jos nämä ihmiset tekisivät velvollisuutensa maataan kohtaan, eivätkä puuttuisi siihen, mikä on hyväksi terveydellesi.”²²⁷

Vaatimukset olivat suuret, sillä kuninkaallinen perhe eli hovin keskipisteessä jatkuvan tarkkailun ja arvostelun alaisena. Vielä vuosien päästäkin Viktoria muistutti tytärtään, ettei prinsessa koskaan voinut olla liian varovainen solmiessaan uusia tuttavuuksia: ”Asemasi on – kuten jokaisen kuninkaallisen henkilön – hyvin vaikea, sillä tätä asemaa ei voi hankkia omalla työllään, ja toisaalta on imartelijoiden ympäröimänä, jotka ovat ensimmäisinä selkäsi takana hyötymässä sinusta!”²²⁸ Kuningatar piti huolta myös tyttärensä asemasta Euroopan kuninkaallisten monimutkaisessa arvoasteikossa, jossa jokainen pyrki korostamaan omaa syntyperäänsä, sukulaissuhteitaan ja vaikutusvaltaansa. Viktoria painotti edelleen Vickyn asemaa omana tyttärenään, vaikka prinsessa kuuluikin avioliitonsa myötä Preussin kuningasperheeseen:

”Sinä olet Englannin kuningattaren vanhin tytär, jolla on oma titteli ja arvonimi, olet viidentenä [Britannian] vallanperimysjärjestyksessä ja naimisissa [Preussin] kuninkaan veljenpojan kanssa ja siksi asemaltasi oikeastaan korkeammalla kuin aviomiehesi – ja silti sinua kutsutaan prinsessa Fredrik Vilhelmiksi [– –] Kaikkien prinsessojen kohdalla tulisi menetellä samalla tavalla. En ymmärrä, jos minulle vastataan, että Württembergin prinsessaa on aina kutsuttu Suuriruhtinatar Olgaksi²²⁹. Miksi Britannian kuninkaallista prinsessaa ei voisi vastaavasti kutsua aina kuninkaalliseksi prinsessaksi!”²³⁰

²²⁷ Viktoria Vickylle 8.9.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 106. Vicky kommentoi äitinsä vastausta: ”Olet oikeassa, kun sanoit, että ihmisten tulisi keskittyä hallitsemaan valtakuntaansa oikein ja jättää meidät rauhaan. Jokainen pikkuasia sanellaan meille ja tunne yksinvallasta on jatkuvasti yllämme – sama on kaikissa suurissa kysymyksissä, kuten hyvin jo tiedät.” Vicky Viktorialle 10.9.1862. *Ibid.*, 107.

²²⁸ Viktoria Vickylle 18.11.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 162.

²²⁹ Venäjän keisari Nikolai I:n tytär Olga Nikolajevna.

²³⁰ Viktoria Vickylle 27.9.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 133.

Viktoria ja Albert eivät täysin käsittäneet tyttärensä asemaa ja niitä olosuhteita, joihin tämä joutui Preussissa. Viktorian oma asema monarkkina oli täysin toisenlainen kuin tyttären, joka ensin prinsessana ja vuoden 1861 jälkeen kruununprinsessana oli hovin arvoasteikossa automaattisesti alempana kuin äitinsä hallitsevana kuningattarena. Viktorian ei myöskään tarvinnut omassa avioliitossa huolehtia appivanhempiensa määräysvallasta. Varsinkin Vickyn apella Vilhelmillä – josta vuoden 1861 alussa tuli Preussin kuningas – oli suuri vaikutusvalta ainoan poikansa perhe-elämään:

*”Me emme ole enää lapsia – Fritz on yli neljäkymmenen ja minä yli kolmenkymmenen [– –]Usein nauran itsekseni, entä mitä jos Bertie ja Alix²³¹ vaihtaisivat paikkaa kanssamme vaikka kuukaudeksi!!! Mitä he sanoisivat. Heihin verrattuna meillä on yhtä paljon vapautta tai itsenäisyyttä kuin pienillä vauvoilla”.*²³²

Vilhelm ei luottanut poikaansa, jota piti liian uudistusmielisenä ja heikkotahtoisena vallanperijäksi. Samalla epäluulolla kuningas suhtautui myös vaimoonsa.²³³

Varsin pian myös Vickylle valkeni, että appivanhempien avioliitto oli onneton eikä missään mielessä muistuttanut prinsessan omien vanhempien parisuhdetta. Vilhelm ei rakastanut puolisoaan, eikä ollut tälle myöskään koskaan uskollinen.²³⁴ Kahden lapsen syntymän jälkeen pariskunnan avioelämä oli loppunut ja Augusta vietti suurimman osan ajastaan poissa Berliinistä. Tilanne oli jo pitkään ollut Viktorian ja prinssipuolison tiedossa, mutta ilmeisesti tytär sai kuulla asiasta vasta avioiduttuaan.²³⁵ Kuningatar kirjoitti Saksan keisari-parin yhteiselämästä 1870-luvulla:

²³¹ Vickyn vanhin veli, Walesin prinssi ja tämän puoliso Aleksandra.

²³² Vicky Viktorialle 6.6.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 141. Jo aikaisemmin prinsessa oli verrannut tilannettaan kälynsä asemaan: ”Miten paljon helpompaa rakkaalla Alixilla on asettautua [Englantiin] ja herättää ihastusta Lontoossa kuin minulla on täällä [– –] Saksassa ihmisillä on niin paljon enemmän vaatimuksia prinsessojen suhteen kuin missään muussa maassa.” Vicky Viktorialle 13.12.1873. Ibid., 119.

²³³ Pakula 1997, 92, 112.

²³⁴ Vilhelm ei koskaan voinut antaa anteeksi sitä, ettei saanut solmia avioliittoa serkkunsa – suuren rakkautensa – Elisa Radziwillin kanssa. Vaikka Elisan äiti oli ollut preussilainen prinsessa, tyttöä pidettiin taustaltaan liian vaatimattomana Vilhelmin puolisoiksi. Tytön muisto ei kuitenkaan haalistunut: ”Ajattelen häntä aina. Hän on ollut ja on edelleen elämäni johtotähti” Vilhelm tunnusti vielä 80-vuotiaanakin. Pakula 1997, 91–92.

²³⁵ Pakula 1997, 91.

”Olen nähnyt ja kuullut tarpeeksi tietääkseni, että keisarin ja keisarinnan on parempi elää erillään. Jo kauan ennen kuin sinä tiesit tästä mitään, pystyin näkemään miten vähän yhteisymmärrystä heillä on (vaikka he kunnioittavat suuresti toisiaan ja luottavat toisiinsa hyvin paljon). Rakas isä tiesi tämän hyvin ja oli hyvin pahoillaan siitä, sillä keisarinna kertoi siitä hyvin avoimesti hänelle.”²³⁶

Avoimilta ristiriidoiltakaan ei tämän vuoksi perheessä vältytty. Vicky oli todistamassa monia kiusallisia tilanteita, joita pariskunnan välille syntyi:

”On niin vaikeaa sanoa, kuka on oikeassa tai kuka väärässä, sillä he molemmat ovat oikeassa ja väärässä – mutta kuningas ei koskaan aloita [riitoja]. Sellaisia kohtauksia ovat aina niin vaikeaa olla todistamassa, mutta erityisen surulliseksi asian tekee se, että kyseessä ovat omat [Fredrik Vilhelmin] vanhemmat.”²³⁷

Myös Vickyn suhde appivanhempiin oli täynnä jännitteitä. Vilhelm oli isän ja apen roolissaan autoritaarinen ja etäinen, Augusta arvosteleva, vaativa ja äkkipikainen. Vickyn anoppi oli älykäs ja monissa näkemyksissään miestänsä vapaamielisempi, mutta elämässään pettynyt ja syvästi onneton ihminen.²³⁸ Augusta purki usein turhautumisensa poikansa vaimoon.²³⁹ Varsinkin avioliittonsa alkuaikoina Vicky yritti kuitenkin suhtautua ymmärtäväisesti anoppiinsa, joka ei koskaan ollut nauttinut rauhallisesta perhe-elämästä eikä arvostuksesta miehensä konservatiivisessa hovissa:

”asemani on kymmentuhatta kertaa parempi kuin kuningattaren. Minulla on aviomies, joka täyttää minut rajattomalla ystävällisyydellä, hemmottelulla ja luottamuksella. Mies, jonka kanssa elän ykseydessä ja onnessa ja jota päivittäin opin

²³⁶ Viktoria Vickyille 21.11.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 117. Vicky oli kirjoittanut pian avioitumisensa jälkeen äidilleen: ”Asia, joka satuttaa minua eniten, on nähdä prinssi ja prinsessa yhdessä – kaksi ylvästä sielua, jotka on sidottu yhteen avioliiton siteellä ja molemmat ovat niin onnettomia!” Vicky Viktorialle 26.2.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 60.

²³⁷ Vicky Viktorialle 5.10.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964 355.

²³⁸ Vickyn hovineiti Lady Walburga Paget kuvasi Augustaa: ”En usko, että kenenkään naisen nuoruus ja keski-ikä on ollut yhtä surullinen kuin hänen.” Fulford, Roger (ed.), *Dearest Mama*, 1968, 6.

²³⁹ Vicky kirjoitti anopistaan: ”Ihailen hänen hienoja luonteenpiirteitään ja säälin häntä vilpittömästi, mutta Augusta ei ole usein tehnyt elämäni sen paremmin miellyttäväksi kuin helpoksikaan.” Vicky Viktorialle 21.6.1862. Fulford, Roger (ed.), *Dearest Mama*, 1968, 81.

*kunnioittamaan, ihailemaan ja rakastamaan [enemmän].
Kuningatar-raukalla ei ole tätä kaikkea”.*²⁴⁰

Viktoria – joka itse oli hyvin läheinen Augustan kanssa – ei aina käsittänyt, että kirjeenvaihtoon perustuva ystävyysuhde ei ollut sama asia kuin päivittäinen elämä anopin kanssa. Kuningatar kuitenkin puolusti ystäväänsä painottamalla sitä roolia, joka Augustalla oli ollut poikansa kasvatuksessa:

*”Olen kovin surullinen kuullessani, että tulet ajan mittaan yhä huonommin toimeen keisarin ja keisarinnan kanssa. Teidän molempien pitäisi aina muistaa, miten paljosta Fritz on velkaa äidilleen. Ilman hänen valpasta huolenpitoaan keskellä sitä moraalitonta perhettä²⁴¹, Fritz olisi voinut kasvaa kovin toisenlaiseksi kuin mitä hän on nyt. Siinä tapauksessa et koskaan olisi voinut avioitua hänen kanssaan.”*²⁴²

Viktoria ei voinut kuitenkaan kieltää sitä tosiasiaa, että tyttären tilanne oli tukala. Kuningasperheen sisällä jännitteet kasvoivat vuosi vuodelta, vaikka sekä Vicky että Augusta olivat molemmat syntyperänsä ja poliittisten mielipiteidensä vuoksi helppo kritiikin ja tyytymättömyyden kohde myös yleisesti Saksassa. Ilmapiiiri naisten ja maan poliittisen johdon välillä oli kireä ja varsinkin suhde Saksan vaikutusvaltaiseen kansleriin Otto von Bismarckiin pysyi ongelmallisena vuosikymmenten ajan. Tilanne huomattiin myös maan lehdistössä:

”Keisarinna ja minä olemme karkeiden, ilkeiden ja valheellisten hyökkäysten kohteina sanomalehdistössä. Jutut ovat joko Bismarckin alullepanemia tai sitten ne selvästikin kirjoitettu hänen miellyttämisekseen! [– –]On häijyä, epälojaalia ja halpamaista kirjoittaa niin, ja varsinkin naisista, jotka eivät voi puolustautua

²⁴⁰ Vicky Viktorialle 3.7.1863. Fulford, Roger (ed.), *Dearest Mama*, 1968, 243–244.

²⁴¹ Preussin kuningasperhe.

²⁴² Leskeytynyt kuningatar perusteli ystävyytään Augustaan: *”Me olemme molemmat niin onnettomia, ja sen vuoksi ymmärrämme toisiamme niin hyvin.”* Viktoria Vickyille 16.6.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 143. Viktorian ja Augustan ystävyys viileni kuitenkin 1880-luvulla osin poliittisten tapahtumien, osin perheensisäisten ristiriitojen vuoksi. Tyttärentyttäreilleen Viktoria kirjoitti: *”Keisarinnan epäystävällisyys on aivan kamalaa & ottaen huomioon hänen aikaisemman ystävyytensä & kiintymyksensä minua kohtaan, on hyvin tuskallista nähdä hänet niin kostonhaluisena & armottomana.* Viktoria Hessenin prinsessa Victorialle 15.2.1887. Hough 1975, 87–88.

itse! Saksalaiset ovat niin sokeita Bismarckin ihailuksessaan, että uskovat sen kaiken pahan [jota] meistä [kirjoitetaan]”.²⁴³

Tässä saksalaista kansallishenkeä ja sotilaallisuutta vaalineessa ilmapiirissä englantilaissyntyistä, poliittisesti liberaalia prinsessaa kohtaan tunnettiin syvää epäluuloa. Vicky sai Saksassa lisänimen ”*die Engländerin – englantilainen nainen*”, vaikka todellisuudessa Britannian kuninkaallinen prinsessa oli sukutaustaltaan enemmän saksalainen kuin englantilainen.²⁴⁴ Vicky ei voinut myöskään olla huomaamatta, kuinka sama kansallisuusajattelu vaikutti saksalaisten suhtautumisessa Fredrik Vilhelmiin: ”*Fritzin asema käy päivä päivältä tukalammaksi [– –] Ihmiset sanovat: 'Kruununprinssi hyväksyisi kaikki hallitukset aikeet, ellei hänellä olisi sitä englantilaista vaimoan'*.”²⁴⁵ Vicky itse tiivisti ongelmansa syyskuussa 1874: ”*Minä olen vieras täällä, mikä sinänsä on jo synti.*”²⁴⁶

3. 4 ”*Se on kuin ajattelisi ääneen*” – Viktorian suhde esikoistytärtäreen

Kuninkaallisen prinsessan lapsuudessa perheen esikoinen oli ollut isänsä tyttö.²⁴⁷ Suhde äitiin ei ollut aivan yhtä läheinen, sillä vasta kihlautumisen

²⁴³ Vicky Viktorialle 28.4.1877. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 250. Viktoria vastasi: ”*On häpeällistä, että sinua ja keisarinnaa vastaan hyökätään noin häpeällisellä tavalla. [Se on] niin pelkurimaista.*” Viktoria Vickyille 3.5.1877. *Ibid.*, 251. Vicky suhde Bismarckiin pysyi kireänä vuosikymmenten ajan: ”*Parlamentarismi on vain varjo. Lehdistö on heikko, hallituksen koneisto on valtavan tehokas, hyvin organisoitu ja täysin yhden miehen hallussa – joka tekee, mitä haluaa ja joka käyttää kaikki keinonsa saavuttaakseen omat päämääränsä.*” Vicky Viktorialle 27.10.1881. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 109.

²⁴⁴ Pakula 1997, 136. Vicky viittasi Ranskan kuningattareen Marie-Antoinetteen kirjoittaessaan asemastaan Saksassa: ”*He kohtelevat minua samalla tavalla kuin ranskalaiset kohtelivat Marie-Antoinettea. Jollei minulla olisi kilttiä ja hyvää aviomiestäni, en tiedä missä olisin.*” Vicky Viktorialle 12.1.1869. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 217. Prinsessan kansallisuus oli tämän uudessa kotimaassaan aina tunteita herättävä kysymys. Epäsuosittu Marie-Antoinette pysyi ranskalaisille ikuisesti ”itävallattarena”, ja myöhemmin myös Vicky sisarentyttärestä, Venäjän viimeisestä keisarinnasta Aleksandra Fjodorovnasta puhuttiin ensimmäisen maailmansodan aikana ”saksalaisena naisena”. Ks. mm. Massie, Robert, *Nikolai ja Aleksandra* (suom. Mirja Rutanen). Helsinki 1987, 265–266.

²⁴⁵ Vicky Viktorialle 18.1.1882. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 114–115. Aikaisemmin Vicky oli kirjoittanut äidilleen: ”*Et voi tietää, kuinka satuttavaa on olla sellaisten ihmisten ympäröimänä, jotka pitävät koko olemassaoloani onnettomuutena ja ajatuksiani todisteena mielenvikaisuudesta!*” Vicky Viktorialle 3.7.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 241–242.

²⁴⁶ Vicky Viktorialle 29.9.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 154.

²⁴⁷ Heti lähtönsä jälkeen Vicky kirjoitti isälleen: ”*Sinä tiedät, rakas isä, miten syvää luottamusta, kiintymystä ja kunnioitusta lapsesi tuntee sinua kohtaan – ja on ylpeä voidessaan kutsua itseään sellaiseksi.*” Vicky prinssi Albertille. Päiväämätön kirje helmikuulta 1858.

myötä kuningatar alkoi lähentyä neljätoistavuotiaan tyttärensä kanssa. Kolmekymmentäkuusivuotias Viktoria kuvaili suhdettaan esikoiseensa syksyllä 1855:

”Hän on nyt hieman pidempi kuin minä ja kasvaa edelleen. Hän on hyvä seuralainen ja tämä tärkeä tapahtuma on tuonut meidät yhä lähemmäs toisiamme. Olen kokenut kaiken mitä hän käy läpi, ja koska tunnen itseni edelleen nuoreksi, suhteemme on pikemminkin kuin kahden sisaren. Hänen terveytensä on erinomainen. Alkuvuodesta hän ylitti kriittisen ajanjakson, mutta ei kärsinyt siitä vähääkään.²⁴⁸ Mutta hän on edelleen puoliksi lapsi ja hänen täytyy kehittyä sekä fyysisesti että henkisesti ennen kuin avioliitto voi toteutua kahden vuoden kuluttua.”²⁴⁹

Tyttären kihlautumisen ja avioliiton myötä Victorian ja Vickyn suhde muuttui siis aikaisempaa läheisemmäksi. Kuningattaren katsantokannassa seitsemäntoistavuotiaasta prinsessasta tuli aviotuessaan aikuinen nainen, jolle Viktoria saattoi ensimmäistä kertaa uskoutua myös intiimeissä – erityisesti avioliittoa ja äitiyttä koskeneissa – kysymyksissä. Myös tyttärelle äidistä tuli yksi harvoista ihmisistä, jolle saattoi kirjoittaa vapaasti ilman aseman ja etiketin edellyttämiä muodollisuuksia. Kuningatar itse huomioi tämän Vickyn kirjeistä:

”Näen kirjeistäsi (sillä ne todella ovat ihastuttavia, aivan kuten sinä itsekin) meille molemmille, kuinka sinä kaipaat puhua meille [– –] Isä on huolissaan, että väsyvät itsesi kirjoittamalla niin monia kirjeitä, mutta luulenpa, että sinulle on suuri helpotus, kun voit purkaa tunteitasi meille.”²⁵⁰

Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 31. Viktoria kommentoi tyttärensä kirjettä: ”Sinä kirjoitit isälle niin kauniin kirjeen. Se sai minut itkemään – kuten kaikki nykyään.” Viktoria Vickylle 5.2.1858. Ibid., 32.

²⁴⁸ Viittaus kuukautisiin.

²⁴⁹ Viktoria Preussin kruununprinsessa Augustalle 22.10.1855. Bolitho (ed.) 1938, 59.

²⁵⁰ Viktoria Vickylle 2.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 70.

Vicky kuvaili uuden yhteyden merkitystä: ”Minulla ei koskaan ole ollut tällaista kirjeenvaihtoa. Nautin siitä paljon, sillä se on niin luonnollista ja on kuin ajattelisi ääneen.”²⁵¹

Luottamuksellisen kirjetoveruuden merkitys oli suuri molemmille osapuolille, sillä kuningattarella ja varsinkin tämän tyttärellä oli harvoja todellisia ystäviä. Vaikka ylhäinen asema takasikin monet etuoikeudet ja jatkuvan julkisen huomion, kuninkaallinen syntyperä ja julkisuus myös aina erottivat hallitsijan alamaisistaan.²⁵² Vicky tiivisti kuninkaallisen aseman varjopuolen: ”minulla on niin vähän sellaisia [ihmisiä], joiden seurassa voin ajatella ääneen ja joilta minun ei tarvitse salata tunteitani”.²⁵³ Varsinkin hallitsija oli asemansa vuoksi väistämättä yksinäinen, sillä julkisen vallan symbolina monarkki ei henkilökohtaisissa asioissa voinut koskaan täysin luottaa ihmisiin – aivan lähintä perhettään lukuun ottamatta. Kuningattaren suhde Kentin herttuattareen olikin tullut läheiseksi ja myös nuorimmat tyttäret olivat varttumassa aikuisiksi. Enolleen Leopoldille Viktoria tunnusti: ”minulla ei Albertia (jota näen päivän aikana hyvin vähän) lukuun ottamatta ole muita ihmisiä kuin lapsemme [– –] ja sitä paitsi, **nainen** tarvitsee toisinaan **naisen** seuraa ja myötätuntoa – aivan kuten mies tarvitsee **miehen**.”²⁵⁴

Välimatkasta ja esikoisensa kasvuiän aikaisista erimielisyyksistä huolimatta kuningatar löysi avioituneesta tyttärestään uskollisen ja ymmärtäväisen kirjeenvaihtoverin. Viktoria kirjoitti vanhimmalle tyttärelleen ensisijaisesti tämän äitinä, vaikka asema hallitsevana kuningattarena näkyikin usein rivien välistä. Monet kirjeenvaihdon aihepiirit liittyivät kuitenkin yleismaailmallisiin teemoihin, kuten perheen sisäisiin suhteisiin, aviolliseen rakkauteen, perheenperustamiseen, naisen asemaan tai kasvatuksen merkitykseen, vaikka

²⁵¹ Vicky Viktorialle 18.4.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 181. Kuningatar oli samaa mieltä: ”Olet niin oikeassa kirjoittaessasi, kuinka tällaisen luottamuksen vallitessa ero ei merkitse mitään.” Viktoria Vickyille 31.3.1858. Ibid., 81.

²⁵² Reynolds 1998, 23. Kuninkaallisessa ajattelussa raja oli tiukasti kuninkaallisten ja muiden, ei-kuninkaallisten välillä. Viktoria itse kuvasi hovinaistaan Lady Elyä, jonka oli tuntenut läheisesti hyvin pitkään, sanoilla ”Hän on **melkein** kuin yksi meistä” [painotus oma]. Ibid. Kuningattarella ei myöskään ollut juurikaan lapsuudenaikaisia ystäviä, ks. mm. luku 2.1.

²⁵³ Vicky Viktorialle 21.3.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 183.

²⁵⁴ Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 26.3.1861. Victoria, Queen of England (Vol. III) 1908, 436.

kirjeiden päähenkilöt sinänsä kuuluivatkin Euroopan vaikutusvaltaisimpiin sukuihin. Osoituksena uudenlaisesta luottamuksesta kuningatar uskoutui tyttärelleen jo ensimmäisissä kirjeissään lapsuutensa ongelmista ja vaikeasta äiti-suhteestaan, jotka oli aikaisemmin pitänyt salassa lapsiltaan.²⁵⁵ Myöhemmin kuningatar saattoi olla suorastaan kärsimätön, jos Vicky ei heti vastannut näihin kirjeisiin tai kommentoinut äidin luottamuksellisia paljastuksia.²⁵⁶

Viktorian kirjeille tyypillistä oli mielipiteiden suoruus ja rehellisyys, realismi, spontaanisuus, teeskentelemättömyys sekä ironinen, toisinaan melko kärjistetty mutta lämmin huumori. Kirjeenvaihdossa kuningatar saattoikin Roger Fulfordin mukaan olla "oma itsensä".²⁵⁷ Vickyn kirjeet olivat huomattavasti varovaisempia. Osin tämä saattoi johtua kuninkaallisen prinsessan persoonasta ja tavasta ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan, mutta toisaalta tytär suhtautui äitiinsä huomattavalla kunnioituksella ja arvostuksella koko elämänsä ajan. Kuningatar itse totesi puolitoista vuotta Vickyn avioitumisen jälkeen: "*Meidän välillämme ei ole enää olemassa mitään, mitä en voisi käsitellä kanssasi. Naimisissa oleva tytär – oli hän miten nuori tahansa – on heti yhdenvertainen äitinsä kanssa*".²⁵⁸ Monessa mielessä näin todella olikin, mutta kirjeenvaihdossa oli havaittavissa myös se ero, joka äidillä oli tyttärensä nähden sekä vanhemmuuden että kuningattaren aseman ja arvovallan kautta. Vicky myötäili usein kuningattaren mielipiteitä, minkä vuoksi tyttären kirjoituksia leimasi toisinaan sentimentaalisuus sekä äitisuhteen idealisointi. Vickyn kirjeistä puuttui myös miltei täysin Viktorian kirjeille ominainen terävyys ja huumori. Prinsessa asetteli sanansa hyvin varovasti, ja usein myös poliittisten tapahtumien kommentointiin sisältyi harkittua varovaisuutta: "*Minulta on hyvin rohkeaa puhua ministereistäsi lainkaan, mutta vastaan vain huomauksiisi*".²⁵⁹

²⁵⁵ Ks. luku 2.1.

²⁵⁶ Kuningatar saattoi suoraan kehoittaa Vickyä huomioimaan nämä luottamuksenosoitukset ja mielipiteet: "*Kirjoita tästä kirjeissäsi, teet harvoin niin paitsi suoraan kysyttäessä*." Viktoria Vickyille 24.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 77.

²⁵⁷ Fulford (ed.), *Dearest Child*, 1964, 9.

²⁵⁸ Viktoria Vickyille 20.5.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 183–184.

²⁵⁹ Vicky Viktorialle 20.2.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 29. Vuoden 1862 alussa prinsessa kirjoitti leskeytyneelle äidilleen: "*Pelkään, että olet kovin vihainen, kun sanon tämän kaiken ja ajattelet, että olen unohtanut kuka ja mikä olen*". Vicky Viktorialle 13.1.1862.

Prinsessan suhde lapsuudenperheeseen ja erityisesti äitiin pysyi kuitenkin läheisenä vuosikymmenten ajan. Vickyn elämäkerran kirjoittajan Hannah Pakulan mukaan äidin ja tyttären suhde perustui paljolti juuri Vickyn voimakkaaseen tarpeeseen saada äitinsä hyväksyntä.²⁶⁰ Kuningattaren kannalta asia oli monisyisempi. Vaikka Viktoria olikin aidosti kiinnostunut Vickystä, tämän elämästä ja olosuhteista uudessa kotimaassa, kuningatar oli odotuksissaan myös kohtuuton nuorta tytärtään kohtaan. Ristiriita eri velvollisuuksien välillä pysyi suurena, sillä vanhemmat eivät täysin ymmärtäneet olosuhteita Saksassa varsinkaan avioliiton alkuvuosina.²⁶¹ Toisaalta prinssi Albertin kuoleman jälkeen juuri Viktoria oli Fredrik Vilhelmin ohella ainoa aikuinen ihminen, jolta prinsessa saattoi saada ongelmiinsa todellista tukea ja ymmärrystä. Myöhemmin kun Vickyn asema Saksassa kävi tukalaksi myös esikoispoika Vilhelmin vuoksi, leskeksi jäänyt keisarinna tunnusti äidilleen: *”Mitä enemmän suruni ja yksinäisyyteni kasvavat, sitä enemmän ripustaudun rakkauteesi & kiintymykseesi & myötätuntoosi, jotka eivät koskaan ole pettäneet minua.”*²⁶²

Vicky selvitteli kirjeissään usein myös suhdettaan lapsuudenkotiinsa. Prinsessan ongelmien kasvaessa varsinkin muistot lapsuudesta ja elämästä Englannissa saivat kirjeissä romanttisen ja idyllisen sävyn. Äidilleen Vicky myönsi, ettei kuninkaallinen prinsessa Bismarckin toiveista huolimatta ollut jättänyt ”englantilaista naista” synnyinmaahansa:

”Voi, jos tietäisit, kuinka rakkauteni kotiani [Englantia] kohtaan kasvaa päivä päivältä [– –]niin kiintynyt kuin olenkin tähän maahan ja halukas palvelemaan sitä kaikin voimin, toinen maa tulee ikuisesti jäämään minulle rakkaammaksi. Tulen aina

Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 44. Viktoria kuitenkin kommentoi tätä varovaisuutta: *”Puhu aina avoimesti minulle, äläkä pelkää suuttuttavasi minua!”* Viktoria Vickylle 18.1.1862. Ibid.

²⁶⁰ Pakula 1997, 314.

²⁶¹ Vickyn lähipiiri joutuikin pian huomauttamaan Viktorialle, jotta tämä höllentäisi otettaan tyttärensä elämästä – varsinkin kun kuningatar oli kirjeissään alkanut puuttua epämiellyttävänä pitämiään Preussin hovin tapoja vastaan. Tytär ei voinut muuttaa käytänteitä, mutta ei tahtonut myöskään suuttuttaa äitiään. Pakula 1997, 113. Ks. mm. Viktorian asenne kastetilaisuuden käytäntöihin, luku 4.1.

²⁶² Vickyn kirje äidilleen 18 kuukautta Fredrik III:n kuoleman jälkeen. Pakula 1997, 617.

tuntemaan samaa ylpeyttä siitä, että olen syntynyt siellä, ja että olen lapsesi ja alamaisesi."²⁶³

Kuninkaallisen prinsessan yhteys Britanniaan säilyi kirjeenvaihdon ja vierailujen myötä tiiviinä, sillä toisin kuin prinsessat menneinä vuosisatoina, Vicky ei ollut enää samalla tavoin poliittinen panttivanki kahden kilpailevan maan välillä. Prinsessa saattoi vierailia äitinsä luona, vaikka nämä matkat eivät voineetkaan toteutua ilman huolellista suunnittelua ja hallitsijan nimenomaista lupaa.²⁶⁴ Tytär poti usein koti-ikävää, mutta suhtautui eroon realistisesti:

"Odotan jokaista vierailua – en vain huvin tai virkistäytymisen, vaan myös oppimisen ja hyödyn vuoksi. Tiedän, että mitä vanhemmaksi tulemme ja mitä enemmän lapsia ja velvollisuuksia meillä on, sitä harvemmaksi vierailut käyvät. Olen melkein kokonaan luopunut ajatuksesta, että pääsisin kotiin joka vuosi."²⁶⁵

Mitään säännöllistä matka-ajankohtaa ei siis ollut, eivätkä ennakolta sovitutkaan vierailut aina toteutuneet. Viktoria saattoi olla hyvin ehdoton, jos tyttären suunnitelmat sotkivat kuningattaren omat järjestelyt. Vickyllä ei ollut myöskään lupa kääntyä asiassa nuorempien sisarustensa puoleen, vaikka nämä olivat prinsessa Alicea lukuun ottamatta perustaneet kotinsa Englantiin:

"Olen hyvin pahoillani, että minun täytyy toistaa se, minkä jo sanoin edellisessä kirjeessäni – toisin sanoen, että minun täytyy pyytää sinua siirtämään vierailuasi Englantiin tältä vuodelta [– –] toivon, ettet myöskään ehdottaisi mitään Bertielle, sillä minulle olisi hyvin tuskallista, jos tietäisin, että olet hänen luonaan, enkä

²⁶³ Vicky Viktorialle 16.3.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 181. Viktoria vastasi: *"En voi jakaa tuota rajatonta rakkauttasi kaikkeen englantilaiseen. Niin paljon kuin rakastan ja ihailen omaa maatani, olen nähnyt liian paljon maamiesten kylmää, kovaa ilottomuutta, ja olen surukseni nähnyt, miten huono vaikutus sillä on ollut kahteen vanhimpaan veljeesi."* Viktoria Vickyille 18.3.1863. Ibid., 182.

²⁶⁴ Kuningatar joutui myös vetoamaan asiassa suoraan Vickyn appeen: *"Rakas veli [– –] en todellakaan voisi epäillä, että ette voisi sallia minun tavata rakasta tyttärtämme useammin, verrattain lyhyinä ajanjaksoina kerrallaan. Te rakas veli, ette näe omaa tyttärtänne ainoastaan kerran vuodessa, vaan useita kertoja vuoden aikana, sillä hän voi tulla luoksenne koska vain. Teidän rakastava, isällinen sydämenne ymmärtää varmasti, etten haluaisi olla erossa Vickystä jälleen seuraavaa kolmea vuotta."* Viktoria Preussin kuningas Vilhelm I:lle 27.12.1868. Bolitho (ed.) 1938, 167.

²⁶⁵ Vicky Viktorialle 11.7.1865. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 34–35. Varsinkin avioliiton alkuaikoina Viktoria oli hyvin ahdistunut, jos tytär ei päässyt vierailulle: *"Minua piinaa ajatus, jos ette voikaan tulla [– –]Joku päivä kuulet minun muuttaneen lapsien kanssa Australiaan ja silloin Eurooppa on yhtä kaukana kuin kuu. On kauheaa, että sellainen lapsi kuin sinä olet, on naimisissa niin kaukana!"* Viktoria Vickyille, päiväämätön kirje, kirjoitettu luultavasti 18.4.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 180

*itse voisi ottaa sinua vastaan. [– –]Olisin todella pettynyt, jos et suostu tekemään tällaista uhrausta minun vuokseni.*²⁶⁶

Tytär oli pettynyt, mutta ei voinut uhmata äitinsä määräysvaltaa: ”kirjeesi ei jätä minulle vaihtoehtoja, enkä sano asiasta enää muuta – vaikka ymmärrät varmasti, että olen hyvin loukkaantunut.”²⁶⁷

Prinssi Albertin kuolema joulukuussa 1861 muutti suhteita kuninkaallisen perheen sisällä. Prinssipuolisosta tuli Viktorian muistoissa täydellisyys, jonka tahdosta ja toiveista muodostui kuningattaren uuden elämän kirjoittamaton laki. Kukaan tai mikään ei voinut olla verrattavissa prinssin saavutuksiin – ei edes Viktoria itse:

*”Ajattelen aina, miten typeriä ja mielenkiinnottomia kirjeeni sinulle ovat – niin kauniita olivat ja ovat isän kirjeet. Sinulla on niissä hallussasi todellinen kultakaivos. Mutta älä epäröi kirjoittaa minulle kaikesta, mitä ajattelet [– –]Se on todelliseksi hyödyksi minulle, vaikka en voikaan vastata sinulle aivan yhtä hyvin.*²⁶⁸

Prinssipuolison kuoleman jälkeen leskeytynyt kuningatar tukeutui paljon vanhimpaan tyttärensä, joka oli lapsuudestaan asti ollut isänsä erityinen suosikki. Kuningatar saattoi luottaa, että aikuistunut tytär sekä suuresti kaipasi isäänsä ja kirjoitti tästä usein että suhtautui myötätuntoisesti myös äitinsä menetykseen. Viktoria viittasi näihin perheensisäisiin asetelmiin keväällä 1878:

”Liikutuin jokaisesta hellästä sanasta, jonka kirjoitit. Tiedän, miten rakas isä oli sinulle – niin samanlaisia olivat makunne, että tunnen aina olevani riittämätön sinulle [– –]Mutta mitä vanhemmaksi vartut – kun lapsesi kasvavat – sitä enemmän olemme asioista samaa mieltä, sillä me molemmat olemme huolissamme lastemme hyvinvoinnista ja menestymisestä. Suhtaudumme samoin

²⁶⁶ Viktoria Vickylle 30.6.1883. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 142. Ks. myös luku 6.4.2.

²⁶⁷ Vicky Viktorialle 3.7.1883. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 142. Mistään vastavuoroisuuden periaatteesta ei vierailuissa ollut kuitenkaan kysymys. Tämä kävi ilmi, kun Vicky kutsui äitinsä esikoispoikansa Vilhelmin rippijuhlaan vuonna 1878: ”Ajattelin, että sellaisen tapahtuman kuin vanhimman lapsenlapsesi konfirmaation takia olisi vaivan arvoista vieraillla lyhyesti täällä [– –] Et tiedä, kuinka surullista on ajatella, että et ole koskaan nähnyt intérieur [kotiamme], ettet ole ollut vieraanamme ja ettet koskaan ole jakanut elämäämme meidän kattomme alla kertaakaan viidentoista vuoden aikana! En ole vaatimassa tai painostamassa.” Vicky Viktorialle 1.7.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 98–99.

²⁶⁸ Viktoria Vickylle 22.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 201.

*koettelemuksiin ja vaikeuksiin, joita maailman pahuus ja synnit saavat aikaan.*²⁶⁹

Vicky tunnusti kiintymyksensä äidilleen kirjoittaessaan oman tyttärensä Charlotten häpäivänä: *"Olen ajatellut niin paljon sinua, enemmän kuin koskaan elämässäni ja enemmän kuin ketään muuta! Äidit eivät menetä tyttäriään, jos kaikki rakastaisivat äitiään yhtä paljon kuin minä rakastan sinua.*"²⁷⁰

4. *"Meidän täytyy tynesti ja kärsivällisesti kestää se kaikki"* – raskaus ja synnytys

4.1 *"Kutsun sitä 'varjopuoleksi'"* – raskausaika

Viktorian elämäkertatutkimuksessa on vuosikymmenien ajan kiistelty, kuinka tämä maansa hallitseva kuningatar ja yhdeksän lapsen äiti lopulta suhtautui äitiyteen, lapsuuteen sekä varsinkin omiin lapsiinsa. Kuningattaren mielipiteiden yksinkertaistaminen on tutkimuksessa ollut helppoa, sillä Viktorian kirjeenvaihdosta on useimmiten irrotettu kaikkein provokatiivisimmat huomiot ja käännetty nämä kärjistetyt ja usein ironisetkin kirjoitukset kattamaan koko kuningattaren äitiyden muotokuvan. Kuten useimpien naisten kohdalla, myös Viktorian suhde äitiyteen – raskausaikaan, synnytykseen ja lapsiin – oli lopulta ambivalentti, vaikka asemaltaan ja olosuhteiltaan kuningatar erosikin kanssasisaristaan. Kirjeenvaihdon perusteella on kuitenkin mahdollista sanoa, että Viktorian kaikkein kriittisimmät näkemykset aihepiiristä liittyivät – täysin ymmärrettävästi – juuri odotusaikaan ja synnytykseen. Kirjeissään kuningatar viittasi usein niihin *konkreettisiin* rasituksiin, joita raskaus *naisessa* ja toisaalta *naiselle* aiheutti:

"Vaikka avioliitto olisikin hyvin onnellinen, naisparka on silti ruumiillisesti ja moraalisesti miehensä orja [– –]Kun ajattelen iloisia, vapaita nuoria tyttöjä – ja muistan sen kivuliaan ja tukalan

²⁶⁹ Viktoria Vickyille 21.5.1878. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 290.

²⁷⁰ Vicky Viktorialle 19.2.1878. *Ibid.*, 283.

*tilan, johon nuori aviovaimo yleensä on tuomittu, joka – ja tätä et voi kieltää – on rangaistus [onnellistakin] avioliitosta.*²⁷¹

Äitiys ja varsinkin raskausaika merkitsivät kuningattarelle eräänlaista oman inhimillisyytensä ja sukupuolensa julkista myöntämistä.²⁷² Vaikka Viktorialla oli asemansa maallisen vallan symbolina yhteiskunnan hierarkian huipulla, kuningattaren oli *naisena* turvattava myös suvun jatkuminen ja vallanperimys. Tämä oli jokaisen vaimon velvollisuus sekä puolisoaan että sukuaan – kuningattaren tapauksessa koko valtakuntaa – kohtaan.²⁷³ Viktoria joutui myöntymään naisen ja äidin rooliinsa, vaikka ei täysin ilman vastarintaa:

*”miesten tulisi tuntea ihailua naisia kohtaan ja tehdä itse asiassa kaikkensa hyvittääkseen sen, mihin ovat yksin syyppäitä! Sanoisin, että se on varsin keho järjestely, mutta meidän täytyy tyynesti ja kärsivällisesti kestää se kaikki.*²⁷⁴

Tämä ”keho järjestely” merkitsi sekä fyysisiä että psyykkisiä muutoksia ja kipua, jotka jäivät lopulta aina naisen kannettaviksi. Juuri tästä syystä raskaudet ja synnytys olivat Viktorian ajattelussa avioliiton ja naiseuden nurja puoli, eivät lapset tai äitiys sinänsä:

*”Kutsun tätä ’varjopuoleksi’, vaikka [nainen] on myös revitty rakkaasta kodistaan, pois vanhempiensa, veljiensä ja sisariensa luota. Siksi ajattelenkin, että sukupuolemme on mitä epäkiitollisin.*²⁷⁵

Viktorian näkemyksissä vaikutti oma kokemus. Omassa elämässään nuori kuningatar tasapainotteli dynastisten velvoitteiden ja yksityiselämän – vallan, avioliiton ja äitiyden – välillä, sillä juuri asemansa vuoksi Viktoria joutui tekemään julkiseksi sellaisen osan elämästään, joka muiden kohdalla oli yksityistä. Viktoria kirjoitti esikoistaan odottavalle tyttärelleen: ”Ajattele

²⁷¹ Viktoria Vickyille 16.5.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 254.

²⁷² Raskauden myötä kuningatar menetti ruumiinsa kontrollin ja joutui myöntämään oman inhimillisyytensä ja kuolevaisuutensa – asia, jota korkeintaan kuninkaallinen asema ei voinut kieltää. Ward 1999, 277.

²⁷³ Lewis 1986, 60–61. Tästä syystä monet naiset saattoivat siis olla huojentuneita, jos tulivat raskaaksi vain muutamien avioliittoviikkojen jälkeen. Viktoria ei jakanut tätä tunnetta keväällä 1840 kuullessaan ensimmäisestä raskaudestaan.

²⁷⁴ Viktoria Vickyille 9.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 165–166.

²⁷⁵ Viktoria Vickyille 24.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 78.

minua, joka ensimmäisellä kerralla [– –] jouduin tilaisuuksissa ja illanvietoissa istumaan kaikkien tuijotettavana”.²⁷⁶ Britanniassa kuningattaren raskauksista ei ilmoitettu virallisesti, mutta lukuisat hallitsijan velvollisuudet toivat Viktorian julkisuuteen myös odotusaikana.²⁷⁷ Kuningattaren tilanne erosi tässä muista aikalaisista, sillä 1800-luvulla tulevasta perheutisesta ei useimmiten kerrottu julkisesti ainakaan alkuvaiheessa, sillä naiset pelkäsivät – usein aiheellisesti – joko väärää diagnoosia tai keskenmenon vaaraa.²⁷⁸ Viktorian tila oli esillä korostetusti, sillä varsinkin raskauden loppuvaiheen fyysiset muutokset estivät kuningatar suorittamasta tehtäviään – kuten myös pitkä lapsivuodeaika. Toisaalta nämä epämieluisat rasitukset tarjosivat Viktorialle myös hyväksytyin pakotien pakollisista esiintymisistä, sillä kuningatar saattoi tilaansa vedoten jättäytyä pois esimerkiksi vihaamistaan parlamentin avajaisista.²⁷⁹

Viktorian omat kokemukset vaikuttivat myös kuningattaren suhtautumisessa Vickyn äitiyteen. Viktoria itse oli nuorena aviovaimona ollut pettynyt kuullessaan ensimmäisestä raskaudestaan kevättalvella 1840.²⁸⁰ Juuri omien kokemustensa vuoksi kuningatar toivoi, että tytär olisi voinut nauttia avioelämänsä ensimmäisestä vuodesta ilman odotusajan mukanaan tuomia vaivoja ja kieltäytymisiä. Fredrik Vilhelmin ilmoitettua vaimonsa raskaudesta loppukevästä 1858 Viktoria ei siis kommentoinut uutista järin ilahtuneena: ”Olen onneton vuoksesi! On hyvä, ettei Fritz ole nyt näköetäisyyden päässä, sillä häntä ei otettaisi suopeasti vastaan.”²⁸¹ Juuri äidistä tuli kuitenkin Vickyn tärkein tuki myös tämän odotusaikana. Kuningatar tyttäriin eivät tässä mielessä juurikaan eronneet aikalaisistaan, sillä useimmiten raskauteen ja synnytyksiin liittyneistä yksityiskohdista nainen kuuli tavallisimmin joko omalta äidiltään tai naimisissa olevilta sisariltaan ja läheisimmiltä

²⁷⁶ Viktoria Vickylle 15.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 115.

²⁷⁷ Ward 1999, 279.

²⁷⁸ Jalland 1989, 142. Kyse ei siis ollut välttämättä mistään viktoriaanista häveliäisyydestä.

²⁷⁹ Lewis 1986, 128.

²⁸⁰ Viktoria kuvasi itse olotilaansa: ”Olen todella onneton. En voi ymmärtää, kuinka kukaan voi toivoa sitä – varsinkaan kun on [vasta] avioliitonsa alussa.” Charlot 1991, 191. Enolleen kuningatar kirjoitti: ”Tänä vuonna lapsia näyttää kirjaimellisesti satavan taivaasta.” Ibid.

²⁸¹ Viktoria Vickylle 29.5.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 109.

ystäviltään.²⁸² Viktoria, joka itse oli synnyttänyt oman kuopuksensa Beatricen vain puolitoista vuotta aiemmin, toivoi aidosti omien kokemustensa olevan hyödyksi 18-vuotiaalle esikoiselleen. Koska kuningatar ei voinut olla läsnä raskauden edetessä, lähetti äiti kirjeidensä ohella Vickyn tueksi paitsi kättilönsä ja lääkärinsä, myös lääkkeensä:

*”Lähetän sinulle tänään pullollisen kamferipillereitä, joita minulla on aina yöpöydälläni missä ikinä olenkin – Sir C. Locock²⁸³ määräsi niitä minulle kun olin levoton ennen syntymääsi. Ne rauhoittavat, mutta ovat vaivattomia ja täysin vaarattomia [– –] Jos et saa nukuttua, ota yksi pilleri”.*²⁸⁴

Viktoria myös toistuvasti muistutti Vickyä tämän asemasta ja tehtävistä tulevan hallitsijan puolisona. Raskaus oli epämiellyttävä vaikkakin väistämätön vaihe avioituneen naisen elämässä, mutta kuningattaren näkemyksessä suurin velvollisuus naisella oli lopulta kuitenkin aina aviomiestään ja asemaansa kohtaan. Lapset olivat olennainen osa avioliittoa, mutta näiden fyysisistä tarpeista vastasivat imettäjät ja muu palveluskunta, eikä kuninkaallinen äiti ei itse alentunut vauvansa hoitajaksi. Tätä seikkaa Viktoria painotti kirjeissään usein myöhemminkin:

*”Tiedän että pikkuinen olento tulee olemaan palkinto kaikista vaivoistasi ja kärsimyksistäsi, mutta tiedän rakas, ettet unohda lupautasi olla sortumatta 'vauvanpalvontaan' tai muita suuria velvollisuuksiasi tulemalla lastenhoitajaksi.”*²⁸⁵

Viktoria hyökkäsi kirjeissään myös monia vastenmielisinä pitämiään tapoja vastaan. Kuningatar vaati toistuvasti, että tytär noudattaisi äitinsä ohjeita ja

²⁸² Lääkärintutkimuksia tehtiin raskaana oleville naisille hyvin harvoin. Lääkäreitä konsultoitiin lähinnä ruokavalioon ja ulkoiluun liittyvissä yksityiskohdissa. Jalland 1986, 140–141.

²⁸³ Kuningattaren lääkäri

²⁸⁴ Viktoria Vickyille 18.12.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 152. Pillereiden ohella Viktoria huolehti myös, että tyttärellä oli tulevassa synnytyksessään mahdollisuus myös kivunlievitykseen. Kuningatar lähetti lääkärin ja kättilön mukana pullollisen kloroformia, jota oli itse saanut kahdessa viimeisessä synnytyksessään. Pakula 1997, 115.

²⁸⁵ Viktoria Vickyille 17.11.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 143. Kuningatar käytti kirjeissään usein ilmaisua *“baby worship”*. Vickyn esikoisen synnyttyä Viktoria kirjoitti edelleen: *”epäilen, että siellä on meneillään laajamittainen 'vauvanpalvonta' sinun itsesi ja Fritzin toimesta – mutta se on anteeksiannettavaa kaiken kokemasi jälkeen.”* Viktoria Vickyille 9.3.1859. Ibid., 167.

lapsuudenkotinsa tapoja, vaikka ne poikkesivatkin prinsessan uuden kotimaan perinteistä:

”Lupaa minulle, ettet koskaan sorru niin alentavaan ja mauttomaan asiaan kuin että makaisit ristiäisissä sohvilla aamutakissasi! [– –]Oletan, että tyttärenäni ja englantilaisena prinsessana et aio tehdä niin [– –]Aikaisemmin naiset vastaanottivat vieraansa sängystä käsin ja myös kuningatar Charlotte²⁸⁶ makasi sängyssä lastensa ristiäisissä!! Anna saksalaisten naisen tehdä asiassa kuten tahtovat.”²⁸⁷

Tytär ei voinut kuitenkaan noudattaa äitinsä vaatimusta tässäkään asiassa.²⁸⁸

Vickyn ensimmäisestä raskaudesta ei kerrottu tämän nuorimmille sisaruksille ennen prinsessan tammikuista synnytystä 1859. Tämä lasten tietämättömyys aiheutti toisinaan huvittaviakin tilanteita perhepiirissä:

”Naurat varmasti, kun kerron mitä tapahtui Lenchenille²⁸⁹; hän kertoi Brownille²⁹⁰, että tänään oli Fritzin syntymäpäivä. Brown käsitti asian väärin ja kysyi: ”Hei, saiko hän [Vicky] tytön vai pojan?” – mikä sai Lenchenin hämmästyttämään, koska hän ei epäile mitään.”²⁹¹

Seuraavassa kirjeessä Viktoria lisäsi vielä, kuinka *”En voisi kertoa sinusta sellaiselle lapselle kuin Lenchen on; tällaiset asiat eivät ole sopivia lapsille, sillä ne liittyvät asioihin, jotka heidän tulee tietää vasta, kun ovat vanhempia.”²⁹²* Vicky ei ilmeisesti ennen avioitumistaan ollut saanut minkäänlaista sukupuolivalistusta, eivätkä kuningattaren nuoremmatkaan lapset tienneet sukupuolisuuteen liittyvistä asioista ennen riittävää ikää.²⁹³ Asenteet olivat kuitenkin muuttumassa, sillä kesällä 1860 kuningatar kirjoitti,

²⁸⁶ Viktorian isoäiti, Yrjö III:n puoliso Charlotte (1744–1818)

²⁸⁷ Viktoria Vickyille 4.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 136.

²⁸⁸ Vicky vastasi: *”En voi antaa lupausta, että menettelisin asiassa toisin kuin muut prinsessat [– –]En voi nähdä mitään sopimatonta tässä tavassa – aivan kuten sinäkään et voisi rakas äiti, jos näkisit sen – vaikka se kuulostaakin erikoiselta. [– –]Nyt kun olen nähnyt sen itse, en voi pitää sitä mauttomanana”.* Vicky Viktorialle 9.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 137.

²⁸⁹ Kuningattaren kolmanneksi vanhin tytär Helena, Lenchen, joka oli 12-vuotias.

²⁹⁰ Kuningattaren skotlantilainen palvelija John Brown.

²⁹¹ Viktoria Vickyille 18.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 139.

²⁹² Viktoria Vickyille 27.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 141.

²⁹³ Esimerkiksi Vickyn 14-vuotiaalle Alfred-veljelle ei kerrottu vanhemman sisaren raskaudesta. Saksan vierailunsa aikana nuori prinssi ihmetteli julkisesti Vickyn muuttunutta olemusta. Pakula 1997, 108.

kuinka 17-vuotiaalle Alice-tyttärelle selvitettiin sekä itse avioelämän merkitystä että sen seurauksia: ”*Rakkaalle Alicelle tämä oli tapahtumarikas päivä, sillä isä kertoi hänelle kaiken.*”²⁹⁴ Tästä luottamuksellisesta keskustelusta huolimatta vielä vuotta myöhemmin Viktoria vaati kuitenkin vanhimmalta tyttäreltään, ettei tämä keskustelisi arkaluontoisesta aihepiiristä nuoremman sisarensa kanssa:

”Varoitan sinua vielä rakas lapsi, että puhut näistä asioista Alicelle (joka on jo nyt saanut tietää paljon enemmän kuin sinä) niin vähän kuin vain voit – mieluiten et mitään. Hän pitää lastensaantia kammottavana – aivan kuten minäkin nuorena tyttönä ja vasta-avioituneena – joten minusta olisi parasta, että hän kuulee väistämättömistä vaivoista niin vähän kuin mahdollista.”²⁹⁵

Viktoria itse suhtautui asian käsittelyyn kirjeissään kaksijakoisesti, sillä kuningatar ilmaisi samalla sekä mielenkiintonsa että myös vastenmielisyytensä aihepiiriä kohtaan. Kuningatar myös kannusti tytärtään luottamuksellisuuteen, vaikka protestoikin neuvonantajien rooliaan vastaan: ”*Minä olen näissä asioissa kuin nuori tyttö, mutta koska minulla on aikuinen, naimisissa oleva tytär ja nuoria naimisissa olevia sukulaisia, minun täytyy kuunnella ja keskustella näistä asioista ja yksityiskohdista, joita vihaan.*”²⁹⁶ Vaikka Viktoria ei koskaan ollutkaan mikään tyypilliseksi mielletty häveliäs viktoriaani, juuri kirjeissään kuningatar saattoi käsitellä suorasukaisesti kaikkein arkaluotoisimpia aihepiirejä. Liian avomielinen ei saanut kuitenkaan olla – varsinkaan julkisesti:

”Älä koskaan menetä nuoren tytön häveliäisyyttä (ilman että olisit tekosiveä). Vaikka oletkin naimisissa, älä muutu matroonaksi, jolle voi sanoa mitä tahansa ja joka itsekään ei varo puheitaan [–] itse olen usein järkyttynyt muiden rouvien luottamuksellisista paljastuksista.”²⁹⁷

²⁹⁴ Viktoria Vickyille 25.7.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 267. Päivää aikaisemmin Vicky oli synnyttänyt toisen lapsensa, prinsessa Charlotten.

²⁹⁵ Viktoria Vickyille 21.6.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 343. Viktoria oli kirjoittanut jo aikaisemmin toiseksi vanhimmasta tyttärestään: ”*Rakas Alice on nähnyt ja kuullut enemmän kuin sinä (tietenkään ei mitään sellaista, jota kukaan ei voi tietää ennen kuin on avioitunut ja saanut lapsia) – mutta tarpeeksi kauhistuakseen*”. Viktoria Vickyille 20.4.1859. *Ibid.*, 182.

²⁹⁶ Viktoria Vickyille 9.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 165–166.

²⁹⁷ Viktoria Vickyille 15.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 115.

Naiset eivät voineet julkisesti keskustella äitiyden ongelmista, sillä raskausaikaan ja synnytyksiin väistämättä liittynyt ruumiillisuus ja kipu eliminoitiin juuri 1800-luvulla äitiyden kaikkivoipaisella myytillä. Julkisuudessa odotusajasta ja synnytyksestä ei tämän vuoksi juurikaan puhuttu – ja jos aiheeseen jouduttiin jostain syystä viittaamaan, keskustelussa turvaututtiin useimmiten hienotunteisesti ranskankielisiin ilmauksiin.²⁹⁸ Mutta vaikka lapsivuoteen fyysisyys ja raskauden visuaaliset jäljet kiellettiinkin yleisessä kielenkäytössä, tieto yhteisestä kokemuksesta ja erityisesti kivusta yhdisti naisia yksityisesti. Amerikkalaisen perhehistorioitsija Judith Schneid Lewisin mukaan lapsivuoteesta tuli juuri kivun ja kuoleman läheisyyden kautta naisen oma sotakenttä, jossa synnytyskokemukset olivat sotavammoihin verrattavia urhoollisuuden ja uhrautuvaisuuden tekoja.²⁹⁹ Lapsivuoteessa oli armeijan tavoin lopulta kyse eräänlaisesta initiaatio-riitistä – muutoksesta naisesta äidiksi – ja tämän yhteisen siirtymän vuoksi myös Viktorian oli mahdollista kuvata omia kokemuksiaan nuorelle tyttärelleen.

Tämä kahtiajakautuminen näkyi myös kuningattaren omassa elämässä. Varsinkin viimeisten raskauksiensa aikana Viktoria oli ollut hämillään vanhimpien lastensa seurassa, jotka olivat itse tulleet jo avioliitto-ikään.³⁰⁰ Judith Schneid Lewisin mukaan kuningatar ei kuitenkaan eristäytynyt odotusaikanaan hovielämästä tai muusta yhteiskunnasta, vaikka vihasikin ajatusta kaikkien katseiden kohteena olemisesta. Viktorian esimerkki noudatteli 1800-luvun yleistä asennetta, sillä raskaana ollut nainen ei vastoin yleistä myyttiä ollut mikään yhteiskunnallinen tabu, joka vetäytyi julkisuudesta heti onnellisesta perheutisesta kuultuaan. Englantilaisen aristokratian naiset saattoivat osallistua seuraelämän tilaisuuksiin vielä muutamia viikkoja ennen synnytystään.³⁰¹ Myös kuningatar hyväksyi odottavien äitien läsnäolon hovissaan, mutta paheksui liian kärkeästä käytöstä:

²⁹⁸ Lewis 1989, 72. Myytin mukaan äitiys alkoi siis ikään kuin suoraan synnytyksestä.

²⁹⁹ Lewis 1989, 73–74.

³⁰⁰ Charlot 1991, 392–393.

³⁰¹ Lewis 1989, 124–128. Naiset jatkoivat myös urheilullisia harrastuksiaan – kuten luistelua ja ratsastusta – vielä pitkään raskausuutisen jälkeenkin.

”Ja nyt yksi uusimmista muotioikuista eleganteissa seurapiireissämme on tanssia juuri ennen synnytystä kirkasvärissä ja todella tiukissa puvuissa ilman minkäänlaista shaalia tai huivia (jollaista itse aina käytin ja jollaista muutkin käyttivät)”³⁰²

Seitsemättä kertaa raskaana ollut Vicky jakoi äitinsä ajatukset:

”Se mitä sanoit naisista, jotka minun tilassani esiintyvät vaaleissa puvuissaan ja ilman shaalia, on juuri mitä ajattelen. Kuinka heillä voi olla niin vähän tahdikkuutta tai arvokkuutta? En itse pukeutuisi kirkasvärisiin vaatteisiin, mikäli mahdollista, enkä koskaan oleskele huoneissani ilman pitsishaalia, huivia tai mustaa mantillaa. Olen aivan liian ujo näyttäytyäkseni lasten tai palvelijoiden edessä.”³⁰³

Yhdeksän lapsen äitinä ja neljänkymmenen lapsen isoäitinä Viktorian kiinnostus raskausaikaa kohtaan ei laantunut vuosikymmentenkään jälkeen. Kirjeissään kuningatar suhtautui aihepiiriin myös huumorilla ja saattoi laskea jopa leikkiä tyttärensä suurperheestä: ”Luulen vakavissani, että minun pitäisi esittää sinulle surunvalitteluni, koska lisää vauvoja ei ole tulossa. Millainen epäonni – sinulla on vasta seitsemän, joista vain kolme on poikia! Onko äiti nyt vähän tuhma?”³⁰⁴ Kuningattaren lapset ja myös seuraavat sukupolvet saattoivat kuitenkin aina luottaa Viktorian vankkaan kokemukseen ja ymmärrykseen asiassa. Tyttärentyttärensä, Hessenin prinsessa Victorian³⁰⁵ ensimmäistä synnytystä prinsessan isoäiti yritti asiantuntevasti ajoittaa joulukuussa 1884:

”Ymmärsin, että viimeksi olit huonovointinen³⁰⁶ 17. maaliskuuta
[–] Tämän mukaan laskin, että se tapahtuma toteutuisi helmikuun

³⁰² Viktoria Vickyille 17.3.1870. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 266.

³⁰³ Vicky Viktorialle 18.3.1870. Ibid., 267.

³⁰⁴ Viktoria Vickyille 26.7.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 104–105. Vickyyn kuopus Margaret oli syntynyt vuotta aikaisemmin. Vicky synnytti kaikkiaan kahdeksan lasta, joista kuusi – kaksi poikaa ja neljä tytärtä – varttui aikuisiksi. Ks. liite 4.

³⁰⁵ Viktorian ja kuningattaren toiseksi vanhimman tyttären Alicen esikoisen, prinsessa Victorian suhde oli hyvin läheinen. Kuningatar oli ollut läsnä Victorian syntyessä kevättalvella 1863. Ks. seuraava luku. Ks. myös liite 2. kuva 7.

³⁰⁶ Viittaus kuukautisiin.

20. ja 27. päivien välissä tai niillä main [– –]Ludvig³⁰⁷ kirjoittaa, että tunsit ensimmäiset liikkeet lokakuun alussa, jolloin ajattelit olevasi 4 ½ kuukaudella. Oletko aivan varma? Se kosketus on usein niin kevyt, että sitä tuskin tuntee ensimmäisellä kerralla. Se vaihtelee niin paljon eri ihmisten kohdalla, ettei siihen voi **luottaa** ajankohdan määrittelemisessä.”³⁰⁸

4.2 Synnytys

4.2.1 ”Se on kärsimystä ja nöyryytystä naisparalle” – Viktorian kokemuksia synnyttämisestä

Viktorian äitiyden ensimmäiset vuodet 1800-luvun puolivälissä osuivat murrosaikaan, sillä jo niiden seitsemäntoista vuoden aikana, joiden kuluessa kuningattaren lapset syntyivät, Euroopassa tapahtui monia merkittäviä lääketieteellisiä ja asenteellisia muutoksia suhteessa synnytykseen ja lapsivuoteeseen. Nämä asteittaiset muutokset ja parannukset eivät silti poistaneet sitä pelkoa, inhoa ja epäluuloa, jota naiset tunsivat tätä kivuliasta ja vaarallista prosessia kohtaan. Myös kuningatar uskoi hartaasti, että jokainen nainen luontaisesti kammoksui avioelämän ”varjopuolta”, vaikka ei siitä vielä alttarilla seistessään tiennytkään mitään:

*”Usein pohdin, kuinka kukaan äiti voi luovuttaa omaa lastaan – jota on niin huolella vaalinut ja suojellut siihen saakka – täysin vieraalle. Se on minulle kiduttavin ajatus maailmassa. Luulen, että kukaan tyttö ei menisi alttarille (ja luultavasi kieltäytyisi [koko avioliitosta]), mikäli pysyisi etukäteen tietämään kaiken.”*³⁰⁹

Viktorialle synnytys oli epämiellyttävä, mutta väistämätön tapahtuma jokaisen avioituneen naisen elämässä. Kuningatar ei siksi kirjeissään nähnyt tapahtumaa romanttisesti uuden elämän alkuna, vaan aviovaimon välttämättömänä

³⁰⁷ Prinsessan aviomies, Battenbergin prinssi Ludvig (1854–1921).

³⁰⁸ Viktoria Battenbergin prinsessa Victorille 8.12.1884. Hough 1975, 70. Kuningattaren veikkaus osui oikeaan: prinsessa Victoria synnytti esikoisensa – edesmenneen isoäitinsä kaiman – Alicen helmikuun 25. päivänä 1885 Windsorin linnassa samassa huoneessa, jossa oli itse syntynyt vuonna 1863. Kuningatar oli läsnä tyttärentyttärentyttärensä Alicen syntyessä – aivan kuten oli osallistunut tämän äidinkin synnytykseen 22 vuotta aiemmin.

³⁰⁹ Viktoria Vickyille 15.4.1885. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 186.

velvollisuutena. Kirjoittaessaan esikoistaan odottaneelle Vickylle kesäkuussa 1858 Viktoria suhtautui asiaan sekä kaunistelemattoman realistisesti että groteskilla huumorilla: ”*Se mitä sanot elämän antamisesta kuolemattomalle sielulle, on todella ylevää kultaseni, mutta en voi olla samaa mieltä asiasta; sellaisina hetkinä olemme enemmän lehmän tai koiran kaltaisia.*”³¹⁰

Kuningattarella oli asiasta runsaasti omakohtaista kokemusta. Viktorian yhdeksän synnytystä olivat sujuneet ilman suurempia komplikaatioita, vaikka vanhimman pojan syntymä marraskuussa 1841 olikin ollut melko traumaattinen kokemus nuorelle äidille. Esikoistaan odottaneelle tyttärelleen kuningatar muisteli omia synnytyskokemuksiaan:

*”sillä kaksi ensimmäistä synnytystäni [– –] olivat kaukana miellyttävästä ja mukavasta, eivätkä lääkärit oikein osanneet hoitaa minua. Olen erityisen levoton sen vuoksi, että voisit hyötyä kokemuksistani (viisi viimeistä synnytystä sujuivat niin rauhallisesti ja mukavasti kuin mahdollista) ja säästyisit suurimmilta (sikäli kuin se on mahdollista) epämiellyttävyyksiltä.”*³¹¹

Nuorimman poikansa Leopoldin syntyessä huhtikuussa 1853 kuningatar sai synnytyksen aikana ensikertaa kivunlievitystä, kloroformia.³¹² Skotlantilainen lääkäri James Simpson oli käyttänyt tätä anesteettista nukutusainetta synnytyksen yhteydessä ensimmäisen kerran vuonna 1847 – kuusi vuotta ennen Leopoldin syntymää – joten Viktoria oli käytännössä hoitomuodon yksi pioneereista ja epäilemättä aineen kaikkein arvovaltaisain mahdollinen suosittelija.³¹³ Tämä hallitsijan omakohtainen esimerkki ei ollut vähäinen, kun 1800-luvun puolivälin yhteiskunnallisessa keskustelussa perusteltiin naisten

³¹⁰ Viktoria Vickylle 15.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 115. Tytär oli kirjoittanut aikaisemmin: “– – sinä tiedät, miten pidän lapsista [– –]Tunnustan, että sitä on hieman ylpeä siitä ajatuksesta, että antaa elämän kuolemattomalle sielulle.” Vicky kuitenkin ymmärsi huumorin äitinsä kirjeestä: “En voinut olla nauramatta vastauksellesi” Pakula 1997, 104.

³¹¹ Viktoria Vickylle 11.12.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 151.

³¹² Longford 1964, 233–234. Myös viimeisessä synnytyksessään neljä vuotta myöhemmin Viktoria luotti kloroformiin.

³¹³ Dewhurst 1980, 8. Puolustaessaan kloroformin käyttöä Simpson vetosi kivunlievityksen vastustajien tapaan Raamattuun. Lääkäri siteerasi Ensimmäisen Mooseksen kirjan kohtaa: ”Silloin Herra Jumala vaivutti ihmisen syvään uneen ja otti hänen nukkuessaan yhden hänen kylkiluistaan ja täytti kohdan lihalla.” Ibid. Kuningattarella ei myöhemminkään ollut minkäänlaisia ennakkoluuloja tai pelkoja kloroformia kohtaan, jota kutsui ylistävästi ”jumalan siunaamaksi aineeksi”. Woodham-Smith 1972, 328.

oikeutta vaatia kivuttomampaa synnytystä.³¹⁴ Anestesian vastustajien mukaan synnytyskivut olivat ikuinen rangaistus Eevan synneistä ja naisen velvollisuus oli sovittamattoman perisyntynin vuoksi ”kärsiä ja olla hiljaa”. 1800-luvun kuluessa tämä Raamattuun pohjautuva vanhoillinen ajattelumalli sai osakseen kuitenkin yhä enemmän kritiikkiä, sillä uuden käsityksen mukaan synnytys ei enää ollut pelkkä palvelus miehelle, vaan naisen keino tulla äidiksi.³¹⁵ Myös lääkäreiden ammattimaistuminen ja koko alan yleinen kehitys tuki tätä muutosta.

Viktorian kirjeiden varautunut ja melko kielteinen asenne synnytystä kohtaan on täysin ymmärrettävää, sillä uuden elämän syntyyn liittyi kivun ohella paradoksaalisesti aina myös kuoleman läsnäolo. Vaara oli todellinen, sillä 1800-luvulla keskimäärin yksi sadasta naisesta kuoli synnyttäessään, eikä kuninkaallinen asemakaan ollut mikään henkivakuutus – kuten prinsessa Charlotten kohtalo vuonna 1817 oli osoittanut.³¹⁶ Raskausmyrkytys, verenvuoto ja lapsivuodekuume olivat äitien suurimmat tappajat – kun taas vauvat menehtyivät tavallisimmin joko perinnöllisiin tauteihin tai yleisiin infektiosairauksiin.³¹⁷ Ylipäätään synnytyksessä kaikki naisen arvokkuus ja ihmisyyys katosivat ruumiillisuuden ja eläimellisyyden tieltä, kuten kuningatar suorasukaisesti kommentoi asiaa tyttärelleen:

”Sanoit ’kuinka iloinen’ Adan³¹⁸ ’täytyykään olla’ ollessaan jälleen siinä ihastuttavassa tilassa, jota sinä itse viime vuonna säännöllisesti kuvasit minulle niin surkeaksi. Miten kukaan, joka ei ole ollut naimisessa kuin vajaan kolme vuotta (kuten Ada) iloita tilasta, jossa on kolmatta kertaa. Minä pidän näitä naisia, jotka

³¹⁴ Vaikka Viktoria arvostelikin kirjeissään toisinaan melko kovin sanoin lääkäreiden ammattikuntaa, kuningatar osasi myös arvostaa saamansa apua. Osoituksena erityisestä kiitollisuudesta kuningatar korotti James Simpsonin paronin arvoon. Lewis 1989, 83.

³¹⁵ Lewis 1989, 70–78. Lewisin mukaan juuri 1800-luvulla myös laissa tunnustettiin äidin oikeus lapseensa.

³¹⁶ Perkins 1993, 65. Englannissa 1990-luvulla vastaava luku oli yhden suhde 60 000:een. Pat Jallandin laskelmien mukaan 1800-luvulla jokaista tuhatta elävänä syntyneitä lasta kohden kuoli viisi äitiä. Tämä luku on todellisuudessa vieläkin korkeampi, sillä laskelmassa ei ole huomioitu naisia, jotka menehtyivät esimerkiksi keskenmenon aiheuttamiin komplikaatioihin. Jalland 1986, 159.

³¹⁷ Jalland 1986, 170–180.

³¹⁸ Viktorian sisarentytär.

*ovat aina enceinte [raskaana] ehdottoman vastenmielisinä. Se on kuin jäniksillä tai marsuilla, eikä se ole lainkaan viehättävää.*³¹⁹

Tyttärensä kokemuksiin Viktoria suhtautui kuitenkin pääosin ymmärtäväisesti. Kuningatar oli kirjeissään myötätuntoinen, ironinen, realistinen, mutta myös paheksuva – vaikka närkästyksen kohde vaihtelikin miesten vallasta tahdittomiin lääkäreihin:

*”Järjestelysi, joista mainitsit, ovat todella aivan kamalia – aivan kuin teloituksessa. Voi, mitä jos nuo itsekkäät miehet, jotka ovat syypäitä kaikkeen kärsimykseen, tietäisivät mitä heidän orjaparkansa joutuvat kokemaan. Se on kärsimystä ja nöyryytystä herkkäluontoiselle naisparalle – ennen kaikkea nuorelle naiselle ja erityisesti niiden inhottavien lääkärin vuoksi.”*³²⁰

Omille tyttärilleen Viktoria puhui toistuvasti eräänlaisen perhesuunnittelun – pienemmän lapsiluvun – puolesta.³²¹ Toiseksi vanhimman tyttärensä Alicen avioituttua Hessenin prinssi Ludvigin (1837–1892), *Louisin* kanssa kesäkuussa 1862 Viktoria toivoi – kuten Vickykin tapauksessa – että tuore vaimo säästyisi ensimmäisenä avioliittovuotenaan avioelämän ”väistämättömiltä vaivoilta”:

*”Toivon, että voisin suhtautua Alicen terveyteen yhtä vaivattomasti kuin hänen onneensa! [– –] Toivomme kaikki hartaasti, ettei hän ala saada perheenisäystä vähään aikaan – lääkärit sanovat, ettei se ole todennäköistä. Tosin se on Luojan käsissä, kuten rakas isä tapasi aina sanoa.”*³²²

³¹⁹ Ks. Viktorian kirjeestä Vickyille 15.6.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 195. [”I positively think those ladies who are always enceinte quite disgusting; it is more like a rabbit or guinea-pig than anything else and really it is not very nice.”]

³²⁰ Viktoria Vickyille 11.7.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 265. Vicky oli aikaisemmin kirjoittanut: ”Järjestän huoneeni ja teen viimeiset valmistelut aivan kuten henkilö, joka valmistautuu päänsä menetykseen.” Vicky Viktorialle, päivämätön kirje vuodesta 1860. *Ibid.*, 265.

³²¹ Mistään varsinaisesta syntyvyyden säännöstelystä ei kuitenkaan ollut kysymys.

³²² Viktoria Vickyille 9.7.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 88. Jo syyskuun alussa Viktoria kuitenkin kirjoitti: ”Pelkään pahoin, että heillä on siellä salaisuus, joka mielestäni tulee aivan liian pian. Alice ei ole halukas puhumaan siitä eikä hän toivo, että siihen kiinnitetään huomiota, sillä hän (aivan kuten minäkään en ollut) ei ole kovin innostunut asiasta. On kovin epämiellyttävää aloittaa se niin pian ja saada kaikki ’ennuies’ [harmit] niin pian avioitumisen jälkeen. Harvat pitävät lastensaannista yhtä paljon kuin sinä.” Viktoria Vickyille 8.9.1862. *Ibid.*, 106.

Äitinsä hartaista toiveista huolimatta Alice alkoi kuitenkin odottaa lasta jo saman vuoden syksyllä ja palasi Englantiin keväällä 1863 synnyttääkseen esikoisensa Windsorissa. Kuningatar, joka osallistui tyttärensä synnytyksen kaikkiin vaiheisiin, kuvasi tapahtumia yksityiskohtaisesti kirjeessään Vickylle:

”Alice oli sairas vain puoli kymmenestä varttia vaille viiteen, kunnes lapsi syntyi niin luonnollisesti kuin mahdollista. Viimeisen puolentoista tunnin aikana kloroformia annettiin täysin vapaasti, etenkin viimeisessä vaiheessa. Se on kammottavin mahdollinen asia, jota voi olla todistamassa [– –] Seuraan suurella mielenkiinnolla pientä kallista tyttärentytärtämme, joka syntyi kurjassa, surullisessa, vanhassa Windsorissa – samassa sängyssä, jossa te kaikki olette syntyneet.³²³ Alice-paralla oli päällään sama yöpaita, joka oli minulla ylläni teidän kaikkien syntyessä. Toivoin, että sinäkin olisit voinut pitää sitä.”³²⁴

Alicen esikoistytär syntyi vain puolitoista vuotta isoisänsä Albertin kuoleman jälkeen. Tyttären lapsivuodeaika toi tästä syystä kuningattaren mieleen läheisesti sekä omat synnytyskokemuksensa että prinssipuolison viimeiset elinviikot joulukuussa 1861:

”Alice sai lihalientä jo samana päivänä, kalaa seuraavana, tänään kanaa ja keitettyä lampaanlihaa. Hän on hyvin rauhallinen ja hiljainen, mutta ei aivan yhtä vahva kuin minä olin [synnytyksen jälkeen]. Synnytyksen aikana ja nyt sängyssä lepävänä hän muistuttaa hyvin paljon rakasta isää, kun tämä oli sairaana.”³²⁵

Kuninkaalliset isät, kuten Alicen tapauksessa Ludvig, olivat läsnä vaimonsa synnytyksessä.³²⁶ Myös Albert oli ollut läsnä lastensa syntyessä, kuten Viktoria saattoi yhä hyvin muistaa. Kirjeessään neljäkymmentäneljävuotias kuningatar

³²³ Kuningattaren kaikki lapset olivat syntyneet Buckinghamin palatsissa Lontoossa, mutta sänky oli siis sama kuin Alicen synnytyksessä. Viktorialla oli ilmeisesti käytössään erityinen synnytykseen tarkoitettu vuode, jollaisia myös aristokratian naiset käyttivät. Lewis 1989, 161.

³²⁴ Viktoria Vickylle 8.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 192–193.

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ Historioitsija Pat Jalland on todennut, että 1800-luvulla myös muiden yhteiskuntaryhmien miehet osallistuivat tavallisesti vaimonsa synnytykseen, joka poikkeuksetta tapahtui kotona – tai vähintäänkin odottivat lopputulosta viereisessä huoneessa. Lääkäri oli sen sijaan harvoin läsnä muutoin kuin aivan loppuvaiheessa. Jalland 1986, 144–146.

paljasti samalla myös, että olisi skeptisestä asenteestaan huolimatta toivonut saavansa vielä kymmenennen lapsensa:

”Oli hirveää nähdä Louisin, joka käyttäytyi kauniisti, pitelevän Alicea sylissään. Se oli kuin outoa unta, aivan kuin minä ja rakas isä olisimme olleet siinä – Alicen ja Louisin sijasta [– –] Olisin niin mielelläni halunnut saada vielä yhden [lapsen], ja luultavasti Alice ja minä olisimme seuranneet lähekkäin toisimme!”³²⁷

Hessenin prinsessa *Victoria Alberta Elizabeth Matilde Marie* oli kuningattaren ensimmäinen Englannissa syntynyt lapsenlapsi ja ensimmäinen sekä kuningattaren että prinssi Albertin kaima.³²⁸ Hesseniläisellä prinsessalla oli syntymähetkellään – paitsi asiaan laajasti perehtynyt isoäiti – myös kolme preussilaista serkkua, joista tulevan Vilhelm II:n dramaattinen syntymä tammikuussa 1859 oli koitua sekä pojan itsensä että tämän äidin, Vickyn kuolemaksi.

4.2.2 ”Luoja tietää, ettei se ole helppoa kenellekään, mutta sinulla kultaseni, on ollut pahin mahdollinen aloitus” – Vickyn ensimmäinen synnytys

Kuningatar oli siis loppukeväästä 1858 ollut jokseenkin pettynyt kuullessaan Vickyn ensimmäisestä raskaudesta. Viktoria kommentoi uutista tyylilleen uskollisena, vaikka yritti samalla myös rohkaista 18-vuotiasta tytärtään tämän valmistautuessa ensimmäiseen synnytykseensä:

”Toivon, että Fritz todella järkyttyy kärsimyksistäsi, sillä nämä itsekkäät miehet eivät itse kestäisi hetkeäkään sitä, mitä me kurjat orjat joudumme sietämään. Mutta älä pelkää, kun dénouement [loppuratkaisu] koittaa – siihen ei ole mitään syytä, mutta älä silti puhu siitä naisseurassa, sillä se vain hermostuttaisi sinua,

³²⁷ Viktoria Vickylle 8.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 192–193.

³²⁸ Myöhemmin kuningatar kirjoitti pienestä tyttärentyttärestänsä: ”– – kutsutaan Victoriaksi – ensimmäinen lapsenlapsemme, jota kutsutaan meistä [Viktoria ja Albert] jommankumman mukaan. Tiedän, ettei se ole sinun syysi, mutta se surettaa minua silti.” Viktoria Vickylle 18.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 199. Prinsessa Alicen esikoinen, Hessenin prinsessa Victoria (1863–1950) oli nykyisen Edinburghin herttua Philipin äidinäiti.

*varsinkin siellä ulkomailla, jossa niin luonnollisesta ja tavallisesta asiasta pidetään niin suurta meteliä.*³²⁹

Vielä 1700-luvulla aristokratian naiset synnyttivät tavallisimmin uudessa kodissaan miehensä taloudessa, eivätkä lapsen äidinpuoleiset sukulaiset – edes naisen oma äiti – olleet useimmiten läsnä itse synnytystilanteessa. Asenteet olivat muuttuneet ja 1800-luvun puolenväliin mennessä äidin läsnäolosta tyttärensä synnytyksessä oli tullut miltei vakiintunut käytäntö.³³⁰ Tämän vuoksi kuningatar oli hyvin hermostunut, kun ei voinut olla Vicky'n tukena vaikeana aikana:

*” – en voi olla siellä, missä jokaisen äidin tulisi olla – olen huolissani ja melkein suunniltani. Miten ihmeessä onnistuit valitsemaan ajan, jolloin emme voi olla luonasi? Marras-, joulukuussa tai tammikuun alussa olisimme niin helposti voineet tulla.”*³³¹

Lopulta saattoi kuitenkin olla onni, ettei Viktoria ollut todistamassa tyttärensä synnytystä, joka käynnistyi tammikuun 26. päivän iltana 1859 – vain vuorokausi prinsessan ensimmäisen hääpäivän jälkeen.³³² Synnytys ei edennyt suunnitellusti ja dramaattiset tapahtumat olivat johtaa sekä äidin että lapsen kuolemaan. Yhdeksän tunnin tuskaisen, mutta tuloksettomana yrittämisen jälkeen sikiö oli lopulta käännettävä kohdussa, jotta lapsen ulossaaminen oli ylipäättään mahdollista.³³³ Vicky oli vajonnut tajuttomuuteen, eikä vauvaa saatu heti hengittämään.³³⁴ Vasta muutamia päiviä myöhemmin hoitaja huomasi, että

³²⁹ Viktoria Vickyille 27.10.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 141.

³³⁰ Lewis 1989, 51–53.

³³¹ Viktoria Vickyille 17.11.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 144. Viktoria on lyhentänyt kuukaudet ”Nov:” ja ”Dec:”.

³³² Viktoria oli kirjoittanut tyttärelleen aikaisemmin: ”Minä olin ensimmäisenä hääpäivänäni onnekkaampi kuin sinä, sillä olin karistanut taakkani 6 viikkoa aikaisemmin. Olin voimistunut ja hyvinvoiva – aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Illalla olivat ristiäisesi, joihin myös rakas, kiltti Leopold-eno – joka pitää sinua omana lapsenlapsenaan – tuli. Kuinka hyvin muistankaan kaiken!” Viktoria Vickyille 25.1.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 159.

³³³ Pakula 1997, 115–120. Kaikkia synnytyksen yksityiskohtia ei tunneta. Osa hoitavista hovilääkäreistä oli jo varmoja, että sekä äiti että lapsi kuolisivat, mutta Hannah Pakulan mukaan berliiniläinen lääkäri Eduard Martin pelasti lapsen kääntämällä sen kohdussa. Muut lääkärit ottivat myöhemmin kunnian tästä toimenpiteestä – samalla kun Martinia syytettiin vauvan vammautuneesta kädestä. Nykyisin vastaavassa tilanteessa suoritettaisiin keisarileikkaus.

³³⁴ Vauva ei hengittänyt 8–10 minuuttiin syntymänsä jälkeen. Tutkimuksessa on usein arvioitu, että tämä syntymän jälkeinen happikatko saattoi aiheuttaa myöhemmät ongelmat Vilhelm II:n luonteessa. Pakula 1997, 117–118.

pikkuprinssin käsi oli vammautunut pysyvästi – seikka, jolla oli huomattavia vaikutuksia pojan myöhempään elämään.³³⁵ Kuullessaan näistä dramaattisista vaiheista tuore isoäiti oli luonnollisesti järkyttynyt, mutta myös onnellinen:

”Minun kallis rakkaani, kärsit paljon enemmän kuin minä ikinä [- -]Mutta olemme niin onnellisia, niin kiitollisia! [- -]älä murehdi tulevaisuudesta, se ei voi olla yhtä kauheaa enää toistamiseen!”³³⁶

Vaikka Viktorian omat synnytykset olivat sujuneet ilman vastaavia komplikaatioita, kuningatar muisteli Walesin prinssin syntymää kaikkein vaikeimpanaan:

”Bertien syntymän jälkeen – jolloin kärsin kaikkein eniten – lääkärit sanoivat, että oli onni, ettei hän ollut ensimmäinen lapsi, sillä silloin se olisi ollut todella vakava juttu.”³³⁷

Tieto yhteisestä kokemuksesta tavallisesti lähensi äitejä ja tyttäriä, koska kipu ja kärsimys olivat se hinta, jonka jokainen nainen joutui lapsestaan maksamaan – eikä tätä voinut ymmärtää kuin toinen kohtalotoveri.³³⁸ Vicky kirjoittikin pian synnytyksensä jälkeen: *”On niin vaikeaa olla erossa omasta äidistään, kun on juuri saanut tietää, mistä on hänelle velkaa!”³³⁹* Prinsessan alkaessa hiljalleen toipua myötätuntoinen kuningatar kannusti kirjeissään tytärtään juuri omilla kokemuksillaan ja muistoillaan:

”Eikö suurin huoli olekin nyt poissa – kun voi tuntea kiitollisuutta ja on saanut vapautensa takaisin? Minä tunsin aina suurta iloa ensimmäisestä kävelystä – niin erilaista kuin aamut täynnä kärsimätöntä odotusta, pelkoa ja huolta.”³⁴⁰

³³⁵ Ks. luku 5.2.2

³³⁶ Viktoria Vickyille 29.1.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 159. Myöhemmin Viktoria kirjoitti edelleen: *”Luoja tietää, se ei ole helppoa kenellekään, mutta sinulla kultaseni on ollut pahin mahdollinen aloitus, kun kärsit niin paljon [- -]Kallisarvoinen medaljonki ilahduttaa minua niin suuresti. Ei ainoastaan siksi, että sen sisällä on rakkaan pienen kullamurun hiuksia – vaan sen vuoksi, että olet ajatellut onnetonta ja poissaolevaa äitiä, joka ikävöi sinua.”* Viktoria Vickyille 2.2.1859. Ibid., 160.

³³⁷ Viktoria Vickyille 5.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 164–165.

³³⁸ Lewis 1989, 75.

³³⁹ Ilmeisesti Vickyn kirjeestä Viktorialle tammikuussa 1859. Lewis 1989, 75. Tätä kirjettä ei ole Fulfordin toimittamassa teoksessa.

³⁴⁰ Viktoria Vickyille 2.2.1859. Fulford (ed.), *Dearest Child*, 1964, 160.

”Eikö se olekin kultaseni – kuin eräänlainen ylösnousemus?” – Viktoria viittasi myöhemmin naisen paluuseen normaalimpaan elämänrytmiin.³⁴¹

Vilhelmin³⁴² syntymä toi mukanaan myös suuren pettymyksen uudelle isoäidille. Viktoria olisi halunnut osallistua ensimmäisen lapsenlapsensa ristiäisiin, mutta velvollisuudet kotimaassa ja hovin tavat Preussissa estivät matkan.³⁴³ Kuningatar ei peitellyt pettymystään vielä neljä vuotta myöhemminkään:

”Se ei ollut minun syyni, ettemme olleet ensimmäisen lapsenlapsemme ristiäisissä, sillä vanha Stockmar ja kaikki estelivät minua [tulemasta]. Sen voin sanoa, että itkin silmät päästäni. Jos joskus haluat tulla tänne synnyttämään, kun minä olen vielä elossa, olet tervetullut ja vauva voidaan kastaa täällä samaan tapaan [kuten Alicen esikoinen Victoria].”³⁴⁴

Toisin kuin nuoremmat sisarensa, Vicky ei voinut kuitenkaan synnyttää lapsiaan Englannissa. Preussin tulevan hallitsijan syntymäpaikalla oli symbolinen merkityksensä, eikä kuninkaallinen prinsessa sen vuoksi voinut suorittaa tätä suurta velvollisuuttaan entisessä kotimaassaan. Vickyn suosio oli pysyvästi alamaissa, eikä kuningattaren ehdotus siksi koskaan voinut toteutua:

”En voi mitenkään nähdä, kuinka voisin tulla sellaisen tapahtuman vuoksi Englantiin [– –] Tiedät, että yleinen mielipide on jo nyt minua vastaan, kuinka epäsuosittu olen ja kuinka kateellisesti preussilaiset suhtautuvat pienimpäänkin yritykseeni olla

³⁴¹ Kuukausi synnytyksen jälkeen Vicky oli jo hieman toipunut ja sai jo kävellä: “*Rakas pieni kirjeesi 26. päivästä ilahdutti minua, mutta silti 28. päivän kirje oli odottamaton ilonaihe ja yllätys, sillä sitä kirjoittaessasi olit jo oma rakas itsesi!*” Viktoria Vickyille 2.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 163.

³⁴² Prinssi kastettiin isänsä ja isovanhempiensa mukaan Fredrik Vilhelm Viktor Albertiksi.

³⁴³ Enolleen Leopoldille kuningatar kirjoitti: “*En usko, että olen ikinä ollut näin katkerasti pettynyt kuin olen tämän asian vuoksi [– –] Preussissa on tämä typerä laki – täytyy sanoa – joka vaatii, että lapsi kastetaan näin pian.*” Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 1.3.1859. Victoria, Queen of England (Vol. III) 1908, 324.

³⁴⁴ Viktoria Vickyille 29.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 205. Kuningatar perusteli, ettei lapsen synnyinpaikalla ollut merkitystä kansallisuuden kanssa: “*en voi uskoa tai olla samaa mieltä siitä, että se voisi vahingoittaa Fritzin asemaa tai lapsia, mikäli synnyttäisit heidät jossakin muualla kuin Preussissa [– –] Toivon joka tapauksessa, ettei tässä asiassa ole odotettavissa mitään muutamaan vuoteen – tapahtuisipa se sitten missä tahansa.*” Viktoria Vickyille 6.5.1863. *Ibid.*, 209.

*englantilainen [- -] En halua vapaaehtoisesti tehdä mitään
loukatakseni heidän tunteitaan – ja se todella loukkaisi.”³⁴⁵*

4.3 ”Alakuloa ja alttiutta itkuun” – synnytyksen jälkeinen masennus

Viktorian käsityksiin äitiydestä, synnytyksestä ja varhaislapsuudesta vaikuttivat myös monimutkaisemmat psykologiset tekijät. Nuori kuningatar kärsi tilasta, joka vasta myöhemmin on diagnosoitu raskauden jälkeiseksi masennukseksi. Varsinkin Walesin prinssin sekä nuorimman poikansa Leopoldin syntymän jälkeen Viktoria oli väsynyt, levoton ja alakuloinen. Kuningattaren masennuksen taustalla olivat hormonaalisten ja monien emotionaalisten muutosten ohella epäilemättä myös lapsuuden aikaiset kokemukset sekä ongelmallinen suhde omaan äitiin.³⁴⁶ Kuningattarella oli ainaisena muistutuksena myös serkkunsa Charlotten kuolema lapsivuoteeseen marraskuussa 1817 – vain puolitoista vuotta ennen Viktorian omaa syntymää. Elämäkerturi Monica Charlottin mukaan kuningatar pelkäsikin kuolevansa Charlotten tavoin synnytyksessä.³⁴⁷ Viktoria itse viittasi serkkunsa kohtaloon toukokuussa 1860 kirjoittaessaan Vickylle, joka tuolloin odotti toista lastaan: ”*Olen hyvin pahoillani, että olet saanut valokuvan prinsessa Charlotten hautamuistomerkestä juuri nyt. Pelkään, että katselet sitä ja tulet alakuloiseksi, mikä ei ole oikein [tilassasi].*³⁴⁸

Avioliitonsa suomasta turvasta, hyvästä yleisterveydestä ja huolellisista valmisteluista huolimatta Viktoria ei kuitenkaan ollut varautunut kaikkiin tulevan äitiyden tuomiin fyysisiin ja psyykkisiin muutoksiin. Tutkija Yvonne Wardin mukaan synnytys oli erityisen hämmentävä kokemus kuningattarelle, joka synnyttäessään joutui luopumaan paitsi ruumiillisesta koskemattomuudestaan, myös kuninkaallisen asemansa suomasta turvasta ja

³⁴⁵ Vicky Viktorialle 31.10.1867. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 156.

³⁴⁶ Tämä suhde alkoi hiljalleen parantua ja herttuattaren viimeisinä vuosina kuningatar oli hyvin läheinen äitinsä kanssa. Van der Kiste, John, *Childhood at Court 1819–1914*. Sparkford 2003, 76. Ks. myös luku 6.1.

³⁴⁷ Charlot 1991, 275.

³⁴⁸ Viktoria Vickylle 23.5.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 256.

tuli näin samankaltaiseksi kuolevaiseksi alamaistensa kanssa.³⁴⁹ Perheen lapset myös ilmaantuivat hyvin tiheässä tahdissa – Viktorian ensimmäiset neljä raskautta ajoittuivat neljälle ensimmäiselle avioliittovuodelle ja 31-vuotiaana kuningatar oli jo seitsemän lapsen äiti. Myöhemmin Viktoria viittasi juuri omiin kokemuksiinsa varoittaessaan tytärtään liian tiheistä raskauksista:

*” – – kun on saanut lapsen ja voi pitää tauon (jota ilman elämä on raskasta – voin vakuuttaa sinulle – sillä tiedän sen neljän ensimmäisen avioliittovuoden kokemuksella). Tiedän, että silloin on hyvin väsynyt ja hermot kärsivät (vaikka en käsittänyt tätä nuorempana). Toistan nyt vielä kerran, että kenellekään ei tee hyvää saada niitä liian nopeasti – lapsiparat kärsivät siitä – puhumattakaan siitä, että se tuhoaa nuoren naisen ulkonäön, jota hänen ei pidä laiminlyödä aviomiehensä vuoksi, varsinkin kun on prinsessa ja velvoitettu esiintymään.”*³⁵⁰

Kuningattaren suuri lapsiluku ei sinänsä kuitenkaan ollut mitenkään poikkeuksellinen, sillä 1800-luvun aristokraattiset avioliitot olivat hyvin hedelmällisiä.³⁵¹ Naisen ruumiinrakenne ja mieli joutuivat kuitenkin huomattavalle koetukselle, sillä joissakin tapauksissa synnytysten tahti oli hirvittävä, eikä jatkuva raskauden tila jättänyt äidille riittävästi aikaa toipumiseen.³⁵² Avioliiton alkuaikoina paine synnyttää suvulle perillinen oli kohtuuttoman suuri ja myöhemmin ongelmia aiheutti liian nopeasti kasvanut ja kenties ei-toivotunkin suuri lapsiluku.³⁵³ Ei siis ollut mitenkään tavatonta, että naisen tunne oman elämän hallinnasta katosi juuri toistuvien raskauksien ja synnytysten myötä. Viktorian tapauksessa myös kuninkaallinen etiketti saattoi

³⁴⁹ Ward 1999, 277.

³⁵⁰ Viktoria Vickyille 15.6.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 195–196.

³⁵¹ 1860-luvulla Britanniassa yli 20 vuotta kestäneissä avioliitoista syntyi keskimäärin 6.16 elävää lasta. Jalland 1986, 175. Aristokraattisissa avioliitoissa luku oli samansuuntainen, ehkä hivenen korkeampi. On kuitenkin huomattava, että osa avioliitoista ei tuottanut lainkaan jälkeläisiä, eikä luku huomioi lapsikuolleisuutta. Lewis 1989, 123, 135.

³⁵² Kuningattaren tapaus oli hyvin tyypillinen kun sitä verrataan brittiläiseen aristokratiaan. Keskivertonainen sai ensimmäisen lapsensa 21-vuotiaana ja tuli toistamiseen raskaaksi heti esikoisensa syntymän jälkeen. Eräänlainen ennätys saattoi olla Beaufortin herttuattarella, joka sai kolme lasta kahden ja puolen vuoden aikana. Lewis 1989, 123.

³⁵³ 1800-luvulla tunnettiin useita ehkäisymenetelmiä, mm. 1840-luvun jälkeen kondomit olivat massatuotannon myötä tulleet aikaisempaa yleisimmiksi. Ylemmille yhteiskuntaryhmille monet ehkäisymenetelmät olivat tosin muutoinkin helpommin saatavilla. Niiranen, Timo, *Erotiikan kulttuurihistoria*. Helsinki 1986, 294–295.

jossain määrin estää luontevan keskusteluyhteyden syntymisen hoitavien lääkärin kanssa.³⁵⁴ Ainakin osa tärkeimmistä lääketieteellisistä tutkimuksista jäi tämän vuoksi suorittamatta.³⁵⁵

Kuningattaren kohdalla kyse oli myös avioliiton sisäisistä suhteista. Varsinkin liittonsa ensimmäisinä vuosina Viktoria koki asemansa uhatuksi, kun Albert järjesteli omaa rooliaan vallanperimyksessä. Mikäli kuningatar olisi kuollut synnytyksessä ja parin tuleva esikoislapsi selvinnyt hengissä, Albertista olisi tullut sijaishallitsija aina kruununperijän täysi-ikäisyyteen asti.³⁵⁶ Samaan aikaan prinssi kävi myös Viktorian äitihahmon, kotiopettaja Louise Lehzenin kimppuun ja siirrätti tämän takaisin kotimaahansa Saksaan.³⁵⁷ On selvää, että nämä jännitteet monarkin, vaimon ja äidin roolien välillä vaikuttivat kuningattaren äitiyden kuvaan yleisemminkin. Albert ei osannut tukea vaimoan tämän masennuksen kausina, eikä prinssi yrittänyt ymmärtää Viktorian ajoittaisten tunteenpurkauksien varsinaisia syitä.³⁵⁸ Albert liitti kuningattaren masennuksen oireet sekä puolisonsa sukupuoleen että sukutaustaan – erityisesti tämän isoisän Yrjö III:n mielisairauteen.³⁵⁹ Ei siis ollut mikään ihme, että Viktoria koki tilanteen turhauttavana ja koko lapsivuodeajan naisen kannalta hyvin rasittavana.

³⁵⁴ Tätä ei pidä sotkea mihinkään viktoriaaniseen häveliäisyyteen, sillä useimmiten tutkimuksissa kuningatarta hoitanut lääkäri oli hermostuneempi kuin potilas itse. Lewis 1989, 113.

³⁵⁵ Viktorian ollessa viimeisillään raskaana, lääkärit seurasivat ikkunasta kuningattaren liikkumista ja yrittivät siitä päätellä synnytyksen ajankohtaa. Ward 1999, 280. Samoin kuningattaren lääkäri Sir James Reid huomasi vasta Viktorian kuoleman jälkeisessä ruumiinavauksessa, että kuningatar oli kärsinyt kohdun laskeumasta ja vatsatyrästä. Reid ei ilmeisesti koskaan tutkinut Viktoriata kunnolla, vaikka oli ollut tämän lääkärinä kaksikymmentä vuotta. Reid, Michaela, *Ask Sir James*. London 1987, 212–213.

³⁵⁶ Charlot 1991, 192.

³⁵⁷ Albert muutti myös vaimonsa käsityksiä kotiopettajattarestaan; Lehzenin kuollessa syyskuussa 1870 Viktoria kirjoitti päiväkirjaansa: ”Hän omisti elämänsä minulle [– –]Valtaan noustuani hänestä tuli melko rasittava ja erityisesti sen jälkeen kun menin naimisiin. Mutta ei koskaan ilkeyttään, vaan vääränlaisesta velvollisuudentunteesta ja kiintymyksestä minuun.” Viktorian päiväkirjasta 12.9.1870. Hibbert 2003, 221. Vuonna 1842 Viktorian elämästä katosi myös toinen ensimmäisten hallitsijavuosien aikainen luottohenkilö, pääministeri Melbourne.

³⁵⁸ Charlot 1991, 393–394. Albert kirjoitti puolisolleen: ”Emme voi, ikävä kyllä, kantaa ruumiillisia kärsimyksiäsi puolestasi. Niiden kanssa sinun täytyy taistella yksin. Moraaliset [kärsimykset] luultavasti aiheutuvat niistä, mutta jos olisit vähemmän kiinnostunut itsestäsi ja tunteistasi [– –]ja olisit enemmän ulkopuolisesta maailmasta, huomaisit, että – –” Ibid.

³⁵⁹ Ward 1999, 280. Myös keväällä 1861, kun kuningatar menetti äitinsä, hovissa huhuttiin Viktorian mielisairaudesta. Ks. luku 6.1

Toisiaan tiiviisti seuranneet raskaudet ja synnytykset olivat suuri rasite äidille myös fyysisesti. Koska kuningattaren pituus oli vielä täysi-ikäisenäkin alle sataviisikymmentä senttimetriä, odotusaika aiheutti äidille todellista epämukavuutta – varsinkin kun Viktoria oli koko aikuisikänsä myös ylipainoinen.³⁶⁰ Kaikki raskaudet eivät olleet helppoja, eivätkä synnytykset sujuneet ongelmitta. Walesin prinssin syntymä oli kuningattaren mukaan vaikein ja kivuliain, sillä tämä perheen vanhin poika ja vallonperijä oli syntyessään ”suurenmoisen vahva ja iso lapsi”.³⁶¹ Synnytyksestä seurasi edelleen masennus, jota Viktoria kuvasi kirjeessään enolleen Leopoldille: ”Olen kärsinyt *alakulosta*, joka tehnyt minusta melko onnettoman. Tiedän, miten vaikeaa on taistella sitä vastaan.”³⁶² Myöhemmin esikoispoikaansa tyytymätön Viktoria oli vakuuttunut, että prinssi oli syntynyt liian pian vanhemman sisarensa jälkeen. Vickylle kuningatar myönsikin avoimesti, että kaksi raskautta kahden ensimmäisen avioliittovuoden aikana oli ollut yksinkertaisesti liikaa:

”Vaikka myönnän täysin, miten suuri lohtu ja siunaus kiltit ja rakastavat lapset ovat [– –]avioliitoni kaksi ensimmäistä vuotta olivat täysin pilalla tämän asian vuoksi! [– –] Jos olisin voinut odottaa vuoden – kuten sinä toivottavasti saat – kaikki olisi ollut hyvin toisenlaista.”³⁶³

Myös kahdeksannen lapsen Leopoldin syntymä keväällä 1853 oli kivunlievityksestä huolimatta traumaattinen kokemus, sillä varsin pian kävi ilmeiseksi, että tämä perheen neljäs ja nuorin poika oli vakavasti sairas.³⁶⁴ Prinssin oireet diagnosoitiin lopulta verenvuototaudiksi *hemofiliaksi*. Tämä perinnöllinen ja parantamaton verisairaus oli vielä 1800-luvulla

³⁶⁰ Kuningattaren pituudeksi on arveltu n. 145–150 cm. Ward 1999, 286.

³⁶¹ Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 29.11.1841. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 364.

³⁶² Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 7.12.1841. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 366. Aikaisemmin kuningatar oli kirjoittanut enolleen: ”Voin jo paremmin, mutta he ovat sitä mieltä, että en saa mielialaani ja ruokahaluani takaisin ennen kuin pääsen pois kaupungista [Lontoosta].” Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 29.11.1841. Ibid., 264.

³⁶³ Viktoria Vickylle 16.4.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child* 1964, 94. Kuningattaren ensimmäinen raskaus ja synnytys sujuivat hyvin. Ongelmana olikin toisen raskauden ajoittuminen heti ensimmäisen jälkeen.

³⁶⁴ Vauva oli syntyessään pienikokoinen ja niin heikko, että se oli kastettava suunniteltua aikaisemmin. Hibbert 2001, 217.

hengenvaarallinen, sillä pienikin haava tai kaatuminen saattoi johtaa hallitsemattomaan verenvuotoon ja kuolemaan. Hemofiliaa sairastavan veressä vaikuttavat hyytymistekijät eivät toimi normaalisti, eikä verenvuoto tästä syystä pysähdy.³⁶⁵ X-kromosomitekijän vuoksi oikullinen tauti puhkeaa vain suvun miespuolissa jälkeläisissä.³⁶⁶ Geenivirheen alkuperästä Viktorian tapauksessa on esitetty runsaasti spekulatioita, sillä kuningattaren äidinpuoleisen Coburgin hallitsijaperheen aikaisemmissa sukupolvissa sairautta ei esiintynyt. Mutaation on siis täytynyt tapahtua spontaanisti Viktoriassa.³⁶⁷ Kuningattaren neljästä pojasta Leopold oli ainoa sairastunut ja viidestä tyttärestä Alice ja kuopus Beatrice olivat varmuudella geenin kantajia.³⁶⁸ Tytärten kautta tauti levisi Espanjan ja Venäjän hallitsijahuoneisiin; tunnetuin hemofiliaa sairastanut henkilö oli Viktorian tyttärentyttärenpoika, Venäjän kruununperijä Aleksei (1904–1918), jonka sairaudella oli tunnetusti tuhoisat vaikutukset koko keisarikunnan historiaan.³⁶⁹

³⁶⁵ Alituisen pelon ja varovaisuuden ohella ikävin oire taudissa on kipu, joka aiheutuu verenvuodosta eri kudosten sisään – pääasiassa suurissa nivelissä ja isoissa lihaksissa. Hemofilian hoito on 1800-luvusta kohentunut, mutta itse parannusta tautiin ei edelleenkään tunneta. Nykyisin hemofiliapotilasta hoidetaan antamalla puuttuvaa hyytymistekijää suonensisäisesti. Ks. mm:

http://www.terveysportti.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_haku=Hemofilia&p_artikkeli=dlk00813

³⁶⁶ Veren hyytymistekijöiden geenit sijaitsevat X-kromosomissa, joita naisella (XX) on aina kaksi ja miehellä (XY) yksi. Vaikka toisessa X-kromosomeista tapahtuisikin tautimuutos, nainen ei sairastu, vaan kantaa tautia oireettomana. Naisen lapsilla on kuitenkin 50 %:n mahdollisuus saada tämä hemofilia-geenin sisältävä kromosomi. Mies, jonka X-kromosomissa tämä geenimuutos on, sairastuu. Mies väistämättä siirtää geenivirheen myös omalle tyttärelleen, mutta hemofiliaa sairastavan miehen poika ei voi saada tautia isältään. Ibid. Näin oli myös Leopoldin tapauksessa; prinssin tytär Alice oli taudin kantaja, mutta poika Charles Edvard syntyi terveenä. Ks. liite 3.

³⁶⁷ Tämä on herättänyt keskustelua myös isyys-kysymyksestä – entä jos Viktorian isä ei olisikaan ollut Kentin herttua vaan joku herttuattaren tuntemattomaksi jäänyt rakastaja. Tämä teoria ei ole kovinkaan todennäköinen, sillä ilman mutaation mahdollisuutta kuningattaren biologisen isän olisi tässä tapauksessa pitänyt olla hemofiliaa sairastanut henkilö. Herttuaparin lähipiirissä ei tietävästi ollut tällaisia henkilöitä, eikä mikään lähde muutenkaan tue väittämää.

³⁶⁸ Viktorian lapsista kuudes, Louise oli ainoa, jonka avioliitto jäi lapsettomaksi. Louisein kohdalta mahdollinen tautiperimä jää siis tältä osin arvoitukseksi. Vickyn ja Helenan lapsissa hemofiliaa ei esiintynyt, mutta tämä ei silti sulje pois sitä mahdollisuutta, etteikö jompikumpi prinsessoista saattanut olla taudin kantaja. Vickyn kaksi lastenlasta – prinssi Heinrichin vanhin ja nuorin poika – sairastivat hemofiliaa, mutta tauti tuli lasten äidin Irenen kautta, joka oli yksi Alicen tyttäristä ja täten siis miehensä serkku. Prinsessa Helenalla ei puolestaan ollut lapsenlapsia, joten täyttä varmuutta ei asiaan voi saada. Ks. liite 3 ja 4.

³⁶⁹ Viktoria ei ollut täysin tietoinen kantamansa taudin periytymisen mekanismeista. Kahden lapsenlapsensa avioliittoa suunnitellut kuningatar kirjoitti tyttärentyttärelleen: ”*Kun Sir Wm. Jenner [lääkäri] oli täällä, puhuin hänelle siitä mahdollisuudesta, että Ernie [Hessenin prinssi Ernst] saattaisi avioitua yhden Edinburghin serkkunsa kanssa. Jenner sanoi, ettei mitään vaaraa & syytä vastustukseen ole, sillä he molemmat ovat vahvoja & terveitä & Marie-täti on myös terve. Hän sanoi, että mikäli sukulaiset ovat terveitä, suvun sisäinen avioliitto johtaa vain vahvempaan terveyteen & voimaan.*” Viktoria Hessenin prinsessa Victorialle 18.5.1892. Hough

Viktorian tapauksessa on siis mahdollista sanoa, että kuningatar reagoi asemansa ristiriitaisiin odotuksiin, lapsuutensa olosuhteisiin ja avioliittonsa sisäisiin jännitteisiin omalla masennuksellaan. Raskausaikana ja synnyttäessään Viktoria ei hallinnut kehoaan eikä kyennyt peittämään kokemiaan hämmennyksen, pelon, vihan ja avuttomuuden tunteita. Perheen kuopuksen, prinsessa Beatricen syntymän jälkeen 1857 Albert päättikin yhdessä kuningattaren lääkäreiden kanssa, ettei 38-vuotias Viktoria kestäisi enää uutta raskautta.³⁷⁰ Vaikeat kokemukset eivät silti unohtuneet, ja esikoisensa synnyttäneitä tyttäriä äiti osasikin varoittaa mielialan vaihteluista:

”Toivon [– –]että päivä päivältä tulet vahvemmaksi ja voit paremmin. Ajoittaiseen alakuloon ja itkualttiuteen sinun täytyy silti varautua. Kaikista ihmisistä juuri sinulla on eniten taipumusta näihin [oireisiin]. Olin myönteisesti yllättynyt kuullessani Sir Jamesilta, kuinka vähän olet kärsinyt niistä, sillä jokainen nainen kärsii niistä enemmän tai vähemmän – aivan kuten minä kahden ensimmäisen synnytykseni yhteydessä hirvittävästi.”³⁷¹

4.4 ”Ennen kuin niistä on tullut pieniä ihmisiä” – vauva-aika

Viktorian suhteesta vauvoihin on kirjoitettu paljon, sillä elämäkerralliset lähteet – kirjeet ja päiväkirjat – ovat mahdollistaneet hyvin erilaisetkin tulkinnat kuningattaren näkemyksistä. Varsinkin Viktorian kirjeenvaihdossa Vickyn kanssa on runsaasti viittauksia varhaislapsuuteen ja äidin rooliin lapsensa ensimmäisinä vuosina. Yksi kirjeenvaihdon kuuluisimmista ja siteeratuimmista kohdista on vuodelta 1859. Kuningatar kirjoitti esikoisensa synnyttäneelle tyttärelleen, kuinka

”Ruma vauva on hyvin vastenmielinen, ja suloisinkin on pelottava alastomana, aina neljäkuukautiseksi asti. Lyhyesti siis – niin kauan kuin niillä on [mittasuhteiltaan] suuri vartalonsa ja pienet

1975, 116–117. Viktorian lapsenlapset, Ernst ja Edinburghin herttua Alfredin tytär Victoria Melita avioituiivat vuonna 1894.

³⁷⁰ Charlot 1991, 275.

³⁷¹ Viktoria Vickylle 23.2.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 162.

raajansa ja ne kauheat sammakkomaiset liikkeet [that terrible froglike action].”³⁷²

Kuten tutkija Yvonne Ward artikkelissaan toteaa, sitaatti tai toisinaan pelkkä viittaus ”sammakkomaisiin eleisiin” on kuningattaren elämäkertoissa sittemmin tullut suorastaan pakolliseksi.³⁷³ Kuuluisa vertaus esiintyy poikkeuksetta kontekstistaan irrallisena mielipiteenä, mutta jos se yhdistetään alkuperäiseen yhteyteensä, Viktorian kirjoitustyyli ei ole tyly eikä kirjeen sanoma yhtä sensaatiomainen:

”Luulin aina, että prinsessa [Vickyn anoppi Augusta] pitää kovasti vauvoista, ainakin enemmän kuin minä. Tai pidän minä niistä enemmän kuin aikaisemmin – jos ne ovat kilttejä ja somia – mutta lapsenlapsistani tulen kyllä iloitsemaan. Tarkemmin sanottuna, en välitä vauvoista ennen kuin niistä on tullut pieniä ihmisiä. Ruma vauva on hyvin vastenmielinen, ja suloisinkin on pelottava alastomana, aina neljäkuukautiseksi asti. Lyhyesti siis – niin kauan kuin niillä on [mittasuhteiltaan] suuri vartalonsa ja pienet raajansa ja ne kauheat sammakkomaiset liikkeet. Mutta neljästä kuukaudesta eteenpäin niistä tulee yhä vain suloisempia. Ja toistan tämän – sinun lapsesi ilahduttavat minua kaikenikäisinä.”³⁷⁴

Yksittäinen, suorasanainen ja jokseenkin groteski kirjeenkohta on tutkimuksessa yleistetty Viktorian mielipiteeksi pienistä lapsista ja samalla koko varhaislapsuudesta. Uusin elämäkertatutkimus on kiinnittänyt kuitenkin huomiota kuningattaren äitiyden ensimmäisiin vuosiin ja verrannut myöhempiä kirjeitä nuoren äidin kirjoituksiin. Viktoria ei päiväkirjoissaan nähnyt omissa lapsissaan mitään sammakomaista, eikä liion kauhistellut näiden ruumiintoimintoja – vaikka on mahdollista, että nämä kiusalliset, sopimattomat ja julkisen kuvan kannalta triviaalit huomiot tuhoutuivat myöhemmin prinsessa Beatricen toimitustyössä.³⁷⁵ Sävy, jolla kuningatar kuvasi kirjeessään esimerkiksi nelikuukautista kuopustaan, oli pikemminkin lämmin ja ylpeä kuin

³⁷² Viktoria Vickylle 4.5.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 191.

³⁷³ Ward 1999, 290.

³⁷⁴ Viktoria Vickylle 4.5.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 191.

³⁷⁵ Kuten Yvonne Ward huomauttaa, Viktoria myös mielellään piirsi ja luonnosteli lapsiaan näiden luonnollisissa puuhissa – kuten myöhemmin myös lapsenlapsiaan. Ward 1999, 288.

kauhistunut tai torjuva.³⁷⁶ Omien lastensa ulkomuotoa Viktoria kuvaili myöhemmin myös vanhimmalle tyttärelleen, mutta tyyli oli huomattavasti suurempi:

”vaikka en ihaile vauvoja yleensä, on olemassa myös poikkeuksia [– –] esimerkiksi Alice ja Beatrice olivat hyvin somia heti alusta alkaen – ja sinä itse myös – ja Arthurkin, vaikka ette niin paljon kuin kaksi edellä mainittua. Bertie ja Leopold todella hirveitä [frightful]. Pienet tytöt ovat aina somempia ja kiltimpiä (ainoana poikkeuksena Arthur).”³⁷⁷

Yhdeksän lapsen äitinä Viktoria luonnollisesti suhtautui äitiyteen ylipäättään realistisemmin kuin nuori tyttärensä. Vickyä kuningatar varoitti erityisesti ”vauvanpalvonnasta” johon oli itsekin nuoruudessaan syylistynyt:

”Tapauksemme ovat niin monella tapaa erilaiset. Vaikka vihasinkin ajatusta lasten saamisesta ja vaikka en ole koskaan ole ihailut aivan pienimpiä vauvoja [– –] tiedän silti, miten paljon sinun takiasi hälistiin ja nähtiin vaivaa [– –] Olit usein pukeutumishuoneessani, kun valmistauduin illallisille. Tanssit rouva Pegleyn³⁷⁸ polvella, kunnes sinusta tuli niin vilkas, ettet nukkunut lainkaan yöllä. Kaikki oli todella typerää – minun täytyy varoittaa sinua siitä – mutta ensimmäisen lapsen kohdalla sitä on todella hölmö.”³⁷⁹

Kuningatar myönsi siis itsekin, että suhtautuminen lapsiin oli muuttunut vuosien mittaan. Viktorian mukaan tämä naisen luontainen kokemus koitui lopulta kuitenkin lapsien omaksi parhaaksi: ”sitä hössöttää aluksi niin paljon

³⁷⁶ Vickyyn tulevalle anopille kuningatar kuvasi Beatricea: ”Lähetän sinulle kuvan rakkaasta pikkuisestamme, joka on otettu kesäkuussa. Jo kahden kuukauden ajan hän on istunut pystyssä. Hän todella suloinen pieni vauva; pullea, [hänellä on] samettinen vaalea iho, suuret siniset silmät ja pienin suu, jonka voi kuvitella. Ja sitä paitsi hän on hyvin vilkas ja hyväntuulinen.” Viktoria Preussin kruununprinsessa Augustalle 5.9.1857. Bolitho (ed.) 1938, 89.

³⁷⁷ Viktoria Vickyille 1.8.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 267. Kirjeissään kuningatar oli aina suorasanaisen rehellinen: ”Tiedän, miten turhauttavaa se on, jos omia lapsia kutsutaan pieniksi. En tiedä miksi, mutta usein pienimmistä vauvoista tulee suurimpia lapsia. Leopold oli syntyessään pienin ja nyt hän on pisin (ainakin pojista) kuin kukaan muu teistä oli samanikäisenä – ja rumin myös.” Viktoria Vickyille 4.5.1859. *Ibid.*, 191

³⁷⁸ Kuninkaallisen prinsessan hoitaja.

³⁷⁹ Viktoria Vickyille 16.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 167–168.

enemmän kuin sitten, kun lapsia on monta [– –] Nuorempien kanssa kaikki sujuu niin paljon luonnollisemmin – mikä on suuri siunaus heille.”³⁸⁰

Äidin ja tyttären näkemykset erosivat kuitenkin toisistaan. Kuninkaallinen prinsessa oli kirjeissään vakuuttunut, ettei kuningatar pitänyt aivan pienimmistä lapsista, eikä mielellään tahtonut lukea yksityiskohtaisia kuvauksia lastenlastensa vauva-ajasta. Viktoria tunnusti avoimesti, ettei kokenut lastenkamarin maailmaa omakseen, vaikka täsmensi suhtautumistaan: ”Tiedät varsin hyvin, etten vihaa vauvoja (päinvastoin, jos ne ovat somia), mutta en pidä niiden liiallista palvonnasta ja inhottavista yksityiskohdista, jotka liittyvät niiden elämelliseen olemiseen – joita yritän välttää”.³⁸¹ Kruununprinsessa ei sen sijaan voinut salata äidiltään, että oli ihastunut vauvoihin ja piti lastenhoidosta suuresti myös avioitumisensa jälkeen. Vanhimman veljenpoikansa Albert Victorin (1864–1892) syntyessä tuore tati tahtoi tietää kaikki synnytyksen yksityiskohdat:

”Ja miten helppo synnytys! Voiko Alix todellakaan tietää, mitä se todellisuudessa on [– –]Onko vauvalla hiuksia? Entä kynnet? Täällä minä olen jälleen kysymyksineni, vaikka päätin olla kysymättä enempää! Mutta olen niin kiinnostunut pienestä veljenpojastani!”³⁸²

Kuningatar kommentoi myöhemminkin tätä tyttärensä idealistista asennetta koko aihepiiriä kohtaan, jota piti syynä moniin ongelmiin Vickyn elämässä:

”Olen pahoillani, että olet ärsyyntynyt Charlotten³⁸³ käytöksestä. Mutta mitä vauvaan tulee, et ole kovin kohtuullinen tuomiossasi. Tuskin kukaan tuntemani ihminen suhtautuu yhtä palvovasti [culte] pieniin vauvoihin kuin sinä. Nuoret ihmiset eivät ylipäätään ole

³⁸⁰ Viktoria Vickylle 14.4.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 192.

³⁸¹ [animal existence] Viktoria Vickylle 22.2.1865. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 18. Vicky oli aikaisemmin kirjoittanut pojastaan Sigismundista: ”Vaikka sinä ’vihaatkin vauvoja’, enkä koskaan kyllästyä sinua selostuksillani pienestä kullastani – aihepiiri joka on sinulle niin epämieluisa – lähetän sinulle 2 kuvaa hänestä”. Vicky Viktorialle 17.2.1865. Ibid.

³⁸² Vicky Viktorialle 13.1.1864. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 290. Viktoria vastasi: ”Vauvalla on paljon tukkaa ja sillä on kaikki kynnet.” Viktoria Vickylle 16.1.1864. Ibid., 291. Albert Victor oli Walesin prinssin esikoinen, josta oli isänsä kuoleman jälkeen määrä tulla Britannian kuningas. Prinssi kuoli kuitenkin jo 28-vuotiaana ja aikanaan valtaistuimelle nousi Albert Victorin nuorempi veli Yrjö V. Ks. liitteet 3 ja 5.

³⁸³ Vickyn vanhin tytär Charlotte, joka oli synnyttänyt esikoisensa Feodoran vuosi aikaisemmin. Charlotte ei suuremmin välittänyt tyttärensä hoitamisesta, minkä vuoksi Feodora oli usein isoäitinsä Vickyn luona. Pakula 1997, 595.

kovin innostuneita niistä. Tiedän, että rakas isoäiti meni sellaiseen tilaan niiden vuoksi, niin että minä olin päinvastaista mieltä.”³⁸⁴

Vauva-aika oli lopulta lyhyt ajanjakso eikä se välttämättä merkinnyt suurta muutosta äidin rutiineihin, sillä kuninkaallisen pienokaisen fyysisistä tarpeista vastasi oma palveluskuntansa. Kuningatar kieltäytyi hoitamasta omia lapsiaan näiden ollessa pieniä ja myöhemmin paheksui avoimesti tyttäriään, jotka imettivät itse lapsensa.³⁸⁵ Vielä keväällä 1863 Vicky turvautui äitinsä järjestämään imettäjään, mutta myöhemmin prinsessa hoiti – kuningattaren ilmeisestä närkästyksestä huolimatta – nuorimmaisensa ilman apua:

”Miten voivat rakkaat Vilhelm, Charlotte ja pieni Albert Henry? Meillä on täällä sievä, mukava pieni irlantilainen hoitaja, joka on syntynyt samana päivänä kuin sinä ja jolla on kolme lasta – joista yksi on syntynyt samana päivänä kuin Vilhelm [– –]Hän on juuri oikeanlainen hoitaja – hyvin tumma, laiha ja runsasmaitoinen.”³⁸⁶

Kuningattaren kielteinen asenne ei selittynyt lähipiirin kokemuksilla, sillä Viktorian oma äiti, Kentin herttuatar oli imettänyt nuorinta tytärtään.³⁸⁷ 1800-luvulla suhtautuminen asiaan oli kuitenkin edelleen kaksijakoinen: osa äideistä tahtoi hoitaa lapsensa itse, osa jätti vauvan yksinkertaisesti imettäjälle.³⁸⁸ Tapa oli kuitenkin yleistymässä – myös kuningattaren lähipiirissä, sillä kälyjensä

³⁸⁴ Viktoria Vickyille 31.7.1880. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 85. Viktorian suhde tyttärensä äitiyteen ja ongelmiin esikoispojan Vilhelmin kanssa ks. luku 5.2.2.

³⁸⁵ Duff, David, *Hessian Tapestry*. London 1967, 15. Tyttärelleen Alicelle kuningatar kirjoitti: *”Minua loukkaa suuresti, että kaksi tytärtäni asettuu asiassa vastoin 46-vuotiaan, yhdeksän lapsen äidin neuvoja [– –]Sinä sanoit, että teet niin terveytesi vuoksi [– –]& koska sinulla ei ole velvollisuuksia [– –]Vickyllä ei ole näitä syitä & toiseksikin hänellä hyvin tärkeitä julkisia & sosiaalisia velvollisuuksia suoritettavanaan”*. Pakula 1997, 221.

³⁸⁶ Viktoria Vickyille 8.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 194. Kuningatar protestoi tyttäriensä käytöstä myöhemmin hyvin suorasanaisesti: *”Se saa minun hiukseni nousemaan pystyyn, kun ajattelen että 2 tytärtäni tekevät itsestään des vaches [lehmä].”* Pakula 1997, 275.

³⁸⁷ Charlot 1991, 46. Myös Vickyn täti, Viktorian sisarpuoli Feodora puolusti sisarentyttärensä päätöstä hoitaa neljäs lapsensa itse: *”Olen hyvin pahoillani, että olet niin vihainen Vickyn päätöksestä imettää vauvaa itse [– –]Olen aina pitänyt sitä äidin velvollisuutena lasta kohtaan, mikäli hän voi tehdä niin ja lääkäri hyväksyy asian.”* Pakula 1997, 220–221.

³⁸⁸ Naiset saattoivat 1800-luvullakin imettää silkasta kiintymyksestä omaa lasta kohtaan. Imettäjiä käyttävistä osa toivoi kuitenkin rationaalisesti, että lapsista kasvaisi siten terveempiä, osa alistui yksinkertaisesti perheensä vaatimuksiin. Aristokratian naiset myös pelkäsivät vartalonsa puolesta ja mielsivät imetyksen kuuluvaksi alemmille kansanosille, vaikka äidit saattoivat myös vierastaa imetystä sen ehkäisevän vaikutuksen takia. Lewis 1989, 212. Tutkija Pat Jallandin mukaan imettäjään turvaututtiin kuitenkin tavallisimmin silloin, kun äidin oma maito ei riittänyt lapselle tai jos lapsi oli liian heikko pulloruokintaan. Jalland 1986, 153.

tapaan Viktorian miniä, prinssi Alfredin venäläissyntyinen puoliso Maria, Marie (1853–1920) imetti itse esikoistaan:

”Marie hoitaa vauvaa [itse], mikä lumoo sinut. Niin kauan kun hän pysyy kotona eikä julkista asiaa koko maailmalle [– –]minulla ei ole mitään sanomista (tämä huolimatta täydellisen ylitsepäsemättömästä inhostani prosessia kohtaan, joka minulla on ollut varhaisesta lapsuudestani saakka).”³⁸⁹

Kuningattaren suhtautumisessa imettämiseen oli synnytyksen tapaan kyse oman ruumiillisen kontrollin menettämisen pelosta. Viktoria oli sekä yksityisessä että julkisessa elämässään ahkera, täsmällinen ja tunnollinen ihminen. Rintaruokinnassa kuningatar olisi joutunut omaksuma oman sukupuolensa perinteisen roolin ja jättämään kuninkaallisen asemansa tullakseen jälleen sukupuolelliseksi *naiseksi* – ja alentunut myös fyysisesti samalle tasolle alamaistensa kanssa.³⁹⁰ Toisaalta juuri hallitsijan rooli esti Viktoriaa vetäytymästä täysin yksityiseksi ihmiseksi. Kuningattarella oli lukuisia julkisia velvollisuuksia, joista monarkki ei voinut irrottautua edes kaikkein yksityisimmässä elämässään. Kuninkaallisen äidin tuli Viktorian käsityksen mukaan siksi turvautua imettäjään – siitakin huolimatta, että imettäminen olisi voinut toimia luonnollisena, joskaan ei täysin luotettavana ehkäisymuotona.

Viktoria oli suhtautumisessaan vauvoihin ja lapsuuteen ennen kaikkea realisti. Neljännessä raskaudestaan helmikuussa 1864 ilmoittanut Vicky ei siksi voinut ymmärtää pettymystä, jonka tuleva perhetapahtuma kuningattaressa aiheutti:

”Olen pahoillani, että uutisestani, josta ei pitäisi seurata surua vaan pikemminkin kiitollisuutta, aiheutuu sinulle mielipahaa. Olen levännyt, terveyteni on vahva ja hyvä [– –]Kukaan ei voinut paremmin ja näyttäneet nuoremmalta kuin sinä, rakas äiti – minä

³⁸⁹ Viktoria Vickyille 27.10.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 159. Myöhemmin kuningatar kuvasi pojanpoikaansa: ”Se on hyvin kiltti ja kaunis lapsi, suurikokoinen, pullea ja vaalea, vaikka Affie oli tumma [– –] Luulen, että kasvaessaan siitä tulee suuri ja yhtä jättiläismäinen kuin venäläiset enonsa. Se on hyväntuulinen, mutta ahne ja luulen, että syö enemmän kuin Maria voi tuottaa. Vauvaa ruokitaan ohessa.” Viktoria Vickyille 25.11.1874. *Ibid.*, 163.

³⁹⁰ Kuningattaren mukaan hienostorouva ”a lady of rank” ei koskaan alentunut imettämään, sillä tämä ruumiillinen toiminta kuului alempien luokkien naisille. Pakula 1997, 221.

synnyin -40 ja Affie -44. Kun taas minä olen ollut naimisissa kuusi vuotta ja minulla on vain kolme lasta.”³⁹¹

Viktoria perusteli kantaansa kuitenkin juuri omilla kokemuksillaan. Lapset kuuluivat avioliittoon, mutta suuri ja liian nopeasti kasvanut lapsiluku oli rasite varsinkin äidin henkiselle hyvinvoinnille. Kuningattaren näkökannassa naisen hyvä terveys merkitsi huomattavaa etua myös lapsille. Viktoria piti tyttärensä perhettä liian suurena – Vickyn kahdeksan lasta syntyivät kolmentoista vuoden ajanjaksolla – joka kuningattaren mielestä oli kohtuuton:

”voin vain sanoa sen, mikä sanoin jo aikaisemmin: että sinun pitäisi olla levossa kaksi vuotta ennen kuin aloitat taas. Minun esimerkkiäni ei voi seurata – ensinnäkin minä aloitin kokonaista kolme vuotta myöhemmin kuin sinä, enkä minä koskaan kärsinyt samalla tavoin ruumiillisesti, mutta siitä koitui hirvittävästi harmia hermoilleni. Rakas isä tiesi tämän ja oli erityisen huolissaan siitä, etteivät tyttäremme joutuisi kokemaan samaa.”³⁹²

5. ”Olla naisena yksin näin suuren perheen päänä ja samaan aikaan hallitsevana monarkkina” – kasvatusta ja äitiys

5.1 Äitiys ja valta

Äitiyteen liitetään monia myyttejä ja mielikuvia, jotka koskevat sekä naisen suhdetta lapseensa henkilökohtaisemmalla tasolla että yhteiskunnan ja yhteisön suhtautumista tähän äidin ja lapsen väliseen siteeseen.³⁹³ Kyse ei ole ainoastaan

³⁹¹ Vicky Viktorialle 27.2.1864. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 302. Viktoria oli kirjoittanut: ”En voi sanoa sinulle, kuinka surullinen ja yllättyneet olinkaan niistä uutisista, jotka sain kirjeesi välityksellä tänään. Luulin, että te molemmat tiesitte, kuinka erinomaisen tärkeänä lääkärit (Sir C. Locock, Dr. Jenner ja Sir James) pitivät sitä, että sinun tulisi saada levätä kaksi vuotta näiden välillä.” Viktoria Vickylle 24.2.1864. *Ibid.*, 301.

³⁹² Viktoria Vickylle 2.3.1864. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 303. Vicky oli kahdeksannen ja viimeisen lapsensa, prinsessa Margaretin syntymän aikaan 32-vuotias.

³⁹³ Psykiatri Ann Dallyn mukaan yleisiä oletuksia ovat mm. 1) kaikilla äideillä on hoivavaisto 2) kaikki naiset eivät silti sovellu äideiksi 3) paras lapsen hoitaja on oma äiti 4) lapsen ongelmat ovat äidin vika 5) lyhytkin ero äidistä on lapselle pahaksi. Ylipäätään äitiyteen liittyvät ymmärrys lapsen tarpeista ja kyvystä tyydyttää nämä tarpeet sekä äidin käsitykset omista ja ympäristönsä kyvyistä hoitaa lasta. Asiaan vaikuttavat siis monet seikat: millainen äiti on ihmisenä ja miten hän kokee itsensä; onko hän läsnä henkisesti/fyysisesti; mikä on hänen suhteensa omiin vanhempiinsa ja kumppaniinsa; miksi hän on hankkinut lapsia; kuka

biologisesta lähisukulaisuudesta, sillä kulttuurit ovat aina eri tavoin säädelleet perheen, parisuhteen ja vanhemmuuden merkitystä. Kiinnostavaa onkin tämän vuoksi pohtia, millaisena äitiys – ja erityisesti *hyvä* äitiys – on nähty vuosisatojen kuluessa ja kuinka näkemykset perheen merkityksestä ovat muuttuneet eri aikakausina. Porvariston ja ydinperheen yhteiskunnan keskiöön nostaneella 1800-luvulla ihanteeksi tuli pyhä, uhrautuva ja velvollisuudentuntoinen äidin rooli, joka avioliiton ohella nähtiin naisen elämän tärkeimpänä tehtävänä.³⁹⁴ Naiset eivät omassa elämässään aina kuitenkaan kokeneet näitä malleja omikseen, eivätkä kyenneet tai edes halunneet omaksua ajan idealistisia ihanteita, johon eivät yksin inhimillisten ominaisuuksiensa vuoksi voineet mahtua. Viktorian äitiyttä tutkinut Yvonne Ward on aiheellisesti myös huomauttanut, että äidiksi tuleminen yhteiset kokemukset koetaan harvoin täysin samankaltaisesti.³⁹⁵

Uusin Viktoria-tutkimus on lähestynyt kuningattaren äitiyttä eri näkökulmasta. Tutkija Yvonne Wardin mukaan vanhenevasta Viktoriasta otetut vakavat valokuvat, kuoleman jälkeen julkaistut kirjekokoelmat sekä myöhemmät elämäkerrat ja elokuvat ovat luoneet mielikuvan jokseenkin ankarasta ja tunnekylmästä kuninkaallisesta äidistä. Kuitenkin Viktorian ensimmäiset kaksi äitiyden vuotta 1840-luvun alkupuolella vaikuttavat Wardin mukaan varsin toisenlaisilta, kun tarkastelun lähtökohtana ovat nuoren kuningattaren päiväkirjat. Myös julkaistu kirjeenvaihto 1840-luvun alkupuolelta tukee Wardin tutkimustuloksia. Kaksivuotiaasta esikoistyttärestään kuningatar kirjoitti enolleen syyskuussa 1842 ylpeänä: ”*Rakas pieni Victoriamme on kasvanut ja kehittynyt paljon. Hän puhuu jo hyvin selkeästi ja on tullut hyvin itsenäiseksi. Luulen, että harva lapsi on yhtä kehittynyt kuin hän. Hän on suloinen pieni seuralainen.*”³⁹⁶ Nuoren Viktorian äitiys ei ollut ongelmatonta,

lasta hoitaa – tarvitaanko tähän lapsen oma äiti ja vaarantaako esimerkiksi hoitaja äitiyden. Samoin voidaan myös pohtia, onko erityisiä äidinvaistoja ylipäättään olemassa ja miten ne ilmenevät. Dally, Ann, *Inventing Motherhood – The Consequences of an Ideal*. London 1982, 189–197.

³⁹⁴ Jalland 1986, 139.

³⁹⁵ Ward 1999, 279.

³⁹⁶ Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 20.9.1842. Hibbert 2003, 94. Myöhemmin kuningatar kuvasi kaksivuotiaasta Vickyä: ”*Victoria leikkii vanhoilla rakennuspalikoillani. Olisit varmasti ihastunut nähdessäsi, kuinka hän juoksee ja hyppii kukkatarhassa, aivan kuten vanhempi – ja kuten pahoin pelkään, yhä hyvin pienikokoinen – Viktoria tapasi aikoinaan tehdä. Hän voi hyvin ja on niin suureksi iloksi meille kaikille, etten voisi kuvitella liikkuvani*

mutta Wardin mukaan se täytti kuningattaren odotukset naisena, vaimona ja dynastian jatkajana.³⁹⁷ Wardin mukaan tutkimuksessa onkin syytä erottaa nuoren äidin ja vanhenevan kuningattaren näkemykset toisistaan, vaikka Viktoria itse oli myös tietoinen näkemyksiensä muutoksesta.³⁹⁸

Äitinä ja vaimona kuningatar Viktoria oli myös lähempänä aikansa aristokratian perhemalleja kuin aikaisempi henkilöhistoriallinen tutkimus on antanut ymmärtää. Englantilaisen aristokratian perhesuhteita tutkinut yhdysvaltalainen Judith Schneid Lewis kuvasi teoksessaan *In the Family Way – Childbearing in the British Aristocracy 1760–1860* sitä muutosta, joka sadan vuoden aikana tapahtui englantilaisen yläluokan suhteissa avioliiton solmimiseen ja perhe-elämään. Lewis korosti tutkimuksessaan, kuinka samansuuntaisia ja yhdenmukaisia muutokset olivat sekä brittiläisen yläluokassa että kuninkaallisen perheen sisällä. Romanttinen rakkaus ja yksityisemmät tunteet olivat yhä keskeisempi syy avioliittoihin, vaikka aristokraattisia ja varsinkin kuninkaallisia liittoja solmittaessa hallitsevia elementtejä olivat edelleen myös lukuisat taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset hyötytekijät.³⁹⁹ Suvun nimen, omaisuuden ja vallan säilyttäminen sekä oman suppean yhteiskuntaluokan sisäisen suhdeverkoston ylläpitäminen pysyivät avioliittosopimusten sisältönä pitkälti 1800-luvun puolivälin jälkeenkin.⁴⁰⁰ 1800-luvun kuluessa huomioitiin kuitenkin yhä selvemmin myös avioparin keskinäisen kiintymyksen merkitys. Samoin vanhempien suhde lapsiinsa muuttui entistä läheisemmäksi ja varsinkin äitiys sai uusia merkityksiä.⁴⁰¹

ilman häntä. Hän on *hyvin* hauska ja puhuu hyvin, myös ranskaksi. Hän tietää jo melkein kaiken.” Viktoria Leopoldille 10.1.1843. Victoria, Queen of England (Vol. I) 1908, 451–452.

³⁹⁷ Ward 1999, 278.

³⁹⁸ Ks. mm. luku 4.3. 1850- ja 1860-lukujen taitteessa kuningatar oli isoäitiyden myötä siirtymässä seuraavaan sukupolveen, jolle sallittiin rehellisempi lähestymistapa asiaan, kuten Viktoria itse kirjoitti Vickylle: ”Olen iloinen, että kerroit minulle tulevasta tapahtumasta. Olisin tosin kyllä suonut sinulle pidemmän lepotauon. Huoli ja vaiva (mitä et vielä tiedä tai käsitä) suuresta perheestä (etenkin kuninkaallisesta sellaisesta) on todella, todella suuri. Ja kun sinulla on noin monta [lasta], voin tuskin pitää sitä onnittelujen aiheena. Nämä ovat (kokemuksesta) syyni olla huolestunut ja pahoillani, kun tämänkaltaisista tapahtumista ilmoitetaan.” Viktoria Vickylle 8.1.1870. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 253. Vicky ilmoitti kirjeessään seitsemännestä raskaudestaan

³⁹⁹ Lewisin mukaan perinteinen jako järjestettyihin ja rakkausavioliittoihin on kuitenkin huono, sillä useimmissa 1800-luvun liitoissa oli piirteitä molemmista. 1860-luvulle tultaessa aviollisesta rakkaudesta oli joka tapauksessa tullut välttämättömyys. Lewis 1989, 19–31.

⁴⁰⁰ Tiivistetysti avioliitoissa ja lapsissa suvun aineellinen ja henkinen pääoma siirtyi sukupolvelta seuraavalle.

⁴⁰¹ Myös laissa tunnustettiin ensimmäistä kertaa äidin oikeudet lapseensa. Lewis 1989, 59–71.

Jo yksin kuninkaallinen asema asetti äitiydelle ja lastenkasvatukselle kuitenkin suuret velvoitteet. Kuningatar koki valtansa ja perhe-elämänsä yhdistämisen toisinaan hyvin raskaaksi, sillä varsinkin prinssi Albertin kuoleman jälkeen Viktoria vastasi yksin sekä lastensa kasvatuksesta että suuren valtakuntansa hallitsemisesta. Kuningattaren ensimmäisinä leskeyden vuosina nuorimmat lapset olivat vielä hyvin pieniä – kuopus Beatrice oli täyttänyt neljä vuotta edellisenä keväänä. Lapset kuitenkin kasvoivat – ja niin kasvoivat huoletkin:

*”Kirjeesi soi minulle paljon iloa, sillä se osoitti, että ymmärrät mitä tarkoitin lasten ja vanhempien välisellä suhteella. Mitä korkeampi asema, sitä vaikeampaa se on. Ja olla naisena yksin näin suuren perheen päänä ja samaan aikaan hallitsevana monarkkina – voin vakuuttaa, että se on melkein enemmän kuin yksi ihminen jaksaa kantaa.”*⁴⁰²

Hallitsijan velvollisuuksien ohella myös hovietiketti muodosti omat tiukat rajansa perhe-elämälle. Elämä valtaistuimen lähellä ei koskaan ollut yksityistä, sillä hovin keskipisteessä eläneen kuninkaallisen perheen jäsenet olivat jatkuvasti esillä julkisuudessa. Vickyn tytär kuvasi muistelmissaan, kuinka tarkoin säädelty etiketti saneli myös yksityiselämän käyttäytymissäännöt ja vaikutti arkipäivän tilanteissa:

*”Vaikka välimme vanhempiimme olivat hyvin läheiset ja luonteeltaan hyvin lämpimät, kasvatuksemme oli hyvin tiukkaa. Me emme koskaan saaneet istuutua vanhempiemme läsnä ollessa, ja meidän piti suudella heidän kättään toivottaessamme ’hyvää huomenta’ tai ’hyvää yötä’.”*⁴⁰³

Suuri perhe oli kasvaessaan kuningattarelle siis paitsi huomattava voimavara hallitsijan yksinäisessä asemassa, myös jatkuva huolenaihe ja kiistojen kohde. Aikuistuvilla lapsilla oli oma tahtonsa, joka toisinaan oli avoimessa ristiriidassa äidin toiveiden kanssa. Viktoria kuitenkin suhtautui realistisesti lastenkasvatuksellisiin ongelmiinsa, kuten kuvasi asiaa Vickylle:

⁴⁰² Viktoria Vickylle 5.6.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 47.

⁴⁰³ Victoria, Princess of Prussia, *My Memoirs*. London 1929, 26.

”mitä korkeampi asema, sitä vaikeampaa on pitää perhe yhtenäisenä [– –]Kun lapset ovat pieniä, ilahduttavat ja elävöittävät he kotia ja ovat suuren mielenkiinnon ja ilon kohteina – tunne, johon on sekoittunut myös huolta. Mutta lapset kasvavat, eikä heidän hyväkseen voi enää tehdä mitään, sillä he vastustavat apua ja neuvoja – silloin sitä toivoo, ettei olisi [hankkinut] yhtään lasta! [– –]Onnellinen avioelämä on todellakin suuri ilonaihe – ja sen vastakohta on hirvittävä. On tuhat kertaa parempi olla menemättä lainkaan naimisiin kuin avioitua avioitumisen tähden – mitä uskon monien tekevän.⁴⁰⁴

Usein varsinkin kuningattaren ajoittaiset erimielisyydet lastensa kanssa sekä tyytymättömyyden puuskat näiden toimintaa ja mielipiteitä kohtaan on kuitenkin tulkittu Viktorian vakaiksi mielentiloiksi ja pysyväksi kyvyttömyydeksi osoittaa rakkautta lapsilleen. Monissa elämäkertoissa tulkinnat Viktorian suhteista lapsiinsa ovat siksi saaneet merkillisiäkin sävyjä. Nuorimman tyttären elämäkerrassa todettiin esimerkiksi, kuinka ”Kuningatar Viktoria rakasti lapsiaan, mutta hän rakasti heitä pikemminkin sen vuoksi, että he olivat hänen lapsiaan kuin yksilöitä.”⁴⁰⁵ Tutkimuksissa on usein nostettu esiin myös erityinen ”valittu” lapsi, joka kulloisenkin tutkimuksen mukaan oli ajallisista muutoksista huolimatta kuningattaren suosikki. Viktorian kirjeissä kaikkein myönteisimmässä valossa esiintyi toiseksi nuorin poika Arthur, joka hyvin harvoin aiheutti äidilleen ongelmia: ”Arthur on todellinen aarre. Todella parhain lapsi, jonka olen koskaan nähnyt.”⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Viktoria Vickylle 5.3.1870. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 264. Vicky jakoi äitinsä näkemykset: ”Avioelämää, yksinelämistä sekä suuria ja pieniä perheitä koskeva kirjeenvaihtomme huvittaa minua suuresti. Suurin osa (muutamain poikkeuksin) kuninkaallisten (ja vielä useammin ruhtinas-) perheiden nuorimmista pojista on onnettomia ja kelvottomia olentoja.” Vicky Viktorialle 12.3.1870. Ibid., 265.

⁴⁰⁵ Duff 1958, 61. On syytä kysyä, kuinka tarpeellinen tällainen havainto lopulta on. Erosiko kuningatar näkemyksissään niin suuresti edeltäjistään, seuraajistaan tai aikalaisistaan, jotta Viktorian äitiyttä on syytä arvioida kyseisen kaltaisilla esimerkeillä. Mitä vanhemmuus sitten ylipäätään on? Olipa sidos sitten biologinen tai kasvatuksellinen, sidoksen perusta on yleensä tunteessa lapsen ja aikuisen välillä – ja aikuisen vastuussa lapsesta.

⁴⁰⁶ Viktoria Vickylle 24.11.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 146. Neljästä pojastaan Viktorian on sanottu pitäneen juuri Arthuria kaikkein läheisimpinä. Useimmissa elämäkertoissa siteerataan muistiota, jonka kuningatar kirjoitti Albertille vuonna 1858: ”Tämä lapsi on rakas, rakkaampi kuin kaikki muut yhteensä. Sinun jälkeesi hän on rakkain ja kallein asia minulle maan päällä.” Van Der Kiste 2003, 79.

Vanhemmuudessa oli kuitenkin kyse henkilökohtaisemmista suhteista lasten ja aikuisten välillä kuin pelkästä julkisesta kuoresta, aseman velvoitteista tai ajoittaisista ristiriidoista. Sekä kuningatar itse että Albert olivat molemmat kasvaneet aikuisiksi poikkeuksellisissa olosuhteissa ilman toisen vanhemman läsnäoloa.⁴⁰⁷ Kumpikaan puolisoista ei ollut elänyt normaalia lapsuutta, eikä kummallakaan ollut aikaisempaa kokemusta lapsista. Tunneside kuninkaallisen suurperheen sisällä oli kuitenkin tiivis ja pääosin lämmin.⁴⁰⁸ Perheen lapset, jotka seurasivat vanhempiaan tavallisesti myös julkisiin tilaisuuksiin ja pidemmille matkoille, viettivät enemmän aikaa vanhempiansa seurassa kuin useimmat aristokraattisukujen jälkeläiset.⁴⁰⁹ Samoin kasvatuksellinen ja koulutuksellinen vastuu oli aina vanhemmilla, joille raportoitii säännöllisesti lasten kehityksestä.⁴¹⁰ Viktoria huolehti myös lastensa terveydentilasta, sillä erityisesti nuorimman pojan Leopoldin sairaus vaati jatkuvaa huolenpitoa – kuten kuningatar kommentoi asiaa prinssin vanhimmalle sisarelle:

*”Puhut ainoastaan hänestä, mutta et siitä jatkuvasta huolesta ja niistä kauheista vaikeuksista, joita vastaan minun täytyy taistella hölmöjen, suvaitsemattomien ihmisten takia, jotka ehdottelevat kaikenlaisia syitä hänen sairautelleen. Kukaan ei tiedä, millaisessa jatkuvassa pelossa elän hänen takiaan.”*⁴¹¹

Poikaa kannustettiin fyysisten rasitusten sijasta rauhallisempiin harrastuksiin.⁴¹² Prinssin vanhempien menettelyssä oli kuitenkin eronsa, kuten Viktoria sai huomata 8-vuotiaan Leopoldin ollessa sairaana:

⁴⁰⁷ Viktorian isä oli kuollut varhain ja Albertin äiti oli karannut avioliitostaan pojan ollessa neljän vanha. Ks. luku 2.

⁴⁰⁸ Charlot 1991, 275. Albert leikki lastensa kanssa näiden ollessa pieniä ja myös kuningatar saattoi olla spontaanimpi ja luonnollisempi yksityisemmässä seurassa. Molemmat olivat lastensa varttuessa edelleen myös varsin nuoria.

⁴⁰⁹ Charlot 1991, 282–287. Varsinkin perheen vapaa-ajankodissa, Osbornessa tunnelma oli intiimimpi ja vapaampi kuin muissa kuninkaallisissa residensseissä. Lapsilla oli oma puutarhansa ja tytöillä sveitsiläinen leikkimökki, joissa prinsessat saattoivat harjoitella kodinhoitoa.

⁴¹⁰ Charlot 1991, 274.

⁴¹¹ Viktoria Vickylle 14.11.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 116. Prinssin ollessa viiden vanha kuningatar kirjoitti: ”Mitä Leopoldiin tulee, hän saa edelleen mustelmia aivan yhtä paljon kuin ennenkin, vaikka ei ole joutunut onnettomuuksiin viime aikoina. Hän on pitkä, mutta hänen ryhtinsä on huonompi kuin koskaan. Hän on hyvin tavanomaisen näköinen lapsi, hyvin vaatimaton kasvoiltaan. Älykäs, mutta outo – ei mikään lumoava lapsi, vaikka huvittava kylläkin.” Viktoria Vickylle 24.11.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 146.

⁴¹² Koska Leopold ei sairautensa vuoksi voinut osallistua vanhimpien veljiensä leikkeihin, prinssiä kannustettiin harrastuksiin, jotka eivät perustuneet fyysiseen toimintaan. Leopold oli erityisen kiinnostunut kuvataiteista ja musiikista. Van der Kiste 2003, 60.

”Isä vaatii, että huomenna meidän on mentävä kaupunkiin – ei minkään muun maallisen asian kuin jonkin väsyttävän puutarhanäyttelyn vuoksi. Kiroan monestakin syystä – pieni sairas Leopold-rukka täytyy jättää tänne, minkä vuoksi olen surullinen ja huolestunut, ja se vain lisää alakuloani!”⁴¹³ Tällä hetkellä ei ole mitään vaaraa, mutta minusta on sekä julmaa että väärin jättää sairas lapsi yksin [– –]Olen hyvin ärsyyntynyt ja järkyttynyt, että juuri se ihminen [Albert] pakottaa minut lähtemään, jonka pitäisi oikeastaan toivoa minun jäävän. Mutta miehillä ei ole naisten myötätuntoa ja huolenpitoa.”⁴¹⁴

Kuninkaallinen perhe-elämä kuitenkin muuttui joulukuussa 1861. Albertin kuoleman jälkeen vastuussa perheestä oli Viktoria yksin, joka omistautui puolisonsa muiston vaalimiseen:

”Lopun jäljellä olevan, kurjan ja onnettoman elämäni omistan teille rakkaat lapset! Mitä vain voin tehdä puolestanne, sen teen ja ponnistelen nöyrästi korvatakseni jotenkin teille sen, että olette menettäneet arvokkaimman ja parhaimman isistä.”⁴¹⁵

Varsinkin nuorimmille lapsille isän kuolema merkitsi monia muutoksia. Kuningatar sulkeutui vuosikymmeneksi Windsoriin ja esitti myöhemmin toivomuksenaan, että nuorimmat lapset, Leopold ja nuorin tytär Beatrice omistautuisivat äidilleen ja tämän roolille kasvavan imperiumin keulakuvana. Osin kyse oli todennäköisesti nuorimman pojan suojelemisesta, sillä prinssin parantumaton sairaus esti tätä viettämästä normaalia nuoren miehen elämää. Lapset kuitenkin kapinoivat kuningattaren päätöksiä vastaan kukin omalla tavallaan. Varsinkin esikoispojan, Walesin prinssin seikkailuista koitui paljon harmia pojan äidille.

⁴¹³ Kuningatar suri äitiään, joka kuoli keväällä 1861.

⁴¹⁴ Viktoria Vickylle 31.5.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 335–336.

⁴¹⁵ Viktoria Vickylle 31.3.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 47.

5.2 Ongelmia lastenhuoneessa

5.2.1 ”Hänellä ei ole kykyä vastustaa pieniä kiusauksia”

– Walesin prinssi

Esikoispoikaan ja valtaistuimen perijään Albert Edvardiin, *Bertieen* asetettiin tämän lapsuudesta asti suuria odotuksia. Nuoren prinssin kouluttaminen tulevaan asemaansa osoittautui kuitenkin vaativaksi tehtäväksi, sillä oppiminen oli vilkkaalle ja keskittymisongelmista kärsineelle pojalle vaikeaa.⁴¹⁶ Viktoria tunnisti ongelmallisessa esikoispojassaan itsensä, kuten kuvasi asiaa 18-vuotiaan prinssin vanhemmalle sisarelle keväällä 1859:

*”Sinä olet niin oppinut ja kiintynyt syvällisiin, filosofisiin kirjoihin ja tässä mielessä minua edellä [– –] Nykyisin pidän oppineista miehistä ja varsinkin heidän kirjoistaan enemmän kuin aikaisemmin. Mutta ymmärrät varmasti, miksi Bertie ei pidä niistä. Se on miehessä niin paljon pahempi ominaisuus, sillä hän on suureksi onnettomuudekseen karrikatyyri minusta.”*⁴¹⁷

Viktorian ja Albertin suhtautumisessa Walesin prinssiin vaikutti epäilemättä juuri tämän vanhemman sisaren Vickyn esimerkki älykkästä ja oppivaisesta lapsesta. Bertie ei osoittanut erityisiä taipumuksia opiskeluun tai lukemiseen toisin kuin vanhempi sisarensa, joka täytti vaivattomammin vaativien vanhempiensa odotukset. Prinssiä verrattiin toistuvasti myös isäänsä ja nuorempiin veljiinsä – vertaus, joka ei tehnyt oikeutta kenellekään perheessä:

*”Kun katson Affieta tai Arthuria ja näen sitten ...! (tiedät, mitä tarkoitan!) olen epätoivoinen! Systemaattisessa laiskuudessa, velttoilussa ja välinpitämättömyydessä on tarpeeksi särkemään kenen tahansa sydämen [– –]Mutta älä mainitse tästä kenellekään!”*⁴¹⁸

⁴¹⁶ Charlot 1991, 279, 296–297.

⁴¹⁷ Viktoria Vickylle 27.4.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 187.

⁴¹⁸ Viktoria Vickylle 8.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 73. Vanhin sisar Vicky oli äitinsä luotettu myös veljeensä liittyneissä ongelmissa: ”Sinä et puuttunut yhteenkään havaintooni Bertiestä. Se, että puhun avoimesti veljistäsi, osoittaa luottamuksestani sinuun – ja sen vuoksi hiljaisuutesi vaikuttaa minusta oudolta. Bertie-parka, säälin häntä, mutta moitin myös, sillä laiskuus on synti.” Viktoria Vickylle 18.4.1860. Ibid., 248.

Bertien kohdalla historian pelättiin toistavan itseään, sillä Viktorian mielikuvissa vanhimman pojan piirteet muistuttivat kuningatarta tämän pahamaineisista sedistä.⁴¹⁹ Prinssin kasvatuksessa pyrittiinkin siksi tukemaan pojan moraalista kehitystä, vaikka täysin toivottua lopputulosta ei hyvistä aikeista huolimatta saavutettu. Ongelmana oli, että prinssin varttuessa teinikään Bertien ja tämän vanhempien väliltä puuttui luonteva yhteys. Osin tämä sukupolvien välinen kommunikaatiokuilu oli seurausta persoonallisuuksien vastakkaisuuksista, sillä prinssi erosi luonteeltaan julkisesti pidättyväisemmistä vanhemmistaan.⁴²⁰ Siinä missä prinssi Albert työskenteli yksin loppumattomien projektiensa parissa, vanhimman pojan lahjakkuus ilmeni enemmän juuri sosiaalisissa taidoissa.⁴²¹ Prinssi liikkui sujuvasti seurapiireissä ja oli – vanhempiensa suureksi harmiksi – loppumattoman kiinnostunut huvituksista, etiketistä ja muodista.⁴²²

Vanhempien huoli poikansa moraalista kehityksestä ei ollut kuitenkaan täysin aiheeton. Syksyllä 1861 kaksikymmentävuotiaan prinssin vanhemmille paljastui pojan suhde nuoreen näyttelijättäreeseen, mikä oli varsinkin Albertille suuri järkytyksen aihe.⁴²³ Seksuaalisuus ja sukupuolten väliset suhteet olivat arkaluontoinen moraalinen kysymys sekä yleisesti yhteiskunnassa että etenkin perheiden sisällä, sillä esimerkiksi nuori naimaton nainen käyttäytyi sopimattomasti, mikäli oli yksin muun kuin sukulaismiehensä seurassa edes omassa kodissaan.⁴²⁴ Albert reagoi poikansa rakkausjuttuun kuitenkin kohtuuttomasti, sillä 1800-luvulla oli varsin tavallista, että yläluokkaisten nuorten miesten ensimmäiset seksuaaliset kokemukset olivat seurausta

⁴¹⁹ Charlot 1991, 292. Prinssipuoliso saattoi samoin muistella vanhempiaan sekä vanhempaa veljeään Ernstiä, joka aiheutti usein ongelmia pidättyvälle ja moraalille Albertille.

⁴²⁰ Charlot 1991, 285. Kuten Charlot kirjassaan totesi, kommunikaatio-ongelmien seurauksena prinssiä kohdeltiin ikään kuin tämä olisi ollut jatkuvassa sairauden tilassa.

⁴²¹ Toisin kuin Viktorian äitiyteen, Albertin rooliin isänä ei tutkimuksissa ole uhrattu samalla tavoin sivuja. Prinssipuolison elämäkertoissa on keskitytty lähinnä Albertin ja Walesin prinssin väliseen suhteeseen ja usein sitäkin on käsitelty ainoastaan ristiriitatilanteiden kautta. Kiinnostavaa olisikin tutkia, millainen isä ja miehenmalli prinssipuoliso oli ollut pojilleen ja mikä merkitys isän varhaisella menetyksellä oli neljän pojan myöhemmässä elämässä.

⁴²² Hibbert 2001, 269.

⁴²³ Charlot 1991, 417. 1850-luvun lopulla Walesin prinssi oli aloittanut opiskelun Oxfordissa ja jatkoi niitä myöhemmin syksyllä 1861 Cambridgen yliopistossa. St. Aubyn 1979, 44–45, 48.

⁴²⁴ Jalland 1986, 24–25. Vasta avioitumisen jälkeen nainen saattoi solmia ystävyysuhteita myös vastakkaiseen sukupuoleen. Ks. myös Perkin 1989, 3. Viktorian hovissa nainen ei saanut vastaanottaa edes veljeään ilman esiliinaa, eikä kuningattarenkaan tyttäriä jätetty yksin veljiensä seuraan. Duff 1958, 52.

vastaavista suhteista.⁴²⁵ Ajankohta ei kuitenkaan olisi voinut olla huonompi, sillä Albertin krooninen sairastelu oli pahentunut syksyn aikana, eikä prinssipuoliso enää toipunut marraskuisesta vilustumisestaan.⁴²⁶ Tästä syystä Viktoria piti poikaansa syyllisenä huonoihin uutisiin, joiden yksityiskohdat Albert olisi halunnut salata vaimoltaan:

*”Kerro Fritzille, että Bertie (voi sitä poikaa! – niin paljon kuin häntä säälinkin, en voi koskaan katsoa häntä ilman puistatusta, kuten voit hyvin kuvitella) ei tiedä, että tiedän kaiken (rakas isä sanoi Bertielle, että minulle ei voi kertoa kaikista ’inhottavista yksityiskohdista’).”*⁴²⁷

Ratkaisuksi vallanperijän aiheuttamiin ongelmiin Viktoria oli jo ennen Albertin kuolemaa alkanut suunnitella poikansa avioliittoa. Kuningatar oli vakuuttunut, että avioituminen ja tuleva perhe-elämä rauhoittaisivat kaksikymmentävuotiaan nuoren miehen:

*”Vaikka aikomukset ovat hyvät, kyky hienotunteisuuteen, pää ja sydän ovat murheellisen heikkoja [– –] Tämän vuoksi on ollut ja on vain yksi mielipide: hänen täytyy avioitua varhain – tämän hän tietää ja tahtoo sitä itsekin.”*⁴²⁸

Vicky, joka usein toimi välittäjänä perheen kriisitilanteissa, oli kannustavampi veljensä suhteen. Prinsessa alkoi hiljalleen lähentyä Bertien kanssa, jonka kanssa oli lapsena kilpaillut vanhempiansa suosiosta:

”Hän on kaikkea muuta kuin tylsä seuralainen, hän on halutessaan hyvin hauska ja on hyvin repartee [sanavalmis] [– –]Hänen luonteensa kehittyi hitaasti ja uskon, että huomaat hänen

⁴²⁵ Charlot 1991, 417.

⁴²⁶ Albert kärsi marraskuun lopulla vilustumisesta, mutta pian oireet pahenivat ja sairaus osoittautui lavantaudiksi. Työperäinen stressi, huono yleiskunto, unettomuus ja huoli vanhimmasta pojasta viimeistelivät taudin nopean etenemisen. Ks. luku 6.2.

⁴²⁷ Viktoria Vickylle 27.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 30. Uutiset Englannin tulevan kuninkaan moraalisisista hairahduksista kantautuivat myös ulkomaille: ”*Se mitä Fritz kertoi B[fertie]stä, ei ole yllätys. Viimeisessä kirjeessään 27.11. isä kirjoitti minulle: ’Minulla on yksi suuri surunaihe, josta älä kysy enempää’.* Tiesin heti, mistä oli kysymys, sillä useampi kuin yksi huhu on tavoittanut minut. [– –] *En puhu tästä asiasta enempää kirjeessä (sillä se ei olisi sopivaa), vaan sitten kun tapaamme*”. Vicky Viktorialle 26.12.1861. Ibid., 28.

⁴²⁸ Viktoria Vickylle 11.1.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 38. Myös muu perhe oli samaa mieltä: ”*Bertien täytyy avioitua pian. Joka päivä olen vakuuttuneempi siitä. Hänellä ei ole kykyä vastustaa pieniä kiusauksia [– –] jos Bertie nai viehättävän vaimon, josta pitää, pitää tämä Bertien [moraalisesti] suorassa*”. Vicky Viktorialle 13.1.1862. Ibid., 43.

*kehittyneen. Luulen, että avioliitto tekee hänelle hyvää tässä suhteessa.*⁴²⁹

Viktorian asenne oli skeptisempi, sillä esikoispoika ei osoittautunut perheen ainoaksi mustaksi lampaaksi. Äidille loppumatonta harmia aiheuttivat myös prinssin nuoremmat veljet – pääasiassa toiseksi vanhin poika ja Saksi-Coburg-Gothan herttuakunnan perijä Alfred, jonka Albert oli lähettänyt laivastoon pojan ollessa teini-ikäinen:

*”Toivon, ettet pilaa Affieta ihailullasi. Hän on jo suuressa määrin turhamainen, eikä mikään ole pahempaa kuin veljiään palvovat sisaret. Mutta hän on todella monessa suhteessa kuten palvottu isänsä – ulkoisesti kuin pienoiskuva siitä enkelistä!! Voi kunpa hän olisi yhtä puhdas! [–] Mikäli hän – Jumala suokoon – vakavoituu ja on vähemmän maailmallinen, tulee hänestä täydellisen isänsä arvoinen poika ja toivoakseni menestyy tulevassa asemassaan rakkaassa Saksassa.*⁴³⁰

Toteutuneista avioliittosuunnitelmista ja äitinsä hartaista toiveista huolimatta Walesin prinssin suhde seurapiireihin ja erityisesti naisiin säilyi läheisenä koko tämän elämän ajan.⁴³¹ Julkisilta skandaaleiltakaan ei vältytty, sillä 1860-luvun lopulla prinssin nimi sotkettiin seurapiirejä kohahduttaneeseen avioero-oikeudenkäyntiin.⁴³² Kuninkaallinen perhe oli kiusallisen tietoinen näistä seikkailuista, mutta äidin ja pojan suhteet eivät missään vaiheessa olleet katkeamispisteessä. Vuonna 1868 Vicky kirjoitti, kuinka juorut väitetystä välirikosta levisivät kuitenkin myös ulkomaille:

”Raivostun aina kuullessani täällä Saksassa elävän idée fixe [sitkeän huhun], jonka mukaan hän ei olisi kunnollinen poika sinulle ja ettet voi sietää häntä lähelläsi. En voi kuvata kuinka olen

⁴²⁹ Vicky Viktorialle 15.11.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 134.

⁴³⁰ Viktoria Vickylle 11.1.1865. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 15. Alfred peri toiseksi vanhimpana poikana setänsä Ernst II:n herttuakunnan, koska herttualla itsellään ei ollut avioliitostaan lapsia.

⁴³¹ Prinssillä, josta tuli Lontoon seurapiirien keskushahmo, oli myös avioitumisen jälkeen lukuisia rakastajattaria. Ks. luku 3.1.1. Prinssi loi huvittelusta elämäntavan, johon kuuluivat naisten ohella myös kulinaariset nautinnot, hevoset ja metsästys.

⁴³² St. Aubyn, 158–163. Seurapiirien kaunotar Lady Mordauntin aviomies haki vaimostaan avioeroa uskottomuuden perusteella. Prinssi kutsuttiin todistajaksi oikeuden eteen myös vuonna 1891, kun oikeudessa puitiin ns. Baccarat-tapausta, jossa skotlantilaista aatelismiestä syytettiin huijaamisesta korttipelipöydässä. Ibid.

yrittänyt todistaa sitä vastaan – jopa anoppini on vakuuttunut siitä (älä petä minua). Olisi hyvä asia, jos voisit kehua hänelle Bertietä kirjeessäsi, sillä hän ei usko mitään sanon.”⁴³³

Leskeytensä ensimmäiset vuodet kuningatar oli ollut jokseenkin tyytymätön esikoispoikansa käytökseen, mutta 1870-luvulle päin tultaessa Viktoria alkoi kirjoittaa yhä myönteisemmin Walesin prinssistä. Vanhin poika oli nyt toistuvan ylistyksen aihe, eikä aikaisemman kaltaista kritiikkiä enää esiintynyt: ”Olen niin mielissäni, kun kuulen sinun puhuvan niin rakastavasti Bertiestä, sillä hän ansaitsee sen. Hän on niin kiltti ja hyvä veli, rakastava poika ja todellinen ystävä”.⁴³⁴ Prinssin vakavalla sairastumisella oli merkityksensä välien paranemiselle, vaikka Viktoria alkoi myös arvostaa poikaansa uudella tavalla ymmärtäessään, kuinka toisenlaiseksi tilanne olisi saattanut kehittyä. Kuningattaren vanhin lapsenlapsi, Vickyn esikoinen Vilhelm aiheutti vanhemmilleen ja etenkin äidilleen varsin toisenlaisia huolia.

5.2.2 ”Siitä koituu hirvittävästi huolta, kun lapset kasvavat isoiksi” – Willystä Vilhelm II:ksi

Vickyn esikoisen kasvuvuotia ja aikuisuutta varjostivat muistot vaikeasta synnytyksestä. Vilhelmin, *Willyn* vasen käsivarsi oli synnytyksen yhteydessä vammautunut pysyvästi, mistä tuleva keisari myöhemmin syytti äitiään ja englantilaisia lääkäreitä.⁴³⁵ Vilhelmin fyysinen vamma aiheutti pojan vanhemmille jatkuvaa huolta jo tämän lapsuudessa, sillä Preussin tulevan hallitsijan terveydentila ja ruumiillinen kunto olivat mitä suurimmissa määrin myös poliittinen kysymys.⁴³⁶ Kiusallisen julkisuuden välttämiseksi ongelma ja varsinkin hoitokeinot pyrittiin salaamaan sekä suurelta yleisöltä että perheen lähipiiriltä. Neljävuotiaan Vilhelmin äiti kirjoitti prinssin Englannin-matkan alla tämän isoäidille Viktorialle:

”Wegner [lääkäri] on alkanut epäröidä Willyn Englannin-matkan suhteen, sillä he aikovat nyt laittaa lapsi-paran laitteeseen, minkä

⁴³³ Vicky Viktorialle 8.8.1868. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 204–205.

⁴³⁴ Viktoria Vickylle 25.4.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 92.

⁴³⁵ Pakula 1997, 564. Vicky ja englantilaiset lääkärit olivat Vilhelmin mielestä syyäitä myös Fredrik III:n kuolemaan vuonna 1888. Ks. luku 6.3.

⁴³⁶ Julkisuuteen vammasta ei kerrottu. Pakula 1997, 119. Myöhemmissä valokuvissa Vilhelmin vasen puoli oli joko taka-alalla tai vammautunut käsi oli verhottu hansikkaaseen.

vuoksi hän ei voi pitää päätään suorassa [– –]Tietenkin rakas äiti, jos lähetämme Willyn sinne, meidän on pakko pyytää, ettei kukaan näe häntä tässä laitteessa – eivät palvelijat, veljet eivätkä sisaret – eikä asiasta puhuttaisi, sillä se on hyvin tuskallista meille.”⁴³⁷

Viktorialle vanhimman lapsenlapsen vammasta oli kerrottu vasta Vickyn ensimmäisen Englannin-vierailun aikana, joka tapahtui muutamia kuukausia synnytyksen jälkeen.⁴³⁸ Isoäiti oli kirjeissään hyvin myötätuntoinen – varsinkin kun Vilhelmin nuoremmat sisaret ja vanhimmat serkut olivat lapsina terveitä ja hyvinvoivia:

*”Rakas lapsi-raukka! On niin surullista ajatella, mitä kaikkea hän joutuu kärsimään – tai pikemmin, mitä sinä olet joutunut kärsimään hänen syntymästään lähtien! Alice on pahoillaan puolestasi, niin suuri ero on teidän välillänne – [hänellä] on tämä suurenmoisen kukoistava, pullea vauvansa ilman mitään jälkiä tai vaivoja. Victoria⁴³⁹ on mitä kukoistavin persoona”.*⁴⁴⁰

Nuoren Vilhelmin kasvatus oli haastava tehtävä ilman käsivammaakin, sillä prinssin asema tulevana hallitsijana ja monet preussilaiset traditiot määrittelivät pojan koulutuksen yksityiskohdat. Viktoria oli kirjeissään erityisen huolestunut varsinkin preussilaisten perushyveiden vaikutuksesta vanhimman tyttärenpoikansa luonteeseen, joka jo varhain oli osoittanut merkkejä temperamenttisuudesta ja luonteen ailahtelevaisuudesta:

”kasvattakaa hänet yksinkertaisesti ja vaatimattomasti – ilman sitä hirveää preussilaista ylpeyttä ja kunnianhimoa – joka suretti rakasta isää niin paljon [– –]Ylpeys ja kunnianhimo eivät ole vain väärin, sillä ne myös vieraannuttavat rakkaudesta.”⁴⁴¹

⁴³⁷ Vicky Viktorialle 21.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 200. Viktoria vastasi: ”voit luottaa siihen, etten mainitse asiasta kenellekään, eikä kukaan tule näkemään rakasta lasta siinä hirvittävässä laitteessa.” Viktoria Vickylle 25.4.1863. *Ibid.*, 202.

⁴³⁸ Pakula 1997, 121; Longford 1964, 287.

⁴³⁹ Kuningattaren tyttärentytär ja kaima, Hessenin prinsessa Victoria, jonka syntymää on kuvattu luvussa 4.2.1.

⁴⁴⁰ Viktoria Vickylle 2.5.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 206.

⁴⁴¹ Viktoria Vickylle 27.1.1865. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 16. Kuningatar ilmaisi toistuvasti huolensa aihepiiristä: ”Jaan huolesi varsinkin mitä tulee ylpeyteen ja itsekkyyteen. Meidän aikanamme ylpeys on todella vaarallista, sillä prinssi voi säilyttää asemansa ainoastaan luonteenlaatunsa avulla. Ja sitä paitsi olen sitä mieltä, että Jumalan edessä olemme kaikki samankaltaisia, ja että ylhäisin voi silmänräpäyksessä löytää itsensä kaikkein

Myös prinssin isoisä Vilhelm I aiheutti pojan vanhemmille jatkuvia ongelmia, sillä keisari puuttui jatkuvasti lastenlastensa kasvatukseen. Vilhelm I:llä oli mielipiteitä varsinkin kahden vanhimman pojanpoikansa, Vilhelmin ja Heinrichin koulutuksesta, kuten Vicky kuvasi asiaa: ”*Meillä on jälleen hirveitä vaikeuksia keisarin kanssa. Hän sotkeutuu ja sekaantuu kaikkeen*”.⁴⁴² Vicky oli hyvin turhautunut, sillä keisarin odotukset, hovin vanhoilliset tavat ja monimutkaiset arvoasteikot vääristivät kasvatuksen periaatteet ja pakottivat nuoret prinssit lastenkamarin suojista aikuisten maailmaan liian nopeasti:

*”Hänellä ei ole pienintäkään tajua koulutuksesta eikä nykyisestä vaatimustasosta. Kuinka hänellä voisikaan olla – hän oli lapsena täydellisen laiminlyöty ja on nyt yksi oppimattomimmista elossa olevista miehistä. Hän ei osaa päättää, mikä on tarpeellista ja sitä paitsi hänellä on mitä vanhentuneimpia käsityksiä siitä, mitä prinssien ja erityisesti preussilaisten prinssien tulisi olla!”*⁴⁴³

Omat kasvatukselliset kriisinsä kokenut Viktoria varoitti kirjeissään Vickyä erityisesti liiallisesta idealismista ja optimismista, joita piti suurimpina vääristyminä tyttärensä perhekäsityksissä. Lapset aiheuttivat kasvaessaan väistämättä ongelmia, kuten kuningatar enteilevästi muistutti tytärtään tämän esikoispojan Vilhelmin ollessa 11-vuotias:

”Mutta siitä koituu hirvittävästi huolta, kun lapset kasvavat isoiksi. Heistä aiheutuu useimmiten enemmän harmia kuin iloa – varsinkin kuninkaallisissa perheissä. Ja jos vielä palvoo lapsiaan kuten sinä, joutuu kärsimään paljon, kun heistä täytyy irrottaa otteensa. Ja

köyhimmän ja alhaisimman alapuolelta.” Viktoria Vickyille 30.8.1868. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 206.

⁴⁴² Vicky Viktorialle 6.10.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 155. Yleisestä asenteesta kuninkaallista lapsuutta kohtaan kuvasi Vicky kirjje vuodelta 1865: ”*En odota innolla kotiopettajan saapumista, sillä silloin arvovaltani on jotakuinkin lopussa. Mutta Willyn on jo aika astua miesten maailmaan, koska hän on melkein seitsemän.*” Vicky Viktorialle 5.4.1865. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 22. Viktoria kommentoi tyttärensä kirjettä: ”*Tiedän, miten epämiellyttävää on, kun pojat siirtyvät miesten maailmaan! Se on ensimmäinen ero. Tulet huomaamaan sen rakas lapsi – sitä selvemmin mitä enemmän aikaa kuluu!*” Viktoria Vickyille 8.4.1865. *Ibid.*, 23

⁴⁴³ Vicky Viktorialle 7.12.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 164–165. Vicky jatkoi edelleen: ”*Vain yhdestä asiasta olen hänen kanssaan samaa mieltä; nimittäin siitä, että poikien tulisi oppia kohteliaiksi jne. Voin vain toivoa, että he olisivat yhtä hurmaavia, sydämellisiä, kohteliaita ja ritarillisia kuin heidän isoisänsä on julkisuudessa.*” *Ibid.*

*silloin huomaa, kuinka vähän he välittävät sinusta, huolenpidostasi ja vaivannäöstäsi.*⁴⁴⁴

Varoittava ja realistinen äänensävy ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö kuningatar olisi kirjeissään osoittanut myös myötätuntoaan ja ymmärtämystään tyttärensä kasvavia ongelmia kohtaan. Viktoria suhtautui vanhimman lapsenlapsensa aiheuttamiin häiriöihin vakavasti, vaikka muistuttikin pojan isän Fredrik Vilhelmin roolista toisena vanhempana:

*”Se, mitä sanot Willystä, surettaa minua, eikä se ole oikein. En toisinaan voi olla hymyilemättä, vaikka olenkin todella pahoillani puolestasi – että joudut kokemaan tuollaista. Sinun pitäisi nyt tietää, minkä läpi minä joudun menemään yksin – ilman aviomiestä [– –]Mutta koska olet nähnyt niin paljon vaivaa ja työskennellyt ahkerasti V:n koulutuksen vuoksi, häneltä on väärin ja piittaamatonta olla osoittamatta kaikkea mahdollista huomiota äidilleen.*⁴⁴⁵

Vilhelmin avioiduttua keväällä 1881 alkoivat uudenlaiset ongelmat. Puoliso Augusta Viktoria, *Dona* (1858–1921) oli Viktorian sisarpuolen Feodoran tyttären tytär ja kiistanalaisen Schleswig-Holsteinin herttuakunnan hallitsijan vanhin tytär.⁴⁴⁶ Vickyn ja Donan suhteet eivät alun toiveikkuudesta huolimatta kuitenkaan koskaan tulleet läheisiksi, sillä uuden miniän elämäntehtävänä oli Vilhelmin myöhemmän keisarin aseman pönkittäminen ja uuden Hohenzollersukupolven synnyttäminen.⁴⁴⁷ Esikoisensa syntyessä keväällä 1882 nuori pari kääntyi Vilhelmin Englannissa asuvan tädin Helenan puoleen, eikä neuvotellut

⁴⁴⁴ Viktoria Vickylle 9.12.1870. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 311.

⁴⁴⁵ Viktoria Vickylle 4.9.1877. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 262. Juuri äidilleen Vicky saattoi kirjoittaa lapsistaan kriittisesti ja luottamuksella: ”Pelkään pahoin, että koska puhun niin suoraan lapsistani, saat kokonaan väärän kuvan siitä, etten olisi lainkaan kiitollinen. Näin ei todellakaan ole – mutta koska olet osoittanut kiinnostusta kaikkia lapsiani kohtaan, olen ajatellut, että voin kirjoittaa avoimesti heidän luonteenpiirteistään”. Vicky Viktorialle 17.8.1880. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 87. Fredrik Vilhelm oli ollut osallistuva isä poikansa varhaislapsuudessa, mutta myöhemmin Vilhelmin tärkeimmäksi roolimalliksi nousi isoisä Vilhelm I. Pakula 1997, 360.

⁴⁴⁶ Donaa pidettiin sekä sukutaustaltaan että ulkonäöltään melko vaatimattomana tulevaksi keisarinnaksi, mutta Vilhelm ei näistä näkemyksistä välittänyt valitessaan itselleen puolisoa. Saksalaisen kasvatuksen saanut Dona ylisti saksalaisuutta yli kaiken ja vierasti kaikkea ukomaalaista – kuten myös englantilaissyntyistä anoppiaan. Pakula 1997, 399, 485.

⁴⁴⁷ Prinssejä syntyi lopulta kuusi ja perheen kuopuksena ainoa tytär. Ks. liite 4.

lastenhoitoasioista Vickyn kanssa. Kuningatar oli tyttärensä puolesta ilmeisen tuhtunut:

*”En voi sanoa, miten järkyttynyt ja surullinen olen Willien käytöksen vuoksi. Kuulin siitä Lencheniltä. Olen neuvonut häntä kieltäytymään osallistumasta asiaan mitenkään, hoitajiin tms., sillä on väärin, että häneltä nuorempana sisarenasi kysytään neuvoa, vaikka asiasta olisi pitänyt keskustella sinun kanssasi. Minun poikani eivät [päättäneet] lääkäreistä tai hoitajista neuvottelematta ensin minun kanssani”*⁴⁴⁸

Viktoria korosti myös, kuinka Vilhelmin puolison olisi pitänyt oikeastaan olla kiitollisuuden velassa anopilleen avioliittonsa onnistumisesta: *”Donaa varten – tuota kurjaa, pientä ja vähäpätöistä prinsessaa, joka saa kiittää asemastaan yksin sinun ystävällisyyttäsi – minulla ei ole edes sanoja.”*⁴⁴⁹

Myöhemmin 1800-luvun loppupuolella kun Vilhelm II oli jo noussut valtaistuimelleen, Vicky ajautui yhä kauemmaksi esikoispoikansa perheestä. Uusi keisarinna piti lapsensa erossa näiden isoäidistä, kuten Vickyn vanhimmat pojanpojat itsekin tälle totesivat: *”Me haluaisimme tulla useammin tänne isoäiti, mutta tiedäthän, etteivät he anna”*.⁴⁵⁰ Ainoan tyttärensä ja kuopuksensa syntyessä Vilhelm ja Dona tekivät myös selväksi, että pieni *Viktoria Louise* (1892–1980) kastettiin keisarin äidinäidin, kuningatar Viktorian, eikä suinkaan Vickyn mukaan.⁴⁵¹ Leskeytynyt isoäiti rajattiin keisarin perhepiiriin ulkopuolelle – aivan kuten oli tapahtunut jo Vilhelmin ja Donan avioliiton alkuaikoina. Vanhempiensa sijasta nuori pari oli kääntynyt kaikissa ongelmissaan Vilhelmin isovanhempien, Vilhelm I:n ja tämän puolison Augustan puoleen:

⁴⁴⁸ Viktoria Vickyille 21.11.1881. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 110. Vicky oli kirjoittanut aikaisemmin: *”Hoitajasta en tiedä mitään, eikä minun kanssani ole neuvoteltu asiasta. Vilhelm ei tahdo minun olevan missään tekemisissä asian kanssa. Hän on pyytänyt Lencheniltä apua järjestelyissä! Voit hyvin kuvitella, kuinka loukkaantunut olen tämän vuoksi. Rukoilen, ettet sano Lenchenille mitään, sillä hän on hyvin ystävällinen, eikä tietenkään voi sille mitään, että Willie tahtoo neuvotella hänen kanssaan eikä minun.”* Vicky Viktorialle 12.11.1881. Ibid., 110.

⁴⁴⁹ Viktoria Vickyille 10.1.1885. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 178. Kuningatar oli toistuvasti närkästynyt pojanpoikansa käytökseen, sillä Vilhelm ja Dona vastustivat kovaaäänisesti myös Viktorian nuorimman tyttären avioliittoa Battenbergin prinssi Heinrichin kanssa. Ks. mm. Longford 1964, 479.

⁴⁵⁰ Pakula 1997, 620.

⁴⁵¹ Ibid.

”Mitä voisinkin tehdä? Victoria [Dona] sanoo, että lapset ovat hänen ja että hän tekee niiden kanssa mitä haluaa, eikä hän tahdo, että asioihin sekaannutaan [– –] Muistat varmasti, kuinka meidän elämäämme aina puututtiin, kuinka keisari esti suunnitellut matkat ja kuinka en saanut tuoda Willietä mukani Englantiin 1859. Emme voisi kuvitellakaan puuttuvamme Vilhelmin ja Victorian elämään samalla tavoin [– –] Itse asiassa annamme heidän tehdä asiat kuten he itse haluavat. Mutta tästä on seurauksena se, että he eivät juurikaan piittaa meistä, unohtavat täysin olemassaolomme ja pitävät yhteydenpitoa tarpeettomana. He kysyvät kaikessa keisarin ja keisarinna neuvoo.”⁴⁵²

5.3 Lasten avioliitot

5.3.1 ”Tyttoparka ei tiedä, mitä avioliitto todella on, mutta äiti tietää” – Viktoria avioliittojen järjestelijänä

Viktorian ajatukset lasten ja varsinkin tytärten avioitumisesta muuttuivat kirjeenvaihdon aikana. Kuningatar uskoi kuitenkin vakaasti koko elämänsä ajan, ettei naisia – edes prinsessoja – saanut pakottaa avioliittoon.⁴⁵³ Vickylle kuningatar kirjoitti tämän toiseksi vanhimmasta tyttärestä: *”Älä pakota ja painosta häntä avioitumaan vain avioitumisen takia.”*⁴⁵⁴ Dynastisia etuja ei kuitenkaan voinut jättää huomioimatta, sillä jo yksin lainsäädäntö määritteli rajat kuninkaallisille avioliitoille, vaikka yleinen mielipide ja Euroopan poliittinen tilanne vaikuttivatkin aina liittojen taustalla. Perinteisesti prinsessat

⁴⁵² Vicky Viktorialle 1.12.1883. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 151.

⁴⁵³ Perkin 1989, 41. Perkin käytti esimerkkinään Viktorian tyttärentytärtä, Hessenin prinsessa Alixia – myöhemmin Venäjän keisarinna Aleksandra Fjodorovnaa – joka kieltäytyi avioliitosta vanhimman Englannin-serkkunsa Albert Victorin kanssa: *”Hän osoittaa suurta luonteenlujuutta. Hänen perheensä jäsenet ja me kaikki toivoimme liittoa, mutta hän kieltäytyi kaikkein suurimmasta mahdollisesta asemasta [Englannin kuningattarena].”* Viktoria Vickylle 7.5.1890. Ramm, Agatha (ed.), *Beloved and Darling Child*, 108. Kuningatar kunnioitti tytön päätöstä. Albert Victorista ei kuitenkaan koskaan tullut Englannin kuningasta, sillä prinssi kuoli jo vuonna 1892. Ks. liite 3.

⁴⁵⁴ Viktoria Vickylle 18.6.1889. Ramm, Agatha (ed.), *Beloved and Darling Child*, 90. Vickyn tyttären Victorian, Morettan aikaisemmat kokemukset olivat olleet epäonnisia, kuten isoäiti kirjeessään totesi: *”Eikä tuskin ole sinullekaan hyväksi ja kunniaksi, että yrität näyttää tyttäresi joka puolelle ja saat kieltäviä vastauksia. Minä jouduin kokemaan vastaavaa Louisen kanssa, se oli kipeää ja kärsin siitä.”* Ibid.

olivat avioituneet ulkomaille, mutta juuri Viktorian aikana esille nousi kysymys myös kuninkaallisen perheen jäsenen avioliitosta *alamaisen* kanssa.⁴⁵⁵ Kuningatar puolusti omista syistään näitä poliittisesti arveluttavina pidettyjä liittoja:

"Pienten ulkomaisten ruhtinaskuntien (rahattomat) prinssit ovat todella epäsuosittuja täällä, r[oomalais-]. katoliset lainvastaisia ja täysin vastoin yleistä mielipidettä. Tämän vuoksi on täysin luonnollista etsiä omasta maastaan niitä, joiden suuri omaisuus ja titteli ovat täysin verrattavissa saksalaisruhtinaiden vastaaviin. Monet olettavat Marriage Actin⁴⁵⁶ kieltävän tällaiset avioliitot, mutta se kieltää ainoastaan kuninkaallisen perheen jäsenen avioitumisen ilman hallitsijan lupaa. Ja sitä paitsi täytettyään 25 vuotta voi tällaisen avioliiton solmia hallitsijan vastustuksesta huolimatta, mikäli parlamentti ei vuoden harkinta-ajan ole avioliittoa vastaan."⁴⁵⁷

Prinsessojen asema vallan välikappaleena oli kuitenkin väistämättä vaikea. Myös Viktoria oli kirjeenvaihdon alkuvuosina tietoinen siitä, etteivät tyttäret Vickyn tavoin voineet jäädä avioitumisensa jälkeen enää pysyvästi synnyinmaahansa. Hallitsijan lasten puoliset oli valittava ulkomaisten hallitsijaperheiden joukosta, mikä tytärten kohdalla tavallisimmin tarkoitti muuttoa pois kotimaasta:

"Pojissa on yksi erityisen onnen aihe: he kuuluvat aina maalleen ja kodilleen. He palaavat aina takaisin sinne, kun taas tytöt lähtevät pois. Heidän kotinsa ja maansa ovat muualla ja he voivat vierailta vanhassa kodissaan vain lyhyinä ajanjaksoina kerrallaan. Sinun asemassasi tämä on erityisen vaikeaa."⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Edellisen kerran kuninkaallinen henkilö oli *laillisesti* solminut avioliiton alamaisensa kanssa 1500-luvun alkupuolella, jolloin Henrik VIII:n nuorin sisar Mary avioitui Charles Brandonin, Suffolkin herttuan kanssa. Ks. mm. Hibbert 2001, 394.

⁴⁵⁶ Laki, joka määritteli kuninkaalliset avioliitot.

⁴⁵⁷ Viktoria Vickylle 11.10.1870. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 302. Viktoria todisteli edelleen: "Avioliitto, joka on solmittu alamaisen kanssa, on täällä aivan yhtä pätevä kuin kenen tahansa muun kanssa solmittu ja lapset, jotka syntyvät tällaisesta avioliitosta, voivat aivan yhtä hyvin nousta valtaistuimelle kuin ne, jotka syntyvät liitosta prinssin kanssa." Ibid.

⁴⁵⁸ Viktoria Vickylle 29.2.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 235.

Ennen prinssi Albertin kuolemaa tytärten otaksuttiinkin Vickyn tavoin avioituvan ulkomaille. Useimmissa maissa valtaistuimen peri lain mukaan hallitsijan vanhin poika tai lähin miespuolinen sukulainen, mikä automaattisesti rajasi naiset perimysoikeuden ulkopuolelle. Tyttärien tehtävänä oli toimia siteenä maiden välillä – mutta ei aktiivisina vallankäyttäjinä, vaan puolisoina:

”Suurena haittapuolena teillä kaikilla (tarkoitan tyttäriämme) tulee siis olemaan karkotus synnyinmaastanne. Tämä on surullinen välttämättömyys. Yksi merkittävä etu teillä kuitenkin on minuun verrattuna – se, että ette ole samanlaisessa epänormaalissa asemassa kuin minä olen hallitsevana kuningattarena.”⁴⁵⁹

Jo kirjeenvaihdon ensimmäisinä vuosina kuningatar oli alkanut suhtautua jokseenkin varauksellisesti ajatukseen tytärtensä avioitumisesta. Varsinkin Vickyn traumaattisista synnytyskokemuksista viisastuneena Viktoria päätti, että kuninkaallisen prinsessan nuoremmat sisaret pysyivät kotona pidempään kuin seitsemäntoistavuotiaana avioitunut esikoistytär: ” – – aion pitää hyvää huolta, ettei jatkossa enää solmita samanlaisia lasten avioliittoja kuten omasi. Rukoilen vain, ettei terveytesi kärsi siitä!”⁴⁶⁰ Viktorian viidestä tyttärestä Vicky olikin nuorin solmiessaan avioliitonsa – kuopus Beatrice puolestaan oli vanhin avioituessaan 28-vuotiaana kesällä 1885. Kuningattaren mukaan vanhemmat olivat tytön iästä huolimatta kuitenkin vastuussa siitä, että nainen sai myöhemmin avioliitossaan nauttia onnellisesta ja säädyllisestä perhe-elämästä. Juuri vanhempien tuli selvittää ne seikat, joita kokemattomat tytöt eivät itse osanneet varoa:

” – – mutta mitä muut vanhemmat ikinä ajattelevatkin tai tekevät – me emme koskaan anna yhtään tytöistämme miehelle, joka on viettänyt sellaista elämää kuin tämä nuori mies⁴⁶¹! Sinä ja minä molemmat tiedämme, mikä siunaus on saada tahraton aviomies, ja Alice – Jumalan kiitos – tulee myös saamaan [sellaisen].

⁴⁵⁹ Viktoria Vickylle 1.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 67–68.

⁴⁶⁰ Viktoria Vickylle 4.8.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 127. Jo aikaisemmin kuningatar oli todennut: ”Kokemukset liian aikaisesta avioitumisestasi ja sen seurauksista ovat vakuuttaneet minut siitä, että sisaresi pysyvät kotona niin kauan kuin mahdollista.” Viktoria Vickylle 21.7.1858. *Ibid.*, 124.

⁴⁶¹ Orangen prinssi Willem (1840–1879), jota harkittiin puolisoiksi prinsessa Alicelle. Prinssi tuli sittemmin tunnetuksi skandaalimaisesta elämästään.

*Tyttöparka ei tiedä, mitä avioliitto todella on, mutta äiti tietää, enkä minä koskaan voisi antaa suloisia, viattomia, rakastavia tyttöjäni täysin moraalittomalle miehelle! Isä on asiasta samaa mieltä.*⁴⁶²

Kuningattaren toiseksi vanhimman tyttären Alicen avioliitto enteili jo tulevaa. Prinsessan kihlattu oli pienen saksalaisen herttuakunnan Hessenin prinssi ja tuleva suurherttua Ludvig, *Louis*. Viktoria piti paljon nuoresta prinsistä, mutta kuningattaren kannalta yhtä tärkeää oli, että Ludvigin asema mahdollisti pariskunnan pitkäaikaisen oleskelun Englannissa.⁴⁶³ 19-vuotiaan Alicen avioliitosta oli päätetty Albertin vielä eläessä, mutta uudessa elämäntilanteessaan Viktoria joutui järjestelyissään turvautumaan Vickyn puolisoon Fredrik Vilhelmiin. Kuningatar pyysi vävyltään, jotta tämä miehenä olisi selventänyt avioelämän merkitystä tulevalle langolleen:

*”Sisimmiltään Louis on hyvä, erinomainen ja hyvin rehellinen ja epäitsekäs. Mutta kovin kokematon hän on, eikä – kuten pahoin pelkään – ole niin jalostunut kuin olisin voinut toivoa [– –] Kuinka toivonkaan, että Fritz voisi kertoa Louisille, että tärkeintä alusta alkaen on se, etteivät nuoren parin välinen tunne ja käytös synny pelkästään rakkaudesta, kiintymyksestä ja luottamuksesta, vaan myös keskinäisestä kunnioituksesta [– –] Niin rakkaani, se on niin totta jo sen merkillisen läheisyyden vuoksi, joka – Luoja tietää – on välttämätöntä miehen ja vaimon välillä!”*⁴⁶⁴

Alice ja Ludvig vihittiin avioliittoon heinäkuussa 1862. Puoli vuotta aiemmin leskeksi jäänyt Viktoria ei voinut olla tuntematta katkeruutta tyttärensä häääpäivänä. Kuningatar itse kuvasi tuntemuksiaan Vickylle:

”Oli kuin tikari olisi isketty vuotavaan, autioituneeseen sydämeeni, kun Alice aamulla sanoi olevansa ’ylpeä ja onnellinen’ ollessaan Louisin vaimo! Muistin, mitä minulla oli ja minkä olisin toivonut

⁴⁶² Viktoria Vickylle 1.10.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 353.

⁴⁶³ Ludvigin koulutus tulevaan asemaansa Hessenin suurherttuana alkoi heti: *”Kunpa voisit nähdä tämän ihastuttavan asetelman; kahdet iloiset ja onnelliset kasvat, kun he istuvat huoneessani katselemassa kirjan kuvituksia! [– –] Isä on alkanut puhua Louisille Saksan politiikasta”*. Viktoria Vickylle 8.12.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child* 1964, 290.

⁴⁶⁴ Viktoria Vickylle 18.6.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 77–78. Ludvig oli avioituessaan muutamaa kuukautta vaille 25-vuotias.

*jatkuvan vielä ainakin 20 vuoden ajan, ja minkä voin saada vasta toisessa maailmassa.*⁴⁶⁵

Perheen kolmen nuorimman tyttären kohdalla isän kuolema merkitsi kuitenkin kaikkein suurimpia muutoksia tuleviin avioliittosuunnitelmiin. Kuten Viktoria itsekin totesi puoli vuotta prinsipuolison kuoleman jälkeen, tytärten odotettiin nyt jäävän äitinsä pysyväksi tueksi Englantiin: *”Niinä muutamina vuosina, joita minulla on vielä jäljellä (joita luullakseni on hyvin harvoja) jonkun teistä täytyy aina olla seuranani – viiden tyttären kanssa se tulee olemaan melko helppoa.*⁴⁶⁶ Helena oli kuningattaren tyttäristä ensimmäinen, jonka kohdalla Viktorian uusi suunnitelma toteutui.⁴⁶⁷ Kuningatar etsi siksi keskimmaiselle tyttarelleen puolisoa, joka saattaisi jäädä pysyvästi vaimonsa kotimaahan. Syksyllä 1865 Viktoria ilmoitti 19-vuotiaan prinsessan vanhimmalle sisarelle, että sopiva ehdokas oli viimein löytynyt:

*”– – niin monien pettymysten ja vaikeuksien jälkeen en voinut puhua asiasta ennen kuin olin varma – mutta mikä epäilemättä ilahduttaa ja mitä olet todennäköisesti epäillyt – nimittäin että Lenchen saattaa mahdollisesti avioitua Christian Hosteinin⁴⁶⁸ kanssa. Tiedät, ettei Lenchen voi jättää eikä jätä minua, sillä hirvittävän asemani vuoksi edellytän, että yhden tyttäristäni tulee olla aina Englannissa.*⁴⁶⁹

Helena oli viisitoista vuotta tulevaa puolisoaan nuorempi – suurin ikäero Viktorian lasten avioliitoissa – eikä edes avioliiton suurin puolestapuhuja

⁴⁶⁵ Kuningatar kuvasi myös itse häätilaisuutta: *”Istuin koko ajan nojatuolissa neljä poikaamme lähelläni. Bertie ja Affie johdattivat minut alakertaan. Viimeksi mainittu nyhkytti hirvittävästi koko seremonian ajan – ja sen jälkeenkin.”* Viktoria Vickylle 2.7.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 85. Muutamaa päivää myöhemmin Viktoria jatkoi edelleen: *”– – Alice ja Louis olivat onnellisia ja tyytyväisiä – mutta kaikki on silti niin surullista. Ja Alice näyttää kovin vakavalta, niin toisenlaiselta kuin vuoden -58 jännittynyt morsian!”* Viktoria Vickylle 5.7.1862. *Ibid.*, 86.

⁴⁶⁶ Viktoria Vickylle 14.6.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 73.

⁴⁶⁷ Tytär oli kuningattaren mukaan itsekin tietoinen äitinsä toiveista, kuten Viktoria kuvasi kirjjeessään: *”naimisiin mentyyän Lenchenin täytyy olla luonani suurimman osan vuodesta. Tämän hän tietää ja toivoo sitä itsekin.”* Viktoria Vickylle 1.7.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 238.

⁴⁶⁸ Schleswig-Holsteinin prinssi Christian (1831–1917) suostui kuningattaren vaatimuksesta perustamaan kotinsa Englantiin. Prinssiä pidettiin hovissa melko pitkästyttävänä miehenä, joka elämäntehtävänä oli lähinnä sikareiden polttaminen. Ikäerosta huolimatta pariskunnan avioliitosta tuli kuitenkin onnellinen ja varsin pitkä, sillä Helena oli Viktorian lapsista ainoa, joka saattoi juhlia kultahääpäiväänsä. Hibbert 2001, 393.

⁴⁶⁹ Viktoria Vickylle 11.9.1865. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 41–42.

kuningatar ei voinut olla huomaamatta vävynsä vanhentuneita tapoja.⁴⁷⁰ Häät kuitenkin pidettiin heinäkuussa 1866. Vieraiden yllätykseksi Viktoria luovutti itse tyttärensä avioliittoon. Kyse ei kuitenkaan ollut mistään esifemistisestä eleestä, vaan viisi vuotta aiemmin kuolleen Albertin muiston ja aseman vaalimisesta:

”Miten Fritz saattaa kuvitella, että pyytäisin Bertietä tai Affieta luovuttamaan Lenchenin! Koska rakas isä tai Ernst-setä⁴⁷¹ eivät ole täällä, olen minä ainoa henkilö, joka voi sen tehdä [– –]En voisi koskaan antaa poikieni ottaa isänsä paikkaa kun minä olen elossa!”⁴⁷²

Kuninkaallisen perheessä kaikki eivät kuitenkaan olleet Viktorian järjestelyihin tyytyväisiä. Helenan avioliitto herätti vastustusta varsinkin prinsessan vanhemmissa sisaruksissa.⁴⁷³ Kuningatar ei lastensa kritiikkiä ymmärtänyt ja oli siksi avoimen närkästynyt Helenan sisarusten puuttumisesta suunnitelmiinsa:

”Teillä voi olla mielipiteenne, kuten jokaisella järkevällä ja itsenäisellä ihmisellä tuleekin olla, mutta mikäli vanhempanne ja hallitsijanne järjestää asiat omaksi parhaakseen ja niin, etteivät ne eivät riitele kenenkään oikeuksia ja hyvinvointia vastaan – on niiden vastustaminen itsekkäimmistä ja henkilökohtaisemmista syistä – ja suoranaisestä kateudesta – hirviöistä.”⁴⁷⁴

Varsinkin prinsessa Alice suhtautui varauksella nuoremman sisarensa avioon. Alicella ei varsinaisesti ollut mitään prinssi Christiania vastaan, sillä prinsessa paheksui pikemminkin äitinsä menettelytapoja kuin lankonsa

⁴⁷⁰ Kuningatar kirjoitti tulevan vävynsä ulkomuodosta: ”Maanantaina oli Christianin syntymäpäivä. Voi, jo hänen 35:s. [– –]Meistä hän näyttää paljon vanhemmalta kuin viime joulukuussa! Ja hänen käytöksensä ja liikkeensä ovat niin vanhanaikaisia. Se on niin sääli!” Viktoria Vickylle 24.1.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 56.

⁴⁷¹ Albertin vanhempi veli Ernst.

⁴⁷² Viktoria Vickylle 21.7.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 82.

⁴⁷³ Alicen ja Walesin prinssin ohella liiton kiihkein vastustaja oli Bertien puoliso, Walesin prinsessa Aleksandra, joka oli toivonut Helenan ja oman veljensä, Tanskan prinssi Fredrikin avioitumista. Hankausta aiheuttivat myös Tanskan jatkuvat kiistat Schleswig-Holsteinin alueesta. Vicky sen sijaan kannatti äitinsä tapaan Helenan avioliittoa. Hibbert 2001, 393.

⁴⁷⁴ Viktoria Vickylle 23.12.1865. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 50–51.

persoonaa tai parin ikäeroa.⁴⁷⁵ Kuningattaren ja toiseksi vanhimman tyttären välit kiristyivätkin 1860-luvun puolivälissä:

”hän vahingoitti itseään puhumalla monille ihmisille Lenchenin avioliitosta ja tämän jäämisestä Englantiin [– –]Alice on helposti ärsyyntyvä ja teräväkielinen. Minusta hän ei ole kovin vahva ja ne suurikokoiset lapset, jotka tulivat niin nopeassa tahdissa toinen toisensa perään, ovat uuvuttaneet hänet.”⁴⁷⁶

Viktorian lapsilla – kuten myös useimmilla brittiläisten aristokraattisukujen jälkeläisillä – oli itse mahdollisuus vaikuttaa tulevan puolisonsa valintaan. Kyse oli kuitenkin rajatusta joukosta mahdollisia ehdokkaita, jotka vanhemmat – kuningattaren nuorimpien lasten tapauksessa äiti – olivat hyväksyneet.⁴⁷⁷ Viktorian nuorimpien lasten kohdalla dynastiset edut eivät kuitenkaan olleet enää yhtä määräävässä asemassa kuin vanhempien sisarusten avioliitoissa. Varsinkin kuningattaren toiseksi nuorimman tyttären Louisen vuonna 1871 solmima liitto oli kuninkaallisittain poikkeuksellinen, sillä Viktorian vävy oli syntynyt hallitsijan alamaiseksi, eikä kuulunut mihinkään eurooppalaisista hallitsijasuvuista. Englantilaisen markiisin John Campbellin, myöhemmän Argyllin herttuan (1854–1914) avioliitto monarkin tyttären kanssa oli siksi herättänyt vastustusta sekä Euroopan kuninkaallisissa että oman perheen sisällä.⁴⁷⁸ Viktoria, joka kuului liiton kiihkeimpiin kannattajiin, oli vakuuttunut, ettei 23-vuotias tytär halunnut jättää kotiaan – eikä äitiään:

”Louise haluaa mieluummin jäädä kotimaahansa ja viettää rauhallista kotielämää vastakohtana niille vaikeuksille ja

⁴⁷⁵ Alice pelkäsi, että kuningatar uhraisi Helenan onnen oman mukavuutensa kustannuksella. Duff 1967, 118.

⁴⁷⁶ Viktoria Vickyille 15.1.1867. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 115. Kriisin aikana vanhin sisar Vicky toimi perheessä sovittelijana: ”Olin niin onneton ajatellessani, että kaikki ei olisi kunnossa välillänne. [– –]Jolin kovin surullinen ajatellessani, etteivät hänen vierailunsa ole olleet yhtä miellyttäviä kuten aiemmat.” Vicky jatkoi edelleen: ”Hänen elämässään Saksassa on omat häittapuolensa – vaikka hän nauttiikin suuremmasta vapaudesta kuin minä ja saa pitää aviomiehensä enemmän itsellään [– –]Hän on kehittynyt – tätä termiä käyttäkseni – henkisesti niin paljon muutamana viime vuotena, että hän on sisarista ja veljistä ainoa, jolle voin puhua kuten vanhemmalle henkilölle.” Vicky Viktorialle 30.6.1868. Ibid., 197–198.

⁴⁷⁷ Lewis 1989, 30. Myös ei-toivotut kosijat tulivat useimmiten oman ryhmän sisäpuolelta, jossa kaikki tunsivat toisensa. Viktorian tyttärillä ei palveluskuntaa lukuun ottamatta ollut kuitenkaan edes mahdollisuutta tavata miehiä oman yhteiskuntaluokkansa ulkopuolelta.

⁴⁷⁸ Hibbert 2001, 394. Louisen oli toivottu avioituvan jonkun ulkomaisen hallitsijahuoneen jäsenen, eikä äitinsä englantilaisen alamaisten kanssa. Vicky erityisesti olisi halunnut sisarensa muuttavan pysyvästi Saksaan.

koettelemuksille, joita elämä ulkomailla ja ulkomaisessa hovissa tuottaisi [– –] Toiseksi, toinen preussilainen avioliitto – niin suosittu kuin omasi onkin ja kuinka ylpeitä kaikki ovat Fritzistä – olisi todella epäsuosittu täällä, kuten olisi joku köyhä, vähäpätöinen saksalainen prinssikin [– –] Sitä paitsi, uutta verta tarvitaan ehdottomasti, muutoin ihmiskunta rappeutuu sekä ruumiillisesti että henkisesti”⁴⁷⁹

Pariskunta ei kuningattaren toiveista huolimatta kuitenkaan koskaan saanut omaa lasta, eikä puolisoilla ollut lopulta muutoinkaan paljon yhteistä. Taiteellisesti lahjakas Louise omistautui kuvanveistolle ja saattoi siten viettää Viktorian tyttärinä kaikkein itsenäisintä elämää.⁴⁸⁰

Myös nuorimpien poikien kohdalla kuningattarella oli mielipiteensä ja odotuksensa, vaikka prinsseillä olikin avioliittokysymyksessä sisariaan suurempi valinnanmahdollisuus.⁴⁸¹ Viktoria oli vakuuttunut, että tulevaisuuden kannalta olisi suoranainen ”siunaus, että puhtaassa kuninkaallisessa perimässä olisi ripaus epätäydellisyyttä ja hieman uutta verta.”⁴⁸² Tämän vuoksi toiseksi vanhimman pojan Alfredin tulevan puolison oli hyvä poiketa tutusta kaavasta:

”Jos Affie vain löytäisi [– –] jonkun tummasilmäisen, kauniin ja rakastettavan prinsessan [jostakin] ruhtinashuoneesta – sellaisen, johon hän voisi todella rakastua. Et löytäisi hänelle ketään?”⁴⁸³

⁴⁷⁹ Viktoria Vickyille 1.11.1870. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 305. Viktoria vähätteli dynastisten avioliittojen merkitystä: ”pelkään pahoin, ettei niillä ole enää paljon poliittista painoarvoa, sillä ne eivät vaikuta hallitusten ja kansakuntien toimintaan ja usein vain aiheuttavat mittaamatonta vahinkoa kuninkaalliselle perheelle itselleen, kuten me molemmat hyvin tiedämme” Viktoria Vickyille 11.10.1870. Ibid., 302.

⁴⁸⁰ Prinsessa Louisea kuvataan usein muistelmissa Viktorian tyttärinä kauneimmaksi, jonka ulkonäkö ja taiteellinen lahjakkuus viehättivät myös monia miehiä. Itsenäinen prinsessa oli kaikkein riippumattomin äidistään, joka ei aina tullut toimeen tyttärensä kanssa. Kuningattaren hovineiti Marie Mallet kuvasi vahvatahtoista Louisea muistelmissaan: ”Hän on kiehtova, mutta niin herkästi ärsyntyvä, että pelkään aivan kuollakseni puhua hänelle”. Reid 1987, 101–102.

⁴⁸¹ Viktorian toiseksi nuorin poika Arthur avioitui vuonna 1879 Preussin prinsessa Margaretin kanssa. Viktoria kommentoi poikansa tulevaa avioliittoa: ”Louisesta tulee perheenjäsen ja hän epäilemättä tulee olemaan rakastettu, mikäli on kaikkea mitä sanoit hänen olevan [– –] Ainoa asia, josta olen pahoillani on, ettei kukaan vihjannut minulle tästä, sillä olin aivan erityisesti toivonut, että Arthur näkisi muitakin ennen kuin kihlautuu kenenkään kanssa.” Viktoria Vickyille 12.3.1878. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 286.

⁴⁸² Viktoria Vickyille 21.4.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 69.

⁴⁸³ Ibid. Vicky vastasi: ”Tummasilmäisiä prinsessoja en tiedä yhtään. Ruhtinasperheet tunnen lähes kaikki – suurin osa niiden jäsenistä on suuremmissa määrin outoja ja joista on [meille] hyvin vähän hyötyä.” Vicky Viktorialle 28.4.1866. Ibid., 71.

Soveliaita tummasilmäisiä prinsessoja ei kuitenkaan ollut tarjolla. Alfredin lopullinen valinta osui siksi kaksikymmentävuotiaaseen venäläiseen suuriruhtinatar Mariaan, joka oli Venäjän keisari Aleksanteri II:n ainoa tytär tämän ensimmäisestä avioliitosta. Keisarillisen suuriruhtinattaren kosminen ja jäykän protokollan noudattaminen ei ollut sulhasen eikä varsinkaan tämän venäläisvastaisen äidin harmiksi kuitenkaan lainkaan yksinkertaista:

*”Affie palasi ja vaikutti tyytyväiseltä nuoreen neitoon, mutta kuten tiedät, keisari läksytti häntä ankarasti [– –]Affie pyysi minua kirjoittamaan keisarille, että olin kiinnostunut asiasta ja ettei Affie tekisi mitään ilman hyväksyntääni [– –]Mitään ei kuulunut, minkä vuoksi Affie oli aika tavalla loukkaantunut enkä minä yhtään vähempää. Se, että minun poikaani roikotetaan nöyränä kosijana siihen saakka, kunnes nuori suuriruhtinatar viimein suvaitsee päättää, haluaako hän tämän vai ei – aivan varmasti tuntisit itsesi yhtä loukatuksi kuin minä”.*⁴⁸⁴

Kihlaus julkistettiin viimein heinäkuussa 1873. Kuningatar vaati, että nuori suuriruhtinatar oli muiden miniöiden tapaan lähetävä Englantiin vierailulle ennen avioliiton solmimista. Pyyntöön ei kuitenkaan suostuttu.⁴⁸⁵

Alfredin ja Marian häät järjestettiin keisarin vaatimuksesta Venäjällä tammikuussa 1874. Viktoria ei osallistunut poikansa häihin, mutta Vicky seurasi juhlallisuuksia Saksan kruununprinsessan ominaisuudessa Romanovien keisarikunnan pääkaupungissa:

*”Toivon, ettei Pietarin kylmyys oli sinulle liikaa. Ensimmäistä kertaa en ole läsnä oman lapsemme häissä, mutta toisaalta en pidä avioliittojen todistamisesta kovinkaan paljon tällä hetkellä. Ne ovat surullisia ja raskaita – etenkin tytärten avioliitot.”*⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ Viktoria Vickyille 6.11.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 68–69.

⁴⁸⁵ Vicky joutui ilmoittamaan, ettei Viktorian vaatimus voinut toteutua: ”Pelkään pahoin, ettei Mariaa voida tuoda Englantiin ennen avioliiton solmimista, sillä suunnitelmat on lyöty lukkoon, eikä aikaa ole enää paljon. Mutta mielestäni keisarilta ja keisarinnalta on ollut sopimatonta olla kirjoittamatta ensin sinulle. Toivon, ettet ole ensimmäinen, joka kirjoittaa. Olet ollut kauemmin valtaistuimella kuin keisari ja sitä paitsi olet nainen, minkä vuoksi hänen pitäisi osoittaa kaksinkertaista kunnioitusta. Mutta venäläiset eivät tiedä, mitä se tarkoittaa.” Vicky Viktorialle 22.7.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 103–104.

⁴⁸⁶ Viktoria Vickyille 14.9.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 108.

Avioliittoa edeltäneistä ennakkoluuloista huolimatta uusi miniä miellytti kuningatarta ja Edinburghin herttuaparin avioliiton alkuajat Englannissa sujuivat sopuisasti. Maria ei kuitenkaan viihtynyt uudessa kotimaassaan, eikä pitkiä aikoja laivastossa palvellut Alfred ollut ihanteellisimmin aviomies kotiikävältä kärsineelle vaimolleen.⁴⁸⁷ Marian veljentytär, Aleksanteri III:n nuorin tytär Olga Aleksandrovna kuvasi muistelmissaan, kuinka Viktoria

”ei pitänyt meistä. Hän inhosi isoisääni ja vastusti poikansa Alfredin avioliittoa tätini Marian kanssa, eikä tätini elämä Englannissa totisesti ollut onnellista [– –]Isäni ei voinut sietää kuningatarta. Hänen mielestään Viktoria oli hemmoteltu, sentimentaalinen, itsekäs vanha nainen.”⁴⁸⁸

5.3.2 ”Mikäli hän vain seuraa rakkaan isän jalanjalkia ja muistaa millainen aviomies tämä oli!” – Walesin prinssi avioliitto

Dynastian kannalta kruununperijän avioliitto oli Viktorian lasten liitosta kaikkein merkityksellisin. Päälimmäisenä oli vallan jatkuvuuden turvaaminen, vaikka yksityisesti myös nuoren miehen ajatusmaailman ja käytöksen uskottiin saavan avioliitosta uuden suunnan. Viktoria ja Albert turvautuivat arkaluontoisessa asiassa pojan vanhimpaan sisareen Vickyyn, joka sai tehtäväkseen löytää veljelleen vaimon ja valtakunnalle kuningattaren: ”Meidän täytyy etsiä prinsessa Bertielle. Tuleva puoliso ei saa olla korkeintaan kuin vuotta tai kahta nuorempi Bertietä – siis nyt 14- tai 15-vuotias – kaunis, rauhallinen, älykäs ja hienotunteinen.”⁴⁸⁹ Tehtävä ei ollut helppo, sillä vaatimustaso oli kova, odotukset korkealla ja mahdollisia ehdokkaita rajallisesti. Kuningatar listasi toivotut ominaisuudet:

⁴⁸⁷ Maria piti englantilaista elämäntyyliä tylsänä ja ruokaa kehnona. Alfred, jonka epävakainen luonne oli pitkään ollut Viktorian huolenaiheena, kehitti itselleen myöhemmin myös alkoholiongelman. Hibbert 2001, 398.

⁴⁸⁸ Vorres, Ian. *Viimeinen suuriruhtinar – Hänen Keisarillinen Korkeutensa suuriruhtinatar Olga Aleksandrovna 1882–1960*. (Suom. Liisa-Maria Piila). Helsinki 1966, 48–49.

⁴⁸⁹ Viktoria Vickyille 31.3.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 82. Vickyllä oli kuitenkin vaikeuksia löytää sopivia ehdokkaita: ”Ikävä kyllä, prinsessoja ei kasva maasta kuten sieninä sateella [– –]Istun jatkuvasti Almanach de Gotha sylissäni käännettäessä sivuja ja toivon löytäväni jonkun, joka on pysytellyt varjossa.” Vicky Viktorialle 20.4.1861. Ibid., 323. *Almanach de Gotha* oli lähde teos Euroopan kuninkaallisista ja ylimmästä aatelistosta.

*”Luoja tietää, mistä löydämme sellaisen nuoren neidon!
Tahdomme hyvän ulkonäön, terveyttä, koulutusta, tyyliä, älyä ja
hyvää luonnetta, emme suurta asemaa tai rikkauksia.”⁴⁹⁰*

Tanskan nuori prinsessa Alexandra, *Alix* ilmaantui Viktorian ja Vickyn kirjeenvaihtoon joulukuussa 1860.⁴⁹¹ Vickyn raportit Tanskan tulevan kuninkaan Kristianin vanhimmasta tyttärestä olivat lupaavia, sillä seitsemäntoistavuotiasta Aleksandraa pidettiin yleisesti yhtenä Euroopan kauneimmista prinsessoista.⁴⁹² Albertin kuoltua äkillisesti kesken avioliittojärjestelyiden Viktoria oli yhä vakuuttuneempi, että prinssipuolison kaavailema liitto tuli solmia.⁴⁹³ Kaikille oli kuitenkin selvää, ettei Aleksandra ei ollut avioitumassa vain tulevan puolisonsa, vaan myös koko Britannian ja varsinkin sen hallitsijan kanssa:

”B:n juttua ajatellen yksi asia on erinomaisen tärkeä ja mitä monet minun parastani toivovat ovat vahvasti kehottaneet minua tekemään, nimittäin että minun on nähtävä tyttö ennen kuin Bertie tapaa hänet uudelleen, jotta voin harkita – ennen kuin on liian myöhäistä – sopiiko hän minulle.”⁴⁹⁴

Ongelmia kuitenkin riitti. Ulkopoliittisesti arveluttava avioliitto herätti runsaasti epäilyksiä, sillä Aleksandran isän Kristianin asema Tanskan kruununperijänä ja myöhemmin myös kuninkaana aiheutti hankauksia etenkin Preussin kanssa.⁴⁹⁵ Prinsessan perhetausta ja osa epäilyttävistä sukulaisista olivat siksi toistuva huolenaihe myös tulevan anopin kirjeissä:

⁴⁹⁰ Viktoria Vickylle 10.12.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 223.

⁴⁹¹ Vicky lähetti tuolloin äidilleen valokuvan ja kuvauksen prinsessan ominaisuuksista: ”Kerron tämän kaiken sinulle Bertien etujen vuoksi, vaikka preussilaisena en toivokaan hänen avioituvan Aleksandran kanssa.” Vicky Viktorialle 7.12.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 289.

⁴⁹² Kristian (1818–1906) oli alun perin Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburgin herttuan neljäs poika, joka valittiin Tanskan kruununperijäksi 1840-luvulla. Tanskan valtaistuimelle Kristian IX nousi viimein vuonna 1863. Vuonna 1844 syntynyt Aleksandra oli Kristianin ja tämän puolison Louisen kuudesta lapsesta vanhin tytär. Ks. mm. Charlot 1991, 415.

⁴⁹³ Joulukuussa 1861 kuolleen Albertin toiveiden toteuttaminen oli Viktorian elämäntehtävänä varsinkin tämän leskeyden ensimmäisinä vuosina. Walesin prinssiparin kihlauksesta päätettiin lopullisesti Belgiassa kuningattaren Coburgin-matkan yhteydessä syksyllä 1862. Hibbert 2001, 302.

⁴⁹⁴ Viktoria Vickylle 24.1.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 44.

⁴⁹⁵ Maiden väliset Schleswigin ja Holsteinin maakunnat olivat aiheuttaneet jatkuvia kiistoja kahden kuningaskunnan välillä. Vuonna 1864 käydyssä sodassa alueet päättyivät lopulta

*”Selontekosi perheestä on todella pahin mahdollinen ja koko jutun heikoin kohta, mutta isä sanoi, ettemme voi sille mitään. Voi, koko asia masentaa minua kovasti! [Minä] yksin hoitamassa koko juttua ja B! Jos Bertie alkaa itsepäiseksi, vetäydyn jutusta kokonaan ja pesen käteni hänestä, sillä en osaa kouluttaa häntä”.*⁴⁹⁶

Kaiken lisäksi prinsessasta itsestään olivat kiinnostuneita myös Romanovit, sillä Viktorian tavoin myös Venäjän keisari Aleksanteri II etsi tulevaa puolisoa vanhimmalle pojalleen. Tanskalaiset prinsessat herättivät ulkonäkönsä ja protestanttisen uskontonsa vuoksi kiinnostusta Euroopan kuninkaallisilla avioliittomarkkinoilla, joissa valinnanmahdollisuuksia oli rajallisesti:

*”Kuulin, että Venäjän keisari ei ole hylännyt aikomustaan pyytää Alixia tai Dagmaria⁴⁹⁷ [vaimoksi] pojalleen. Prinsessa K⁴⁹⁸ on hyvin hermostunut, sillä mikäli Bertie ei ole sittenkään tosissaan, tahtoo hän kuitenkin pitää tsarevitsin varalla.”*⁴⁹⁹

Viktorian harmiksi mikään Walesin prinssin käytöksessä ei kuitenkaan viitannut vakavaan rakastumiseen. Kaksikymmentävuotias Bertie ei aluksi osoittanut kovinkaan suurta innostusta avioliittoa eikä edes tulevaa puolisoaan kohtaan: *”B---n juttu ei ole kovin menestykseäs. Äkillinen pelko avioitumista ja ennen kaikkea lastensaantia kohtaan (mitä noin nuoren miehen on outoa pelätä) näyttää vallanneen hänet.”*⁵⁰⁰ Kuningatar huolestui myös kuullessaan Vickyä, että huhut prinssin aikaisemmista seikkailuista olivat kantautuneet

Preussille ja sen liittolaisille. Viktoria oli Preussin puolella ja pelkäsi siksi kiistojen vaikutusta henkilökohtaiseen perhe-elämäänsä.

⁴⁹⁶ Viktoria Vickyille 16.4.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 53. Osa prinsessan sukulaisista oli myös moraalisesti arveluttavia. Vicky oli aikaisemmassa kirjeessään kuvannut Aleksandran sukua: *”Mielestäni on hyvä tietää kaikki prinsessa Alixin sukulaisista, jotta Bertietä voidaan myöhemmin varoittaa niistä, jotka eivät ole suositeltavia”.* Vicky Viktorialle 11.4.1862. Ibid., 51.

⁴⁹⁷ Aleksandran nuorempaa sisarta Dagmaria suunniteltiin Alfredin puolisoiksi, mutta Euroopan poliittisen tilanteen vuoksi avioliittoa ei solmittu: *”Kunnioituksesta Dagmaria kohtaan en toivo, että häntä pidetään Affien varalle; keisari saakoon hänet.”* Viktoria Vickyille 19.4.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 55. Dagmar kihlautuikin Venäjän kruununperillisen Nikolain kanssa. Nikolai kuoli kuitenkin ennen avioliiton solmimista ja Dagmar avioitui myöhemmin sulhasensa nuoremman veljen Aleksanterin kanssa. Aleksanterista tuli vuonna 1881 Venäjän keisari Aleksanteri III.

⁴⁹⁸ Aleksandran äiti, alkujaan Hessen-Casselin prinsessa Louise.

⁴⁹⁹ Vicky Viktorialle 15.4.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 54.

⁵⁰⁰ Viktoria Vickyille 10.10.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 357. Muutamaa päivää myöhemmin Viktoria oli havaitsevinaan muutoksia poikansa käytöksessä: *”Tavallaan hän on kiinnostunut tästä, sillä sunnuntai-iltana hän valitti minulle, ettei ole saanut luvattua valokuvaa – tämä on mielestäni hyvä merkki.”* Viktoria Vickyille 15.10.1861. Ibid., 358.

Tanskaan asti.⁵⁰¹ Vaikka Viktoria olikin ollut hyvin tyytymätön esikoispoikansa aikaisempaan käytökseen, korosti kuningatar luottamustaan uuden alun mahdollisuuteen:

”Olisi hyvä, jos Wally⁵⁰² voisi kertoa totuuden prinsessa Kristianille. Siis, että pahat kelvottomat [ihmiset] johdattivat viattoman poika-parkamme pulaan, mistä aiheutui hänen rakkaalle isälleen ja minulle itselleni suunnattomia kärsimyksiä (tieto, jonka saimme vain vähän ennen kohtalokasta sairautta). Mutta että me molemmat annoimme tämä (yhden) surullisen virheen hänelle anteeksi ja ettemme ole koskaan olleet riidoissa. Olen hyvin luottavainen, että hänestä tulee kunnollinen aviomies.”⁵⁰³

Avioliitosta päätettiin lopullisesti syksyllä 1862. Viktoria ihastui tulevaan miniäänsä, joka kutsuttiin Englannin-vierailulle vielä saman vuoden marraskuussa.⁵⁰⁴ Kuningatar – joka usein epäkiitollisesti vertasi poikiaan näiden isään – oli vakuuttunut, että vanhin poika selviytyisi tulevasta avioliitostaan vain Albertin esimerkin avulla: *”Voi, kunpa Bertie olisi noin suloisen vaimon arvoinen! Ansaitseeko hän tuollaista [vaimoa]? Kyllä, mikäli hän vain seuraa rakkaan isän jalanjalkia ja muistaa millainen aviomies tämä oli!”⁵⁰⁵* Itse häätöilaisuus ja siihen liittyneet juhlallisuudet järjestettiin Viktorian vaatimuksesta Windsorissa maaliskuussa 1863.⁵⁰⁶ Kuningattaren taloudessa

⁵⁰¹ Vicky oli kirjoittanut äidilleen: *”George-setä [kuningattaren serkku] kirjoitti prinsessa Kristianille kaiken Bertien epäonnistuneesta jutusta ja kertoi sitä paitsi, että olisit ollut hyvin vihainen Bertielle ja että teidän välillänne olisi ollut täydellinen erimielisyys.”* Vicky jatkoi: *”Prinsessan äiti ajattelee, ettei pidä Aleksandrasta sen vuoksi, että hän on Bertien vaimo ja tämän vuoksi tyttären asema tulee olemaan kamalan vaikea.”* Vicky Viktorialle 21.6.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 82.

⁵⁰² Wally – Hohenthalin kreivitär Walburga, myöhemmin lady Paget – oli Vickyn hovineiti ja henkilökohtainen ystävä.

⁵⁰³ Viktoria Vickylle 25.6.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 83–84.

⁵⁰⁴ Viktorian vaatimuksesta Aleksandran mukana matkalla sai olla vain tytön isä, joka majoitettiin lopulta hotelliin. Bertie oli Aleksandran matkan ajaksi lähetetty ulkomaille. Hibbert 2001, 302–303. Viktoria kuvasi Aleksandraa Vickylle: *”Hän on niin hyvä, koruton, teeskentelemätön, vilpitön, älykäs ja iloinen, ja silti niin hiljainen ja herttainen, että hänen läsnäolonsa ilahduttaa minua. Ja niin suloinen! Hän on kuin kotonaan ja tulee luokseni aivan kuten sisaresikin.”* Viktoria Vickylle 8.11.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 127.

⁵⁰⁵ Viktoria Vickylle 8.11.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 127.

⁵⁰⁶ Myös Bertien sisarenpoika Vilhelm osallistui vanhimman enonsa häihin: *”Olen niin onnellinen, kun saan tuoda Willyn mukaan. Hän tulee muistamaan koko lopun ikäänsä, että on ollut Bertien häissä! Willy ei puhu mistään muusta ja on niin jännittynyt, että meidän on ollut pakko sanoa, että mikäli hän ei pysy hiljaa, hänet täytyy jättää kotiin.”* Vicky Viktorialle 31.1.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 170. Neljävuotias prinssi kunnostautui

valmistauduttiin samaan aikaan myös prinsessa Alicen ensimmäiseen synnytykseen:

”Olemme hyvin kiireisiä (toivon, ettei minun tarvitsisi olla hääjärjestelyiden vuoksi [– –]Häiden ja kaiken muun täytyy olla ohitse maaliskuun 12. päivään mennessä, sillä sitten koittaa isoäidin⁵⁰⁷ [kuoleman] surullinen vuosipäivä ja sen jälkeen kaiken täytyy olla valmiina Alicea⁵⁰⁸ varten – siihen mennessä talon täytyy olla tyhjä. Ensimmäinen synnytys tapahtuu usein muutamaa päivää liian aikaisin.”⁵⁰⁹

Kuten Alicenkin tapauksessa vuotta aiemmin, leskeytyneessä kuningattaressa häät herättivät surua ja katkeruutta. Viktoria seurasi Walesin prinssiparin vihkimistä mustaan suruasuunsa pukeutuneena: ”– – se päivä, jota odotimme ilolla niin monta vuotta ja jota minun on nyt vaikeampi todistaa kuin hautajaisia.”⁵¹⁰

Avioliitto ei osin epärealististen odotusten vuoksi kuitenkaan ratkaissut kuningattaren ongelmia. Euroopan poliittinen tilanne sotkeutui yksityiselämään varsinkin Preussin ja Tanskan välisen sodan aikana, jossa vastakkaisilla puolilla olivat myös Viktorian perheenjäsenet.⁵¹¹ Kuningatar paheksui avoimesti myös Walesin prinssiparin elämäntapaa. Pariskunta otti osaa Lontoon seurapiireihin ja varsinkin Bertien käytöksestä seurasi ongelmia sekä kuninkaalliselle perheelle että prinssille itselleen.⁵¹² Prinssin sairastuminen lavantautiin loppuvuodesta 1871 merkitsi monella tapaa kuitenkin muutosta

Englannin-matkallaan kutsumalla isoäitiään ”ankaksi”, heittämällä nuorimman tätinsä muhvin ulos vaunun ikkunasta ja itse häätälaisuudessa puremalla nuorimpia enojaan. Van Der Kiste 2004, 60.

⁵⁰⁷ Viktorian äiti, Kentin herttuatar oli kuollut kaksi vuotta aiemmin.

⁵⁰⁸ Viktorian toiseksi vanhin tytär oli viimeisillään raskaana. Alice synnytti esikoisensa huhtikuun alussa 1863. Ks. luku 4.2.1.

⁵⁰⁹ Viktoria Vickylle 10.12.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 149.

⁵¹⁰ Viktoria Vickylle 4.2.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 172–173. Viktoria kieltäytyi osallistumasta hääjuhlan muihin tilaisuuksiin. Todistajien mukaan kuningatar oli ”alikuloinen ja masentunut”. Hääkuvat paljastivat viimeistään, mikä oli päällimmäisenä Viktorian mielessä: kuningatar ei kuvissa katsonut hääparia, vaan Albertin patsasta. Hibbert 2001, 303.

⁵¹¹ Sodan aikana Viktorian perheenjäsenet kannattivat vastakkaisia osapuolia: ”pahimmat pelkomme, joita meillä oli B:n avioliiton suhteen, ovat toteutuneet – perhe on jakautunut kahtia! [– –]Voi, jos Bertien vaimo olisi kunnan saksalainen eikä tanskalainen!” Viktoria Vickylle 13.2.1864. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 301.

⁵¹² Vickylle kuningatar kirjoitti paheksuvasti: ”pelkään, että Bertie ja Alix ovat kohta kuin kaksi käsinukkeä – juoksevat ympäriinsä yökaudet.” Viktoria Vickylle 24.6.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 236.

sekä suhteissa perheen sisällä että kansansuosiossa.⁵¹³ Prinssin paranemisesta alkoi myös uusi luku äidin ja pojan välillä:

*”Tohtori Gull [- -]on yhtä huolissaan Bertien moraalisesta hyvinvoinnista kuin fyysisestäkin kunnosta. Kaikista meistä tuntuu, että Jumala on säästänyt hänen henkensä, jotta hän voisi aloittaa uuden elämän.”*⁵¹⁴

Kuningattaren toiveikkuus ei kuitenkaan ollut täysin realistista, sillä prinssi ei avioliitossaan myöhemminkään kyennyt uskollisuuteen. Viktoria totesi itse Aleksandran tilanteesta: *”Ajattelen usein, ettei hänen kohtalonsa ole helppo, mutta hän pitää hyvin paljon Bertiestä, eikä ei ole sokea.”*⁵¹⁵

5.3.3 ”Tämä kaikki, rakas lapsi, on oikein ja luonnollista, mutta silti niin tuskallista minulle” – nuorimpien lasten avioliitot

Viktorian nuorimman lapset Leopold ja Beatrice kasvoivat aikuisuuteen äitinsä leskeyden ensimmäisinä vuosikymmeninä. Kuningatar eli miltei koko 1860-luvun hovinsa keskellä eristäytyneenä kaukana Lontoon seurapiireistä ja poliittisista kuvioista.⁵¹⁶ Vanhimmat lapset olivat Vickyn tavoin avioitumassa ja perustamassa perheitään, minkä vuoksi Viktoria takertui masennuksessaan juuri nuorimpiin lapsiinsa. Varsinkin perheensä nuorimmaisesta, Beatricesta tuli kuningattaren uuden elämän keskipiste, kuten Viktoria itse kirjoitti kuusivuotiaasta kuopuksestaan keväällä 1864:

”Hän on ainoa asia, joka pitää minut elossa, sillä hän yksin on ainoa, joka todella tarvitsee minua. Hän – ja kenties Lenchen-parka myös – ovat ainoat, jotka yhä rakastavat minua eniten

⁵¹³ Viktorian ja koko kuninkaallisen perheen suosio alkoi nousta siitä aallonpohjasta, johon se Albertin kuoleman, kuningattaren eristäytymisen ja Bertien aiheuttamien skandaalien seurauksena oli vajonnut. Ks. mm. Hibbert 2001, 309, 331–337, 345.

⁵¹⁴ Viktoria Vickylle 20.12.1871. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 20.

⁵¹⁵ Perkin 1989, 45–48. Aleksandra oli rakastunut puolisoonsa ja oli myöhemminkin vakuuttunut tunteistaan: *”Minä olin se, jota hän rakasti eniten”*. Mitä Aleksandra lopulta kuitenkin ajatteli miehensä käytöksestä, ei ole tiedossa, sillä prinsessan päiväkirjat ja kirjeenvaihto tuhottiin Aleksandran vaatimuksesta tämän kuoleman jälkeen. Prinsessan kuuluisa taipumus myöhästelyyn saattoi kuitenkin olla jonkinlainen vastaus pettämiseen. Aleksandra oli myös suhteessa lapsiinsa jokseenkin omistava. Äitinsä vaatimuksesta esimerkiksi Walesin prinssiparin keskimäinen tytär Victoria (1868–1935) ei koskaan avioitunut. Ibid.

⁵¹⁶ Hibbert 2001, 309–311.

*maailmassa, sillä muilla on toiset kohteensa. Naimisissa olevilla tyttärillä on aviomiehensä ja lapsensa – ja kurja, murtunut äiti, joka oli rakkain kahdelle olennolle⁵¹⁷ niin monta vuotta, joutuu nyt päivittäin toteamaan olevansa muiden hellässä rakkaudessa sijalla 3. tai 4. Tämä kaikki, rakas lapsi, on oikein ja luonnollista, mutta silti niin tuskallista minulle”.*⁵¹⁸

1870-luvulla kuningatar alkoi suunnitella kahden nuorimman lapsensa tulevaisuutta. Leopoldista, joka oli pojista älykkäin ja saanut lopulta myös parhaimman koulutuksen, Viktoria toivoi itselleen avustajaa ja sihteeriä.⁵¹⁹ Osin kyse oli vakavasti sairaan prinssin suojelemisesta, mutta kuningattaren yksinäinen asema monarkkina ja leskenä oli myös keskeinen peruste nuorimpien lasten kotiinjäämislle:

*”Sitä paitsi ajattelen, että te kaikki voisitte osoittaa kahdelle nuorimmaiselle, että on suorastaan heidän velvollisuutensa ja ilonsa omistautua ankarasti koetellulle äidilleen, jolla on harteillaan sekä valtionhoidon raskas taakka että suuri ja liiallista huomiota vaativa perheensä – toisin kuin muilla maailman äideillä! [– –]huolet ja kärsimys, jotka vanhemmilla on lapsistaan – alkaen siitä, mistä äiti miltei ja usein maksaa omalla hengellään”.*⁵²⁰

Leopold kapinoi kuitenkin rooliaan vastaan. Prinssi halusi itsenäisyyttä enemmän kuin vanhemmat veljensä, sillä kuningatar oli elämäkerturi Elizabeth Longfordin mukaan ollut suhteessa nuorimpaan poikaansa aina ”toivottoman ylisuojelevainen”.⁵²¹ Teini-iässään Leopold kävi rajuja riitoja äitinsä kanssa, eikä viihtynyt etenkään Viktorian jumaloimassa Skotlannissa: *”velvollisuudentunnoton Leopold! [– –]Häntä ei kutsuta päivällisille, teatteriin, tanssiaisiin eikä varsinkaan Epsomiin tai Ascotiin. Hänen täytyy*

⁵¹⁷ ”Kaksi olentoa” olivat prinssi Albert ja Viktorian äiti, Kentin herttuatar, jotka molemmat olivat kuolleet vuonna 1861. Ks. luku 6.

⁵¹⁸ Viktoria Vickyille 18.4.1863. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 198.

⁵¹⁹ Hibbert 2001, 404–406. Leopold opiskeli Oxfordin yliopistossa, jossa viihtyi erinomaisesti. Kuningatar kuvasi, kuinka ”kaikista pojista hänen mielensä ja päänsä ovat lähimpinä hänen rakasta isäänsä”. Viktoria Vickyille 11.4.1868. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 184.

⁵²⁰ Viktoria Vickyille 28.4.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 45–46.

⁵²¹ Longford 1964, 398.

*ymmärtää, ettei sellaista käytöstä äitiä ja hallitsijaa kohtaan voida suvaita.*⁵²²

Leopold itse halusi elää mahdollisimman tavallista elämää, avioitua ja perustaa oman perheensä. Viktorian oli lopulta hyväksyttävä nämä suunnitelmat, mutta vaati, että hemofiliasta oli kerrottava kaksikymmentäyhdeksänvuotiaan prinssin morsiamelle, Waldeck-Pyrmontin prinsessa Helenalle (1861–1922) ennen kihlausta:

*”Leopold toivoi, että ilmoitan hänen kihlautumisestaan sinulle. Asiasta oli mahdotonta puhua aikaisemmin, koska hän on epäonnistunut useasti [– –] Vaadin, että tytön täytyisi tietää kaikki Leopoldin terveydestä ja siitä, mihin on ryhtymässä. Joten Helena mielti jonkin aikaa, ennen kuin päätti asiasta. Leopold tapasi hänet ensimmäisen kerran kesällä ja piti Helenasta hyvin paljon.*⁵²³

Avioliitto solmittiin keväällä 1882 ja vuotta myöhemmin Helena synnytti parin esikoisen, Alicen. Perheonni jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä poika Charles Edvardin syntyessä kahta vuotta myöhemmin Leopold oli jo kuollut.⁵²⁴

Viktorian nuorimman tyttären Beatricen tapaus oli erityisen kiinnostava. Prinsessa oli syntynyt toukokuussa 1857 ja kuului oikeastaan jo seuraavaan sukupolveen, sillä vanhin sisarenpoika Vilhelm oli tättiään vain puolitoista vuotta nuorempi. Beatricen lapsuudessa Viktorian äitiys oli ollut sallivampaa ja kiireettömämpää kuin vuosikymmen aikaisemmin.⁵²⁵ Ujo ja rauhallinen Beatrice kasvoi myöhemmin leskeytyneen äitinsä lähimmäiseksi seuralaiseksi.⁵²⁶

⁵²² Viktoria Vickylle 19.5.1878. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 289. Ks. myös Hibbert 2001, 404–408. Pojan teini-iän kapinoinin jälkeen suhteet kuitenkin paranivat ja myöhemmin Leopold sai avaimen laatikkoihin, jossa säilytettiin valtakunnan papereita – oikeus, jota ei ollut edes Leopoldin vanhemmalla veljellä Walesin prinssillä. Ibid.

⁵²³ Viktoria Vickylle 21.11.1881. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 111. Myöhemmin Viktoria kommentoi avioliittoa edelleen Vickylle: ”Sanot, ettei voi olla innostunut Leopoldin morsiamesta! Minä en voi olla [sitä mieltä] mistään avioliitosta ja luonnollisesti en etenkään Leopoldin, sillä hänen avioitumisensa sellaisenaan on riski ja [uhkarohkea] kokeilu. Mutta kaikki puhuvat ylistävästi Waldeckin Helenasta”. Viktoria Vickylle 26.11.1881. Ibid., 111.

⁵²⁴ Leopold kuoli kaatumista seuranneeseen verenvuotoon maaliskuussa 1884. Charles Edvard syntyi neljä kuukautta isänsä kuoleman jälkeen. Ks. luku 6.3.2.

⁵²⁵ Lapsuudessaan kuopus sanavalmis ja reipas pieni tyttö, mutta teini-iässä prinsessasta kasvoi hyvin ujo nuori nainen. Syynä saattoivat olla emotionaalisen ympäristön muutokset, sillä Beatricen lapsuus oli yksinäisempi kuin muiden kuningattaren lapsien. Sisarukset olivat kuopusta vanhempia ja osa oli jo avioitunut Beatricen ollessa leikki-ikäinen. Prinsessa vietti suurimman osan lapsuudestaan aikuisten seurassa – aivan kuten äitinsäkin aikoinaan. Molemmat olivat myös menettäneet isänsä varhain ja jäivät samoin leskeksi verrattain nuorina.

⁵²⁶ Prinsessan tuli mm. osata täydellisesti ranskaa ja saksaa, piirtää, laulaa, soittaa pianoa, ratsastaa ja hoitaa puutarhaa. Beatrice luki myös päivittäin äidilleen ääneen tämän valitsemia

Viktoria ei siksi suunnitellut nuorimman tyttärensä avioliittoa, vaan toivoi tämän jäävän vanhenevan kuningattaren talouteen tyttären ja eräänlaisen seuraneidin yhdistelmäksi.⁵²⁷ Emotionaalinen side kuopukseen oli vahva, sillä Beatrice oli kuningattaren viimeinen todiste siitä onnellisesta perhe-elämästä, jonka Viktoria oli aloittanut Albertin kanssa vuosikymmeniä aikaisemmin. Kuningatar oli hyvin kiintynyt nuorimmaiseensa ja oli hyvin ylpeä tämän kehityksestä. Prinsessan kuusitoistavuotissyntymäpäivänä Viktoria kirjoitti:

*”Rakas Babyini – joka todella on silmäteräni – oli hyvin onnellinen. Hän on hyvin paljon seurassani, mutta ei iltaisin, sillä haluan pitää hänet niin kauan nuorena ja lapsenkaltaisena kuin vain onnistun. Rukoilen Jumalaa, että hän pysyisi luonani niin kauan kuin elän, sillä hän viimeinen, joka minulla on, enkä voisi elää ilman häntä.”*⁵²⁸

Kuningatar halusi siis Beatricen jäävän kotiin. 1800-luvun Englannissa ajatus tyttären omistautumisesta vanhemmilleen ei ollut mitenkään tavatonta, sillä juuri tyttären avioliittoon sisältyvä luopumisen elementti oli aina raskaampi, jos äiti oli jäänyt leskeksi tai tytär oli perheen ainoa lapsi.⁵²⁹ 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla reilu kolmannes hedelmällisessä iässä olevista naisista oli naimattomia, joten kuningattaren ajatuksilla oli realistinen yhtymäkohtansa myös ympäröivään yhteiskuntaan.⁵³⁰ Vuoden 1874 aikana Viktorian ja Vickyn kirjeenvaihdossa oli kuitenkin kiistaa aiheesta. Kruununprinsessa oli kirjeessään toivonut, kuinka Beatrice olisi voinut olla

kirjoja. Beatricen kasvatuksessa huomioitiin erityisesti, ettei prinsessaa koskaan jätetty yksin poikien seuraan – ei edes omien veljien. Duff 1958, 48–52.

⁵²⁷ Beatrice tiesi roolinsa jo varhain: *”En pidä häistä lainkaan! Minä en koskaan mene naimisiin. Minä jään äidin luokse!”* nuori prinsessa valisti henkilöä, joka tahtoi tietää, mitä mieltä Beatrice oli häistä yleisesti. Duff 1958, 47.

⁵²⁸ Viktoria Vickylle 16.4.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 86. Myöhemmin Viktoria kirjoitti: *”– toivon ja luotan, ettei hän koskaan jätä minua. Olen päättänyt, ettei hän astu seurapiireihin kuten sisarensa (mikä oli virhe) ja hän liikkuu seurassani niin paljon kuin mahdollista (lukuun ottamatta satunnaisia teatterivierailuita). [– –][hän]on hyödyllinen ja kätevä, epätsekäs ja ystävällinen kaikille. Unberufen [Viktorian suosikki-ilmaus]hänellä on hyvä terveys. Luojan kiitos hän ei ole ärtyisä ja helposti loukkaantuva kuten useat veljensä ja sisarensa.”* Viktoria Vickylle 20.9.1873. Ibid., 112.

⁵²⁹ Jalland 1985, 33. Jallandin omien laskelmien mukaan ajanjaksolla 1851–1911 29–35 prosenttia kaikista 25–35-vuotiaista naisista oli naimattomia.

⁵³⁰ Perkin 1989, 226. Naimattomuutta pidettiin viktoriaanisessa Englannissa usein kuitenkin epäonnistumisena, sillä naisen roolit vaimona ja äitinä jäivät silloin toteutumatta. Kaikki naiset eivät kuitenkaan edes halunneet solmia avioliittoa, vaikka siihen olisikin ollut mahdollisuus.

”vaimona ja äitinä yhtä hyvä kuin tyttärenä”.⁵³¹ Kuningatar suuttui Vickyn vihjauksista avioliittoon, minkä seurauksena joitakin kirjeitä toukokuulta on tuhottu ilmeisesti tyttären toimesta.⁵³² Kruununprinsessa itse viittasi erimielisyyksiin säilyneessä kirjeessään:

*”Monet kiitokset kirjeestäsi [- -]En vastannut siihen, sillä esitettyjen kommenttien epäystävällisyyden ja epäoikeudenmukaisuuden – jotka olivat täysin tarpeettomia – vuoksi pelkäsin vastaavani tavalla, joka saattaisi olla epämiellyttävää ja tuskallista meille molemmille. Joten päätin, että olisi parempi olla kirjoittamatta lainkaan.”*⁵³³

Beatrice itse ei lopulta kuitenkaan halunnut jäädä naimattoman tyttären rooliin. Prinsessa ihastui Darmstadtin-vierailullaan Battenbergin prinssi Heinrichiin, *Likoon* (1858–1896) ja ilmoitti haluavansa avioliittoon tämän kanssa.⁵³⁴ Kuningatar oli järkyttynyt, eikä suostunut aluksi edes puhumaan nuorimmalle tyttärelleen.⁵³⁵ Beatricen kihlaus julkistettiin kuitenkin joulukuussa 1884. Viktoria, joka oli ensin vastustanut kiihkeästi avioliittoa, joutui antamaan periksi kuopuksensa päättäväsyydelle – kuten kuvasi asiaa Vickylle:

”Sinä, joka olet niin ihastunut avioliittoihin, joita minä (toisaalta) inhoan enemmän kuin voin sanoa – et voi kuvitella, millaista kärsimystä ja epätoivoa se on minussa aiheuttanut, ja millainen shokki se olikaan, kun kuulin Beatricen toiveesta! Tulin aivan sairaaksi. Pitkään aikaan en halunnut kuullakaan asiasta ja toivoin perusteettomasti, ettei sitä tapahtuisi! Mutta Beatrice oli niin

⁵³¹ Kirjettä ei ole kokoelmassa kokonaisuena, joten kyseisen kohdan yleinen konteksti jää kirjeiden toimittajan Roger Fulfordin kuvauksen varaan. Ks. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 136.

⁵³² Kuningatar käytti säilyneissä kirjeissään muutaman viikon ajan viileämpää tervehdystä *“Dearest”* tavanomaisen *“Darling Child”* sijaan. Ibid.

⁵³³ Vicky Viktorialle 25.4.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 136.

⁵³⁴ Longford 1964, 478. Battenbergit olivat läheistä sukua sekä Hessenin että Romanovien hallitsijaperheille, mutta perheen ei varsinkaan Saksassa katsottu kuuluvan mihinkään hallitsijahuoneeseen. Battenbergin veljessarjan isä, Hessenin prinssi Alexander oli solminut morganaattisen avioliiton sisarensa, Venäjän keisarinna Maria Aleksandrovnan hovineidin Julie von Hauken kanssa. Avioliitosta syntyi viisi lasta, joista vanhin poika Ludvig avioitui Viktorian tyttärentyttären Victorian kanssa ja Heinrich kuningattaren kuopuksen Beatricen kanssa. Ks. mm. Palmer 1985, 163–168; 172; 176–177. Ks. myös liite 2, kuva 7.

⁵³⁵ Duff 1958, 113. Äiti viesti tyttärelleen jonkin aikaa kirjelappujen välityksellä. Beatricelle aika oli todennäköisesti hyvin vaikea, sillä prinsessa oli aina tottunut olemaan äitinsä seurassa. Beatricella ei myöskään ollut kokemusta miehistä, joten prinsessan päättäväsyyksyys asiassa oli suuri.

päättäväinen, että hänen terveytensä olisi kärsinyt, ellen olisi heltynyt. Hänen veljensä⁵³⁶ kuolema teki hänestä noin päättäväisen.”⁵³⁷

Heinrich, joka oli tulevaa puolisoaan puolitoista vuotta nuorempi, suostui Viktorian huojennukseksi perustamaan kotinsa kuningattaren talouteen.⁵³⁸

Viktoria oppi pitämään hyvin paljon tästä nuorimmasta vävystään:

”Mutta se oli Liko [Heinrich] itse, joka sulatti sydämeni [– –] He ovat molemmat hiljaisia ja järkevästi todella onnellisia. Suutelemista tms. (joista Beatrice ei pidä) ei ole ollut, mikä rakkaan Fritzin kohdalla toisinaan koetteli hermojani. Mutta häpäpäivä tulee olemaan suuri koettelemus – toivon ja rukoilen, ettei siitä seuraisi tuloksia!”⁵³⁹

Erityisenä kunnianosoituksena Beatrice sai ainoana tyttärenä käyttää häissään äitinsä huntua.⁵⁴⁰

5.4 Viktoria isoäitinä

Lastensa avioliittojen ja perhe-elämän myötä Viktoriasta tuli moninkertainen isoäiti, sillä prinsessa Louisea lukuun ottamatta kaikki kuningattaren lapset saivat omia myös jälkeläisiä.⁵⁴¹ Tullessaan isoäidiksi ensimmäistä kertaa tammikuussa 1859 Viktoria lähestyi jo varhaiskeski-ikänsä, vaikka olikin puoltatoista vuotta aikaisemmin synnyttänyt itse nuorimman lapsensa. Tuleva

⁵³⁶ Viktorian nuorin poika, prinssi Leopold oli kuollut keväällä 1884.

⁵³⁷ Viktoria Vickyille 3.1.1885. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 177.

⁵³⁸ Hibbert 2001, 412.

⁵³⁹ Viktoria Vickyille 7.1.1885. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 177. Kuopuksensa 28-vuotissyntymäpäivänä Viktoria kirjoitti: ”Lasken kuukausia, viikkoja ja päiviä, jotka hän on vielä minun oma suloinen, vilpitön, viaton kukkaseni ja lapseni.” Viktoria Vickyille 15.4.1885. Ibid., 186. Liitosta syntyi lopulta neljä lasta, joista vanhin hieman yli vuosi avioliiton solmimisen jälkeen. Ks. liite 3.

⁵⁴⁰ Duff 1958, 126. Viktoria luovutti myös nuorimman tyttärensä avioliittoon. Päiväkirjaansa kuningatar kirjoitti: ”Onnellisemmän näköistä pariskuntaa on tuskin koskaan nähty yhdessä polvistumassa alttarille [– –] Vaikka seisoin yhdeksättä kertaa lapsen ja viidettä kertaa tyttären vieressä alttarilla, en koskaan ole ollut liikuttuneempi kuin tällä kerralla”. Viktorian päiväkirjasta 23.7.1885. Hibbert 2003, 294. Todellisuudessa Viktoria oli läsnä kahdeksan lapsensa vihkitilaisuudessa, sillä kuningatar ei osallistunut prinssi Alfredin häihin, jotka pidettiin Pietarissa tammikuussa 1874.

⁵⁴¹ Ks. liite 3. Vickyin kahdeksanlapsinen perhe oli kuningattaren lasten perheistä suurin.

isoäiti itse suhtautui tulevaan rooliinsa kuitenkin myönteisesti, kuten kuvasi tuntemuksiaan esikoistaan odottaneelle Vickylle:

”Olla isoäiti 39-vuotiaana ja tuntea itsensä silti nuoreksi – se on hauskaa. Toivoisin vain, että voisin mennä sen kaiken läpi sinun puolestasi kultaseni, ja säästää sinut kaikelta mielipahalta. Mutta sille ei voi mitään. Ajattelen seuraavaa syntymäpäivääni, jonka vietän lasteni ja lapsenlapsen kanssa. Se tulee olemaan ihanaa!”⁵⁴²

Vilhelmin synnyttyä Viktorian mieliala oli yhä hyvin korkealla:

”Älä pelkää väsyttäväsi minua kirjoittamalla kullanmurusta. Se tuo minulle niin suurta iloa – olen valmis hemmottelemaan häntä kuten kaikki isoäidit. Aivan varmasti on hieno tunne olla elävän olennon äiti!”⁵⁴³

Vicky turvautuikin kirjeissään äitiinsä, jolla oli asioista paitsi runsaasti omakohtaista kokemusta, myös halua kuunnella ja neuvoa tytärtään monissa kasvatuksellisissa kysymyksissä. Viktoria oli tärkeä ja luotettava tiedonlähde, sillä prinsessan lasten preussilainen isoäiti Augusta jäi melko etäiseksi hahmoksi lastenlastensa elämässä. Vickyn anoppi ei prinsessan mukaan juurikaan välittänyt poikansa perheestä – Vilhelmiä ja tämän vanhinta sisarta Charlottea lukuun ottamatta:

”Hän tuskin koskaan näkee heitä ja harvoin tiedustelee heidän vointiaan, vaikka luulen, että hän pitää vanhimmista [– –] Kun taas sinä olet sellainen satukirjojen isoäiti – katson, että sinä olet lasteni todellinen isoäiti. Mutta pidä tämä [tieto] itselläsi.”⁵⁴⁴

Ajan mittaan Viktorian jälkeläisten lukumäärä kuitenkin kasvoi, eikä kuningatar voinut siksi osoittaa enää yhtä suurta mielenkiintoa esikoistyttärensä perhettä kohtaan kuin aikaisempina vuosina. Vicky valitti, että preussilaiset lapsenlapset jäivät isoäidiltä huomioitta, koska nämä elivät kaukana Englannista. Viktoria oli itse kuitenkin toista mieltä:

⁵⁴² Viktoria Vickylle 30.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 120. Vilhelmin synnyttyä Viktoria lisäsi: *”Tunnustan, että minusta tuntuu niin hassulta olla isoäiti. Niin monet ihmiset ovat sanoneet, etteivät he tahdo uskoa sitä!”* Viktoria Vickylle 2.2.1859. *Ibid.*, 160.

⁵⁴³ Viktoria Vickylle 16.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 168. Viktoria ei itse ollut näkemässä pientä Vilhelmiä, mutta sai terveiset kuvien muodossa: *”Dagerrotyypit sinusta ovat hurmaavia [– –]Miten hieno keksintö valokuvaus on! Aivan kuin näkisimme sinut ja rakkaan pienokaisen edessämme!”* Viktoria Vickylle 20.3.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 168.

⁵⁴⁴ Vicky Viktorialle 15.2.1867. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1968, 124.

*”Voin vakuuttaa sinulle, että vaikka en voi olla yhtä kiinnostunut jokaisesta yksittäisestä lapsenlapsistani, jaan kaikkien lasteni huolet heidän lapsistaan ja erityisesti sinun lapsistasi – varsinkin vanhimmista.”*⁵⁴⁵

Juuri Vickyn vanhimmat lapset – etunenässä Vilhelm, mutta myös tämän nuoremmat sisarukset Charlotte ja Heinrich – aiheuttivat kasvaessaan äidilleen jatkuvia ongelmia. Viktoria puolusti kiistoissa tavallisesti omaa tytärtään, mutta muistutti myös Vickyn kasvatuksellisista vaatimuksista: *”Olet melko ankara Charlottelle. En pidä itseäni ’kouluttamattomana’, mutta en silti asu kirkoissa ja taidegallerioissa kuten sinä.”*⁵⁴⁶

Kahta vanhinta lukuun ottamatta Viktorian lapsenlapset syntyivät Albertin kuoleman jälkeen. Kuningattaren ikoninen surupuku valkoisine leskenhuntuineen – joita Viktoria käytti uskollisesti elämänsä loppuun asti – iskostuivat siksi myös lastenlasten mieliin.⁵⁴⁷ Perhe-elämän ja leskeyden raja ei ajallisesti ollut pitkä, mutta kuten monissa muissakin perheissä, Viktorian isoäitiys oli sävyltään lempeämpää ja kasvatuksellisesti vapaampaa kuin aikaisempi vanhemmuus. Lapset vierailivat isoäitinsä luona usein – Beatricen nelilapsista perhettä lukuun ottamatta, joka asui pysyvästi kuningattaren taloudessa. Viktoria nautti lastenlastensa seurasta ja muisti näitä usein pienillä lahjoilla ja kirjeillä.⁵⁴⁸ Kuningatar itse suhtautui kasvavaan perheeseensä ja lukuisiin jälkeläisiinsä myös huumorilla. Walesin prinssiparin toisen tyttären synnyttyä kesällä 1868 nyt jo moninkertainen isoäiti kirjoitti:

⁵⁴⁵ Viktoria Vickylle 19.1876. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 203. Vicky oli jo aikaisemmin esittänyt samansävyisiä epäilyksiä: *”Kuinka voit epäillä, etten ole kiinnostunut rakkaista lapsistasi? Tietenkin seuraan suurella mielenkiinnolla, kuinka rakkaat lapsesi kasvavat.”* Viktoria Vickylle 29.10.1872. Ibid., 66.

⁵⁴⁶ Viktoria Vickylle 25.10.1881. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 108. Charlotte oli Vickyn neljästä tyttärestä ongelmallisin. Oppiminen oli Charlottelle vaikeaa, prinsessa oli tottelematon ja aikuisena täysin isoveljensä ohjailtavissa – samoin kuin nuorempi veljensä Heinrich. Pakula 1997, 361–362, 518.

⁵⁴⁷ Vicky kuvasi kirjeessään toiseksi nuorimman tyttärensä, neljävuotiaan Sophien, *Sophian* (1870–1932) muistikuvia isoäidistään ja tämän ulkomuodosta: *”Minun täytyy kertoa sinulle Sophian huomautuksesta, jonka hän teki sinusta, vaikka se ole niin kunnioittava kuin toivoisin! ’Minun rakas isoäitini on hyvin pieni – pienempi kaunis tyttönen – ja käyttää huntua kuten morsiamet.’”* [My dear Grandmama is very tiny – a very, very, pretty little girl – and wears a veil like a bride.] Vicky Viktorialle 27.7.1874. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 144.

⁵⁴⁸ Longford 1964, 383; Hibbert 2001, 417–418. Kuningattaren kirjeenvaihto Alicen esikoisen Victorian kanssa on osin julkaistu teoksessa Hough, Richard, *Advice to a Grand-daughter – Letters from Queen Victoria to Princess Victoria of Hesse*. London 1975.

*”se mitä näin vauvasta – pelkkä punainen nyytti. Pelkään pahoin, että seitsemäs tyttö ja neljästoista lapsenlapsi ei ole kovin kiinnostava asia – sillä niitä tulee kuten jäniksiä Windsorin puistossa!”*⁵⁴⁹

Tyttärelleen Helenalle kuningatar lähetti sähköen, jossa kuvasi tämän lasten vointia: *”Lapset voivat hyvin, mutta pieni Louise-parka on kovin ruma.”*⁵⁵⁰

Yhdessä asiassa Viktoria oli kuitenkin hyvin tarkka. Nimet – varsinkin *Albert* ja *Victoria* – olivat kuningattarelle rakkaita, ja sen vuoksi isoäiti toivoi näkevänsä ne myös mahdollisimman monella jälkeläisellään. Vickylle kuningatar kirjoitti tämän vanhimman tyttären syntymän jälkeen:

*”Pienen kultasesi nimestä puheen ollen, sanon ainoastaan, että toivon yhden tyttäristäsi – jos saat niitä vielä – saavan kutsumanimekseen Victorian, jotta silloin olisi 4 sukupolvea Victorioita.”*⁵⁵¹

Vasta prinsessan vuonna 1866 syntynyt toinen tytär kastettiin äitinsä, isoäitinsä ja äidinäidinäitinsä, Kentin herttuattaren mukaan Victoriaksi. Kuningatar saattoi viimein olla tyytyväinen kutsumanimeen, jonka pieni tyttärentytär sai:

*”Olen hyvin ilahtunut ja liikuttunut, että rakas uusi vauva (pysyköön hän kauan sellaisena!) saa nimensä minun mukaani. En voi kiistää, etteikö minuun koskenut kun ketään neljästä [vanhemmasta] lapsestanne ei kutsuta kummankaan vanhempasi mukaan [– –] Rakastan vanhaa nimiparkaani, vaikka surullinen onnettomuus onkin langennut sen kantajan ylle. Mutta se oli kallisarvoisen äitini nimi”*⁵⁵²

⁵⁴⁹ Viktoria Vickylle 10.7.1868. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 200–201.

⁵⁵⁰ Marie Louise, Princess, *My Memoirs of Six Reigns*. London 1957, 20. Prinsessa Marie Louise kysyi itse myöhemmin suoraan isoäidiltään, miksi tämä oli lähettänyt sähköen. Viktoria vastasi: *”Lapsikulta, sehän oli totta!”*. Ibid.

⁵⁵¹ Viktoria Vickylle 7.8.1860. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 268. Vickyn vuonna 1860 syntynyt vanhin tytär kastettiin *Victoria Elizabeth Augusta Charlotteksi*. Pienen prinsessan kutsumanimeksi jäi kuitenkin Charlotte. Vickyn toinen tytär *Frederica Amalia Wilhelmine Viktoria* (1866–1929) sai nimekseen Victoria, mutta tässä vaiheessa nimen ensimmäinen kantaja, pienen prinsessan äidinäidinäiti, Kentin herttuatar oli jo kuollut.

⁵⁵² Viktoria Vickylle 25.4.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 69–70.

Omien lastensa nimissä Viktoria oli suosinut juuri lähiperhettään ja sukuaan ja oletti myöhemmin myös lastensa noudattavan tätä perinnettä.⁵⁵³ Perheen nimipolitiikka ilmeni hyvin kirjeestä, jonka Viktoria lähetti Walesin prinssille tämän toiseksi vanhimman pojan syntymän jälkeen:

”Pelkään pahoin, etten voi juurikaan ihailia nimiä, jotka olet antamassa vauvalle⁵⁵⁴ [– –]Lisää tietenkkin loppuun nimen Albert, joka on kaikilla veljilläsikin. Sovimme jo kauan sitten, että kaikki rakkaan isän englantilaiset jälkeläiset kantavat tätä nimeä merkinä sukulinjastamme. Aivan kuten toivon, että kaikilla tytöillä on nimi Victoria omissaan.”⁵⁵⁵

Kuningattaren viimeisinä vuosikymmeninä oli olemassa jo neljäs sukupolvi Viktorian ja prinssipuolison jälkeläisiä. Kuningattaren ensimmäinen lapsenlapsenlapsi oli Vickyn tyttärentytär Feodora, joka syntyi keväällä 1879: *”Näitä tulevaisuudennäkymiä, että sinusta on tulossa isoäiti ja minusta isoisoäiti, ei epäilemättä olisi mitenkään voinut viivästyttää, mutta olen puoliksi tyytyväinen.”⁵⁵⁶* Viktoria oli Feodoran syntyessä 60-vuotias ja uusi isoäiti Vicky 38-vuotias. Sukupolvien rajat olivat vuosien mittaan kuitenkin hämärtyneet, sillä kuningattaren nuorin lapsenlapsi, prinsessa Beatricen kuopus Maurice syntyi kaksitoista vuotta myöhemmin syksyllä 1891.⁵⁵⁷ Viktorian pojanpojanpoika, Englannin tuleva kuningas ja sittemmin kruunusta luopumisensa jälkeen Windsorin herttuan arvonimen saanut Edvard kuvasi suvun ikääntynyttä matriarkkaa omissa muistelmissaan:

”Niin voimakas oli kuningatar Viktoriia ympäröivä majesteettiuden ilmapiiri, että häntä pidettiin miltei jumalallisena olentona, jota hänen oma perheensäkin pelkäsi. Meille lapsille hän kuitenkin oli ’Gangan’, joksi isoisänäidin nimitys oli lapsenkielellä

⁵⁵³ Jokaisella kuningattaren pojista oli etunimissään *Albert* ja samoin kolmella tyttäristä oli äitinsä nimi omissaan. Louise oli ainoana tyttäristä isänsä kaima, sillä prinsessa oli kastettu Albertin sekä tämän äidin mukaan *Louise Caroline Albertaksi*. Louise ja Alice [*Maud Mary*] olivat kuningattaren tyttäristä ainoat, jolla ei ollut nimissään *Viktoriiaa*. Lasten nimet ks. liite 3.

⁵⁵⁴ Vauva – tuleva Yrjö V – sai lopulta nimekseen George Frederick Ernest Albert.

⁵⁵⁵ Viktoria Walesin prinssille 13.6.1865. Hibbert 2003, 189.

⁵⁵⁶ Viktoria Vickyille 22.9.1878. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 26.

⁵⁵⁷ Viktoria oli tyttärenpoikansa syntyessä 72-vuotias. Vanhimmalla ja nuorimmalla serkuksista – Vilhelm II:lla ja Battenbergin prinssi Mauricella oli ikäeroa 32 vuotta. Mauricen syntyessä Saksan keisarilla oli jo kuusi omaa lasta, joista vanhin oli syntynyt yhdeksän vuotta aiemmin.

vääntynyt [– –] Isoisänäitini ympärillä näytti alituisesti kuhisevan hänen suunnattoman perheensä jäseniä. Hänellä oli yhdeksän lasta, neljäkymmentä lastenlasta, lukemattomia lapsenlapsenlapsia ja tavaton määrä veljenpoikia ja -tyttäriä ja kaikenkarvaisia serkkuja [– –] Hiukan hämmentävänä tuo ulkomaalaisten sukulaisten sikermä väreili aina hänen ympärillään, kun hän vuodenaikojen mukaan siirtyi Windsorista Osborneen ja Osbornesta Balmoraliin.”⁵⁵⁸

6. ”Kun päivä kääntyi iltaan” – kuolema kirjeenvaihdossa

6.1 Viktoriaaninen suru

Kuningatar Viktorian kirjeenvaihtoa ja kuninkaallisen perheen historiaa on mahdotonta käsitellä ilman kuoleman teemaa. Ajan rajallisuus oli jatkuvasti läsnä kirjeissä, sillä vuosien mittaan kuningatar ja tämän vanhin tytär todistivat paitsi monien läheistensä, myös kaukaisempien sukulaisten, ystävien, johtavien poliitikkojen sekä valtionpäämiesten poismenoa. Varsinkin vuodesta 1861 muodostui kuningattaren oma *annus horribilis*, sillä Viktoria menetti vuoden aikana sekä äitinsä, Kentin herttuattaren että myöhemmin saman vuoden joulukuussa äkillisesti myös puolisonsa Albertin. Monica Charlotin mukaan jo Albertin isän kuolema tammikuussa 1844 oli luonut viktoriaanisen tavan surra edesmenneitä läheisiä.⁵⁵⁹ Sururiitteihin kuuluivat mustat surupuvut ja -nauhat, erityinen suruaika sekä vainajaan liittyneet muistoesineet. Tavaksi tuli myös säilyttää edesmenneen perheenjäsenen huone koskemattomana.⁵⁶⁰ Varsinkin Viktorian kirjeissä oli paljon viitteitä näihin surun etikettisääntöihin:

”Sitten suruajasta. Tahtoisin sanoa muutaman sanan, sillä asia on minulle tärkeä [– –] täällä pidetään ero hovisurun ja yksityisen surun välillä. Hovisuru on lyhyt ja sillä kunnioitetaan kaikkia

⁵⁵⁸ Edvard, Windsorin herttua, *Windsorin herttuan muistelmat* (suom. Eeva Kangasmaa). Porvoo 1951, 18–19. Edvard oli 6-vuotias isoisoäitinsä kuollessa, joten kovin paljon tuleva Windsorin herttua ei kuningattaresta voinut muistaa.

⁵⁵⁹ Charlot 1991, 230.

⁵⁶⁰ Elizabeth Longford vertasi viktoriaanisen ajan loppumatonta kiinnostusta kuolemaa kohtaan 1900-luvun suhteeseen seksiin ja ”aviovuoteeseen”. Longford 1964, 310–311.

kuninkaallisia sekä valtioiden päämiehiä jne., jotka eivät ole sukua – mutta yksityinen suruaika kestää niin kauan kuin tahdomme. Yksityisenä suruaikana ei kukaan maallinen olento voi estää sinua pitämästä surupukua kotonasi ja silloin kun et ole juhlatilaisuudessa [– –] On tietenkin täysin eri asia, kun kyse on Fritzin ja Preussin kuningasperheen sukulaisista, silloin luonnollisesti teet kuten hekin.”⁵⁶¹

Kuningatar oli varsinkin myöhemmässä elämässään kiinnostunut myös muistamisen eri tavoista.⁵⁶² Etenkin prinssipuolisolle pystytettiin tämän kuoleman jälkeen monia muistomerkkejä ja patsaita.⁵⁶³ Tärkein näistä monumenteista oli Windsorin linnan puistoon Frogmoreen rakennettu kuninkaallinen mausoleumi, jonne rakennuksen valmistumisen jälkeen loppuvuodesta 1862 uudelleenhaudattiin edellisenä vuonna kuollut Albert ja neljä vuosikymmentä myöhemmin myös Viktoria itse.⁵⁶⁴ Kuningattaren oma suhde kuolemaan muuttui menetysten myötä. Viktoria uskoi itse vakaasti uudelleennäkemisen mahdollisuuteen, kuten kirjoitti lapsensa menettäneelle tyttärelleen:

“Jumala on ottanut sinun rakkaasi luokseen. Hän on turvassa siellä ja onnellinen! Tulet näkemään hänet uudelleen siellä, missä ei ole surua, kipua eikä jäähyväisiä. Jos voit ajatella niin (kuten minä) ja

⁵⁶¹ Viktoria Vickylle 6.6.1858. Fulford (ed.) *Dearest Child* 1964, 110–111. Suruaikojen noudattamisesta kirjoitettiin myöhemminkin, sillä Vicky ei voinut noudattaa Englannin hovin tapoja Preussissa: ”Weimarin isoäidin kuoleman jälkeen käytimme suruasua vain kuusi viikkoa. Kuninkaan kuoleman tapahtuessa pukeudutaan mustaan ainoastaan kahden kuukauden ajan, serkkujen vuoksi vain viikoksi. Siksi voisin käyttää suruasua korkeintaan neljän viikon ajan, mikä täkäläisten kummallisten tapojen mukaan on hyvin pitkä suruaika. [– –] Prinssi ja muu perhe vihaa suruaikoja, kuten hyvin tiedät. Ymmärrät, ettei se ole minun syyni.” Vicky Viktorialle 14.4.1860. *Ibid.*, 248.

⁵⁶² Yksi keskeisin kuoleman riitti olivat tietenkin hautajaiset. Viktoria, joka oli koko aikuisikänsä osoittanut suurta mielenkiintoa aihepiiriä kohtaan, suunnitteli itse myös omat hautajaisensa. Kuningattaren tahdosta hautajaisten päävärinä oli valkoinen. Hibbert 2001, 496–497.

⁵⁶³ Lontooseen pystytettiin uusgoottilainen Albert Memorial-muistomerkki vuonna 1872. Toinen mittava julkinen kunnianosoitus oli Royal Albert Hallin nimeäminen prinssipuolison mukaan.

⁵⁶⁴ Hibbert 2001, 288. Ketään Viktorian lapsista ei haudattu mausoleumiin, mutta prinsessa Alicesta ja tämän pienestä May-tyttärestä kuningatar teetti muistopatsaan näiden kuoleman jälkeen. Longford 1964, 425. Ks. myös luku 6.2.

*luotat ja uskot siihen [ajatukseen], ikäväsi ei ole yhtä tuskallinen ja surullinen”.*⁵⁶⁵

Vainajien muisto oli läsnä, sillä perhetapahtumien – siis myös kuoleman – vuosipäivät tulivat ajan mittaan kuningattarelle hyvin tärkeiksi.⁵⁶⁶ Varsinkin joulukuun 14. päivään, joka oli sekä Albertin että vuonna 1878 menehtyneen Alice-tyttären kuolinpäivä, sisältyi monia merkityksiä.

Vuosi 1861 alkoi kuolemalla. Preussin kuningas Fredrik Vilhelm IV – Vickyn puolison setä – menehtyi pitkällisen sairastelun jälkeen tammikuun 2. päivänä.⁵⁶⁷ Kaksikymmentävuotiaalle Vickylle lapsettoman kuninkaan kuolema merkitsi paitsi nousua Preussin kruununprinsessaksi, myös ensimmäistä kohtaamista kuoleman kanssa. Äidilleen uusi kruununprinsessa kuvaili dramaattisen kuolinyön tapahtumia pitkässä kirjeessään:

*”Puoli kahdelta [yöllä] ovelle koputettiin ja palvelustyttö toi sähkeen ja sanoi, että kuninkaan tila oli huononemassa [– –] menimme suoraan huoneeseen, jossa kuningas makasi – huoneessa oli kuolemanhiljaisuus – ainoina valonlähteinä tulisija sekä himmeä lamppu [– –]Olisi voinut kuulla neulan tippuvan – muuta ääntä ei kuulunut paitsi tulen rätinä ja kuoleman korina – hirvittävä, sydämeenkäyvä ääni, joka kertoi selvästi, että elämä oli heikkenemässä.”*⁵⁶⁸

Vallanvaihtumista seurattiin vakavana myös Britanniassa. Kuningatar ei itse ollut kokenut suuria menetyksiä elämässään – lukuun ottamatta isäänsä, joka oli kuollut jo vuonna 1820. Kuningatar suhtautui nuoren tyttärensä järkytykseen hyvin myötätuntoisesti, vaikka ei täysin ilman perheensisäistä huumoria:

⁵⁶⁵ Viktoria Vickylle 18.4.1867. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 137. Vickyn poika Sigismund oli kuollut kahden vuoden ikäisenä. Ks. myös luku 6.4.1.

⁵⁶⁶ Myös Kentin herttuattaren kuolinpäivä oli yksi näistä muistopäivistä, kuten kuningatar muistutti tyttärelleen: ”*Et maininnut lainkaan rakasta, surullista 16. päivän muistopäivää, vaikka tiedän kuinka kallis rakkaan isoäidin muisto sinulle on!*” Viktoria Vickylle 20.3.1869. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 229.

⁵⁶⁷ Vuonna 1857 kuningas oli saanut aivoinfarktin, minkä seurauksena valta oli jo osin siirtynyt Fredrik Vilhelmille veljelle Vilhelmille. Vilhelmistä tuli vanhimman veljensä kuoleman myötä Preussin kuningas Vilhelm I. Pakula 1997, 90, 109.

⁵⁶⁸ Vicky Viktorialle 2.1.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 296–299.

*”Isä on todella tuhma – kun hän luki kirjettäsi, jossa kirjoitit, että kuningatarparka⁵⁶⁹ on kateellinen kyvystäsi itkeä – hän sanoi: ’Tästä sinun täytyy olla tyytyväinen, sillä se onnistuu sinulta niin helposti! Ja Lenchenin voisimme lähettää [sinne] aivan erityisesti sitä tarkoitusta varten.’ Tietenkin koko perhe (minä mukaan lukien, vaikka en enää niin paljon kuin aikaisemmin) on taipuvainen kyyneleisiin [– –] mutta se on merkki lämpimästä sydäimestä”.*⁵⁷⁰

Jo saman vuoden keväällä Viktoria joutui kuitenkin myös itse kuolinvuoteen todistajaksi, sillä maaliskuussa 1861 kuningattaren oma äiti, Kentin herttuatar menehtyi seitsemänkymmenen neljän vuoden ikäisenä. Viktoria oli läsnä äitinsä viimeisinä hetkinä:

*”Sinä kultaseni olet nähnyt kuolinvuoteen, minä en koskaan. Mutta sinä näit sellaisen ihmisen kuoleman, jota et tuntenut ja joka oli ollut tajuttomana niin kauan! [– –] Neljäkymmenen yhden vuoden ajan emme olleet erossa kauempaa kuin kolme kuukautta!”*⁵⁷¹

Kuningatar suri Kentin herttuattaren poismenoa ankarasti, sillä äidin kuolema oli Viktorialle käytännössä ensimmäinen läheisen ihmisen menetys. Välit herttuattaren kanssa olivat vuosien mittaan tulleet hyvin läheisiksi, ja ehkä juuri tämän vuoksi ajatus lopullisesta luopumisesta oli hyvin vaikea:

*”Tiedän, ettei kukaan rakastanut minua kuten hän – ei edes rakkain isä! Sitä paitsi äidin rakkaus on niin toisenlaista – vaikka se toinenkin voi olla yhtä suurta! Eikä miehen rakkaus voi kai koskaan ylittää naisen rakkautta? Se hellä, äärimmäinen kiintymys ja huomaavaisuus [– –] jota isoäiti osoitti – kukaan mies ei pystyisi siihen.”*⁵⁷²

⁵⁶⁹ Edesmenneen kuninkaan leski, alun perin Bavarian prinsessa Elisabeth (1801–1873).

⁵⁷⁰ Viktoria Vickylle 19.1.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 303.

⁵⁷¹ Viktoria Vickylle 16.3.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 318. Kentin herttuattaren käsivarressa oli kivulias tulehdus ja herttuattaren terveydentila oli muutoinkin ollut jo pidemmän aikaa heikko. Charlot 1991, 408–412.

⁵⁷² Viktoria Vickylle 15.5.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 332. Kuningatar uppoutui suruunsa ja käsitteli samalla myös isänsä kuolemaa, jota ei itse voinut muistaa: *”Mitä enemmän tuosta kammottavasta tapahtumasta kuluu aikaa ja muiden mieliala nousee, sitä vaikeammaksi se tulee minulle! Pieninkin paluu totuttuihin tapoihin tekee niin kipeää! [– –] Hänen rakkautensa minuun näkyy kaikessa! Yhtään raapustustani tai hiustani ei ole koskaan heitetty pois – ja niin koskettavia muistiinpanoja vauva-ajastani. Olemme löytäneet isästäni kallisarvoisia asioita, joita en ole koskaan nähnyt [– –] nyt neljäkymmenen yhden vuoden*

Surureaktion voimakkuuden vuoksi hovissa alkoi levitä huhuja kuningattaren mielenterveyden pettämisestä, sillä monet saattoivat edelleen muistaa Viktorian henkisesti epävakaa isoisän Yrjö III:n viimeiset vuodet.⁵⁷³ Kuningatar koki äitinsä kuoleman yhteydessä hermoromahduksen, mutta säilytti puheista huolimatta mielenterveytensä.⁵⁷⁴ Psykkiset ongelmat eivät kuitenkaan myöhemminkään väistäneet Viktorian lähisukua. Kirjeenvaihdossa oli usein esillä varsinkin kuningattaren Leopold-enon ainoa tytär Charlotte (1840–1927), joka hiljalleen alkoi vajota omaan maailmaansa miehensä, Meksikon keisari Maksimilian I:n teloituksen jälkeen 1860-luvun jälkipuolella.⁵⁷⁵

Kuolema seurasi kuningatarta myös tämän julkisen aseman kautta, sillä hallitsijana ja kansallisena symbolina Viktoria eli väistämättä jatkuvassa hengenvaarassa. 1800-luvun Euroopassa väkivallan vaara ja murhayritykset kuuluivat edelleen monarkin toimenkuvaan.⁵⁷⁶ Viktoriaa vastaan suunnattiin vuosien aikana monia yrityksiä, mutta kuningatar selvisi välikohtauksista useimmiten pelkällä säikähdyksellä, kuten vuonna 1872:

” – – miten pelottava, julkea teko se oli. En nähnyt pistoolia [– –]
Mutta on täysin hyvän Brownin suurenmoisen tarkkuuden ja
valppauden ansioita, että hänet otettiin kiinni (hän piti miestä
kurkusta) ennen kuin hän ehti koskea minuun ja pudottaa pistoolin.
Arthur ja Leopold näkivät molemmat, kuinka hän osoitti sillä
kasvojani kohti! Mutta se ei ollut ladattu – vaikka luulen, että
alkuperäinen tarkoitus oli ampua minut”.⁵⁷⁷

jälkeen he ovat jälleen yhdessä ja varmasti molemmat siunaavat orvon lapsi-parkansa.”
Viktoria Vickylle 10.4.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 319–320.

⁵⁷³ Duff 1967, 51. Sekavuustilojensa vuoksi kuningas vietti viimeiset vuotensa eristyksissä. Ks. luku 1.1.

⁵⁷⁴ Huhut kuningattaren mielenterveyden pettämisestä kantautuivat myös ulkomaille. Charlot 1991, 410, 412.

⁵⁷⁵ Charlotten sukulaiset kuuluivat sekä sairauden ensi vaiheista että sen myöhemmästä etenemisestä: “Olemme kovin järkyttyneitä ja huolestuneita raporteista – virallisista ja epävirallisista – joiden mukaan rakas Charlotte olisi mennyt sekaisin. En tietenkään voi uskoa sitä ennen kuin kuulen siitä varmasta lähteestä”. Vicky Viktorialle 16.10.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 102.

⁵⁷⁶ Viktorian lapsista kukaan ei kuollut väkivallan uhrina, mutta jo seuraavassa sukupolvessa korkeasta asemasta jouduttiin maksamaan hengellä. Epäilemättä kuuluisin näistä kuningattaren väkivaltaisesti kuolleista jälkeläisistä oli Venäjän viimeinen keisarinna Aleksandra Fjodorovna, joka murhattiin vuonna 1918.

⁵⁷⁷ Viktoria Vickylle 4.3.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 33. Viktoriaan kohdistui uusi murhayritys kymmenen vuotta myöhemmin maaliskuussa 1882: ”En voi kuvata tätä innostuksen, uskollisuuden, myötätunnon ja kiintymyksen määrää. Oli suorastaan vaivan

Juuri skotlantilaisesta palvelijasta John Brownista tuli kuningattaren leskeyden ensimmäisinä vuosikymmeninä Viktorian todellinen tuki ja myös läheinen henkilökohtainen ystävä. Kuningatar oppi luottamaan suorapuheiseen ja omapäiseen Browniin, joka seurasi Viktoriaa myös monille ulkomaanmatkoille.⁵⁷⁸ Kuningatar joutui vuosien aikana hyvästelemään monia läheisiään, mutta juuri skotlantilaisen ystävän kuolema keväällä 1883 oli yksi suurimmista menetyksistä Viktorian elämässä:

”Olen täysin musertunut tämän rajun ja täysin odottamattoman iskun vuoksi, joka oli todellinen shokki. Se aukaisi vanhat arvet ja loi kokonaan uuden, tulehtuneen ja syvän haavan. Mikään ei auta minua toipumaan tästä. Hän, joka vuoden -64 jälkeen ilahdutti, lohdutti ja teki kaikkensa päivittäisen hyvinvointini eteen – joka oli rakkain ja parhain ystäväni ja jolle pystyin puhumaan hyvin avoimesti – ei ole auttamassa minua tämän yli! [– –]Hän suojeli minua, oli niin voimakas ja vahva – ja minä olin niin turvassa!”⁵⁷⁹

Kuningattaren lapset eivät koskaan suhtautuneet kovinkaan lämpimästi äitinsä skotlantilaiseen palvelijaan.⁵⁸⁰ Vicky, joka ei myöskään täysin hyväksynyt tätä erikoislaatuista ystävyysuhdetta, yritti kirjeissään kuitenkin lohduttaa äitiään. Sanansa prinsessa kuitenkin valikoi hyvin tarkasti: *”älä murehdi, että huolestuttaisit minua puhumalla siitä, joka on päällimmäisenä mielessäsi!*

arvoista tulla ammutuksi vain nähdäkseen, kuinka rakastettu onkaan.” Viktoria Vickyille 6.3.1882. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 116.

⁵⁷⁸ Hibbert 2001, 323, 432. John Brown mainitaan kuningattaren kirjeissä usein. Viktoria kuvasi kirjeessään hoviväen syksyistä retkipäivää Skotlannissa: *”Jane Churchill [hovinainen] kaatui eikä päässyt enää ylös. Johnny Brown (joka on oikea kätemme ja todella täydellisen palvelijan esikuva, sillä hän huolehtii kaikesta) nosti hänet kuten une scène de tragédie [näytelmän kohtauksessa] ja kun hän kiitti Brownia, tämä sanoi: ’Teidän armonne ei ole yhtä painava kuin hänen majesteettinsa.’ mikä todella sai meidät nauramaan. Minä kysyin: ’Luuletteko, että olen tullut painavammaksi?’ No, huulen, että olette’ kuului yksinkertainen vastaus.”* Viktoria Vickyille 26.9.1859. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 211.

⁵⁷⁹ Viktoria Vickyille 8.4.1883. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 137. 56-vuotias John Brown kuoli kuumeeseen, vaikka oli kärsinyt pitkään myös alkoholiongelmasta. Ystävänsä kuoleman jälkeen kuningatar vaali myös Brownin muistoa erilaisin muistomerkein ja patsain. Hibbert 2001, 324–326, 442.

⁵⁸⁰ Varsinkin Walesin prinssillä oli huomattavia vaikeuksia suhtautumisessaan. Kuningattaren kuopus Beatrice oli kuningattaren lapsista ainoa, joka käyttäytyi skotlantilaisen seurassa luontevasti. Äitinsä rinnalla liikkueensa Beatrice oli tottunut Brownin seuraan ja prinsessa oli nähnyt myös, kuinka Brown estänyt kuningatarta vastaan suunnatun murhayrityksen vuonna 1872. Duff 1958, 97–98.

Tiedät, miten suuri on myötätuntoni kärsiviä ja surevia kohtaan – ja se on vieläkin suurempaa, kun kyseessä on oma rakas äitini!”⁵⁸¹

6.2 ”Elämäni, miten sen käsitän, on kadonnut, ohi, lopussa!” – prinssi Albertin kuolema 1861

Viktorian elämän suurin menetys oli kuitenkin prinssipuolison kuolema joulukuussa 1861. Albertin poismeno oli tämän perheelle odottamaton isku, vaikka kuningattaren kirjeissä olikin 1850-luvun loppupuolelta lähtien ollut useita mainintoja puolison terveydentilan huononemisesta.⁵⁸² Albertista oli vuosien aikana tullut työnarkomaani, joka huolehti sekä Euroopan poliittisesta tilanteesta että perheestään – samalla kun kärsi jatkuvista terveysongelmista ja unettomuudesta.⁵⁸³ Vielä marraskuun loppupuolella 1861 sairastelevan prinssin tila ei lääkäreiden mukaan vaikuttanut huonolle, mutta varsin pian potilaan levottomuus kasvoi ja oireet pahenivat. Lääkärit eivät ensin kenneet määrittelemään sairautta, mutta lopulta tauti diagnosoitiin lavantaudiksi.⁵⁸⁴

Viktoria itse uskoi viimeiseen asti paranemisen mahdollisuuteen:

”En mene yksityiskohtiin, mutta olen elänyt kolme päivää hirveässä ahdistuksessa, vaikkei mitään hälyttäviä tai epätoivottuja oireita ole ollutkaan. Vapisen, sillä neljään yöhön en ole nukkunut kuin kaksi tai kolme tuntia. [–] Rakas isä ei koskaan ole vuoteessaan,

⁵⁸¹ Vicky Viktorialle 6.4.1883. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 136. Vicky joutui puolustelemaan myöhemmin tätä varovaisuuttaan: ”Se, että sanon aiheesta niin vähän, ei tarkoita sitä, ettenkö jatkuvasti ajattellisi sinua ja olisi huolestunut surustasi”. Vicky Viktorialle 14.5.1883. Ibid., 139.

⁵⁸² Kuningatar raportoi Albertin terveydentilasta toistuvasti myös Vickylle: ”Meitä on viime aikoina jatkuvasti piinannut [tämä] väsyttävä ja ärsyttävä asia, jonka rakas isä on valitettavasti ottanut liian raskaasti – se saa hänet huonovointiseksi, mikä vaikuttaa nukkumiseen. Hänen ei todella pitäisi tehdä niin, sillä elämä on vaikeaa, jos murehtii asioita niin, että tulee sairaaksi.” Viktoria Vickylle 7.3.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 237.

⁵⁸³ Albert kärsi unettomuudesta, väsymyksestä, kroonisista kivuista, ruokahaluttomuudesta ja masennuksesta. Kentin herttuattaren kuollessa maaliskuussa 1861 Albertin työtaakka kasvoi entisestään, sillä anoppi oli tehnyt veljenpojastaan testamenttinsa toimeenpanijan. Suurin järkytyksen aihe vuoden 1861 aikana olivat kuitenkin vanhimman pojan seikkailut, joiden paljastuminen oli todellinen shokki Albertille. Charlot 1991, 411–412, 417. Ks. myös luku 5.2.1.

⁵⁸⁴ Charlot 1991, 421. Lavantauti on bakteeriperäinen suolistotulehdus, jonka oireisiin kuuluvat mm. korkea, pitkään jatkuva kuume, rauhattomuus, ihottuma, ummetus ja ripuli. Ks. mm. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/ktl.mat?p_artikkeli=mat00044. Taudin alkuperä lienee Windsorin linnan huonokuntoisissa putkistoissa.

vaan on puettuna ja kävelee ympäri huonettaan. Hän on tänään hyvin ärtynyt [– –]Nyt ei ole mitään rakas lapseni, mistä sinun pitäisi olla huolissasi.”⁵⁸⁵

Neljäkymmentäkaksivuotias Albert kuoli perheensä ympäröimänä Windsorin linnan sinisessä huoneessa joulukuun 14. päivänä.⁵⁸⁶ Prinssipuolison poismenosta alkoi historian kenties kuuluisin leskeysaika, jota kesti neljänkymmenen vuoden ajan aina Viktorian omaan kuolemaan asti.⁵⁸⁷ Kuningattaren ja Albertin välillä oli ollut riippuvuussuhde, jonka lohduton Viktoria tunnusti kirjeessään myös tyttärelleen:

”Mutta kuinka minä, joka kaikessa luotin häneen – jota ilman en tehnyt mitään, en liikuttanut sormeakaan, järjestänyt papereita tai valokuvia, valinnut pukua tai hattua ilman hänen hyväksyntäänsä – voin jatkaa, elää, mennä eteenpäin, selvitä kaikista vaikeuksista. [– –]Elämäni, miten sen käsitan, on kadonnut, ohi, lopussa! Nautinto, ilo – kaikki on iäksi mennyttä.”⁵⁸⁸

Avioliiton fyysinen puoli oli aina merkinnyt paljon kuningattarelle, joka oli jakanut aviovuoteen ilot puolisonsa kanssa yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Albertin kuolemassa onnellinen avioelämä oli tullut tiensä päähän:

”Miten minä olen elossa todistettuani kaiken tämän? Minä, joka rukoilin päivittäin, että voisimme kuolla yhdessä, etten koskaan jäisi yksin! Kun ne siunatut käsivarret pitivät tiukasti syleilyssään

⁵⁸⁵ Viktoria Vickyille 6.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Child*, 1964, 372. Kuningatar jatkoi: ”*Nukun pukeutumishuoneessani, olen antanut makuuhuoneemme rakkaalle isälle*”. Viktoria Vickyille 8.12.1861. *Ibid.*, 373.

⁵⁸⁶ Yhdeksästä lapsesta viisi oli läsnä isänsä kuolinhetkellä. Perheen esikoinen Vicky oli Preussissa, Alfred Meksikossa ja nuorin poika Leopold Etelä-Ranskassa hoidattamassa terveyttään. Neljävuotias Beatrice oli liian pieni osallistuakseen tapahtumiin. Charlott 1991, 424. Molemmat Viktorian hallitsijasedistä, Yrjö IV ja Vilhelm IV olivat kuolleet samassa Windsorin linnan huoneessa. Longford 1964, 297.

⁵⁸⁷ Enolleen Leopoldille Viktoria kirjoitti Albertin kuolemasta: ”*Kahdeksankuukautinen isätön lapsi-parka on nyt sydämensä särkenyt, musertunut 42-vuotias leski! Onnellinen elämäni on ohi! [– –] ehjä, onnellinen, rauhallinen kotielämämme, joka yksin mahdollisti sen, että kykenin kestäämään vaikean asemani – loppui 42-vuotiaana.*” Viktoria Belgian kuningas Leopoldille 20.12.1861. Hibbert 2003, 157.

⁵⁸⁸ Viktoria Vickyille 18.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 23–24. Kuningatar tunnusti muistikirjalleen: ”*Miten kamalaa on mennä sänkyyn [yksin]! Mikä vastakohta hellän rakastajan rakkaudelle!*” Longford 1964, 308.

*noina yön pyhinä tunteina, kun koko maailma oli vain meitä varten
ja uskoin, ettei mikään voisi erottaa meitä.*⁵⁸⁹

Kuningatar oli leskeksi jäädessään neljäkymmentäkaksivuotias nainen, jonka vastuulla olivat paitsi hallitsijan tehtävät, myös yhdeksän lapsen vanhemmuus. Viktorian lapsista kolme vanhinta oli saavuttanut täysi-ikäisyyden, kun perheen kuopus puolestaan oli täyttänyt vasta neljä vuotta edellisenä keväänä. Kuningatar tukeutui surussaan lapsiinsa ja varsinkin vanhin kotona asuva tytär, kahdeksantoistavuotias Alice joutui kantamaan paljon vastuuta sekä isänsä hoitamisesta että äitinsä jaksamisesta:

*”Mutta te, hänen lapsensa, hänen lihaansa ja vertansa, voitte ilahduttaa onnettoman äitinne murskattua ja ruhjottua sydäntä hellällä rakkaudellanne ja yrittää olla hänen kaltaisiaan! Yksi ainoastaan⁵⁹⁰ (joka tekee parhaansa ja joka tuntee isän menetyksen raskaimmin) on täysin toisenlainen kuin hän, mikä on taakka. Alice on käyttäytynyt ja käyttäytyy tavalla, joka ansaitsee kaiken kunnioituksen ja ihailun, sillä hän on ollut todellinen tuki minulle.”*⁵⁹¹

Perheen esikoistytär Vicky ei ollut läsnä Albertin kuollessa, eikä kruununprinsessalle annettu myöhemminkään lupaa matkustaa isänsä hautajaisiin. Vicky oli kolmannen raskautensa alussa, minkä vuoksi lääkärit kielsivät suunnitellun matkan.⁵⁹² Kuningatar saattoi kirjeissään kuitenkin

⁵⁸⁹ Viktoria Vickylle 18.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 23–24. Kuningatar hyvästeli puolisonsa vielä ennen hautajaisia: ”Näin hänet kahdesti sunnuntaina – kauniina kuin marmori, piirteet täydellisinä, vaikkakin laihtuneena. Hän oli kukkien ympäröimänä. En mennyt enää uudelleen. Tunsin, että minun on parempi muistaa hänet elävänä ja terveenä”. Ibid.

⁵⁹⁰ Walesin prinssi, jonka käytökseen kuningatar oli ollut pettynyt. Ks. luku 5.2.1.

⁵⁹¹ Kuningatar jatkoi edelleen: ”Muut [lapset] ovat hyvin hellätunteisia – Arthur (joka on aivan kuin rakas isä) niin liikuttavasti. Suloinen pieni Beatrice tulee joka aamu lepäämään vuoteeseeni, mikä on todellinen lohtu.” Viktoria Vickylle 18.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 23–24. 18-vuotias Alice joutui isänsä kuoleman jälkeisinä päivinä merkilliseen asemaan. Prinsessa paitsi lohdutti äitiään ja nukkui tämän makuuhuoneessa, myös otti vastaan ministerit Viktorian puolesta. Van Der Kiste 2004, 50.

⁵⁹² Vicky oli luonnollisesti hyvin järkyttynyt erosta vaikeana aikana: ”Tämä kirje lasketaan käsiisi sinä kammottavana päivänä [hautajaispäivänä] [– –] Kuinka toivoisin, että voisin olla luonasi, lähelläsi, puhua sinulle ja nähdä sinut. Toivon, että siihen ei ole pitkä aika, kun he antavat minulle luvan tulla [Englantiin].” Vicky Viktorialle 21.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 25–26. Myöskään Viktoria ei kyennyt osallistumaan miehensä hautajaisiin. Pääsurijana toimi vainajan vanhin poika, Walesin prinssi. Van Der Kiste 2004, 48.

luottaa vanhimman tyttärensä tukeen, apuun ja neuvoihin. Vicky muistutti lapsista eniten isäänsä – asia, joka merkitsi Viktorialle paljon:

*”Luotan siihen, että kolmen tai neljän viikon, tai viiden ja kuuden viikon päästä voit tulla hiljaisesti ja viipyä luonani, sillä ymmärrät niin hyvin kaiken, mitä tunnen ja kärsin ja sen mitä hän oli – parempi kuin kukaan maan päällä. Sinulla on hänen mielensä ja sen vuoksi kaipaen apuasi mausoleumin suunnittelussa (jota varten olen valinnut paikan Frogmoren puistosta) ja patsaissa, muistomerkeissä jne.”*⁵⁹³

Viktorialle, joka edelleen suri myös äitinsä kuolemaa, aviomiehen menetys oli suuri järkytys. Ensimmäisiä reaktioita seurasivat suru, ikävä ja väsymys, jotka jatkuivat edelleen syvänä masennuksena.⁵⁹⁴ Tyttärensä anopille kuningatar tunnusti itsetuhoiset ajatuksensa: *”En tunne mielenkiintoa, en mielihyvää. Ainoa toiveeni on, että voisin mennä hänen luokseen pian, hyvin pian!”*⁵⁹⁵ Viktoria ilmaisi tuntemuksensa avoimesti myös Preussissa asuvalle esikoistyttärelleen, joka joutui osoittamaan osanottonsa ja tukensa äidilleen lähinnä kirjeidensä välityksellä.⁵⁹⁶ Kruununprinsessa suhtautui hyvin ymmärtäväisesti kuningattaren suruun, samalla kun kamppaili itse oman ikävänsä kanssa:

*”Voin niin hyvin ymmärtää, rakas äiti, että haluat kuolla saadaksesi olla jälleen yhdessä hänen kanssaan, mutta kuka sitten toteuttaisi hänen toiveensa, saattaisi päätökseen sen, minkä hän aloitti niin suurella vaivalla ja rakkaudella. [– –]Sinun lapsesi ja alamaiesi tarvitsevat sinua”.*⁵⁹⁷

⁵⁹³ Viktoria Vickyille 23.12.1861. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 26–27.

⁵⁹⁴ Vickyille kuningatar kuvasi olotilaansa: *”Minä nukun, mutta niin, että olen aamulla väsyneempi kuin illalla ja herään jatkuvasti unenomaiseen, kauheaan hämmennykseen, että jotakin on tapahtunut ja että se on murskannut minut! [– –]Ja pahanolontunne ja jäätävä kylmyys, johon liittyy mitä syvin epätoivo, ympäröi minut. Se on enemmän kuin kukaan ihminen jaksaa kantaa!”* Viktoria Vickyille 8.1.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 34.

⁵⁹⁵ Viktoria Preussin kuningatar Augustalle 26.5.1862. Bolitho (ed.) 1938, 127.

⁵⁹⁶ Vicky vieraili Englannissa kolme kuukautta isänsä kuoleman jälkeen. Kruununprinsessa kuvasi miehelleen Viktorian surua: *”Äiti on niin onneton [– –]hän nukkuu isän takki yllään ja isän rakas punainen aamutakki vieressään [– –]Äiti-parka, hän joutuu menemään sänkyyn ja nousemaan sieltä yksin – ikuisesti. Hän oli niin rakastunut isään – aivan kuin olisi vasta-avioitunut”.* Pakula 1997, 160.

⁵⁹⁷ Vicky Viktorialle 8.1.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 35–36. Prinsessa jatkoi edelleen: *”Kahdessakymmenessä vuodessa kaikki se mikä Bertiessä on aiheuttanut meille*

Viktoria, joka oli aina tukeutunut puolisoonsa, ei kuitenkaan saanut lohtua yksinäisestä tulevaisuudestaan:

”Älä puhu kahdestakymmenestä vuodesta – siinä on kylliksi tekemään minusta hullun [– –]Minun täytyy työskennellä ja työskennellä, enkä voi levätä, ja se taakka on enemmän kuin jaksan kestää! [– –]Hän, oma rakkaani, kevensi kaikkia asioita, säästi huolilta ja levottomuudelta – ja nyt minun täytyy ponnistella yksin.”⁵⁹⁸

Preussissa pitkä suruaika ei ollut mahdollinen ja varsin pian Vicky joutui jatkamaan hovielämää entiseen tapaan.⁵⁹⁹ Isän kuolemaa seurasi kuitenkin myös uuden elämän alkaminen, sillä kruununprinsessa synnytti kolmannen lapsensa Heinrichin, *Henryn* (1862–1929) elokuussa 1862.⁶⁰⁰

Elämä Windsorin linnassa jatkui näennäisen normaalisti. Joka ilta palvelija toi Albertin pukeutumishuoneeseen kuumaa vettä ja asetteli prinssin vaatteet valmiiksi seuraavaa päivää varten.⁶⁰¹ Roger Fulfordin mukaan Viktorian halussa jatkaa näitä avioliiton aikaisia rituaaleja ei ollut – vastoin yleistä olettamusta – kuitenkaan kysymys siitä, etteikö kuningatar olisi ymmärtänyt puolisonsa kuoleman lopullisuutta. Viktoria pikemminkin piti Albertin muistoa elossa säilyttämällä totutut tavat – samalla kun valmistautui itse tulevaan elämään puolisonsa rinnalla seuraavassa maailmassa.⁶⁰² Näkyvänä osoituksena

huolta, varmasti muuttuu [– –]Anna anteeksi, että puhun näin, mutta tiedän, että rakas isä sanoisi samaa! Taistelu järjen ja tunteiden, velvollisuuden ja toiveiden välillä on vaikeaa ja sitäkin vaativampaa se on, mitä lämpimämpi ja syvemmin tunteva sydän ihmisellä on. Vaikka minua ei ole koeteltu samoin kuin sinua, tiedän silti millaisen kamppailun se vaatii – sillä oma luonteeni on samankaltainen!” Ibid.

⁵⁹⁸ Viktoria Vickyille 11.1.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 37.

⁵⁹⁹ Vickyille Preussin hovi ei suonut paljonkaan myötätuntoa: ”Voit kuvitella, miten moni asia täällä satuttaa tunteitani. Iloisten, värikkäästi pukeutuneiden ihmisten seurassa oleminen on todellinen koettelemus – minulla on koko ajan pala kurkussa [– –]Se, että käymme taas ulkona, on erityisen kipeä asia, mutta siihen minun täytyy yrittää totutella.” Vicky Viktorialle 5.4.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 48–49.

⁶⁰⁰ Äidilleen Vicky kirjoitti toiseksi vanhimmasta pojastaan: ”Toivoin niin kovasti, että olisimme voineet kutsua vauvaa ’Albertiksi’, mutta siitä koituisi niin paljon sekaannusta, että meidän on pakko kutsua häntä Henryksi. Mutta sinä rakas äiti voit käyttää ensiksi mainittua nimeä ja häntä voidaan kutsua siten Englannissa [– –]Minusta on ihmeellistä, kuinka kaiken sen jälkeen hän on täällä ja kuinka olen kestänyt sen niin hyvin, kun ajattelen sitä surua, henkistä kärsimystä ja masennusta, jota kuluneet yhdeksän kuukautta ovat sisältäneet!” Vicky Viktorialle 26.8.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 102.

⁶⁰¹ Hibbert 2001, 286. Myös prinsessa Charlotten kuoltua tämän tavarat olivat jääneet niille paikoille, johon prinsessa oli ne jättänyt ennen kuolemaansa. Fraser 2005, 303.

⁶⁰² Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 8.

surustaan kuningatar pukeutui ainoastaan mustaan ja vältti julkisia esiintymisiä varsinkin imperiuminsa pääkaupungissa.⁶⁰³ Syvin eristäytymisen kausi kesti koko 1860-luvun ajan ja vasta vuosikymmen myöhemmin pahin suru alkoi hellittää.⁶⁰⁴ Viktoria saattoi nyt lohduttautua ajatuksella, että kuolema saattoi lopulta säästää Albertin monilta ikävyyksiltä:

”Ajattelen, että jos hän eläisi, olisi hän kärsinyt suunnattomasti monista väistämättömistä tapahtumista, joita hän ei olisi koskaan hyväksynyt [– –]Samaan tapaan hän olisi ollut järkyttynyt ja vihainen vanhimpien veljiesi elämäntyylistä [– –]olen usein surullinen, kun näen asioiden menevän päinvastaisesti kuin mitä hän toivoi ja piti hyvänä – mutta sille ei voi mitään. Sanon usein: ’Luojan kiitos hän säästy tältä!’”⁶⁰⁵

Vaikka Albert olikin siis fyysisesti kuollut, kirjeenvaihdossa aviopuoliso ja isä oli jatkuvasti läsnä. Vuosien mittaan Viktoria viittasi usein puolisoonsa, jatkuvaan ikäväänsä ja siihen elämänmuutokseen, jonka suuri menetys oli tuonut mukanaan:

”On outoa, että näet niin usein unta rakkaasta isästä – ja minä niin harvoin. Paljon useammin kalliista isoäidistä ikään kuin asuisin [jälleen] hänen kanssaan. Katsos, sinun elämäsi ei ole muuttunut kuten minun on täysin. Avioelämä on loppunut kokonaan, ja luulen että se on syy, miksi minusta tuntuu kuin eläisin jälleen isoäidin kanssa.”⁶⁰⁶

⁶⁰³ Vickyille kuningatar perusteli poissaoloaan Lontoosta: ”Tiedän, ettet sinä rakas lapsi voi koskaan uskoa, etten lainkaan kestä meteliä ja jännitystä tulematta täysin sairaaksi, mutta niin se vain on – ja se pahenee vuosi vuodelta. Katujen ja puistojen melu Lontoossa on kaikkein vahingollisinta. Tulen takaisin täysin uupuneena”. Viktoria Vickyille 18.4.1869. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 236.

⁶⁰⁴ Ensimmäisinä vuosina oma perhekään ei säästynyt kuningattaren mielipahalta. Albertin kuoleman ensimmäisenä vuosipäivänä joulukuussa 1862 Viktoria tuhoutui myös Vickyyn, jonka käytöstä äiti piti ajattelemattomana: ”En ole saanut [sinulta] yhtään [viestiä] pyhänä ja sydäntäsärkevänä 14. päivän vuosipäivänä – ja nyt kuulen, että olet viettänyt päivän junassa ja saapunut saman päivän iltana Wieneriin, jossa keisari vastaanotti sinut!!! Vielä nytkään en voi uskoa sitä! Olisin suonut, että olisit mieluummin pysähtynyt johonkin pieneen majataloon matkan varrella ja rukoillut Jumalalta apua lohduttomalle äidillesi sen sijaan että menettelit noin.” Viktoria Vickyille 17.12.1862. Fulford (ed.) *Dearest Mama*, 1968, 153. Vicky laiminlöi myöhemminkin isänsä muistopäiviä, kuten vuonna 1875, jolloin prinsessa ei muistanut kuningatarta Albertin syntymäpäivänä: ”Et lähettänyt sähkettä eilen – se oli ensimmäinen kerta kun laiminlöit sen.” Viktoria Vickyille 27.8.1875. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 191.

⁶⁰⁵ Viktoria Vickyille 3.9.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 59.

⁶⁰⁶ Viktoria Vickyille 3.9.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 106–107.

6.3 ”Kukaan pojistani ei olisi voinut olla suurempi menetys” – keisari Fredrik III:n kuolema 1888

Neljännes vuosisata myöhemmin kirjeenvaihdossa jouduttiin palaamaan aviopuolison menettämisen teemaan. Vuosi 1888 tunnetaan historiassa ”kolmen keisarin vuotena”, sillä saman vuoden aikana Saksan keisarikuntaa hallitsi kolme Hohenzollern-sukupolvea. Saksan ensimmäinen keisari, yhdeksänkymmentävuotias Vilhelm I kuoli maaliskuussa 1888 pitkän valtakautensa päätteeksi. Keisarin kruunun peri vainajan ainoa poika ja Vickyn puoliso Fredrik Vilhelm, joka sai hallitsijanimikseen Fredrik III. Viktoria kirjoitti heti Vilhelmin kuolinuutisesta kuultuaan tyttärelleen, josta oli tullut nyt Saksan keisarinna:

”Kuinka äkkiä kaikki tapahtuikaan! Epäilemättä rakas Fritz suree syvästi menettäessään kallisarvoisen isänsä, vanhan hyvän ystäväni, joka aina oli kovin ystävällinen minulle. Mutta toisaalta – poikkeuksellisen ja käsittämättömän orjuuden ja tyrannian ja muiden huolten jne. loppuessa helpotuksen täytyy olla suunnaton. Tiedän, miten ystävällisiä ja anteeksiantavia te [molemmat] olette, mutta rukoilen teitä pysymään lujina ja toimimaan päättäväisesti – erityisesti niiden lapsistanne, jotka aina puhuivat keisarista ja keisarinnasta, tulee muistaa, keitä nämä ovat nyt.”⁶⁰⁷

Äidin kirjeessä oli ylpeyttä, kun kuningatar jatkoi edelleen:

”Oma rakas keisarinna Victoriani – se tuntuu miltei kuin uskomattomalle unelle – suojelkoon Jumala häntä. Tiedät, miten vähän välitän arvoista ja titteleistä, mutta en voi kieltää, ettenkö kaiken sen koetun ja sanotun jälkeen olisi kiitollinen ja ylpeä, että rakas Fritz ja sinä olette nyt vallassa.”⁶⁰⁸

⁶⁰⁷ Viktoria Vickylle 10.3.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 64. Viktoria viittasi kirjeessään keisariparin kolmen vanhimman lapsen käytökseen. Varsinkin esikoispoika Vilhelm ja tämän vanhin sisar Charlotte olivat arvostaneet isovanhempiensa mielipiteitä enemmän kuin omia vanhempiaan. Vickyn suhteet vanhimpiin lapsiin olivat tästä syystä hyvin ongelmalliset. Ks. mm. Pakula 1997, 518.

⁶⁰⁸ Viktoria Vickylle 10.3.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 64.

Ilo olojen muuttumisesta oli kuitenkin lyhytaikainen. Uusi keisari sairasti kurkunpään syöpää ja oli jo valtaan noustessaan kuolemansairas.⁶⁰⁹ Sairaus oli edennyt nopeasti ja Fredrikin englantilaissyntyistä vaimoa Vickyä syytettiin Saksassa hoitojen epäonnistumisesta.⁶¹⁰ Myös keisariparin vanhimmat lapset – pääasiassa esikoispoika ja vallanperijä Vilhelm – aiheuttivat mielipiteillään ja käytöksellään loputtomasti harmia äidilleen.⁶¹¹ Viktoria vieraili tyttärensä ja kuolemansairaana vävynsä luona Berliinissä huhtikuussa 1888. Päiväkirjassaan kuningatar kuvasi vaikean vierailunsa jäähyväisiä:

*”Vicky taisteli urheasti, ettei olisi antanut periksi, mutta lopulta hän murtui täysin. Oli hirvittävää nähdä hänet seisomassa siellä kyyneleet silmissään, kun juna alkoi hitaasti liikkua eteenpäin. On niin vaikeaa ajatella, kuinka paljon hän kärsii ja kuinka paljon vaikeuksia hänellä on vielä edessään.”*⁶¹²

Vaikeudet kuitenkin vain kasvoivat. Keisarinna kirjoitti Fredrikin heikkenevästä terveydentilasta äidilleen:

*”Hän on nyt melkein pelkkä luuranko ja hänen paksu hieno tukkansa on käynyt hyvin ohueksi. Hänen kurkkuparkansa on tuskallinen ja järkyttävä näky, enkä tuskin edes kykene katsomaan sitä, kun sitä hoidetaan jne. Usein minun täytyy rynnätä pois huoneesta salatakseni kyyneleeni.”*⁶¹³

Saksan keisari Fredrik III, jonka uudistusten varaan moni poliittisesti liberaali oli laskenut keisarikunnan tulevaisuuden, kuoli kesäkuussa 1888 hallittuaan vain yhdeksänkymmenenyhdeksän päivän ajan. Viktoria kirjoitti vävynsä kuolinpäivänä päiväkirjaansa:

⁶⁰⁹ Taudin ensimmäiset oireet olivat ilmaantuneet tammikuussa 1887. Äänen käheyttä pidettiin ensin vilustumisesta johtuvana, mutta vasta myöhemmin loppuvuodesta vaivojen todellinen syy paljastui. Kivuliaat hoidot, joita Fredrik Vilhelm sairauteensa sai, eivät tehonneet toivotulla tavalla. Pakula 1997, 474, 492–493.

⁶¹⁰ Äidilleen Vicky kirjoitti: *”On epäreilua ja kiittämätöntä syyttää minua Berliinissä siitä, että järjestin Fritzille englantilaisen lääkärin [– –] Ihmiset ovat todellakin niin ahdasmielisiä”*. Vicky Viktorialle 17.10.1887. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 57.

⁶¹¹ Vanhimmat lapset syyttivät äitiään Fredrikin hoitojen epäonnistumisesta. Pakula 1997, 482–484, 493, 503–504. Vickyn kolme nuorinta lasta, Victoria, Sophie ja Margaret sen sijaan tukivat äitiään ja side nuorimpiin tyttäriin oli muutoinkin hyvin läheinen.

⁶¹² Viktorian päiväkirjasta 26.4.1888. Hibbert 2003, 311.

⁶¹³ Vicky Viktorialle vuonna 1888. Reid 1987, 100. Kyseistä kirjettä ei ole keisarin sairausajan kattavassa kirjekokoelmateoksessa *Beloved and darling Child*. Tätä voidaan pitää puutteena, sillä kokoelma sisältää melko rajallisesti tutkimuksellisesti kiinnostavaa aineistoa.

”Kun olimme aamiaisella, saimme sähkeen, jossa sanottiin, että kyse oli enää tunneista [– –]Beatrice tuskin poistui viereltäni, kunnes palasi käsissään sähke, jossa ilmoitettiin, että kaikki oli ohi 11.15. [– –]Olen hyvin onneton ja järkyttynyt. Kukaan pojistani ei olisi voinut olla suurempi menetys. Hän oli niin hyvä, niin viisas ja niin kiintynyt minuun! Entä mitä nyt? Sen ajattelemisenkin tekee niin kipeää.”⁶¹⁴

Keisari oli kuollessaan vain viisikymmentäkuusivuotias. Vicky puolestaan oli täyttänyt edellisen vuoden marraskuussa neljäkymmentäseitsemän vuotta ja oli siis äitiään vanhempi jäädessään leskeksi. Albertinsa kaksikymmentäkuusi vuotta aiemmin menettänyt Viktoria myönsi avoimesti, että yksin jääneen Vickyn tilanne oli raskaampi kuin kuningattaren vuonna 1861: *”Sinä olet niin paljon koetellumpi kuin minä. Minun ei ahdistuksekseni tarvinnut nähdä toisen asettautuvan rakkaan puolisoni asemaan. En olisi kestänyt sitä.”⁶¹⁵* Vanheneva Viktoria suri tyttärensä menetystä ja vävynsä kuolemaa aidosti, kuten tunnusti Vickylle: *”Hänen poismenonsa ja sinun surusi painavat minua enemmän kuin edes omien lapsieni menetys.”⁶¹⁶*

Kuningatar ymmärsi varsin hyvin, että leskeytyneen Vickyn asema Saksassa oli vaikea sekä yleisen mielipiteen että perheensisäisten ristiriitojen vuoksi.⁶¹⁷ Uusi keisari ja Vickyn vanhin poika oli ihmisenä oikukas ja autoritäärinen hahmo, joka ihaili isoisäänsä Vilhelm I:stä ja halusi saksalaisten unohtavan nopeasti isänsä lyhyen valtakauden.⁶¹⁸ Saksan kansleri Otto von Bismarck,

⁶¹⁴ Viktorian päiväkirjasta 15.6.1888. Hibbert 2003, 312. Keisariparin keskimmäinen tytär kuvasi muistelmissaan Vickyn välitöntä reaktiota: *”Äitini, jonka rautainen itsehillintä oli ollut hämmästyttävää, murtui nyt täysin. Me kolme sisarta vietimme seuraavan yön hänen makuuhuoneessaan, sillä emme voineet jättää häntä yksin.”* Victoria, Princess of Prussia 1929, 100.

⁶¹⁵ Viktoria Vickylle 15.6.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 72. Tyttärensä anopille ja Fredrikin äidille Augustalle kuningatar kirjoitti: *”Minun lapsiparkani tragedia on aivan kaamea – paljon pahempi kuin minun vuonna 1861.”* Viktoria Saksan leskikeisarinna Augustalle 22.6.1888. Bolitho (ed.) 1938, 269–270.

⁶¹⁶ Viktoria Vickylle 4.9.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 78. Kuningatar oli menettänyt kaksi lastaan vuoteen 1888 mennessä.

⁶¹⁷ Kostoksi Vilhelm II määräsi isälleen ruumiinavauksen, jotta olisi voinut syyttää englantilaisia lääkäreitä hoitovirheistä. Uusi keisari järjesti hätäisesti isälleen kuninkaallisittain melko vaatimattomat hautajaiset, joihin ei kutsuttu lainkaan ulkomaiden päämiehiä. Pakula 1997, 543–544.

⁶¹⁸ Vicky itse kirjoitti äidilleen pian Fredrikin kuoleman jälkeen: *”Vilhelm II seuraa Vilhelm I:stä [– –]mitä nopeammin hän [Fredrik III] unohtuu, sitä parempi. Ja mitä nopeammin hänen leskensä katoaa, sitäkin parempi”*. Pakula 1997, 549.

jonka Vilhelm II lopulta erotti tehtävästään, luonnehti epävakaista hallitsijaa: ”Keisari on kuin ilmapallo. Ellet pidä tiukasti narusta, et koskaan voi tietää, mihin hän on lentänyt.”⁶¹⁹ Juuri poikansa vuoksi leskeytynyt Vicky pyrki pois julkisuudesta, vaikka myös keisari itse tarkoituksellisesti jätti äitinsä oman piirinsä ulkopuolelle.⁶²⁰ Leskikeisarinna omistautui nuorimmille tyttärilleen ja vaali miehensä muistoa hiljaisesti:

*”Olen niin tyytyväinen, että titteliksesi on virallisesti sovittu keisarinna kuningatar Fredrik [Empress Queen Frederick]. Se, että kantaa hänen rakasta nimeään, täytyy olla todellinen ilon ja ylpeyden aihe.”*⁶²¹

Äiti ja tytär jakoivat kaiken koetun ohella nyt myös leskeyden. Viktoria ymmärsi tyttärensä vaikeuksia paremmin kuin kukaan muu tämän lähipiirissä, sillä äitinä ja Vickyn pitkäaikaisena uskottuna kuningatar oli perillä kaikkein yksityisimmistäkin asioista. Kirjeenvaihto oli aina ollut yhdistävä tekijä ja varsinkin Fredrik III:n kuoltua yksinäisen Vickyn tarve luottamukselliselle ja ymmärtäväiselle kuuntelijalle oli suuri.⁶²² Tytärtään itsekin leskeksi jäänyt kuningatar saattoi lohduttaa juuri omalla kokemuksellaan:

”Miten hyvin tiedän sen tunteen, kun kuukaudet ja vuodet kuluvat. Minä olen nyt ollut leski neljä ja puoli vuotta kauemmin kuin olin vaimo. Vuoden tai kahden ajan ja kauemminkin toivoin, että olisin voinut liittyä hänen seuraansa! Ajan myötä tunne siitä, että saattaisin olla hyödyksi muille, sai minut kuitenkin toivomaan

⁶¹⁹ Massie, 1987, 94.

⁶²⁰ Pakula 1997, 549, 567. Äidilleen Vicky oli kirjoittanut esikoispojastaan ennen Fredrikin kuolemaa: ”Vilhelm kuvittelee olevansa keisari – kiistattoman itsevaltainen sellainen. Henkilökohtaisesti tulemme toimeen hyvin, sillä vältän kaikkia asioita, joilla on merkitystä.” Vicky Viktorialle 12.5.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 70. Vickyn tilanne erosi Viktoriasta juuri tässä; Viktorian eristäytyminen Albertin kuoleman jälkeen oli ollut vapaaehtoista, sillä asema hallitsijana teki kuningattaresta aina tarpeellisen ja halutun. Vicky sen sijaan oli ollut vain hallitsijan puoliso, eikä lesken asema siksi sisältänyt todellista valtaa.

⁶²¹ Viktoria Vickylle 17.7.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 74.

⁶²² Fredrikin sairausaikana Vicky oli kirjoittanut äidilleen: ”Avatessani silmäni aamulla sain rakkaan kirjeesi ja luin sen ilon ja kiittollisuuden kyneleet silmissäni. Tällaisessa ahdistuksessa mikä voisikaan olla hellempää, lohduttavampaa ja tukea paremmin kuin äidinrakkaus.” Vicky Viktorialle 21.11.1887. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 59.

*jälleen, että voisin jatkaa eteenpäin. Sinun täytyy taistella urheasti kolmen rakkaan tyttösi takia.*⁶²³

6.4 Lapsen menetys

6.4.1 ”Herra antoi, Herra otti” – pienen lapsen kuolema

Viktoria ei hedelmällisen elämänsä aikana koskaan kokenut keskenmenoa, eikä yksikään kuningattaren lapsista kuollut synnytyksessä tai varhaislapsuudessaan.⁶²⁴ Sairauksista huolimatta kuninkaallisen perheen kaikki yhdeksän lasta saivat siis varttua aikuisikään. Tässä suhteessa asemalla oli epäilemättä merkitystä, sillä kuninkaalliset lapset saivat keskimääräistä parempaa ravintoa, nauttivat uusimmasta terveydenhuollosta ja saivat viettää lapsuutensa leikkien ja opiskelujen parissa. Tosin aina korkea asemakaan ei taannut dynastista jatkuvuutta. 1700-luvun alkupuolella hallinneen kuningatar Annan kahdeksantoista raskautta⁶²⁵ eivät tuottaneet valtaistuimelle perijää, vaan kruunu periytyi Jaakko I:n vanhimman tyttären kautta Hannoverin vaaliruhtinassuvulle ja aikanaan myös Viktorialle.⁶²⁶ 1800-luvulla odotettavissa oleva elinikä oli kuitenkin yleisesti nousussa. Vaarallisin elämänvaihe oli edelleen varhaislapsuus, sillä vielä 1800-luvulla noin neljäsosa kaikista alle vuoden ikäisistä lapsista menehtyi ennen ensimmäistä syntymäpäiväänsä.⁶²⁷ Kaikkein pienimmät lapset kuolivat tavallisimmin joko ripulin oireisiin, hinkuuskään, kuristustautiin, tuhkarokkoon tai isorokkoon.

⁶²³ Viktoria Vickyille 7.7.1888. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 73. Vuotta myöhemmin Viktoria tunnusti, kuinka oli turhaan odottanut Albertia palaavaksi: ”Minä olen kokenut [myös] sen tunteen, kun odottaa hänen tulevan takaisin, kuulee hänen askeleensa, näkee oven aukenevan ja rakkaansa astuvan sisään. Vuosien ajan kuvittelin kuulevani hänet aina, kun jostakin kuului miehen askelia.” Viktoria Vickyille 15.10.1889. *Ibid.*, 96.

⁶²⁴ Ainakaan mikään lähde ei viittaa keskenmenoon.

⁶²⁵ Kuningattaren raskauksien lukumäärä vaihtelee eri lähteissä. Ks. mm. Dewhurst 1980, 32; Fraser, Antonia (edited), *The Lives of the Kings and Queens of England*. London 1975, 253. Kuningatar Annan lapsista pitkäikäisin, Gloucesterin herttua William eli vain 11-vuotiaaksi.

⁶²⁶ Ensimmäinen Hannover-sukuinen hallitsija Yrjö I nousi Englannin valtaistuimelle vuonna 1714. Yrjö I:n pojanpojanpojanpojantytär Viktoria oli tämän linjan viimeinen hallitsija, sillä kuningattaren vanhin poika Edvard VII kuului isänsä puolesta Saksi-Coburg-Gothan sukuun. Nimi vaihdettiin ensimmäisen maailmansodan aikana Windsoriksi.

⁶²⁷ Elinikä oli sidoksissa ihmisen sosiaaliseen luokkaan. Esimerkiksi Bathin kaupungissa keskiluokkaisissa perheissä yksi viidestä lapsesta menehtyi ennen viidettä elinvuottaan, kun vastaavasti saman alueen työläisperheisiin syntyneistä lapsista puolet ei selviytynyt aikuisikään. Vuosien 1839–1900 välisenä aikana kaikista Britanniassa rekisteröidyistä syntyneistä neljäsosa kuoli imeväisinä. Perkins 1993, 8.

Myöhemmin tappavimpia tauteja olivat herkästi tarttuvat tulirokko ja 1800-luvun puolivälin jälkeen myös epidemiana levinnyt kurkkumätä.⁶²⁸ Väestönkasvu kesti tämän populaation menetyksen, sillä keskimääräinen perhekoko oli 1800-luvulla varsin suuri.⁶²⁹

Kuolema tuli tutuksi kuitenkin myös kuninkaallisissa piireissä, sillä Viktorian neljästäkymmenestä lapsenlapsesta yhdeksän kuoli ennen isoäitiään.⁶³⁰ Ensimmäinen näistä menetyksistä oli Vickyn kolmanneksi vanhin poika Sigismund, *Siggie*, joka kuoli aivokalvontulehdukseen kahden vuoden ikäisenä kesäkuussa 1866. Äidin ja pojan välille oli kehittynyt vahva tunneside, sillä Sigismund oli Vickyn lapsista ensimmäinen, jota prinsessa oli hoitanut itse tämän vauvaiässä.⁶³¹ Kruunuprinsessa löysi pienen poikansa kuollessa lohduttajan omasta äidistään, joka edelleen suri viisi vuotta aiemmin menettämänsä Albertia:

*”Kärsivä lapsesi kääntyy puoleesi surussaan, varmana, että löytää myötätuntoa hellästä sydämestä, joka on niin tottunut murheeseen. [– –] Katso pientä suloista Beatricea – jos näkisit hänet kuten näin oman rakkaan enkelini – ymmärrät kyllä, mitä koen juuri tällä hetkellä.”*⁶³²

Viktoria, joka itse ei ollut menettänyt lapsiaan näiden ollessa pieniä, oli kirjeissään hyvin myötätuntoinen: *”Ymmärrän hyvin, kuinka hirvittävä ja*

⁶²⁸ Hopkins, Eric, *Childhood transformed – Working-class children in nineteenth-century England*. Manchester University Press. Manchester and New York 1994, 113–115. Hopkinsin mukaan juuri tulirokko oli 1800-luvun pahin tappaja alle 10-vuotiaiden keskuudessa. Varsinkaan työläiskodeissa vaarallisille sairauksille ei yrttejä lukuun ottamatta ollut juurikaan hoitokeinoja, sillä lääkärit olivat kallis vaihtoehto, eivätkä sairaalat tavallisesti huolineet lapsia potilaiskseen. Ibid.

⁶²⁹ Britanniassa yhdestä perheestä keskimäärin kuusi lasta selvisi aikuisikään. Perkin 1989, 169.

⁶³⁰ Kolme näistä lapsenlapsista saavutti täysi-ikäisyyden ennen kuolemaansa, joten lapsikuolleisuuden määritelmä ei tässä kohdin täyty. Walesin Victor Albert kuoli vuonna 1892, Edinburghin Alfred vuonna 1899 ja Helenan esikoinen Christian Victor vuonna 1900, vain puolisen vuotta ennen isoäitiään. Ks. liite 3. Ennen Viktoriaa menehtyneiden lastenlasten lukumäärä on suurempi, mikäli prinssi Alfredin ja prinsessa Helenan kuolleena syntyneet lapset lasketaan mukaan. Liitteessä 3 ei ole huomioitu näitä kahta kuolleena syntynyttä poikaa, sillä lapsia ei kastettu, eikä muissakaan lähteissä tai luetteloissa ole ollut tapana viitata näihin kuolemantapauksiin.

⁶³¹ Prinssin synnyttyä vuonna 1864 Vicky kirjoitti: *”Hän asuu viereisessä huoneessa, pesen ja puen hänet joka ilta itse. Imetän häntä 5 kertaa päivässä [– –]En voi kuvata, kuinka onnellinen olen hänen kanssaan ja miten suuri ilo hoitaminen on. En usko, että olen koskaan ollut onnellisempi & etten koskaan ole rakastanut ketään muista [lapsista] näin paljon.”* Pakula 1997, 221. Ks. myös liite 2, kuva 6.

⁶³² Vicky Viktorialle 19.6.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 77.

raastava koettelemus on ollut järjestää kaikki hautajaisia varten, mikä on aina niin kammottavaa ja vastenmielistä – ja [kun kyseessä] on oma, rakas pieni lapsesi”.⁶³³ Viktoria kirjoitti tyttärensä surusta myös pienen Sigismundin toiselle isoäidille Augustalle:

*”Jos vain voisin pitää Vickyä sylissäni, lohduttaa häntä [–]Mutta hän näyttää suhtautuvan suureen ja raskaaseen menetykseensä ainoalla mahdollisella tavalla: ’Tapahtukoon Sinun tahtosi!’
’Herra antoi, Herra otti. Kiitetty olkoon Herran nimi!’⁶³⁴*

Vielä 1800-luvulla vanhemmat joutuivat hyväksymään sen tosiasian, että kaikki perheen lapset eivät välttämättä selvinneet aikuisuuteen asti. Suhtautuminen lapsen menetykseen oli siksi alistumista väistämättömään, vaikka surua ja ikävää tietoisuus kuoleman mahdollisuudesta ei koskaan poistanutkaan. Vickyn kirjeissä lapsen kuoleman aiheuttama järkytys oli selvästi nähtävissä. Viktoria, joka Hannah Pakulan mukaan oli luonut suremisesta itselleen suoranaista elämäntehtävää, ymmärsi hyvin tyttärensä surua, vaikka koettikin hillitä tämän kaikkein rajuimpia tunteenpurkauksia: *”ei ole oikein, että sanot, rakas lapsi, että luopuisit kaikesta, ’kodista, kaikista heistä’ saadaksesi pienen Siggien takaisin. Se on väärin, rakas lapsi! Se on kohtalon uhmaamista. Ajattele, mitä lapsi on aviomieheen verrattuna”*.⁶³⁵

Vicky puolusti reaktioitaan, vaikka yrittikin alistua menetykseensä:

”olen hyvin surullinen huomattessani, miten vääränlaisen kuvan sait mielentilastani niiden muutamien sanojen perusteella, jotka vuodatin surustani! [–] Kukaan muu kuin minä itse ei voi käsittää suruani ja kun sanoin, että luopuisin mieluusti kodistani saadakseni lapseni takaisin, luulin, että ilmaisin kaikkein

⁶³³ Viktoria Vickyille 11.8.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 89. Kuningatar jatkoi: *”Olet niin hyvä, niin rakastava, vaatimaton ja lämminsydäminen, että sydämeeni koskee tämä kaikki, minkä olet joutunut kokemaan yksin!”* Ibid. Lapsen isä, Fredrik Vilhelm oli rintamalla, sillä Preussi oli Sigismundin kuollessa edelleen sodassa Itävaltaa vastaan. Osa Viktorian kirjeistä tältä ajalta on ilmeisesti tuhoutunut, joten kuningattaren välitön reaktio suru-uutiseen ei ole tiedossa.

⁶³⁴ Viktoria Preussin kuningatar Augustalle 27.6.1866. Bolitho (ed.) 1938, 161.

⁶³⁵ Viktoria Vickyille 28.7.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 82.

luonnollisimman tuntemuksen, enkä siis missään mielessä kapinoi kohtaloani vastaan.”⁶³⁶

Lapsen kuolema ei jäänyt kuitenkaan ainoaksi kruununprinssiparin perheessä. Kolmelta vuodelta myöhemmin Vicky menetti myös nuorimman poikansa Waldemarin, *Waldien*, joka oli syntynyt keuhkokuumeella 1868 – puolitoista vuotta Sigismundin kuoleman jälkeen. Koska Vickyn suhteissa vanhimpiin lapsiin oli ongelmia, juuri nuorimmaisesta pojasta Waldemarista oli tullut äitinsä suosikki.⁶³⁷ Maaliskuussa 1879 yksitoistavuotias prinssi sairastui kuitenkin kurkkumätään, kuten Vicky raportoi pojan isoäidille: ”*Rakkaan potilaan tila ei ole täysin toivoton, vaikka hän kärsiikin paljon [– –]Hänen nielurisansa ovat suuret kuin saksanpähkinät, eikä hän voi kunnolla niellä tai sulkea suutaan.*”⁶³⁸ Waldemarin tila kääntyi nopeasti huonoksi, ja pian Vicky joutui ilmoittamaan kuningattarelle poikansa kuolemasta. Viktoria kirjoitti surullisista uutisista päiväkirjaansa:

”Sain tänään sähkeen, jonka avattuani löysin kauhukseni ja suureksi surukseni seuraavat sanat: ’Olen juuri nähnyt rakkaan lapseni viimeisen kerran. Hän kuoli sydänhalvaukseen puoli neljältä tänä aamuna. Murtunut tyttäresi Victoria.”⁶³⁹

⁶³⁶ Vicky Viktorialle 31.7.1866. Fulford (ed.) *Your Dear Letter*, 1981, 83. Vicky kärsi masennuksesta, eikä ikävä ollut hellittänyt vielä kahden vuoden kuluttuakaan: ”*Kesäkuussa ei ole päivää, jolloin en itkisi [– –]monta kertaa päivän aikana, kun äkkiä muistan taas hänen viimeiset tuntinsa, tai kun kaikki muistuttaa minua hänestä. Miten paljon rakastinkaan sitä pientä olentoa, en osaa kuvailla – ja silloin tunnen katkeraa surua, enkä voi estää kyynelitäni valumasta.*” Vicky Viktorialle 2.6.1868. Ibid., 194.

⁶³⁷ Vicky oli kirjoittanut kuukausi ennen Waldemarin kuolemaa äidilleen: ”*Minulla tulee olemaan kamalan vaikeaa, kun hän menee kouluun, sillä hän on minun ikioma pieni poikani.*” Vicky Viktorialle 10.2.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981. Kuninkaallinen asema kuitenkin ei taannut turvattua elämää aikuiseksi asti, minkä vanhemmat myös itse tiesivät. Vicky oli kirjoittanut 8-vuotiasta Waldemarista: ”*Hän on rohkea ja tarmokas, ja toisinaan vallaton ja itsepäinen. Mutta hänellä on avoin, rehellinen luonne. Luotan siihen, että koska hän on hyvin itsenäinen ja järkevä, hänestä tulee joka päivä varmasti hieno mies – mikäli hän vain säästyy.*” Vicky Viktorialle 30.6.1876. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 216.

⁶³⁸ Vicky Viktorialle 25.3.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 37. Kurkkumätä on bakteeriperäinen, herkästi leviävä nenänielun tulehdus. Kurkkumätäbakteerin erittämän hermomyrkytys tauti on tappava, sillä myrky saattaa lamauttaa potilaan nielun, hengityksen, verenkierron ja sydämen toiminnan. Ks. mm. <http://www.saunalahti.fi/arnoldus/difteria.html>.

⁶³⁹ Viktorian päiväkirjasta 27.3.1879. Hibbert 2003, 256. Myöhemmin Vicky kirjoitti, kuinka välinpitämättömästi Saksassa suhtauduttiin pienen prinssi kuolemaan: ”*Olin hyvin loukkaantunut siitä, että Bismarck järjesti soirée [kutsut] parlamentin jäsenille rakkaan lapsemme hautajaisten aattona. En sano, mitä ajattelen siitä.*” Vicky Viktorialle 10.4.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 39.

Kuningatar, joka edellisenä vuonna oli menettänyt oman tyttärensä Alicen – Waldemarin tädin – samoin kurkkumätään, suhtautui hyvin ymmärtäväisesti Vickyn suruun:

*”Minun rakas lapsi-parkani, sydämeni vuotaa verta puolestasi tavalla, jonka suuruutta en voi kuvata. Olen niin onneton vuoksesi. Sinulla on – Luojalle kiitos – tukenasi rakas Fritz, joka jakaa kaiken kanssasi. Voisinko tehdä jotakin lohduttaakseni sinua? Toivoin, että olisit voinut tulla tänne, mutta et voi jättää Charlottea⁶⁴⁰ nyt”.*⁶⁴¹

Viktoria koetti tarjota tyttärelleen lohdutukseksi myös eräänlaista vertaistukea. Kuningatar kuvasi kirjeessään läheisen ystävänsä, Ranskan entisen keisarinna Eugénien (1826–1920) tilannetta, johon tämä Napoléon III:n maanpaossa elävä leski oli toisen keisarikunnan kukistumisen jälkeen joutunut. Vain joitakin kuukausia Waldemarin kuoleman jälkeen keisarinna menetti ainoan poikansa Napoléon Bonaparten (1856–1879), joka kaatui Afrikassa. Kuningatar kävi tapaamassa Englannissa asuvaa ystävänsä, joka suhtautui menetyksiinsä esikuvallisen tyynesti:

*”Lähetän sinulle ohessa kuvauksen sydäntäsärkevästä vierailusta [– –]kuten voit nähdä, hän on alistunut kohtaloonsa – kuinka ylevästi ja kauniisti hän käyttäytyy. Kun sinun oma surusi on musertaa sinut alleen – minkä niin hyvin uskon ja ymmärrän, että niin käy toisinaan – ajattele tätä onnetonta, lapsetonta, leskeksi jäänyttä ja maanpaossa elävää keisarinna-parkaa, joka on surunsa murtama, mutta joka silti kykenee sanomaan ’Tapahtukoon Sinun tahtosi’”.*⁶⁴²

Vickyn oli kuitenkin vaikea hyväksyä tapahtunutta. Kruunuprinsessa pakeni suruaan ulkomaille ja vietti poikansa kuoleman jälkeen miltei kokonaisen vuoden Italiassa.⁶⁴³

⁶⁴⁰ Vickyn vanhin tytär Charlotte, joka odotti ensimmäistä lastaan.

⁶⁴¹ Viktoria Vickylle 29.3.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 39.

⁶⁴² Viktoria Vickylle 25.6.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 47.

⁶⁴³ Äidilleen masentunut Vicky tunnusti, että pitkä pakomatka oli helpotus: ”Ilman muuta ero Charlottesta ja hänen pienestä perheestään [menage], kahdesta pienestä haudasta sekä niistä harvoista, hyvin harvoista ja rakkaista ystäväistä on raskas, mutta muutoin Berliinissä ei ole mitään, mitä voisin kaivata [– –]En voi ajatella kotiamme ilman tuskaa. Jokaisessa huoneessa

Vaikka 1800-luvulla olikin hyvin todennäköistä, etteivät perheen kaikki lapset selviytyneet aikuisuuteen, se ei kuitenkaan merkinnyt, että vanhemmat olisivat suhtautuneet menetykseensä välinpitämättömästi tai ilman surua ja ikävää. Kuningattaren ja tämän tyttären kirjeissä kuolleisiin perheenjäseniin viitattiin usein, ja varsinkin Vickyllä oli toisinaan suuria vaikeuksia hyväksyä kahden poikansa menetystä. Viktoria ymmärsi tyttärensä ikävää ja huomioi siksi myös edesmenneitä lapsenlapsiaan näiden muistopäivinä.⁶⁴⁴ Vicky itse kirjoitti vuonna 1896 pienestä tyttärenpojastaan, Kreikan prinssi Yrjöstä⁶⁴⁵, kuinka tämä muistutti yksitoistavuotiaana kuollutta enoaan Waldemaria:

*” – – vanhin [on] hyvin rauhallinen ja käyttäytyy hyvin. Hän ja minä lounastimme jatkuvasti en têtê á têtê [kahden kesken] [– –] Hän on suloinen pieni seuralainen, ja sitä paitsi muistuttaa suuresti Waldietani – ei kasvoiltaan, vaan tavoiltaan ja luonteeltaan, vaikka onkin hieman arempi kuin Waldie, joka koskaan ei pelännyt mitään.”*⁶⁴⁶

6.4.2 ”Voi Jumala suuressa armossasi, säästä muut rakkaat lapseni!” – aikuisen lapsen kuolema

Viktoria ei siis itse menettänyt lapsiaan näiden varhaislapsuudessa tai vielä aikuisuudenkaan kynnyksellä. Lasten terveydentila ja näiden sairaudet – varsinkin Leopoldin hemofilia – aiheuttivat vanhemmille jatkuvaa huolta, mutta peloista huolimatta kaikki kuningattaren yhdeksän lasta selviytyivät täysi-ikäisyyteen asti.⁶⁴⁷ Kaikkein dramaattisin paraneminen nähtiin vain vuosikymmen prinssipuolison kuoleman jälkeen, kun Viktoria oli menettää vanhimman poikansa Bertien vuoden 1871 lopulla. Walesin prinssi oli isänsä

olen näkevinäni rakkaan poikani – elävänä, sairaana ja kuolleenä.” Vicky Viktorialle 11.9.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 53.

⁶⁴⁴ Sigismundin syntymän 32. vuosipäivänä Viktoria muisti tytärtään sähköellä, kuten Vicky itse ilahtuneena huomioi: *”Niin tyypillistä sinulle [– –]Kukaan muu ei olisi muistanut tätä päivää.”* Pakula 1997, 618.

⁶⁴⁵ Kreikan tuleva kuningas Yrjö II (1890–1947), Vickyyn toiseksi nuorimman tyttären Sophien kuusivuotias esikoispoika.

⁶⁴⁶ Vicky Viktorialle 7.6.1896. Ramm (ed.) *Beloved and Darling Child*, 1991, 190.

tavoin sairastunut äkillisesti juuri pelättyyn lavantautiin.⁶⁴⁸ Kruununperijän toipumisen kunniaksi Lontoossa järjestettiin suuri kiitosjumalanpalvelus, johon osallistui myös potilaan äiti. Prinssin vakava sairaus ja pelko lapsen menettämisestä muuttivat suhteita äidin ja skandaalien ryvettämän pojan välillä, vaikka myös Viktorian oma kansansuosio alkoi nousta pitkän laskukauden jälkeen.⁶⁴⁹ Kuningatar itse kuvasi kiitosjumalanpalveluksen juhlallisuuksia Vickylle:

”Miljoonat ihmiset olivat varmasti liikkeellä, koristelut olivat todella kauniita ja suosionosoitukset korvahuumaavia. Bertie oli ensimmäistä kertaa sitten lapsuutensa kanssa suuressa julkisessa tapahtumassa, vaikka näin suurta tapahtumaa ei ollut edes menneinä onnellisina päivinä – tuskin koskaan. Hän näytti sairaalle ja oli todella heikko, mutta liikuttunut siitä valtavasta uskollisuuden tunteesta ja todella koskettavasta rakkaudesta, joka näkyi [joka puolella].”⁶⁵⁰

Myöhemmin aika ei ollut kuningattarelle yhtä armelias. Viktoria joutui hyvästelemään kolme aikuista lastaan, joista ensimmäinen oli joulukuussa 1878 menehtynyt tytär Alice. Kolmekymmentäviisivuotiaana kuollut Alice oli menettänyt nuoremman poikansa *Frittien* tapaturmaisesti keväällä 1873, eikä koskaan täysin päässyt yli tapahtuneesta.⁶⁵¹ Alice itse menehtyi viisi vuotta myöhemmin Hessenissä riehuneeseen kurkkumätäepidemiaan, joka vaati suurherttuallisesta perheestä toisenkin uhrin, neljävuotiaan *May*-tyttären.⁶⁵²

⁶⁴⁸ Viktoria kirjoitti päiväkirjaansa: ”Kaikki muistuttaa minua niin elävästi ja surullisesti rakkaan *Albertini* sairaudesta!” Viktorian päiväkirjasta 29.11.1871. Hibbert 2003, 213. Prinssin tila oli hyvin huono ja kuningatar pelkäsi, että poika menehtyisi juuri isänsä kuolinpäivänä joulukuun 14. päivänä. Hibbert 2001, 343.

⁶⁴⁹ Hibbert 2001, 345. Yhteiskunnasta eristäytynyttä kuningatarta vastaan oli esitetty runsaasti kritiikkiä, joka lakkasi nyt miltei kokonaan.

⁶⁵⁰ Viktoria Vickylle 28.2.1872. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 31.

⁶⁵¹ Hemofiliaa sairastanut pikkuprinssi tippui ikkunasta kesken leikkien ja kuoli myöhemmin sisäiseen verenvuotoon. Kuningatar kirjoitti onnettomuudesta Vickylle: ”*Ja nyt tämä hirvittävä uutinen Darmstadtista, joka liikuttaa sinua syvästi [– –] Ajattelen, että on niin armollista, ettei ketään onnetonta hoitajaa tai muuta henkilöä voida syyttää, sillä se olisi vain lisännyt kurjuutta. Mutta mielestäni pieniä lapsia ei koskaan saisi jättää yksin vartioimatta, ellei ole tekemässä jotain, eikä voi jatkuvasti valvoa heitä. Tiedän, miten aina olin huolestunut ikkunoista ja tulisijoista.*” Viktoria Vickylle 2.6.1873. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 92.

⁶⁵² Kuningatar kirjoitti Vickylle uutisista marraskuussa 1878: ”*Luojan kiitos Louis, Ernie (joka oli jo kuoleman porteilla) ja kaksi muuta ovat paranemassa. Mutta kallisarvoinen, kaunis, ihana pieni kukkanen – pieni ja suloinen May on viety meiltä.*” Viktoria Vickylle 18.11.1878. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 28. Kaikki perheessä yhtä tytärtä lukuun ottamatta

Alice sairastui joulukuun alussa 1878 ja menehtyi myöhemmin 14. päivänä – joka oli myös seitsemäntoista vuotta aiemmin edesmenneen Albertin kuolinpäivä.⁶⁵³ Kuningattarelle tyttären menetys oli raskas, sillä juuri Alice oli ollut Viktorian suurin tuki prinssipuolison kuoleman aikoihin:

”En ole voinut kirjoittaa ennen kuin tänä iltana, sillä työ, jota sähköiden lähettäminen ja vastaanottaminen, asioiden järjestely ja kirjeiden kirjoittaminen on vaatinut, on ollut musertaa minut [– –] Minun kallis lapseni, joka oli seisoi rinnallani ja tuki minua seitsemäntoista vuotta sitten – kuoli samana päivänä, ja niin pelottavaan, kamalaan tautiin. Olin niin huolissani ensin sen vuoksi, että kuume oli niin korkea, sitten [tulivat] unettomuus ja lisääntyvät peitteet [kurkussa] – tietäen, miten hirvittävän, hirvittävän heikko hän oli!”⁶⁵⁴

Suru-uutisesta kuultuaan Vicky kirjoitti kuningattarelle kolmekymmentyhdeksänsivuisen kirjeen, jossa vuodatti sekä omaa ikäväänsä että ilmaisi huolensa menetyksen vaikutuksesta äitiinsä: *”Kunpa tietäisin, miten voit. Kuinka olet nukkunut, mitä tunnet ja mille näytät tämä tuska sydämässäsi”*.⁶⁵⁵ Tytär mitä ilmeisimmin pelkäsi, että Viktoria vaipuisi samanlaiseen masennukseen kuin Albertin kuoleman jälkeen. Kuningatar löysi kuitenkin hieman odottamattomasti lohtua Alicen käytöksestä, jota piti epäitsekäänä ja uhrautuvana.⁶⁵⁶ Viktoria sai myöhemmin tietää yksityiskohtia tyttärensä viimeisistä hetkistä:

sairastuivat tautiin. Sairaanhoidon erikoistunut Alice huolehti itse potilaistaan. Van Der Kiste 2003, 107–108.

⁶⁵³ Kuningatar oli kirjoittanut tyttärensä sairastumisesta Vickyille: *”Kuinka ahdistunut ja huolestunut oletkaan, kun kuulet että rakas Alice-parkamme on eilen sairastunut kurkkumätään! Se on niin kamalaa!!! Pelkään pahoin, että hän luopui liian aikaisin varoimenpiteistään ja sai taudin Ernieltä tai Louisilta”* Viktoria Vickyille 9.12.1878. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 29. Kuningattaren epäily osui oikeaan, sillä Alice sai tartunnan pojaltaan Ernstiltä. Äiti lohdutti pikkusisarensa kuolemaa surutta poikaa suutelemalla tätä otsalle. Britannian tuleva pääministeri Benjamin Disraeli kuvasi suudelmaa dramaattisesti ”kuoleman suudelmaksiksi”. Hough 1975, 7.

⁶⁵⁴ Viktoria Vickyille 16.12.1878. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 30–31.

⁶⁵⁵ Vicky Viktorialle 15.12.1878. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 30.

⁶⁵⁶ Alicen vanhimmalle tyttärelle Victorialle kuningatar kirjoitti muutama viikko tämän äidin kuoleman jälkeen: *”Teidän täytyy vaalia hänen muistoaan sydämässänne pyhimyksenä [– –] On suuri etuoikeus olla hänen lapsensa, mutta on myös suuri vastuu tulla todella hänen arvoisekseen – seurata hänen jalanjälkiään, olla [yhtä]epäitsekäs, rehellinen, nöyrä ja vaatimaton”*. Viktoria Hessenin prinsessa Victorialle 27.12.1878. Hough 1975, 9.

”Hän [lääkäri Sir William Jenner] arvelee, ettei Alice kärsinyt paljon sinä päivänä, vaan vajosi väsymykseen hyvin paljon samalla tavoin kuin rakas isä – ja samana päivänä. Miten ihmeellistä ja niin koskettavaa – heidän loppunsa on yhtä samoin kuin heidän elämänsä. Alice peri isältä hänen epätsekkyytensä, rohkeutensa ja kuten pahoin pelkään – [myös] hänen elämänhalunsa.”⁶⁵⁷

Alicen lapsista – neljästä tyttärestä ja yhdestä pojasta – tuli erityisen tärkeitä vanhenevalle kuningattarelle.⁶⁵⁸ Viktorian kirjeissä pohdittiin siksi usein Hessenin ruhtinasperheen tulevaisuutta ja varsinkin tytärten avioliittomahdollisuuksia:

”Poltan kirjeesi. Olen yhtä huolestunut tulevaisuuden suhteen ja ymmärrän hyvin, mitä tarkoitat [– –] Rakas Alice puhui minulle paljon lapsistaan ja tiedän yhden asian, josta hän oli erityisen varma – nimittäin, että hänen tyttärensä eivät solmisi avioliittoa liian varhain tai että he avioituisivat vain avioitumisen vuoksi. [– –] Mitä kauemmin olen elänyt, sitä enemmän olen sitä mieltä, että avioliitot ovat vain hyvin harvoin onnellisia. Useimmat liitoista ovat mukavuusavioliittoja – eivät todellista onnea.”⁶⁵⁹

Toisen lapsensa Viktoria menetti keväällä 1884. Kuningattaren nuorin poika, kolmekymmentävuotias Leopold menehtyi yllättäen kaatumista seuranneeseen verenvuotoon Etelä-Ranskassa.⁶⁶⁰ Prinssin terveydentila oli koko pojan lyhyen elämän ajan ollut jatkuva huolenaihe tämän äidille, sillä Leopoldin sairastamasta verenvuototaudista hemofiliasta ei ollut mahdollista parantua. Vaikka alituinen hengenvaara olikin tullut kuningattarelle tutuksi, nuorimman pojan äkillinen kuolema oli silti järkytys:

”Olen täysin musertunut. Miten rakas hän oli minulle, miten aina huolehdin hänestä! [– –] Olen yksinäinen vanha naisparka, ja

⁶⁵⁷ Viktoria Vickyille 17.12.1878. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 31.

⁶⁵⁸ Kuningatar kirjoitti Alicen vanhimmalle tyttärelle, Hessenin prinsessa Victorialle: *”En voi kertoa, miten paljon rakastankaan teitä, kalliit lapset, miten rakkaita olette minulle & kuinka pidän teitä omina lapsinani. Olette moninkertaisesti rakkaita, sillä olette minun oman kultaisen lapseni lapsia – lapsen jonka menetin & jota rakastin niin paljon”*. Viktoria Hessenin prinsessa Victorialle 5.7.1880. Hough 1975, 24.

⁶⁵⁹ Viktoria Vickyille 15.1.1879. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 34.

⁶⁶⁰ Leopold oli hoidattamassa terveyttään Cannesissa. Hibbert 2001, 409.

*surujen maljani tulvii yli! Voi Jumala suuressa armossasi, säästä
muut rakkaat lapseni!*⁶⁶¹

Viktoria suri poikansa menetystä raskaasti, vaikka ymmärsi samalla myös kuinka rajoittunutta Leopoldin elämä oli ollut parantumattoman sairauden vuoksi. Prinssin vanhimmalle sisarelle kuningatar kirjoitti:

*”Rakas lapsi, tämä on kamala isku. Hänen vuokseen meidän ei pidä
kuitenkaan valittaa. Hänen nuori elämänsä oli täynnä
vastoinkäymisiä ja kärsimyksiä, vaikka hän olikin niin onnellinen
avioliitossaan. Ja hän kaipasi niin levottomasti sellaista, jota ei
voinut saada. Ja tämä kaipuu näytti vain pikemminkin
lisääntyvän.”*⁶⁶²

Leopoldin ruumis tuotiin takaisin kotimaahan ja haudattiin huhtikuussa 1884 Windsorin Pyhän Yrjön kappeliin.⁶⁶³ Kaikki perheenjäsenet eivät kuitenkaan olleet saattamassa prinssiä tämän viimeisellä matkalla, sillä Leopoldin vanhin sisar Vicky ei saanut äitinsä lupaa osallistua veljensä hautajaisiin. Vicky oli loukkaantunut kuningattaren päätöksestä:

*”Ero teistä näinä vaikeina aikoina tulee aina olemaan surunaihe
minulle. Vieläkin enemmän minua satuttaa se, että pitäisit
läsnäoloni kipeänä ja loukkaavana sen sijasta, että voisin olla
avuksi ja lohduksi, kuten olin hellästi toivonut.”*⁶⁶⁴

Lupaa matkalle ei kuitenkaan herunut. Viktoria perusteli asiaa itsensä sekä Leopoldin leskeytyneen puolison Helenan kannalta:

*”Älä ajattele, että rakkaasta läsnäolostasi aiheutuisi minulle kipua.
Mutta tiedän, että järkyttyisin liikaa uudesta ja liikuttavasta
tapaamisestamme. Rakkaan Helenan ja itseni vuoksi minun täytyy
välttää kaikkia uusien mielenliikutuksen aiheita, jollainen sinun
surusikin olisi.”*⁶⁶⁵

⁶⁶¹ Viktorian päiväkirjasta 28.3.1884. Hibbert 2003, 285.

⁶⁶² Viktoria Vickyille 29.3.1884. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 162.

⁶⁶³ Hibbert 2001, 410.

⁶⁶⁴ Vicky Viktorialle 4.4.1884. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 162.

⁶⁶⁵ Viktoria Vickyille 7.4.1884. Fulford (ed.) *Beloved Mama*, 1981, 163. Kuningatar kuvasi Leopoldin hautajaisia kirjeessään: ”*Samalla kun virttä Lead Kindly Light laulettiin, poistuvin yhdessä prinsessojen kanssa. Olin murtua, mutta ponnistelin eteenpäin*”. Viktoria Vickyille (7.)4.1884. *Ibid.*, 163.

Leskeksi jäädessään kaksikymmentäkolmevuotias Helena odotti toista lastaan, joka syntyi neljä kuukautta isänsä kuoleman jälkeen.

Viktorian viimeiset vuodet olivat luopumisen aikaa. Vuosisadan vaihtuessa 1900-luvuksi kuningatar menetti monia vanhoja ystäviään ja myös perhepiirissä tapahtui raskaita kuolemantapauksia. Syksyllä 1900 menehtyi prinsessan Helenan esikoispoika Christian Albert (1867–1900), joka oli ollut yksi isoäitinsä suosikeista. Viktoria menetti samana vuonna myös oman poikansa Alfredin, joka kuoli kurkkusyöpään viisikymmentäviisivuotiaana – vain viisi kuukautta ennen äitiään. Saksi-Coburg-Gothan herttuan viimeisiä vuosia olivat varjostaneet avio-ongelmat, liiallinen alkoholinkäyttö sekä ainoan pojan traaginen kuolema.⁶⁶⁶ Viktorialle Alfredin poismeno tuli lopulta yllätyksenä, sillä äiti ei ollut tietoinen poikansa sairauden laadusta:

”Kuinka vähän aavistinkaan, kun kirjoitin eilen huonoja uutisia rakkaan Affiemme terveydentilasta, että loppu olisi näin lähellä. Se on aivan hirvittävää ja pelkään, että se tulee olemaan sinulle suuri järkytys [– –]On niin vaikeaa 81-vuotiaana menettää kolmas elämänsä kukoistuksessa ollut lapsensa.”⁶⁶⁷

Kuningatar oli erityisen huolissaan uutisen vaikutuksesta Vickyyn, joka nuoremman veljensä kuollessa oli myös parantumattomasti sairas.⁶⁶⁸ Vicky itse kirjoitti äidilleen: *”En tiedä, miten aloittaisin nämä rivit [– –]On niin sydäntäsärkevää ajatella, että kolme yhdeksästäsi on mennyt kotiin ja seurannut rakasta isää”.*⁶⁶⁹

⁶⁶⁶ Herttua menetti 24-vuotiaan poikansa traagisesti vuonna 1899. Nuori Alfred – kuten tätä perheessä kutsuttiin – ampui itseään kesken vanhempiansa hopeahääpäivän juhlallisuuksien. Poika lähetettiin hoitoon, mutta prinssi kuoli viikkoa myöhemmin. Van Der Kiste 2004, 165–166.

⁶⁶⁷ Viktoria Vickyille 31.7.1900. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 254. Päiväkirjaansa kuningatar kirjoitti: *”Heidän ei olisi pitänyt näin pitkään salata totuutta minulta. Tämä on tullut hirveänä järkytyksenä minulle [– –]Muistikuvia rakkaan Affien lapsuudesta ja nuoruudesta tulvii mieleeni elävämpinä kuin koskaan.”* Viktorian päiväkirjasta 31.7.1900. Hibbert 2003, 346.

⁶⁶⁸ Ks. seuraava luku. Viktorian lapsista Leopold ja Alice kuolivat nuorimpina, Leopold 30-vuotiaana ja Alice 35-vuotiaana. Kuningattaren nuorimmat lapset olivat Leopoldia lukuun ottamatta kaikkein pitkäikäisimpiä, sillä kuopus Beatrice – lapsuudenperheensä viimeinen – oli kuollessaan syksyllä 1944 87-vuotias. Sisaruspari Arthur ja Louise ylsivät molemmat korkeaan yhdeksänkymmenen vuoden ikään.

⁶⁶⁹ Vicky Viktorialle 31.7.1900. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991, 254–255.

6.5 Elämän syksyssä

Viktoriasta itsestään oli tullut viimeisten vuosikymmenten aikana laajasti kunnioitettu ja arvostettu hallitsija, jonka ikoninen, surupukuinen hahmo oli nyt suoranainen kansallisen jatkuvuuden symboli. Kahdeksantoista vuoden iässä valtaistuimelleen noussut kuningatar oli hallinnut maataan pidempään kuin yksikään monarkki Britannian historiassa. Amerikkalainen miljoonaperijätär Consuelo Vanderbilt kuvasi vanhenevaa Viktoriaa omista muistelmissaan:

”Kun hän lopulta saapui huoneeseen, pieni olento pukeutuneena synkkään mustaan pukuun, huomasin hämmästykseni hänen olevan niin pieni, että minun täytyi melkein polvistua koskettaessani huulillani hänen kättään. [– –] Päivällinen sinänsä oli hyvin masentava tilaisuus. Keskusteltiin kuiskaten, sillä kuningattaren ankea persoonallisuus vaimensi tunnelman [– –] Minusta tuntui, että hän nimenomaan pyrki korostamaan asemaansa ja henkilöllisyytensä arvokkuutta ja että kaikki lämpö, jota hänessä ehkä oli ollut, oli haudattu prinssipuolison mukana.”⁶⁷⁰

Vanderbiltin muistelmien Viktoria oli se mustaan pukeutunut, synkeä ja huumorintajuton hahmo, joka sittemmin on edustanut kuningatarta myös monissa myöhemmissä elämäkerroissa ja elokuvissa.⁶⁷¹ Ihmisten mielikuvissa Viktorian persoona ilmensi jotakin hyvin arvokasta ja kuninkaallista, mutta myös auttamattomasti vanhentunutta ja katoavaa maailmaa.⁶⁷²

⁶⁷⁰ Vanderbilt Balsan, Consuelo, *Kulta ja kimallus* (suom. Kaarina Visakanto). Helsinki 1956, 112–113. Kuninkaallinen etiketti oli hyvin tarkka: ”*Lady Edward Churchill [Viktorian hovinainen] [– –] antoi minulle ankarat ohjeet, että saisin puhua ainoastaan silloin, kun kuningatar puhutteli minua, ja tyytyä vain vastaamaan kysymyksiin, sillä ainoastaan kuningattarella oli oikeus aloittaa uusi keskustelunaihe.*” Ibid. Yhdeksän Malborough’n herttuan kanssa avioitunut Vanderbilt vieraili Windsorin linnassa kesällä 1896

⁶⁷¹ Kuningatar esitetään varsin synkkänä hahmona ja ankarana äitinä esimerkiksi englantilaisessa elokuvassa *Hänen Majesteettinsa rouva Brown* (1997), joka kuvaa leskeksi jääneen Viktorian ja skotlantilaisen John Brownin epätavallista ystävyssuhdetta. Vuonna 2009 valmistuu englantilainen elokuva *The Young Victoria*, joka keskittyy Viktorian hallintokauden ensimmäisiin vuosiin ja avioliittoon prinssi Albertin kanssa.

⁶⁷² Samankaltaiset mielikuvat liitettiin myös hovielämään yleisesti – tiukka etiketti, jäykkä moraalikoodisto, ilmapiirin yleinen synkkyys ja loppumaton tylsyys. Nämä mielikuvat vahvistuivat varsinkin, kun hovielämää verrattiin Walesin prinssin isännöimään Malborough Houseen, josta oli tullut Lontoon seurapiirilämän keskus. Viktorian valtakauden alussa tätä

1900-lukua päin tullessa sekä kuningattaren että tämän vanhimman tyttären terveydentila alkoi hiljalleen pettää. Vuoden 1898 aikana Vicky sai kuulla sairastavansa rintasyöpää, joka alkoi levitä aggressiivisesti.⁶⁷³ Viktoria puolestaan kärsi ikääntymisen mukanaan tuomista vaivoista, kuten näön heikkenemisestä ja väsymyksestä.⁶⁷⁴ Viimeisenä joulunaan vuonna 1900 kuningatar kirjoitti Vickylle:

*”Minun täytyy sanella nämä muutamat rivit, sillä en voi tarpeeksi hyvin kirjoittaakseni sinulle itse [– –]ei ole mitään, mistä sinun tulisi huolestua – pulssini ei ole heikko. Olen voinut käydä ulkona useimpina päivinä. Tämä joulu on yksi surullisimmista, jonka muistan – lukuun ottamatta vuotta ’61”.*⁶⁷⁵

Viktoria ei kuitenkaan tahtonut luovuttaa, kuten tunnusti vielä marraskuussa 1900: *”Prinssipuolison kuoleman jälkeen toivoin kuolevani, mutta nyt haluan elää ja tehdä kaikkeni maani ja rakkaitteni puolesta.”*⁶⁷⁶ Tammikuussa 1901 kuningattaren tila alkoi kuitenkin heiketä nopeasti. Viimeisen kirjeensä tyttärelleen Viktoria saneli tammikuun kuudentena päivänä ja vajosi pian sen jälkeen ajoittaiseen tajuttomuuteen. Kuningatar Viktoria kuoli perheensä ympäröimänä Osbornessa – Albertin rakennuttamassa italialaistyyllisessä palatsissa – tammikuun 22. päivän iltana 1901.⁶⁷⁷ Myöhemmin kuningatar haudattiin prinssipuolisonsa viereen Frogmoren mausoleumiin.⁶⁷⁸

Viktorian kuollessa eräs aikakausi Britannian historiassa oli tullut päätökseensä. Kuningatar oli hallinnut imperiumiaan lähes

jakoa hovin ja seurapiirien välillä ei ollut, vaan se kehittyi kuningattaren leskeytymisen myötä. Reynolds 1998, 195.

⁶⁷³ Pakula 1997, 651. Syöpä oli levinnyt liian laajalle, jotta tautia olisi voinut hoitaa muutoin kuin morfiinilla.

⁶⁷⁴ Longford 1964, 557–558.

⁶⁷⁵ Viktoria Vickylle 27.12.1900. Ramm (ed.) *Beloved and darling Child*, 1991 258. Yksi Viktorian vanhimmista ystäväistä, Lady Jane Spencer oli kuollut jouluaattona 1900. Kuningatar suri edelleen myös sekä poikansa Alfredin että tyttärenpoikansa Christian Victorin poismenoa.

⁶⁷⁶ Marie Malletin kirjeestä 2.11.1900. Mallet, Victor, *Life with Queen Victoria – Marie Mallet's letters from Court 1887–1901*. London 1968, 213.

⁶⁷⁷ Myös vanhin kuningattaren lapsenlapsista, Vilhelm II oli läsnä Viktorian viimeisinä päivinä. Kuningatar kuoli tyttärenpoikansa käsivarsille. Hibbert 2001, 494.

⁶⁷⁸ Viktorian pojat nostivat äitinsä ruumiin arkkuun, jonne aseteltiin myös lukuisia perhelämäään liittyneitä muistoesineitä. Kuningatarta tämän viimeiseen lepoon seurasi Viktorian oma häähuntu, Albertin aamutakki, tytär Alicen kirjailema viitta sekä suuri määrä valokuvia ja koruja. Viktorian vasempaan käteen asetettiin tämän skotlantilaisen ystävän John Brownin valokuva. Longford 1964, 563; Hibbert 2001, 497.

kuudenkymmenen neljän vuoden ajan, minkä seurauksena useimmat Viktorian alamaiset olivat syntyneet ja eläneet suurimman osan elämänsä kuningattaren pitkän hallintokauden aikana.⁶⁷⁹ Viktoria edusti siksi monille brittiläisen monarkian jatkuvuutta ja arvokkuutta. Suomalaisen naisasialehden *Koti ja yhteiskunta* muistokirjoituksessa Viktoria oli selvästi myyttinen hahmo, jonka ansioksi laskettiin myös nuhteeton ja hedelmällinen perhe-elämä:

”Englannin mahtava hallitsija, ijäkäs kuningatar Viktoria on vaipunut kuolemaan, 82 vuoden⁶⁸⁰ vanhana. Kaikkialla Euroopassa on hänen poismenonsa herättänyt kaipausta, sillä Viktoria kuningatar oli yleisesti kunnioitettu ja oli aivan kuin Euroopan hallitsijaperheiden keskuksena. [– –] Äitinä ja puolisona hän nautti koko sivistyneen maailman kunnioitusta. Hänen hovinsa oli esimerkkinä siitä, miten puhtauden ja siveellisyyden periaatteet saattavat olla ylimystenkin elämän ohjeena. [– –] Rauha viisaan ja lempeäluontoisen hallitsijan, hellän äidin ja puolison haudalle.”⁶⁸¹

Viktorian kuollessa tammikuussa 1901 oli ilmeistä, että kuningattaren vanhin tytär Vicky seuraisi pian äitiään. Syöpä oli levinnyt laajalle, eikä keisarinna Fredrik viimeisinä vuosinaan kyennyt enää poistumaan kotoaan Friedrichshofin linnasta.⁶⁸² Vickyn tytär ja kaima Victoria kuvasi äitinsä viimeisiä kuukausia muistelmissaan:

”Heinäkuuhun tultaessa äitini kärsimykset lisääntyivät. Morfiinipistokset – vaikka olivatkin tulleet säännöllisemmäksi –

⁶⁷⁹ Giles Lytton Strachey kuvasi elämäkerrassaan tämän ajanjakson loppumista: ”Kun kaksi päivää aikaisemmin oli julkaistu tieto lopun lähestymisestä, oli suru ja hämmästys täyttänyt koko maan. Tuntui siltä kuin jokin hirveä luonnonmullistus olisi tapahtumaisillaan. Suuri enemmistö hänen alamaisistaan ei ollut koskaan nähnytäkään aikaa, jolloin Viktoria ei olisi hallinnut.” Strachey 1927, 294.

⁶⁸⁰ Kuollessaan Viktoria oli kuollessaan 81-vuotias. Kuningatar olisi täyttänyt 82 vuotta toukokuussa 1901.

⁶⁸¹ Kuningatar Viktoria. *Koti ja yhteiskunta*-lehden muistokirjoitus, 2/15.2.1901. Naisasiaa ajaneen lehden muistokirjoituksessa luetellaan kaikki Viktorian aikana tehdyt naisten asemaa parantaneet muutokset, vaikka kuningatar itse ei varsinaisesti ollut tunnettu naisten oikeuksien puolustajana.

⁶⁸² Vilhelm II kirjoitti enolleen Edvard VII:lle pian Viktorian kuoleman jälkeen: ”Äiti on muuttunut paljon siitä, kun näin hänet viimeksi marraskuussa. Hänen kasvosensa ovat turvonneet hieman, pyöreiden & piirteiden täyteläisyyden vuoksi yhdennäköisyys rakkaaseen isoäitiin on tullut nyt silmiinpistäväksi. Sairauden eteneminen vasemmassa puolessa on suuri. Koko vasen käsi on täydellisen halvaantunut & käyttökeltoton [– –]Pahinta on, että hänen ruuansulatuksensa ei toimi & hän on usein huonovointinen & eikä paljonkaan välitä ruuasta. Tänäpäin hän jopa oksensi verta.” Pakula 1997, 661–662.

olivat tehottomia ja hän kärsi tuskista koko ajan. Monesti hän sanoi minulle: 'Jos vain voisin kuolla! Tällainen kärsimys on sietämätöntä''.⁶⁸³

Britannian kuninkaallinen prinsessa, Preussin kuningatar ja Saksan keisarinna kuoli elokuun viidentenä päivänä 1901 – vain puoli vuotta äitinsä jälkeen. Vicky oli kuollessaan kuusikymmentävuotias.

7. Avioliitto, äitiys ja perhe-elämä kuningatar Viktorian kirjeissä

Kuningatar Viktorian ja tämän esikoistyttären ja kaiman Vickyn neljäkymmentä vuotta kestäneen kirjeenvaihdon kautta on mahdollista tarkastella kuningattaren avioliitto- ja perhekäsityksiä. Nämä kysymykset liittyivät läheisesti myös Viktorian omaan elämään, sillä kuningatar eli kahden vuosikymmenen ajan tiiviissä parisuhteessa suuresti rakastamansa miehen kanssa. Viktoria oli vuonna 1840 solminut avioliiton saksalaisen serkkunsa, prinssi Albertin kanssa ja sai myöhemmin liitostaan yhdeksän lasta – viisi tytärtä ja neljä poikaa, jotka kaikki selviytyivät aikuisuuteen. Hallitsijan ja tämän prinssipuolison aviollista onnea kesti aina vuoteen 1861 asti, jolloin neljäkymmentäkaksivuotias Albert kuoli äkillisesti lavantautiin. Myös kuningattaren esikoistyttären vuonna 1858 solmima avioliitto Preussin prinssi Fredrik Vilhelmin kanssa osoittautui henkilökohtaisella tasolla hyvin menestyksekkääksi, vaikka kuninkaallinen prinsessa ei koskaan sopeutunutkaan miehensä ristiriitaiseen perheyhteisöön, eikä sen paremmin uuteen kotimaahansa Saksaan. Myös kirjeenvaihdossa tämä Vickyn kaksijakoinen roolijako lapsuudenperheen ja uuden kotimaan velvollisuuksien välillä oli selvästi havaittavissa.

Viktoria ilmaisi kirjeissään usein suorasti näkemyksensä naisen elämästä sekä yleisellä tasolla että yksityisemmässä mielessä. Usein näiden mielipiteiden taustalla vaikuttivat suorasti kuningattaren omat kokemukset. Yksityiselämässään Viktoria suhtautui avioitumiseen ja perhe-elämään pääosin

⁶⁸³ Victoria, Princess of Prussia 1929, 155–156.

myönteisesti, vaikka uskoi varsinkin myöhemmässä elämässään vakaasti, etteivät useimmat avioliitot edustaneet todellista onnea ja kumppanuutta. Kuningatar paheksui suuresti ”avioitumista avioitumisen tähden” ja kannusti siksi nuoria tyttöjä punnitsemaan omia vaihtoehtojaan. Naisia ei Viktorian mukaan saanut myöskään pakottaa avioliittoon vastoin näiden omaa tahtoa, vaikka varsinkin kuninkaallisten lasten kohdalla mahdollisia vaihtoehtoja oli rajallisesti. Viktorian mukaan naimattomuus saattoi joissakin tapauksissa olla avioitumista parempi ratkaisu, vaikka mikään feministinen kannanotto tämä mielipide ei ollutkaan. Viktorian omassa liitossa dynastiset velvoitteet ja nuoren kuningattaren tarve legimitoida valta-asemansa juuri perhe-elämän kautta olivat yhdistyneet henkilökohtaisempiin toiveisiin kumppanuudesta ja todellisesta rakkaudesta. Avioliitolla oli aina suuri merkityksensä, sillä Viktorian ajattelumallissa työstä tuli juuri avioitumisensa myötä nainen, joka tutustui myös omaan seksuaalisuuteensa ensimmäistä kertaa. Kuningatar oli itse nauttinut suuresti avioelämästään, eikä siis vastoin yleistä luuloa koskaan kehottanut tyttäriään ”sulkemaan silmiään ja ajattelemaan Englantia”. Raskaudet ja lapsivuode sen sijaan merkitsivät kieltäytymistä näistä nautinnoista, minkä vuoksi Viktoria oli vasta-avioituneena vaimona kapinoinut synnyttäjän rooliaan vastaan. Raskausaika ja synnytys olivat siksi kuningattarelle onnellisen avioliiton ”varjopuoli”, eivät lapset ja äidiksi tulo sinänsä.

Viktorialle itselleen avioituminen oli merkinnyt myös itsenäistymistä lapsuudenkotinsa ilmapiiristä ja äitinsä, leskeytyneen Kentin herttuattaren määräysvallasta. Kuningattaren lapsuus oli isän varhaisen kuoleman vuoksi ollut hyvin yksinäinen ja myöhemmin aikuiseksi kasvamista olivat varjostaneet riidat äidin kanssa. Myös avioliitossaan Viktoria oli joutunut kamppailemaan vallan ja parisuhteen välimaastossa, sillä roolit monarkkina ja vaimona olivat ristiriidassa 1800-luvun yleisten perhekäsitysten kanssa. Nuori kuningatar joutui lopulta taipumaan lähipiirinsä painostuksen alla – vaikka ei täysin ilman vastarintaa. Avioliittonsa aikana Viktoria tuli kuitenkin hyvin riippuvaiseksi puolisostaan, joka koulutukselliseen erinomaisuuteensa vedoten oli omaksunut jokseenkin holhoavan asenteen vaimoonsa nähden. Tyttärelleen kirjoittaessaan kuningatar viittasi usein naisen asemaan, mutta keskittyi enemmän niihin

elämän ”varjopuoliin”, jotka olivat seurausta hedelmällisestä avioelämästä, kuin varsinaisesti miehen ja naisen välisiin valtasuhteisiin. Viktoria näki naisen aseman biologisina velvollisuuksina, johon jokainen aviovaimo oli hedelmällisen elämänsä ajan väistämättä sidottu. Miehet saattoivat suhtautua äyllisen ylimielisesti näihin ”väistämättömiin vaivoihin”, jotka lankesivat naisten, ”orjien” osaksi vain sukupuolen vuoksi. Raskauteen ja synnytykseen liittyvän ruumiillisuuden myötä myös kuningatar itse oli joutunut luopumaan asemansa turvasta ja arvokkuudesta tullakseen jälleen kuolevaiseksi naiseksi.

Juuri omien kokemusten vuoksi Viktorian suhtautuminen avioliittoon ja äitiyteen oli jokseenkin kompleksinen. Kuningatar ei omaksunut äitiyden roolia ja ihanteita ongelmitta, sillä Viktorian maailmassa Albert tuli aina ensimmäisenä – asia, jota yhdeksän lapsen äiti ei koskaan yrittänytkään salata. Kuningatar koki siksi vaimon roolin itselleen läheisempänä, sillä puolison olemassaolo merkitsi paitsi rakkautta, kumppanuutta ja työtoveruutta, myös fyysisesti tyydyttävää avioelämää. Tämä ei kuitenkaan rajannut perhettä automaattisesti parisuhteen ulkopuolelle, sillä Viktoria suhtautui myös lapsiinsa rakkaudella ja suurella mielenkiinnolla. Monissa elämäkerroissa on usein painotettu näiden piirteiden vastakohtia, sillä kuningatar saattoi omista lähtökohdistaan johtuen olla myös vaativa ja jokseenkin omistava äiti. Kirjeissään esikoistyttärelleen Viktoria oli kuitenkin hyvin kannustava, myötätuntoinen ja rehellinen, vaikka usein myös ironinen ja paheksuva. Kuningatarta ei kirjeenvaihdon ja päiväkirjojen perusteella voi siksi leimata etäiseksi tai välinpitämättömäksi äidiksi, sillä Viktoria kirjoitti usein juuri lapsistaan ja osoitti muutoinkin kiintymyksensä perhettään kohtaan. Monarkkiäiti koki asemansa suuren perheen päänä ajoittain kuitenkin hyvin raskaaksi – varsinkin kun samaan aikaan huolena olivat myös monet poliittiset kriisit ja vaikeudet. Asema hallitsijana oli vaativa ja hyvin julkinen, eivätkä perheen ongelmat aina suoneet sitä tasapainoa ja harmoniaa, jotka epäilemättä olivat haaveena myös kuninkaallisessa äitiydessä.

Äitiyden ja vallan yhdistäminen ei siis ollut helppoa tälle 1800-luvun vaikutusvaltaisemmalle naiselle. Viktorialla oli omien lastensa kanssa ajoittaisia näkemyseroja ja erimielisyyksiä, jotka useimmiten liittyivät juuri

lasten tulevaisuuteen, työtehtäviin ja avioliittoihin. Kuningattaren elämäkerrat ovat esimerkinomaisesti kiinnittäneet huomiota varsinkin Viktorian ja esikoispoika Albert Edvardin, *Bertien* välisiin suhteisiin, jotka kiristyivät prinssin varhaisaikuisuudessa ja äidin leskeyden ensimmäisinä vuosina 1860-luvulla. Kuningattarella oli ongelmia myös nuorempien lastensa kanssa, mutta näitä ajoittaisia erimielisyyksiä ei pidä nähdä liian dramaattisessa valossa. Ihmissuhteet ovat aina alttiina muutoksille, eivätkä vanhempien ja lasten toiveet aina kohtaa edes kaikkein tasapainoisimmassa perhe-elämässä. Tutkimuksissa on kiistelty runsaasti myös siitä, miten Viktoria lopulta suhtautui lapsuuteen ja omien lastensa vauvaikään. Kirjeissään Vickylle kuningatar ilmaisi usein näkemyksensä etenkin vauvojen fyysisistä ominaisuuksista ja tarpeista, joihin kuningatar suhtautui jokseenkin varauksellisesti koko elämänsä ajan. Mielenpitoisuuden suorasukainen ja groteski huumori on useimmilta tutkijoilta kuitenkin jäänyt kokonaan huomaamatta, samoin kuin kirjeiden yleinen konteksti. Omissa lapsissaan nuori Viktoria ei nähnyt mitään ”sammakkomaista”, vaikka useimmissa elämäkerroissa onkin tapana ollut viitata yleistävästi tähän kuuluisaan kirjeenkohtaan. Viktoria ei silti suhtautunut lapsuuteen yhtä ylistävästi kuin vanhin tyttärensä, eikä kuningatar koskaan asettunut lapsilleen täydellisesti omistautuvan porvarillisen ihanneäidin rooliin.

Kuningattaren mielenpitoisuuden taustalla vaikuttivat monet syyt. Yksi selittävä tekijä olivat epäilemättä Viktorian lapsuuden aikaiset kokemukset ja osin myös ristiriitainen äiti-suhde, vaikka välit Kentin herttuattaren kanssa tulivatkin myöhemmin hyvin läheisiksi. Viktoria kärsi myös synnytyksen jälkeisestä masennuksesta, joka osaltaan muutti kuningattaren käsityksiä raskaus- ja vauva-ajasta. Perinteisesti varsinkin äitiyden alkuaika miellettiin naisen onnellisimmaksi elämänvaiheeksi – ja vastaavasti samalla retoriikalla äitiyden monet kielteiseksi mielletyt tunteet ja ajatukset pyrittiin tietoisesti kieltämään. Synnytyksen jälkeisen masennuksen taustalla vaikuttavat hormonaalisten muutosten ohella kuitenkin myös monet psyykkiset tekijät. Viktoria reagoi asemansa ristiriitaisiin odotuksiin ja menneisyytensä muistoihin omalla masennuksellaan. Kuningatar saattoi myös tuntea tiedostamatonta aggressiota Albertia kohtaan, joka ei osannut suhtautua vaimonsa mielialanvaihteluihin ja

masennukseen – ja saattoi siksi jopa viitata kuningattaren isoisän Yrjö III:n mielisairauden periytymiseen. Viktorialla oli aina vertailukohtanaan myös oma serkkunsa Charlotte, joka oli kuollut lapsivuoteeseen vain puolitoista vuotta ennen Viktorian omaa syntymää. 1800-luvulla synnytys oli edelleen kivulias ja vaarallinen prosessi, joka helpoimmillaankin merkitsi naiselle huomattavaa epämukavuutta. Kuningattaren yhdeksän lasta ilmaantuivat myös varsin tiheässä tahdissa, mikä jätti keholle ja mielelle liian lyhyen toipumisajan ennen seuraavaa raskautta. Tässä mielessä Viktoria oli hyvin lähellä aikansa englantilaista aatelistoa, sillä useimmissa aristokraattisissa liitoissa hedelmällinen kausi oli hyvin pitkä ja syntyvyys suurta.

Oman tyttärensä avioliittoon ja äitiyteen kuningatar suhtautui pääosin myötätuntoisesti ja kannustavasti, vaikka moittikin Vickyä toisinaan tämän idealistisista ja epärealistisista odotuksista. Viktoria oli kirjeissään ennen kaikkea realisti, joka saattoi useimmissa kysymyksissä vedota juuri omaan kokemukseensa. Yhdeksän lapsen äitinä kuningatar kannusti Vickyä myös pienempään lapsilukuun, vaikka ei varsinaisesti ollut valistanutkaan tyttärtään avioelämän yksityiskohdista tämän kihlusaikana. Viktoria oli itse nuorena aviovaimona pettynyt kuullessaan ensimmäisestä raskaudestaan ja toivoi siksi hartaasti, että tytär olisi saanut nauttia oman avioliittonsa alkua ajoista ilman häiriötä. Vicky synnytti ensimmäisen lapsensa Vilhelmin kuitenkin jo tammikuussa 1859 – vain vuosi avioliittonsa solmimisen jälkeen. Synnytys oli hyvin vaikea ja komplikaatiot olivat johtaa sekä äidin että lapsen kuolemaan. Juuri tieto yhteisestä kokemuksesta, sukupolvien jatkumosta ja kivusta yhdisti naisia, vaikka Viktorian synnytykset olivat sujuneet ilman vastaavia ongelmia. Kuningatar oli itse toiminut kivunlievityksen pioneerina vuonna 1853, jolloin Viktoria oli ensi kertaa saanut synnytystuskiinsa kloroformia. Kuningatar ei myöhemminkään osoittanut epäluuloja tätä anesteettista lääkeainetta kohtaan, sillä äiti lähetti kloroformia myös ensimmäiseen synnytykseensä valmistautuneelle Vickylle. Yhdeksän lapsen kokemuksella kuningatar saattoi muutoinkin auttaa nuorta tyttärtään tämän äitiyden ongelmissa, vaikka Vicky ei aina noudattanutkaan äitinsä esimerkkiä ja neuvoja. Imettämisestä aiheutui yksi suurimmista lastenhoidollisista erimielisyyksistä, sillä Viktorian mukaan ylhäisönaiset eivät itse koskaan alentuneet imettäjäiksi, eivätkä asettaneet

lastenhoitoa – kuningattaren sanoin ”vauvanpaltvontaa” – velvollisuuksiensa edelle. Äitinsä paheksunnasta huolimatta Vicky hoiti ja imetti nuorimmat lapsensa kuitenkin itse.

Tytärtensä avioitumiseen Viktoria suhtautui kaksijakoisesti. Esikoistytär Vicky oli kihlautuessaan ollut neljäntoista, avioituessaan kolme vuotta vanhempi ja esikoisensa synnyttäessään tammikuussa 1859 vain kahdeksantoistavuotias. Kuningattaren päätöksestä nuoremmat tyttäret pysyivätkin lapsuudenkodissaan pidempään kuin perheen esikoinen, jonka avioliitosta Preussin tulevan hallitsijan kanssa oli neuvoteltu jo Vickyn lapsuudessa. Varsinkin Albert uskoi, että liitolla oli todellista merkitystä kahden kilpailevan maan välillä ja että Vicky Preussin kuningattarena kykenisi vaikuttamaan Saksan tulevaisuuteen. Kuninkaallisen prinsessan avioliittoa on siksi mahdollista tietysä mielessä kutsua järjestetyksi, sillä kihlautuessaan itseään kymmenen vuotta vanhemman miehen kanssa Vicky oli täyttänyt vasta neljätoista. Vaihtoehtoja ei ollut, eikä nuorella prinsessalla ikänsä takia voinut olla aikaisempaa kokemusta vastakkaisesta sukupuolesta – eikä tytär muutoinkaan halunnut vastustaa vanhempiaan. Kuninkaallisen prinsessan avioliitto oli kuitenkin myös rakkausavioliitto, sillä Vickyn ja Fredrik Vilhelmin suhteesta tuli hyvin onnellinen ja pari pysyi toisilleen uskollisina koko kolmekymmentävuotisen yhteiselämän ajan. Kihlaparin välinen kiintymys oli edellytyksenä avioliiton solmimiselle, sillä kuningatar oli vaatinut, että tahto liittoon oli oltava molemminpuolinen. Viktoria suhtautui myös tyttärensä myöhempään avioonneen myönteisesti, vaikka ei sallinutkaan vertailuja omaan avioliittonsa tai puolisonsa välillä. Myöhemmin Saksan keisariksi noussut Fredrik III tuli kuningattarelle hyvin läheiseksi ja vävynsä kuollessa kesällä 1888 Viktoria suri tätä aidosti. Varsinkin Albertin poismenon jälkeen kuningatar oli saattanut luottaa Fredrikin apuun monissa yksityisissä perheasioissa. Viktoria ymmärsi varsin hyvin myös tyttärensä kiintymyksen puolisoonsa, sillä sekä äidin että tyttären avioliitot pohjautuivat kumppanuuteen, uskollisuuteen ja vahvaan fyysiseen rakkauteen.

Myös Viktorian ja Vickyn suhde oli hyvin läheinen, vaikka kirjeenvaihdon neljän vuosikymmenen aikana äidin ja tyttären välillä esiintyi myös

erimielisyyksiä ja väärinkäsityksiä. Vickyn lapsuudessa välit äitiin eivät olleet yhtä läheiset, sillä kuninkaallinen prinsessa oli luonteensa ja kiinnostuksenkohteidensa puolesta ollut enemmän isänsä tyttö. Viktoria huomioi Albertin ja perheen esikoisen yhtäläisyydet tyytyväisenä, vaikka saattoikin tuntea olonsa ulkopuoliseksi isän ja tyttären välisessä suhteessa. Vickyn kihlautumisen myötä kuningatar alkoi kuitenkin myös itse lähentyä esikoisensa kanssa ja varsinkin tämän avioitumisen myötä väleistä tuli aikaisempaa luottamuksellisempia. Viktorian katsantokannassa seitsemäntoistavuotiaasta tyttärestä oli tullut aikuinen nainen, jolle äiti saattoi nyt uskoutua myös monissa intiimeissä ja arkaluontoisissa kysymyksissä. Kuningatar avautui kirjeissään ensimmäistä kertaa menneisyytensä ristiriidoista ja ongelmista oman äitinsä kanssa, jotka oli aikaisemmin pitänyt salassa omilta lapsiltaan. Viktoria saattoi viimein kirjoittaa luottamuksella myös omasta avioliitostaan, synnytyskokemuksistaan sekä perhe-elämään ja lastenkasvatukseen liittyneistä ongelmistaan, joista ei olisi voinut kertoa avoimesti lähimmän piirinsä ulkopuolisille.

Myös Vickylle äidin rooli uskottuna ja tukijana oli hyvin tärkeä ja tämän suhteen merkitys vain kasvoi vuosien aikana. Kuningatar oli tyttärelleen luotettavin tiedonlähde useimmissa ongelmatilanteissa, sillä kuninkaallinen prinsessa ei koskaan onnistunut luomaan läheisiä suhteita omiin appivanhempiansa, Vilhelm I:een ja tämän puolisoon Augustaan. Appivanhempien avioliitto oli ollut hyvin ongelmallinen jo ensimmäisistä vuosista alkaen, mikä heijastui myös pariskunnan suhteissa ainoaan poikaan Fredrik Vilhelmiin sekä tämän nuoreen puolisoon. Myös yleinen mielipide Saksassa ei koskaan hyväksynyt englantilaissyntyistä prinsessaa, eikä Vickyn puolison Fredrik III:n lyhyeksi jäänyt valtakausi vuoden 1888 aikana voinut enää muuttaa tuskaksi muuttanutta asetelmaa. Saksalaisten osoittama epäluulo, perheensisäiset ristiriidat ja varsinkin vanhimman pojan Vilhelm II:n ajattelematon käytös aiheuttivat myöhemmin jatkuvaa mielipahaa leskeytyneelle keisarinnalle. Juuri kuningatar oli tyttärensä tukena näissä vaikeissa elämänvaiheissa ja juuri kirjeenvaihto oli se kanava, jonka välityksellä äiti ja tytär saattoivat käsitellä ongelmiaan. Vicki saattoi kuitenkin vierailta synnyinmaassaan, vaikka nämä matkat eivät voineet toteutua ilman

huolellista suunnittelua. Viktoria kutsui tyttärensä myös synnyttämään lapsuudenkotiinsa, mutta äitinsä toiveista huolimatta Preussin kruununprinsessa ei voinut suorittaa tätä velvollisuuttaan Englannissa. Vickyn nuorempi sisar Alice, joka myös oli avioitunut saksalaisen prinssin kanssa, saattoi sen sijaan turvautua äitinsä tukeen esikoisensa syntyessä Windsorissa keväällä 1863. Nuoremman sisaren kohdalla julkisuuden paine ja dynastiset velvoitteet eivät olleet yhtä vaativat kuin Vickyn epävarmassa asemassa.

Kirjeenvaihto itsessään on yksi keskeisimpiä lähdekokonaisuuksia Viktorian elämäkerrallisessa tutkimuksessa. Lähdeaineistona se on poikkeuksellisen mielenkiintoinen, sillä kuningatar ilmaisi kirjeissään ajatuksensa useimmiten hyvin rehellisesti ja suorasti. Viktoria oli ennen kaikkea realisti, vaikka saattoikin mielipiteissään ja odotuksissaan olla tyttärtään kohtaan myös vaativa ja kohtuuton. Kirjeiden intiimin ja luottamuksellisen sävyn vuoksi kuningatar esiintyi kirjeenvaihdoissa yksityishenkilönä, vaikka aseman ja arvovallan luomat rajoitukset on myös aina muistettava. Vaikka Viktoria kirjoittikin tyttärelleen ensisijaisesti tämän äitinä, kuningatar oli myös imperiumiaan johtava valtionpäämies ja perheensä keskushahmo. Kirjeissä olikin selvästi havaittavissa se arvoasetelma, joka äidillä oli tyttärensä nähden sekä vanhemmuuden että hallitsijan asemansa kautta. Tämä asetelma säilyi koko kirjeenvaihdon ajan. Rooliensa auktoriteetilla Viktoria saattoi kirjoittaa suoremmin kuin nuori tyttärensä, jonka kirjeet olivat monessakin mielessä paljon varovaisempia. Hivenen yllättävästi Vickyn kirjeistä puuttui miltei täysin kuningattaren kirjeille ominainen ironinen huumori ja suorapuheisuus. Ei ole tiedossa, johtuiko tämä varovaisuus vain kunnioituksesta äitiä kohtaan, vai oliko Vickyn luonne ylipäätään maltillisempi ja vähemmän suora kuin omasta arvovallastaan tietoisemmän kuningattaren.

Yhteydenpitoa nämä luonteiden eroavaisuudet eivät useimmiten kuitenkaan häirinneet, sillä kirjeenvaihto jatkui säännöllisenä 1900-luvun alkuun asti. Tarve ymmärtäväiselle kuuntelijalle ja ystävälle oli suuri, sillä juuri kuninkaallinen asema oli usein paradoksaalisesti esteenä läheisten ystävyysuhteiden solmimiselle. Viktoria oli alamaistilalleen jokseenkin etäinen hahmo, vaikka kuningattaren hallitsijamuotokuva olikin aikaisempia

sukupolvia porvarillisempi, perhekeskeisempi ja myös julkisempi. Monarkki ei asemansa ja jatkuvan julkisuuden vuoksi voinut koskaan kuitenkaan täysin luottaa alamaisiinsa, sillä monet yrittivät hyötyä kuninkaallisista statuksesta ja etuoikeuksista. Viktorialla ei myöskään ollut lapsuudenaikaisia ystäviä ja myöhemminkin läheisten suhteiden solmiminen oli aseman edellyttämän etiketin vuoksi hankalaa. Vickystä tuli avioiduttuaan luontevasti äitinsä uskottu, sillä kuningatar saattoi aina luottaa oman tyttärensä hienotunteisuuteen ja vaikenemiseen. Samoin Vickylle kirjeenvaihto äidin kanssa pysyi tärkeimpänä kanavana lapsuudenkotiin ja Britanniaan.

Tutkimusta tehdessä on näiden arvoaltakysymysten ohella muistettava myös, etteivät kuningattaren kirjeissään esittämät mielipiteet ole aina yleistettävissä tai sovitettavissa tämän äitiyden muotokuvaan ilman kontekstiaan. Varsin usein Viktoria kirjoitti impulsiivisesti ja ironisesti, ja varsinainen sanoma oli ymmärrettävissä ainoastaan kirjeiden asiayhteyden kautta. Toisaalta juuri tässä rehellisyydessä ja suoruudessa piilee kirjeenvaihdon yksi viehättävimmistä piirteistä. Uusin tutkimus on huomauttanut myös tarpeellisesti, voidaanko kuningattaren mielipiteet yleistää kattamaan koko tämän elämänkaaren. Tutkimuksissa unohdetaan tavallisesti, että mielipiteillä ja asenteilla on taipumusta muuttua iän ja elämäntilanteiden mukaan. Nuori kuningatar suhtautui synnytykseen ja kasvatukseen luonnollisesti toisin kuin kirjeissä kirjoittava keski-ikäinen yhdeksän lapsen äiti. Usein lähteet eivät kuitenkaan tarjoa mahdollisuutta tarkastella tätä ajallista muuttuvuutta. Viktorian tapauksessa äiti ja tytär suojasivat lähipiirinsä tuhoamalla kaikkein arkaluontoisimmat kirjeet ja osa kiinnostavasta materiaalista on saattanut jäädä myös kirjekokoelmien ulkopuolelle. Mielenkiintoista olisikin tutkia kuuden julkaistun teoksen toimitustyötä ja verrata kokoelmiin päätyneitä tekstejä alkuperäisiin kirjeisiin. Millaisia painotuksia kokoelmat sisältävät ja mitä teosten ulkopuolelle on jäänyt? Kiinnostava tutkimusteema sisältyy myös Viktorian suhteeseen omaan asemaansa ja valtaan ylipäätään. Miten Viktoria suhtautui naiseen hallitsijana ja miten hän perusteli oman valtansa miesten hallitsemissa maailmassa – ja omassa avioliitossaan?

Toinen kiinnostava tutkimuksellinen teema koskee menetystä ja kuolemaa. Varsinkin prinssi Albertin kuolema 1860-luvun alkupuolella merkitsi monia muutoksia kuningattaren ja tämän lasten elämässä. Viktorialle prinssipuolison poismeno merkitsi ennen kaikkea loppua onnelliselle avioelämälle, vaikka myös kuningattaren äitiys muuttui menetyksen myötä aikaisempaa suojelevammaksi ja omistavammaksi. Millaiseksi kuninkaallinen perhe-elämä olisi lopulta muotoutunut, jos prinssipuoliso ei olisi kuollut joulukuussa 1861? Isän enneaikainen poismeno vaikutti suuresti erityisesti perheen nuorimpien lasten tulevaisuuteen, sillä leskeytynyt äiti vaati tyttärensä jäämistä synnyinmaahansa. Olisivatko Helena, Louise ja Beatrice vanhimpien sisartensa tavoin avioituneet ulkomaille, mikäli isä olisi selvinnyt sairaudestaan? Varsinkin kuningattaren kuopuksen Beatricen tapaus oli tässä mielessä erityisen kiinnostava. Viktoria oli hyvin kiintynyt nuorimpaan tyttärensä, joka kuningattaren pyynnöstä vastasi myöhemmin äitinsä päiväkirjojen toimitustyöstä ja tuhoamisesta. Kenties Viktoria ei olisi yhtä painokkaasti edellyttänyt kuopuksensa pysyvää läsnäoloa taloudessaan, jos kuningatar olisi saanut pitää oman aviomiehensä. Nuorimman tyttären ilmoitus avioliittosuunnitelmistaan loppuvuodesta 1884 oli äidille aluksi järkytys ja se mutkisti kuningattaren suhteita myös Vickyyn, joka kirjeissään suhtautui avioliittoon ja äitiyteen äitiään myönteisemmin. Monet elämäkerrat ovat nähneet kuningattaren näkemyksessä itsekästä omistavuutta, mutta Viktorialle Beatricen avioituminen merkitsi todennäköisesti eräänlaista lopullista päätöstä sille onnelliselle perhe-elämälle, jonka kuningatar oli aloittanut yhdessä Albertin kanssa 1840-luvun alkupuolella. Luopuminen oli vaikeaa, vaikka tytär perustikin oman perheensä äitinsä talouteen.

Juuri luopumisen teeman kautta tunteiden ilmaisu oli kaikkein suorinta ja välittömintä. Kirjeenvaihdossa oli selvästi nähtävissä se ikävä ja suru, joka läheisen ihmisen kuolemaan aina liittyi. Kuninkaalliset kuolemantapaukset vaikuttivat vielä 1800-luvullakin kokonaisten kansakuntien historiaan, mutta suuret menetykset muokkasivat väistämättä myös yksityistä perhe-elämää – olipa kyse sitten aviomiehestä, isästä, lapsesta tai sisaruksesta. Sekä äiti että tytär jäivät molemmat leskiksi – Viktoria vuonna 1861 ja Vicky vuonna 1888 – ja joutuivat molemmat kokemaan myös lapsen menetyksen. Viktorialle

prinssipuolison äkillinen kuolema oli elämänmittainen trauma, joka johti pitkään eristäytymisen kauteen ja suosion laskuun 1860-luvulla. Vickylle puolestaan kahden pienen pojan, kaksivuotiaan Sigismundin ja yksitoistavuotiaan Waldemarin kuolemat olivat ainakin kirjeiden perusteella kaikkein raskain menetys. Myös Viktoria joutui todistamaan kolmen aikuisen lapsensa poismenoa ja oli myöhemmin tietoinen myös vanhimman tyttärensä parantumattomasta sairaudesta. Tieto elämän rajallisuudesta oli kirjeissä loppuun asti läsnä, sillä viimeisinä vuosinaan Vicky taisteli aggressiivisesti levinyttä syöpää vastaan. Neljäkymmentä vuotta kestänyt kirjeenvaihto päättyi kuitenkin Viktorian kuolemaan tammikuussa 1901.

Kuningattaren persoona ja ainutlaatuinen asema 1800-luvun viktoriaanisessa Englannissa on tutkimuksellisesti hyvin kiinnostava yhdistelmä, sillä Viktoriaa on naisena ja äitinä mahdotonta sovittaa aikakautensa tyypilliseksi miellettyyn muotokuvaan. Kuningatar oli moniulotteinen ja ristiriitainenkin persoona, joka kirjeissään tyttärelleen oli paitsi realisti, suorasanainen, vaativa, ymmärtäväinen mutta myös uskollinen äiti. Kirjeidensä kautta Viktoria paljasti intiimimmän puolen itsestään, vaikka yhteydenpito itsessään todisti myös siitä rakkaudesta, jota nämä suuren perheen jäsenet tunsivat toisiaan kohtaan. Äidin ja tyttärenä välillä oli vuosien aikana omat erimielisyytensä, mutta yleisesti kirjeistä välittyi molemminpuolinen luottamus, ymmärtämys ja aito kiintymys. Biologinen side, perhehistoria ja yhteiset kokemukset lujittivat tätä suhdetta entisestään. Iloissaan, mutta myös monissa vaikeuksissaan kuningatar ja tämän tytär saattoivat turvautua toistensa tukeen, kuten Vicky kirjoitti äidilleen nuorimman poikansa Waldemarin kuoleman jälkeen keväällä 1878:

*”Miten mikään voisi korvata äitiä tyttärelle, varsinkin kun on joutunut kokemaan monenlaista, on kasvavia lapsia ja kun tietää, millainen maailma on. Olen varma, että monissa asioissa ajattelemme samoin – ja vaikka mielipiteissämme olisikin eroja (sillä kaksi ihmistä ei koskaan voi olla täysin samanlaisia), ne eivät voi estää meitä ymmärtämästä toisiamme.”*⁶⁸⁴

⁶⁸⁴ Vicky Viktorialle 23.5.1878. Fulford (ed.) *Darling Child*, 1981, 291.

Lähdeluettelo

I Alkuperäislähteet

Beloved and Darling Child – Last Letters between Queen Victoria and her eldest Daughter 1886–1901. Ramm, Agatha (ed.). Gloucestershire 1991.

Beloved Mama – Private Correspondence of Queen Victoria and the German Crown Princess 1878–1885. Fulford, Roger (ed.). London 1981.

Bolitho, Hector (ed.), *Further Letters of Queen Victoria – From the Archives of the House of Brandenburg-Prussia.* Translated from the German by Mrs. J. Pudley and Lord Sudley. London 1938.

Darling Child – Private Correspondence of Queen Victoria and the German Crown Princess 1871 – 1878. Fulford, Roger (ed.). London 1981.

Dearest Child – Letters between Queen Victoria and Princess Royal 1858–1861. Fulford, Roger (ed.). London 1964.

Dearest Mama – Letters between Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia 1861–1864. Fulford, Roger (ed.). London 1968.

Edvard, Windsorin herttua, *Windsorin herttuan muistelmat* (suom. Eeva Kangasmaa). Porvoo 1951.

Hibbert, Christopher, *Queen Victoria in her letters and Journals*. Sparkford 2003.

Hough, Richard, *Advice to a Grand-daughter – Letters from Queen Victoria to Princess Victoria of Hesse*. London 1975.

Kuningatar Viktoria. *Koti ja yhteiskunta-lehden muistokirjoitus*, 2/15.2.1901.

Mallet, Victor, *Life with Queen Victoria – Marie Mallet's letters from Court 1887–1901*. London 1968.

Marie Louise, Princess, *My Memoirs of Six Reigns*. London 1957.

Snellman, Johan Vilhelm (toim. Raimo Savolainen), *Kootut teokset 10 – tammikuu 1847–1848*. Helsinki 2002.

Victoria, Princess of Prussia, *My Memoirs*. London 1929.

Victoria, Queen of England, *Letters of Queen Victoria – A Selections from Her Majesty's Correspondence between the years 1837 and 1861. Vol. I – 1837–1843*. Edited by A. C. Benson and Viscount Esher. London 1908.

Victoria, Queen of England, *Letters of Queen Victoria – A Selections from Her Majesty's Correspondence between the years 1837 and 1861. Vol. II – 1844–1853*. Edited by A. C. Benson and Viscount Esher. London 1908.

Victoria, Queen of England, *Letters of Queen Victoria – A Selections from Her Majesty's Correspondence between the years 1837 and 1861. Vol. III – 1854–1861*. Edited by A. C. Benson and Viscount Esher. London 1908.

Your Dear Letter – Private Correspondence of Queen Victoria and the Crown Princess of Prussia 1865–1871. Fulford, Roger (ed.). London 1981.

II Tutkimuskirjallisuus

Charlot, Monica, *Victoria – The Young Queen.* Oxford 1991.

Dally, Ann, *Inventing Motherhood – The Consequences of an Ideal.* London 1982.

Davidoff, Leonore, Hall, Catherine, *Family Fortunes – Men and women of the English middle class 1780–1850.* London 1988.

Dewhurst, Jack, *Royal Confinements.* London 1980.

Duff, David, *Hessian Tapestry.* London 1967.

Duff, David, *The Shy Princess – The Life of Her Royal Highness Princess Beatrice, the youngest daughter and constant companion of Queen Victoria.* London 1958.

Fraser, Antonia (ed.), *The Lives of the Kings and Queens of England.* London 1975.

Fraser, Flora, *Princesses – The Six Daughters of George III.* London 2005.

Hibbert, Christopher, *Queen Victoria – A Personal History.* Cambridge 2001.

Homans, Margaret, *Royal Representations – Queen Victoria and British Culture 1837–1876*. The University of Chicago Press 1998.

Hopkins, Eric, *Childhood transformed – Working-class children in nineteenth-century England*. Manchester University Press. Manchester and New York 1994.

Jalland, Pat, *Women, Marriage and Politics 1860–1914*. Oxford 1986.

Korkeamäki, Esko (toim. Elina Kuismin), *Euroopan monarkit*. Jyväskylä 2004.

Leinonen, Hannu & Lyytinen, Eino, *Iso-Britannia – imperiumista Euroopan reunalle*. Helsinki 1993.

Lewis, Judith Schneid, *In the Family Way – Childbearing in the British Aristocracy*. New Jersey 1986.

Longford, Elizabeth, *Victoria R.I.* London 1964.

Massie, Robert, *Nikolai ja Aleksandra* (suom. Mirja Rutanen). Helsinki 1987.

Mikkonen, Pirjo, Charles vai Kaarle? *Kielikello* 1/2003.

Niiranen, Timo, *Erotiikan kulttuurihistoria*. Helsinki 1986.

Pakula, Hannah, *An Uncommon Woman – The Empress Frederick, Daughter of Queen Victoria, Wife of Crown Prince of Prussia, Mother of Kaiser Wilhelm*. London 1997.

Palmer, Alan, *Crowned Cousins – The Anglo-German Royal Connection*. London 1985.

Perkin, Joan, *Victorian Women*. London 1993.

Perkin, Joan, *Women and Marriage in Nineteenth-Century England*. London 1989.

Plunkett, John, *Queen Victoria – First Media Monarch*. Oxford 2003.

Reid, Michaela, *Ask Sir James*. London 1987.

Reynolds, K. D., *Aristocratic Women and Political Society in Victorian Britain*. Oxford 1998.

Sévigné, Marie de Rabutin-Chantal, *Kirjeitä tyttärelle vuosilta 1671–1694* (suom. Toini Kaukonen). Alkupuhe Eino E. Suolahti. Helsinki 1953.

St. Aubyn, Giles, *Edward VII – Prince and King*. Glasgow 1979.

Strachey, Giles Lytton, *Kuningatar Viktoria* (suom. tuntematon). Helsinki 1927.

Van der Kiste, John, *Childhood at Court 1819–1914*. Sparkford 2003.

Van der Kiste, John, *Queen Victoria's Children*. Sparkford 2004.

Vanderbilt Balsan, Consuelo, *Kulta ja kimallus* (suom. Kaarina Visakanto). Helsinki 1956.

Vorres, Ian, *Viimeinen suuriruhtinar – Hänen Keisarillinen Korkeutensa suuriruhtinatar Olga Aleksandrovna 1882–1960*. (Suom. Liisa-Maria Piila). Helsinki 1966.

Ward, Yvonne M., The womanly garb of Queen Victoria's early motherhood, 1840–1842. *Women's History Review*. Volume 8, number 2, 1999.

Woodham-Smith, Cecil, *Queen Victoria – Her Life and Times. Volume I, 1819–1861*. London 1972.

Zeeprat, Charlotte, *Queen Victoria's Family – A Century of Photographs*. Sparkford 2005.

III Muut lähteet

Porfyriasta:

<http://www.helsinki.fi/project/porfyria/> (18.5.2008).

Hemofiliasta:

http://www.terveysportti.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_haku=Hemofilia&p_artikkeli=dlk00813 (28.11.2008).

Lavantaudista:

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/ktl.mat?p_artikkeli=mat00044 (28.11.2008).

Kurkkumädästä:

<http://www.saunalahti.fi/arnoldus/difteria.html> (28.11.2008).

Roger Fulfordista:

<http://www.penguin.co.nz/nf/Author/AuthorPage/0,,1000024029,00.html> (28.9.2007).

Monica Charlotista:

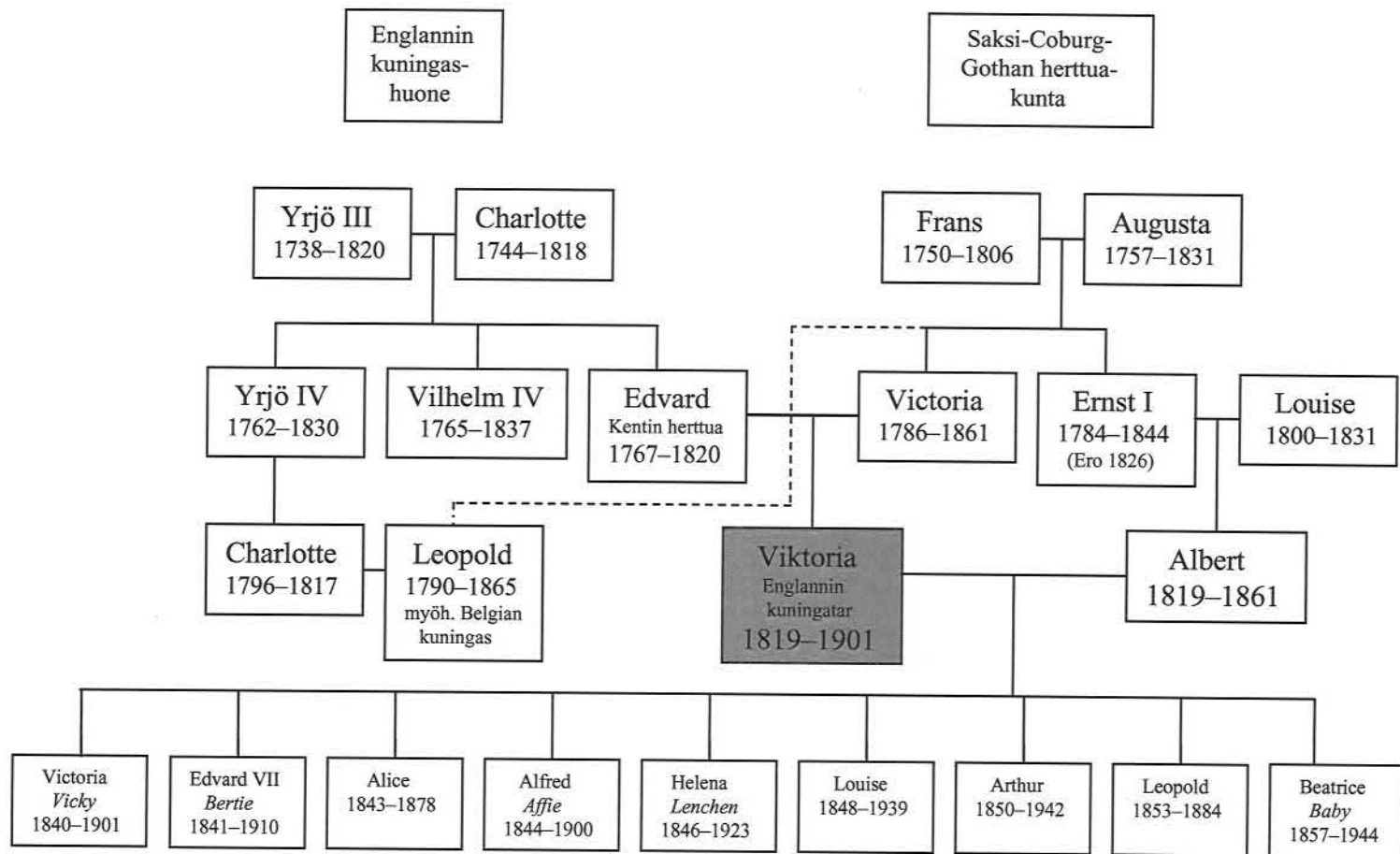
<http://education.guardian.co.uk/obituary/story/0,,1505145,00.html> (18.5.2008).

Kuninkaallisen prinsessan tittelistä:

<http://www.royal.gov.uk/output/Page5660.asp> (18.5.2008).

Walesin prinssin tittelistä:

<http://www.royal.gov.uk/output/Page5659.asp> (18.5.2008).

Liite 2 Kuvat

1. kuva. Englannin kuningatar Viktoria vanhimman tyttärensä, kuninkaallisen prinsessa Victorian (Vickyn) kanssa kesäkuussa 1857. Kuninkaallinen prinsessa avioitui seuraavan vuoden tammikuussa Preussin prinssi Fredrik Vilhelmin kanssa.

2. kuva. Kuningatar Viktoria esikoisensa Victorian (Vickyn) kanssa 1840-luvun alkupuolella. Sir Edwin Landseerin luonnos.

3. kuva. Englannin tuleva kuningatar Viktoria äitinsä, Kentin herttuattaren kanssa 1820-luvulla. Sir W. Beecheyn maalauksen mukaan.

4. kuva. Franz Xavier Winterhalterin kuuluisa maalaus Englannin kuninkaallisesta perheestä (1846). Viktorian vieressä seisoo vanhin poika, tuleva kuningas Edvard VII, etualalla toiseksi vanhin poika, prinssi Alfred. Oikealla prinssi Albertin edessä ovat tyttäret Alice, Helena-vauva sekä perheen esikoinen, kuninkaallinen prinsessa Victoria (Vicky). Maalauksesta puuttuvat perheen nuorimmat lapset Louise, Arthur, Leopold ja Beatrice.

5. kuva. Kuningatar Viktorian tyttäret Alice, Helena, Beatrice, Victoria (Vicky) ja Louise kuvattuna isänsä rintakuvan edessä 1862. Prinssi Albert kuoli edellisen vuoden joulukuussa 42-vuotiaana.

6. kuva. Preussin kruunuprinssiparin perhe vuonna 1865. Vasemalla prinssi Vilhelm, Vicky sylissään Sigismund. Fredrik Vilhelmin oikealla puolella vanhin tytär Charlotte. Edessä Heinrich (Henry).

7. kuva. Neljä sukupolvea kuvattuna noin vuonna 1885. Takana kuningattaren nuorin tytär Beatrice. Oikealla Viktorian tyttärentytär, Hessenin prinsessa Victoria sylissä vanhin tyttärensä Alice. Prinsessa Victoria oli kuningattaren toiseksi vanhimman tyttären Alicen esikoinen. Viktoria oli läsnä tyttärentyttärensä syntyessä toukokuussa 1863.

8. kuva. Kuningatar Viktoria ja Saksan keisarinna Frederik – kuten Vickyä miehensä kuoleman jälkeen kutsuttiin – vuonna 1889. Viktoria pitelee käsissään Vicky'n puolison, Saksan keisari Fredrik III:n valokuvaa. Fredrik III kuoli kesäkuussa 1888 hallittuaan vain 99 päivää. Valtaistuimelle nousi isänsä jälkeen Vicky'n esikoispoika Vilhelm II.

9. kuva. Kuningatar Viktoria vuonna 1897. Viktoria nousi valtaistuimelle 18-vuotiaana kesäkuussa 1837. Vuonna 1897 kuningatar juhli valtaannousunsa 60-vuotispäivää (*Diamond jubilee*). Tässä vaiheessa Viktoriasta oli surupukuineen tullut ikoninen hahmo, jonka alamaaisista suurin osa ei muistanut aikaa, jolloin kuningatar ei olisi ollut vallassa. Viktoria kuoli tammikuussa 1901 81-vuotiaana.

Kuvien lähteet

- Charlot, Monica, *Victoria – The Young Queen*. Oxford 1991.
Dearest Child – Letters between Queen Victoria and Princess Royal 1858–1861. Fulford, Roger (ed.). London 1964.
Longford, Elizabeth, *Victoria R.I.* London 1964.
Pakula, Hannah, *An Uncommon Woman – The Empress Frederick, Daughter of Queen Victoria, Wife of Crown Prince of Prussia, Mother of Kaiser Wilhelm*. London 1997.
Zeepvat, Charlotte, *Queen Victoria's Family – A Century of Photographs*. Sparkford 2005.

Liite 3

Kuningatar Viktorian * (1819–1901) ja prinssi Albertin (1819–1861) lapset ja lapsenlapset.

Hemofilian periytyminen Viktorian jälkeläisissä (* ja +).

1. **VICTORIA** Adelaine Mary Louise, *Vicky* (1840–1901).
Britannian kuninkaallinen prinsessa. Puoliso vuodesta 1858 Preussin prinssi Fredrik Vilhelm, *Fritz*, myöhemmin Saksan keisari Fredrik III (1831–1888). Hallitsi 1888.
 - 1.1 Vilhelm, *Willy, Willie*, myöhemmin Vilhelm II (1859–1941).
Saksan keisari 1888–1918.
 - 1.2 Charlotte (1860–1919).
 - 1.3 Heinrich, *Henry* (1862–1929). Puoliso ks. 3.3.
 - 1.4 Sigismund (1864–1866).
 - 1.5 Victoria, *Moretta* (1866–1929).
 - 1.6 Waldemar, *Waldy* (1868–1879).
 - 1.7 Sophia (1870–1932).
 - 1.8 Margaret, *Mossy* (1872–1954).

2. Albert **EDVARD**, *Bertie*, Walesin prinssi, myöhemmin Edvard VII (1841–1910). Britannian kuningas 1901–1910. Puoliso vuodesta 1863 Tanskan prinsessa Aleksandra, *Alix* (1844–1925).
 - 2.1 Albert Victor (1864–1892).
 - 2.2 George, myöhemmin Yrjö V (1865–1936). Britannian kuningas 1910–1936.
 - 2.3 Louise (1867–1931).
 - 2.4 Victoria (1868–1935).
 - 2.5 Maud (1869–1938).
 - 2.6 Alexander John (1871).

3. **ALICE** Maud Mary * (1843–1878). Puoliso vuodesta 1862

Hessenin prinssi Ludvig, *Louis*, myöhemmin Hessenin suurherttua Ludvig IV (1837–1892).

3.1 Victoria (1863–1950).

3.2 Elisabet (1864–1918).

3.3 Irene * (1866–1953). Puoliso ks. 1.3.

3.4 Ernst, *Ernie*, myöhemmin Hessenin suurherttua (1868–1937).

Puoliso ks. 4.3.

3.5 Fredrik Vilhelm, *Frittie* + (1870–1873).

3.6 Alix * (1872–1918), myöhemmin Venäjän keisarinna Aleksandra Fjodorovna.

3.7 Marie, *May* (1874–1878).

4. **ALFRED** Ernest Albert, *Affie*, Edinburghin herttua, myöhemmin Saksi-Coburg-Gothan herttua (1844–1900).

Puoliso vuodesta 1874 Venäjän suuriruhtinatar Maria Aleksandrovna, *Marie* (1853–1920).

4.1 Alfred (1874–1899).

4.2 Marie (1875–1938).

4.3 Victoria Melita (1876–1936). Puoliso ks. 3.4.

4.4 Alexandra (1878–1942).

4.5 Beatrice (1884–1966).

5. **HELENA** Augusta Victoria, *Lenchen* (1846–1923). Puoliso vuodesta 1866 Schleswig-Holsteinin prinssi Christian (1831–1917).

5.1 Christian Victor (1867–1900).

5.2 Albert (1869–1931).

5.3 Helena Victoria (1870–1948).

5.4 Marie Louise (1872–1956).

5.5 Harold (1874).

6. **LOUISE** Caroline Alberta (1848–1939). Puoliso vuodesta 1871 John Campbell, Lornen markiisi, myöhemmin Argyllin 9. herttua (1845–1914).
7. **ARTHUR** William Patrick Albert, Connaughtin herttua (1850–1942). Puoliso vuodesta 1879 Preussin prinsessa Louise (1860–1917).
- 7.1 Margaret (1882–1920).
 - 7.2 Arthur (1883–1938).
 - 7.3 Patricia (1886–1974).
8. **LEOPOLD** George Duncan Albert, Albanyn herttua + (1853–1884). Puoliso vuodesta 1882 Waldeck-Pyrmontin prinsessa Helena (1861–1922).
- 8.1 Alice * (1883–1981).
 - 8.2 Charles Edvard, myöhemmin Saksi-Coburg-Gothan herttua (1884–1954).
9. **BEATRICE** Mary Victoria Feodora, *Baby* * (1857–1944). Puoliso vuodesta 1885 Battenbergin prinssi Heinrich, *Henry* (1858–1896).
- 9.1 Alexander (1886–1960).
 - 9.2 Victoria Eugénie * (1887–1969).
 - 9.3 Leopold + (1889–1922).
 - 9.4 Maurice (1891–1914).

* Hemofilian naispuolinen kantaja

+ Hemofiliaan sairastunut miespuolinen henkilö

Liite 4

Britannian kuninkaallisen prinsessan, myöhemmin Preussin kruununprinsessa ja Saksan keisarinna Victorian (Vickyn) (1840–1901) ja keisari Fredrik III:n (1831–1888) lapset ja lapsenlapset.

1. Fredrik **VILHELM** Viktor Albert, *Willy, Willie*, myöhemmin Vilhelm II (1859–1941). Saksan keisari 1888–1918. Ensimmäinen puoliso vuodesta 1881 Schleswig-Holstein-Augustenburgin prinsessa Augusta Viktoria, *Dona* (1858–1921). Toinen puoliso vuodesta 1922 Reussin prinsessa Hermine (1887–1947).
 - 1.1 Wilhelm (1882–1951).
 - 1.2 Eitel Friedrich (1883–1942).
 - 1.3 Adalbert (1884–1948).
 - 1.4 August Wilhelm (1887–1949).
 - 1.5 Oskar (1888–1958).
 - 1.6 Joachim (1890–1920).
 - 1.7 Viktoria Louise (1892–1980).

2. Victoria Elisabeth Augusta **CHARLOTTE** (1860–1919). Puoliso vuodesta 1878 Saksi-Meiningen herttua Bernhard III (1851–1928).
 - 2.1 Feodora (1879–1945).

3. Albert Wilhelm **HEINRICH**, *Henry* (1862–1929). Puoliso vuodesta 1888 Hessenin prinsessa Irene⁶⁸⁵ * (1866–1953).
 - 3.1 Waldemar + (1889–1945).
 - 3.2 Sigismund (1896–1978).
 - 3.3 Heinrich + (1900–1904).

⁶⁸⁵ Ks. Liite 3. Henkilö 3.3. Irene oli hemofilia-geenin kantaja äitinsä Alicen kautta.

4. Franz Friedrich **SIGISMUND**, *Siggie*, (1864–1866).

5. Frederica Amalia Wilhelmine **VIKTORIA**, *Victoria, Vicky, Moretta* (1866–1929). Ensimmäinen puoliso vuodesta 1890 Schaumburg-Lipen prinssi Adolf (1859–1916). Toinen puoliso vuodesta 1927 Alexander Zoubkoff (1900–1936).

6. Joachim Friedrich Ernst **WALDEMAR**, *Waldie* (1868–1879).

7. **SOPHIE** Dorothea Ulrike Alice, *Sophia* (1870–1932). Puoliso vuodesta 1889 Kreikan kruununprinssi, myöhemmin kuningas Konstantin I (1868–1923).
 - 7.1 Yrjö II, Kreikan kuningas (1890–1947).
 - 7.2 Aleksanteri, Kreikan kuningas (1893–1920).
 - 7.3 Helen (1896–1982).
 - 7.4 Paul I, Kreikan kuningas (1901–1964).
 - 7.5 Irene (1904–1974).
 - 7.6 Ekaterini (1913–2007).

8. **MARGARET** Beatrice Feodora, *Mossy* (1872–1954). Puoliso vuodesta 1893 Hessen-Casselín maakreivi, Suomen kuningasehdokas Friedrich Karl (1868–1940).
 - 8.1 Friedrich Wilhelm (1893–1916).
 - 8.2 Maximilian (1894–1914).
 - 8.3 Philipp (1896–1980).
 - 8.4 Wolfgang (1896–1989).
 - 8.5 Christoph (1901–1943).
 - 8.6 Richard (1901–1969).

* Hemofilian naispuolinen kantaja

+ Hemofiliaan sairastunut miespuolinen henkilö

Liite 5

Britannian hallitsijat vuodesta 1760.

- Yrjö III (1738–1820), hallitsi 1760–1820.
- Yrjö IV (1762–1830), edellisen poika, sijaishallitsija vuosina 1810–1820, hallitsi 1820–1830.
- Vilhelm IV (1765–1837), edellisen veli, Yrjö III:n poika, hallitsi 1830–1837.
- VIKTORIA (1819–1901), edellisen veljentytär, Yrjö III:n pojantytär, hallitsi 1837–1901.
- Edvard VII (1841–1910), edellisen poika, hallitsi 1901–1910.
- Yrjö V (1865–1936), edellisen poika, hallitsi 1910–1936.
- Edvard VIII, Windsorin herttua (1894–1972), edellisen poika, hallitsi 1936 (luopui vallasta).
- Yrjö VI (1895–1952), edellisen veli, Yrjö V:n poika, hallitsi 1936–1952.
- Elisabet II (1926–), edellisen tytär, hallinnut vuodesta 1952.

Liite 6

Preussin kuningaskunnan ja Saksan keisarikunnan hallitsijat vuosina 1786–1918.

- Fredrik Vilhelm II (1744–1797), hallitsi 1786–1797.
- Fredrik Vilhelm III (1770–1840), edellisen poika, hallitsi 1797–1840.
- Fredrik Vilhelm IV (1795–1861), edellisen poika, hallitsi 1840–1861.
- Vilhelm I (1797–1888), edellisen veli, Fredrik Vilhelm III:n poika, hallitsi 1861–1888, Saksan keisari 1871–1888.
- Fredrik III (1831–1888), edellisen poika, hallitsi 1888. Puoliso vuodesta 1858 Britannian kuninkaallinen prinsessa Victoria, *Vicky* (1840–1901).
- Vilhelm II (1859–1941), edellisen poika, hallitsi 1888–1918 (luopui vallasta).